

מראה כהן

תולדות ופרקי חייו המאלפים
של האדם הגדול בענקים עמוד ההוראה
מגדולי מקימי ומרימי קרן ישראל

הגאון הצדיק

רבי חנניה דוב הכהן קאהן זצוק"ל

ראב"ד בודאפעסט

בעזרת השם יתברך

מראה כהן

פרקי ותולדות חייו המאלפים
של עמוד ההוראה האדם הגדול בענקים
פאר הרבנים תפארת חכמים ונבונים
ממקימי ומרימי קרן ישראל תל שהכל אליו פונים

הגאון הצדיק
רבי **חנניה דוב הכהן קאהן** זצוק"ל
ראב"ד בודאפעסט

Digitized by Project Zikaron
Touro University-NY Libraries
www.zikaron.tourolib.org
2026

יו"ל ע"י בנו ותלמידו
אהרן מרדכי הכהן קאהן

סיון תשע"ב

מראה כהן

©
כל הזכויות שמורות

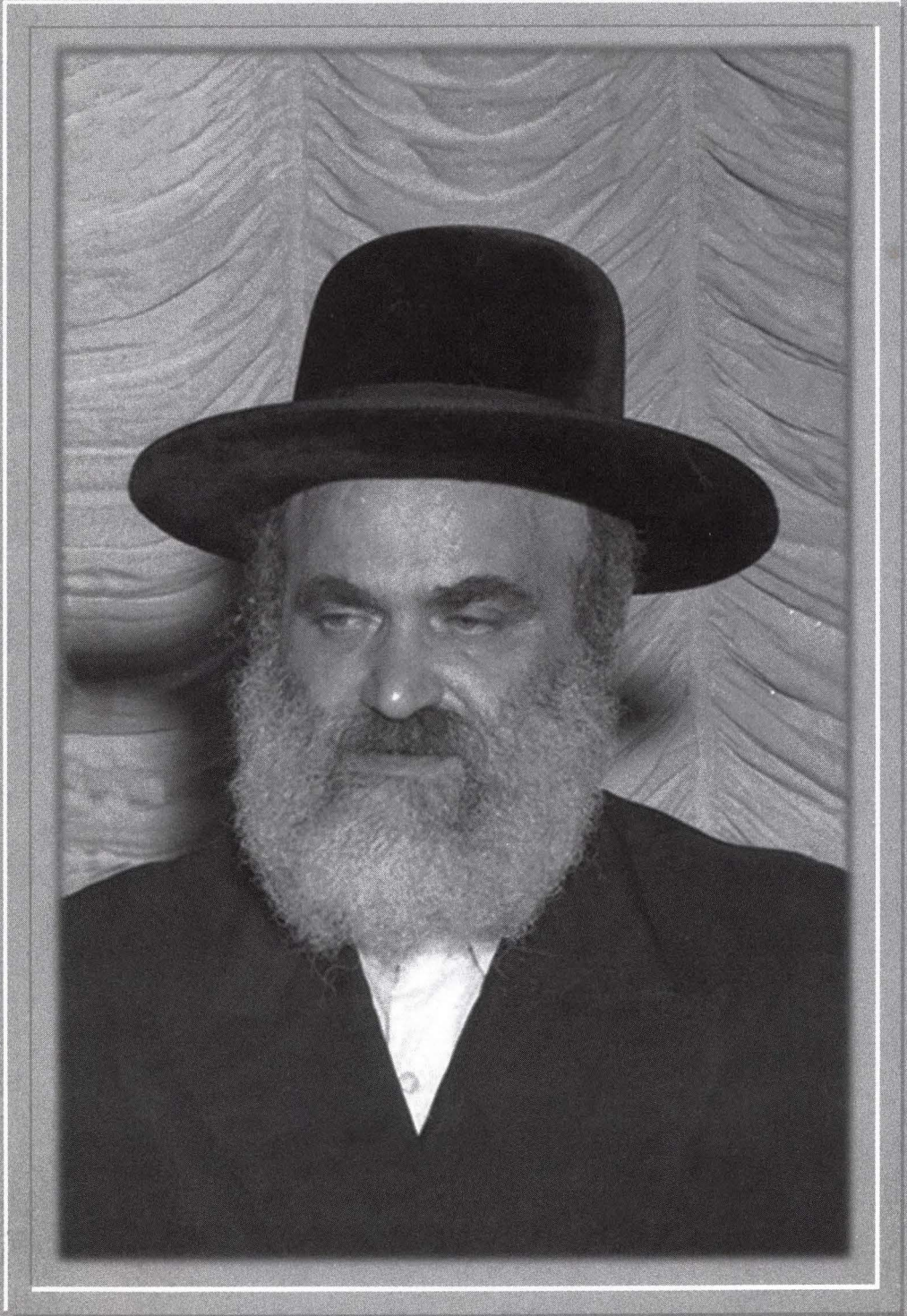
העורך והמסדר:
יהודא אריה
וועטענשטיין

לכל עניני הספר:
718.781.7567

עריכה לשונית:
חנני' דוב בינעטה

עימוד ועיצוב:
הידור

מראה כהן

אמת מה נהדר היה...

כְּאֹהֶל הַנִּמְתָּח בְּדָרֵי מַעְלָה - דרי מעלה עם דרי מטה קוראים ומשלשלים קדם האדם הגדול שבח יקר גדולה וגבורה,

מַרְאֵה כֹהֵן:

כִּבְרָקִים הַיּוֹצְאִים מִזִּיו הַחַיּוֹת - בלידתו הבריק אור בהיר ברא כרעא דאבוה ויפה כ"ח הבן מ'כ"ח האב לאשורה,

מַרְאֵה כֹהֵן:

כְּגֹדֶל גְּדִילִים בְּאַרְבַּע קְצָווֹת - בחור כארזים הלך וגדל בהשלמתו בד' חלקי שו"ע וכל מכמני התורה במשנתו הסדורה,

מַרְאֵה כֹהֵן:

כִּדְמוּת הַקֶּשֶׁת בְּתוֹךְ הֶעָנָן - קשתו דרך ויכוננה להעמיד המשפחה על תילה בתוך הענן וערפל בפטירת הוריו המהירה,

מַרְאֵה כֹהֵן:

כְּהוֹד אֲשֶׁר הִלְבִּישׁ צוּר לְיצוּרִים - הוא הודו הוא זיוו של בודאפעסט מימי קדמו כאשר פקע שמיה כארי שבחבורה,

מַרְאֵה כֹהֵן:

כְּוֶרֶד הַנָּתוּן בְּתוֹךְ גִּנַּת חָמֶד - אל גינת "תפארת בחורים" ירד ויצץ ציץ במסירת שיעורים ח"ד וחלק בשפה ברורה,

מַרְאֵה כֹהֵן:

כְּזֵר הַנָּתוּן עַל מֵצַח מֶלֶךְ - כתר הילומים על ראשו יצור כמו"ץ וראש השוחטים וכ"ח מעשיו הגיד בעיר המעטירה,

מַרְאֵה כֹהֵן:

כְּחֶסֶד הַנִּתָּן עַל פְּנֵי חָתָן - טוב וחסד יסובבהו כאשר מצא אשת חיל מצא טוב ויפק רצון מה' לבנות בית הבחירה,

מַרְאֵה כֹהֵן:

כְּטֹהַר הַנָּתוּן בְּצִנִּיף טָהוֹר - ואסף איש טהור בקיבוץ נדחי ונשברי לב בימי האפילה וטהר יומא באספקלריא המאירה,

מַרְאֵה כֹהֵן:

כְּיוֹשֵׁב בְּסֵתֶר לְחַלּוֹת פְּנֵי מֶלֶךְ - ביתו פתח בימי זעם וקיים בסתר כבגלוי ויסתירם בסתר אהלו עד יעבור זעם וצרה צרורה,

מַרְאֵה כֹהֵן:

כְּכוֹכָב הַנִּגַּהּ בְּגִבּוּל מִזְרָח - בזריחת השמש התגבר ודרך כוכב להפיץ ולרומם קרן ישראל להגדיל תורה ולהאדירה,

מַרְאֵה כֹהֵן:

כְּלְבוּשׁ מְעִיל וּכְשִׁרְיוֹן צְדָקָה - לבושו צדקה מעטהו קנאה בקנה האחד ותקפו כה"ן לעמוד בפרץ ולגדור גדר בהלכה ברורה,

מַרְאֵה כֹּהֵן:

כְּמַלְאָךְ הַנִּצָּב עַל רֹאשׁ דֶּרֶךְ - מלאך המושיע לאלפי תושבי בודאפעסט בימי כהונתו כראב"ד ושפתי כהן היו לשמורה,

מַרְאֵה כֹּהֵן:

כְּנֵר הַמַּצִּיץ מִבֵּין הַחַלּוֹנוֹת - אלפי עגונות פתח להם דרך כחוד"ו של מחט להציץ מבין החלונות ולבשרם בבשורה,

מַרְאֵה כֹּהֵן:

כְּשָׁרֵי צְבָאוֹת בְּרֹאשׁ עַם קָדֵשׁ - התייצב בעדת קל כגיבור ואיש מלחמה בדעת תורה תמימה מרישא ועד גמירה,

מַרְאֵה כֹּהֵן:

כְּעֹז אֲשֶׁר הִלְבִּישׁ טָהוֹר לַמְטַהֵר - לבש עוז וקיים עזוב תעזוב במסירת נפש לעזוב מולדתו עבור טוהר חינוך הילדים המסורה,

מַרְאֵה כֹּהֵן:

כְּפַעֲמוֹנֵי זָהָב בְּשׁוּלֵי הַמְּעִיל - השפיל עצמו לשולי העדה בגינוני זהב וברי"ב חנינ"א דיבר ד'בר ח'ן להמשיל לו ולהחבירה,

מַרְאֵה כֹּהֵן:

כְּצוּרַת הַבַּיִת וּפָרֹכֶת הָעֵדוּת - עדות היא לישראל מסורת שמסר "אבי המוהלים" כצורתה וכנתינתה מסיני במידה נדירה,

מַרְאֵה כֹּהֵן:

כְּקֹהֵלָה מְכֻסָּה תְּכֵלֶת וְאַרְגָּמָן - ניהל עדתו קהילת "מקור חיים" ביד רמה ובסבר פנים מסבירות לכל דורכי מפתן הדירה,

מַרְאֵה כֹּהֵן:

כְּרוֹאֵה זְרִיחַת שֶׁמֶשׁ עַל הָאָרֶץ - גברא דמריה סייעיה בחסד קל כל היום בכל אשר יפנה ויעשה ערב צהריים ואשמורה,

מַרְאֵה כֹּהֵן:

כְּשׁוֹשַׁנַּת גַּן בֵּין הַחוֹחִים - ידע להוציא אור תעלומה ולברור טוב מרע ובחותמו של כהן גדול ביטל כל חמיעא וחמירה,

מַרְאֵה כֹּהֵן:

כְּתַבְנִית כְּסִיל וְכִימָה מְתֻימָן - דור ישרים יבורך הקים כתבניתו וכצורתו ככוכבים במסילתם עדי נזכה לדודיך מיין נזכירה,

מַרְאֵה כֹּהֵן:

בצלאל טובי וועטטענשטיין
דומ"ץ
קהל מחזיקי הדת דחסידי בעלזא
מאנסי, נוא יארק יע"א

Rabbi T. Wettenstein
3 Sunrise Drive
Monsey, New York 10952
Tel. 845 425-2491

כס"ד

מה נהדר היה מראה כהן אשר ראות פניו לא פללתי, והנה הראה אותי בני יקירי הרב המו"מ בתוי"ש, איש חמודות ורב תבונות, כש"ת מוה"ר יהודא אריה ני"ו עלים לתרופה מן האוצר המנוצר אשר מסר לידו דודינו היקר הרב הגאון המפואר מוה"ר אהרן מרדכי קאהן שליט"א לאחר שדודי ירד לגנו לרעות בגנים וללקוט שושנים מתולדות חייו הנעימים ורב פעלו של מר אביו – זקנינו, הגאון הצדיק המפורסם בתורתו וצדקתו, איש האשכולת, הרב חנניה דוב הכהן קאהן זצללה"ה אשר שימש כראב"ד בבואדאפעסט ואח"כ בברוקלין יע"א.

והנה בני היקר בריך הכשרון שיחי' הוסיף מדילי' לחפש בנרות חיפוש אחר חיפוש לברר וללבן ממעשה ידיו המופלאים, מפי בני המשפחה, קרובים, תלמידים וידידים, וכתבם בלשון צח ונקי מסודר בסדר נכון ויאה. למען ידעו דור האחרון בנים נינים ונכדים אפס קצהו מקורות חייו ותפארת האי גאון וצדיק, שכל ימיו היה שלשלת זהב ארוכה, משולשות בשלושה עמודי העולם.

תורה – שיעוריו הנפלאים, דרשותיו הנלהבים, פסקיו המצודקים, העידו עליו שהיה חריף ובקי בכל מכמני התורה, וכפי שהעידו עליו גדולי דורו, שפסקיו הן בדיני ממונות והן בדיני איסור והיתר נאמרו בשכל זך וישר. עבודה – הכניס אלפים מישראל לבריתו של אאע"ה גם כשעלה בידו בקושי ובטורח רב עד כדי מסירת נפש, וכבר השוו חז"ל מילה לקרבנות. גמילות חסדים – ביתו ולבו היו פתוחים לרוחה כאוהל הנמתח בדרי מעלה, להחיות רוח שפלים ואומללים ולשמח לב נדכאים.

מן השמים זיכו את זקנינו זצ"ל להיות מהמוסדי דור ודור, שימש ברבנות בימי חורבן השואה לפניה ולאחריה בזמן שהיה העולם שמם, ומן השמים הניחו לו להתגדר ביחד עם ידידיו ורעיו חברי הביד"צ בבודאפעסט, להעמיד הדת על תילה לבנות בתים נאמנים לד' ולתורתו, בבירור שאלות המסובכות שעלו אז על השלחן מלכים, בבירור היתר עגונות ובסידור חופה וקידושין, סידור גיטין וחליצות, לפקח על כשרות שחיטה, מקואות, ועוד.

ויה"ר מן קדם אבוהן דבשמיא וארעא, שתורתו וצדקתו לא ימושו מפי זרעו וזרע זרעו עד עולם, ומעשה אבות ישמש סימן לבנים לדבק בד' ובתורתו באמת ובלב שלם, וימליץ טוב בעדינו עד שנזכה לראות בשמחתן ובגאולתן של ישראל במהרה בימינו אמן.

בצלאל טובי וועטטענשטיין
דומ"ץ
מסידי בעלזא
מאנסי נ.י.

תוכן הענינים

בשער הספר ..... **י**

פתח דבר ..... **טו**

פרק א | **בודאפעסט בתפארתה** ..... **כא**

תבנה ותכונן ♦ על תילה בנויה ♦ איש יהודי היה בבודאפעסט הבירה ♦ הולך וגדל ♦ כי ביצחק יקרא לך זרע ♦ האיש מקדש ♦ ויתנשא בנזר תפארה ♦ זרעא חיא וקיימא ♦ ובכל יום ויום מרדכי דורש בשלום אחיו ♦ וכל בית ישראל יבכו את השריפה.

פרק ב | **מרבה ישיבה מרבה חכמה** ..... **מה**

מחיל אל חיל ♦ ישיבה של מעלה ♦ בצל הקודש ♦ בצילו ישבתי וחמדתי ♦ עלייתו לגדולה ♦ במרחקים הושבני ♦ "ראש ישיבה שלושים ושלוש שנים" ♦ ויבוא הביתה ♦ ענבי הגפן בענבי הגפן ♦ העומד מצד החתן.

פרק ג | **פעולותיו הנשגבות בבודאפעסט** ..... **סה**

ואיש אל משפחתו תשובו ♦ מ'שוחט' ל'ראש השוחטים' ♦ אתמחי גברא ♦ תפארת בחורים ♦ להגדיל תורה ולהאדירה ♦ וחסד ה'... על יראיו ♦ שירו לו שיעור חדש.

פרק ד | **השואה האיומה** ..... **פג**

ויהי החושך והערפל... ♦ לפליטה גדולה ♦ בכזה זמן צריכים לרכוש יותר זכיות... ♦ והאמין... ויחשבה לו לצדקה ♦ כי גדול בקרבך קדוש ישראל ♦ ועתה אין בידינו כי אם לזעוק אל המלך... ♦ "איך וויל ראטעווען אידישע דורות..."

פרק ה | **בודאפעסט בחורבנה**.....**צט**

סביב רשעים יתהלכון ♦ הוציאנו מ'עבדות' ל'חירות' ♦ והיה המחנה הנשאר לפליטה ♦ שלח תשלח את האם... ♦ עצו עצה ותופר ♦ "שטארבן ווי א איד..." ♦ והעיר בודאפעסט נבוכה ♦ ובשובה בנחת יושעו משחת ♦ שומרים הפקד... ♦ מאי חזית דדמי דידך סומק טפי ♦ ואומר לך בדמייך חיי...

פרק ו | **התחלת השחרור**.....**קיט**

שליחי דרחמנא ♦ ישועה קרובה לבוא ♦ כי עין בעין יראו ♦ והיא שעמדה לאבותינו ולנו...

פרק ז | **תקומה מחודשת**.....**קלג**

נצח ישראל לא ישקר ♦ חדש ימינו כקדם ♦ חזקו ויאמץ לבבכם ♦ וכל העם ניצבים עליך... ♦ בית דין מיוחד ♦ לרגל הילדים אשר לפני ♦ כגוף בלא נשמה.

פרק ח | **הפרידה מאירופה**.....**קנא**

לך לך מארצך וממולדתך... ♦ נר מצוה ותורה אור ♦ שנא את הרבנות ♦ מצודתו פרוסה ♦ שכל פעולתו אמת וצדק.

פרק ט | **אל המנוחה ואל הנחלה**.....**קסה**

ויזכו לראות בנים... ♦ לא לידי מתנת בשר ודם ♦ כל העולם ניזון בשביל חנניה בני... ♦ ישיבת "שערי יושר" ♦ שלח לחמך על פני המים ♦ בית המדרש "מקור חיים" ♦ מגלגלין זכות ע"י זכאי.

פרק י | **וכרות עמו הברית**.....**קפא**

כל אחד נדמה כאומתו ♦ נוח לשמים ונוח לבריות ♦ מציצה בפה ♦ כי עליך הורגנו כל היום♦ איתמחי גברא ואימתחי קמיעא ♦ עמוד על ימיני וסמכני ♦ ויושב כספו בשקו ♦ חדש אסור מן התורה.

פרק יא | **ואלה המשפטים**.....**רא**

צדק צדק תרדוף ♦ "בשום אופן ניכט..." ♦ ככל אשר יורוך ♦ ועשית הישר והטוב ♦ לעשות שלום בין איש לאשתו ♦ יודע בטיב גיטין.

פרק יב | **כי הם חיינו**.....**ריג**

אלו דברים שיש להם שיעור ♦ שיטה מקובצת החדש ♦ בשבתך בביתך ובלכתך בדרך ♦ שואלים ודורשים ♦ דרכיה דרכי נועם ♦ הלכות שאמרו בעליית חנניה... ♦ וכתבתם.

פרק יג | **חותמו של כהן גדול**.....**רלג**

באתא קלילא ♦ שמאל דוחה ♦ עד אבוד הנשארים והנסתרים ♦ סמוכים לעד לעולם... ♦ חבל שרבי חנניה כבר לא חי... ♦ ועד מבקרי הכשרות ♦ לישרים נאוה תהלה ♦ תקיף לעד ♦ ויהי בחצי הלילה.

פרק יד | **בית נכון ונשא**.....**רנב**

בית של חסד ♦ והיתה הרווחה ♦ כפה פרשה לעני ♦ שלי ושלך – שלך ♦ איזהו עשיר? ♦ ברוב מטעמים ורוח נדיבה ♦ מנהג ישראל תורה.

פרק טו | **הימים האחרונים**.....**רסו**

כותב בדמע... ♦ על ערש דוי ♦ שבת וינפש ♦ נפשו יצאה בדברו ♦ ושכב בשלמתו ♦ בכו בכו להולכין... ♦ ואכחיד את שלושת הרועים בירח אחד.

קוים לדמותו של הרה"ח ר' שלמה מאיר פאשקוס ז"ל.....**רעט**

צור מחצבתינו אילני היחס של משפחות קאהן – ווינגארטען.....**רפא**

מסמכים ומפתחות אישים.....**שלד**

בשער הספר

הרוח מנשבת, הנוף מרהבת, הרקע אדמדמת, כל אלה לא השיגו המטרה אם השאלה מתמקדת על "ריח השושנה" מהו. המילים – טוב, מתוק, נחמד, אינם מספיקים לפתור את תמיהתינו. הקולמסים, הקלפים, הסופרים, אין ביכולתם ובאפשרותם לצייר ולבאר את ריח השושנה. אולם ה"חיצוניות" – מראיתה, דמותה, סביבתה, ניתן להסביר ולמסור כנכון. הכל, עד ל"ריח" השושנה. וכל עוד שלא הטרחנו בעצמינו להריח את השושנה, עדיין אנו עומדים מן הצד מתמהין ושואלין מהו ריחה.

"ראה ריח בני כריח השדה", כשהשאלה מתמקדת על מהותו הנערצת של זקנינו פאר הדור והדרו הגאון רבי חנניה דוב הכהן קאהן זצוק"ל. אלף דפים וגם אלפיים, סופר וגם סופריהם, לא יוכלו לתאר אף כטיפה מן הים הגדול. "ולב מלכים אין חקר" מאן מלכי רבנן, ואילו פינו מלא שורות על שורות, אין אנו מספיקים. ההרגשות, רצונות, השגות, אינם בכדי לכותבם ולמוסרם, ואינם מאפשרים להסביר את מהותו ונעימתו של רבי חנניה.

אמנם אין בידינו להכיר את הפועל כפי שהוא, אבל אפשר ללמוד ולהכיר אותו מפעולותיו הנפלאים, בבחינת "חזינא לאחוריה" (עירובין יג, ב). לא בחיל ולא בכח אמר זקנינו רבי חנניה. אין שם של "רבי חנניה קאהן" מתנוסס על בנינים רב-קומתיים, או בתי אילפנא ודומיהם. לא היה לו בית המדרש גדול שוקק מאות מתפללים, כי אם חדר צר וקטן – קטן בכמות.

בכל זאת, כאשר יגשו ליהודים תושבי ארה"ב בכל מקומות מושבותיהם מימים ההם, ניצולי השואה ובניהם אחריהם, להראות נועם זיוום של הרבנים הגדולים מאותה תקופה אומללה, לא ימלט שלא יזכר ולא יפקד בסילודין שם "רבי חנניה קאהן" מהיושבים ראשונה במלכות רבני ארה"ב. אם בר הכי הוא, מיד יושיט מאמתחתו איזה סיפור של התפעלות, ואיזה התנהגות עילאית וכיו"ב, שבלט במיוחד ברבנותו המפולאה של זקנינו רבי חנניה.

אכן, כאשר ירדתי לרעות בגנים וללקוט שושנים לקבץ זכרונות מתפארת גדולתו, הכרתי מיד שכל פרט ופרט שבחייו הכלליים והפרטיים מהווה עולם מלא ונפלא בפני עצמו, הן בתורה והן במעשים, כאשר תחזינה עיניכם מישרים בין הפרקים. הוא זכה לכל אלה מתוך כשרונותיו הברוכות ומעשה ידיו האליפות, וכברא כרעיה דאבוה זכה לירושת בכור הנוטל פי שניים מאביו איש החמודות ורב תבונות הגאון רבי מרדכי הכהן זצ"ל, ובסייעתא דשמיא זכה למה שהגיע, כשהפריח את מטה אבותיו.

אנו כדור אחרון ושפל לא נשאר אצלינו למכור ולקנות, לרשום ולקרות, רק מראיתו ודמותו החיצונה של הכהן הגדול מאחיו העומד ומשמש לפני ולפנים, פעולות מעשיות ועובדות ממשיות בידינו לכתוב ולמסור הלאה. אין חפצינו ורצונינו – שהרי אין ביכולתינו להגיע לאפס מקצהו של מהותו ועצמותו של רבי חנניה. ואם כי אנשי עדתו ומקורביו שהוקירו גודל ערכו לא השיגו אותו במילואיו, כל שכן אנו בדור הזה רחוק ומרוחק מני קדם שאין זה בידינו לחרות לדורות הבאים.

"כורד הנתון בתוך גינת חמד – מראה כהן." אבל הכל רק עד ל"מראה" הכהן. על זאת שבחו האהובים לקרות הספר הלז ולכנותה בשמה המתאמת "מראה כהן" אשר הם המה הדיבורים הכתובים כאן, ויותר ממה שכתוב כאן אין כאן שביכולתם לרשום עלי דף, וכל הספר רצוף אהבה משמש רק כציור וקוים לדמותו ומראיתו החיצונה.

◇ ◇ ◇

בהזדמנות זו אביע רגשי לבי א'ל מ'עלת כ'בוד דודי היקר הרב החסיד מו"ה ר' אהרן מרדכי הכהן שליט"א בנו יחידו ומחמדו של אביו הגה"צ רבי חנניה דוב

זצוק"ל, על שזיכני בעריכת הספר ובהוצאתה לאור עולם. רבות עשה חיל בהשקעותיו האדירים אשר לא חסך, ובדמים תרתי משמע ליווה הספר בכל אורך הדרך בכל שלביה שיצא דבר נאה ומתקבל. ועלית על כולנה, ידיעותיו וזכרונותיו הנפלאות המקיפות כל ימי חיי אביו עלי אדמות, אשר מבאר ההיא ישקו עדרי צאן קדשים לנצח נצחים. בגלל בנים תושיע זכרון אבות להביא גאולת עולם וזכרון נצח לבני בניהם. אמת מה נהדר לראות בזו השעה את מראה הכהן רבי חנניה כששפתותיו דובבות, "א"ם חכם בני ישמח לבי גם אני."

לא ללמד על עצמו יצא, אלא ללמד על כל הבנין אב של זקנינו רבי חנניה – חתניו שהרי הם כבנים, הם ונשיהם ובניהם ובני בניהם וכל אלו אשר בקהלם וביחוסם תחד כבוד ראש משפחתינו רבי חנניה זצוק"ל. כל אחד בשמו הטוב יבורך שעזרו וסייעו אותי בכתבם ובלשונם, בקל ובחומר, יתנם השי"ת כפעלם הטוב.

דבר הלמד מיפיה ומהדרתה של הספר להודות להני תרי צנתרי דדהבא, הלא המה ש"ב מנכדי רבי חנניה, הר"ר חנניה דוב בינעטה הי"ו אשר בעט סופר ח"ד וחלק עמד לאחיעזר ולאחיסמך להעמיד הספר על מכונתו ועל תפארתו. וא'תו ע'מו מ'שנהו אחיו הר"ר מרדכי אלעזר עקיבא הי"ו שפוק חזי מאי עמ"א דבר בדפי הספר, עזרתו וסיעתו בעריכת דבר ודיבור על אופניו, ישר חילכם לאורייתא.

וא"ם אמרתי מטה רגלי עמד לימיני אחי אהובי המעוטר בעטרה שעטרה לו אמ"ו בקולמוס נאה ומשובח ה"ה משה אליהו הי"ו, יעזרהו ה' להואי"ל מש"ה באר את התורה בכל חלקיה ופרטיה, ובכל אשר יפנה יצליח.

קול תודה ארימה להביע רננות לידידי אשר ברכו ה' בידים שנויים הם לפתוח גנזי נסתרות ולהביא טובות זכרונות, ולדוב"ב מישרים מאתר דבי יחדון רוחין ונפשין במדינת אירופה הלא הוא הר"ר דובעריש וועבער הי"ו. גם לרבות משנהו בדומה לו הר"ר אליעזר אבראמאוויטש הי"ו שמשנתו ובקיאתו סדורה קב ונקי, ובאלופת"ו המכופל"ת עמד לימיני בכל צעד ושעל. יצוה צור חסדו עליהם ועל זרעם.

דבר אין בפי ובלשוני מילה לברך את האור כי טו"ב רום מעכ"ת הגאון אאמו"ר רבי בצלאל טובי' שליט"א הטו"ב ומטיב לקטנים ולגדולים, ובעיר מאנסי מגדולי המורים, כשמכהן כדיין ומורה צדק דקהילת בעלזא המפוארת, וחינו על כל יושבי העיר לשם ולתפארת, וביחד עם אמי מורתי תחי', אשר מעודי חינכני לאהבת תורה

ויראת שמים ולמידות טובות באהבה ובנעימה אשר לא ישכח מפי זרעם, זכות אבות יגן עליהם ועל זרעם לנצח על מלאכת בית השם מתוך בריות גופא ונהורא מעליא.

ואל תוך בתינו להניח ברכה ה"ה העקרת הבית עטרת בעלה רעיתי תחי' שבעזרתה ותמיכתה הגעתי הנה, מי יתן ונזכה לגדל ילדינו היקרים מתוך נחת דקדושה והרחבת הדעת.

ובצאתי מן הקודש אפרש כפי לא-ל הרועה אותי מעודי, שעד הנה עזרוני רחמיך ולא עזבוני חסדיך, אפנה בבקשה על העתיד שאל תטשינו ה' אלוקינו לנצח, אמן.

יהודא אריה לייב

בהרה"ג ר' **בצלאל טובי' ווטענשטיין** שליט"א

חתן הרה"ג ר' **שלמה מאיר פאשקוס** זצ"ל

חתן הגה"צ ר' **חנניה דוב הכהן קאהן** זצוק"ל

פתח דבר

כשרי צבאות בראש
עם קודש מראה כהן
(פייט מוסף יום הכיפור)

י'תעוררו **ה**'מחשבות **ו**'יאירו **ה**'לבבות, בראותן הופעת ספרינו זה, אשר בשמו יכונה "מראה כהן". כי לו נאה שם זה, שמטרתו ומהותו לזכור ולהזכיר, להגיד ולספר אפס קצהו מאישיותו הנפלאה ומידותיו המוזהבות של אבינו רועינו זצ"ל, שכבש לב כל רואיו. אור חכמתו ובינתו, ישרותו והתנהגותו עשו רושם בלתי נשכח על כל מי שזכה להכירו.

האמת אגיד, שמעולם לא עלה בלבי שיתכן להעלות על הכתב אפילו רק דוגמא בעלמא, מהוד גדלותו ונעימותו, אפילו לבני דורו שזכו להכירו. כל שכן, לספר ולפרש לבני דורינו זה - ניניו ונכדיו שלא זכו להכירו, ואפילו רק לראות אנשים כאלו מדור הדעה שעברה, לא זכו.

אם כן אפוא, מה ומי הניענו לקרבה אל המלאכה? אענה ואומר: זה יותר מארבעים שנה שבני משפחתינו וגם קרובינו ומכירנו שואלים ודורשים בתביעה "למה נגרע" מלהתקרב אל שורשינו, ללמוד וללמד, לידע ולהודיע לבנינו אחרינו מקור מחצבינו. לפחות, קצת דרכי מנהגי ומידות אבותינו ואמותינו, דברי תורתם ודרכי הוראתם, סיפורים מפרקי מסכת חייהם, מסירת נפשם לה' ב"ה ולתורתו, ומסירת נפשם עבור הזולת. המקצת דמקצת שאכן שמענו מאבותינו, לדאבוננו

השכחה מתגברת מרוב הימים, ואנשי דור העבר, לצערינו מתמעטים, וניפן כה וכה וראינו כי אין איש שם על לב לספר ולהגיד לנו ולבנינו עד עולם, אם כן אין שום צדק להעלים הדברים.

מכיון שמעולם לא עברתי על דברי חבירי, חשבתי שלא אוכל עוד להתעלם. בפרט ששואלים כהוגן, והצדק איתם, שכן כתב בצוואתו הצדיק מו"ה שעפטיל זצ"ל בן בעל השל"ה הקדוש זצ"ל, "כל איש יעשה סדר יוחסין לזרעו, שיהיה לאות ולמשמרת וכו', שתדעו מי אתם ומי אביכם" ע"כ. אף גם זאת, ואולי הוא העיקר, שאם נשמע ונדע קצת מדרכי אבותינו, וצדיק מה פעל, נוכל לצפות ל"מתי יגיעו מעשי למעשי אבותי", בנגיעה כל שהוא.

חז"ל אמרו במדרש תנחומא (פרשת נח פרק ה), "נח ראה עולם בישובו וראהו בחורבנו וחזר וראהו בישובו." לכאורה יש לעמוד על יסודם של דברים, מאי רבותיה של נח שראה שלשה דורות, הלא בדור שלפנינו היו אלפים ורבבות מישראל שראו עולם בישובו, שוב ראו אותו בחורבנו, ותלי"ת שוב בבניינו.

חשבתי דרכי לפרש על פי מה שמבואר בגמרא (בבא מציעא פה, ב) ברבי חנינא שאמר "אילו חס ושלום משתכח תורה מישראל מהדרנא ליה", ובגמרא מבואר שם על רבי חייא שבזה שהשקיע בעוד מועד "עביד לתורה דלא תשתכח מישראל", עיין שם.

על פי זה יתפרש היטב, דהנה באמת לראות ג' עולמות בפשיטות אין בזה חידוש כלל. החשיבות והגדלות היא כאשר בישובו של עולם קודם חורבנו - עושים כמו שעשה רבי חייא, ושומרים על גחלת הקודש, שתורה לא תשתכח מישראל, וכלל ישראל יהיה לו קיום. אף בשעת חורבנו משתדלים שיהיה לו קיום ככל היותר, ואחר חורבנו בונים שוב - ועושים כמו שאמר רבי חנינא, להחזיר ישובו כימי קדם. זה היה גדלותו של נח, שראה ג' עולמות, היינו שראה שיתקיימו הג' עולמות.

בחינה זו במלואה ראינו אצל אבי מורי זצ"ל. כל ימיו הלך כשר צבא ה' בראש עם קודש. לפני המלחמה - דאג בישובו של עולם, ופעל בכל יכולתו בכל עניני הקהילה, שלא תשתכח התורה בדרך ישראל סבא. בימי חורבנו חגר עוז ותעצומות במסירת

נפש ממש, לבוא לעזרת ולטובת הזולת. אחר המלחמה - אחר חורבנו של עולם, עשה כל מה שביכולתו להחזיר עטרה ליושנה, לבנות בתים נאמנים לה' ולתורתו, ולקיים מצוותיו. כן עשה בקהילת בודאפעסט בשנותיו הראשונים אחר המלחמה, וכן המשיך בברוקלין, כשר צבא ה'.

ובכן, ברתת ובזיעה התחלתי לחשוב מחשבות לעשות בכסף ובזהב, לחפש בעתיקות ובמטמוניות חיפוש אחר חיפוש, ונתקיים בנו בעז"ה "יגעת ומצאת תאמין" (מגילה ו, ב).

והנה אינה ה' לידי אברך כפשוטו וכמדרשו - חריף ובקי טובא, איש אומן נפלא מהיר במלאכתו, ה"ה נכד אחותי תחי' מו"ה יודא אריה וועטענשטיין הי"ו, שקיבל על עצמו באהבה ובמסירות נאמנה, העבודה הקשה שבמקדש, לתור ולחפש ללא ליאות, לחקור ולדרוש אצל כל מי שיש באמתחתו איזה סיפור עובדא או ידיעה, ולקבץ מכתבים שטרות ותמונות עתיקין קדישין, והעלה הכל על הכתב בסדר יפה ונפלא, כאשר עיניכם תחזינה מישרים. בודאי זכות אבות יגן עליו, לברכו בברכה שלימה, תשואות חן חן לו.

הנה מצאתי דאתי לידי, בין כתבי אבי מורי זצ"ל פתקה קטנה שכתב בקציר האומר כמנהגו, מה שאמר בהספד על איזה איש שלא זכה להאריך ימים, ומפרש שם הכתוב (תהלים לז, יח), "יודע ה' ימי תמימים ונחלתם לעולם תהיה", על פי דברי הרמב"ם שכתב (באגרת לבנו), "אשרי למי שכלו ימיו במהרה, כי טוב לו לאדם שתיקן הכל במהרה בעולם הזה, שיכול ליטול שכרו בעולם הבא, ומה שחסר לו במה שהיה יכול לקנות עוד תורה ומצוות באריכת הימים, הקב"ה משלימו לו בטובו, כאילו היה עוד בעולם הזה, ונותן לו שכרו על כל זה" ע"כ.

בזה פירש אבי מורי זצ"ל, "יודע ה' ימי תמימים" - רק ה' יודע באמת כמה ימים נחשבים לתמימים, "כי נחלתם לעולם תהיה" - הרי הקב"ה משלימו כאילו היו חיים וקיימים לעד ולעולמי עולמים.

לדאבונינו ולצערינו, נתבקש אבי מורי זצ"ל לישיבה של מעלה בדמי ימיו, ולא הגיע לס"ה שנים שלימים, אבל כידוע פעל ועשה בשניו הספורות הרבה יותר מרוב זקנים וחשובים.

אכן השם "רבי חנניה קאהן" היה מוזכר בהערצה רבה בקרב כל חוגי ישראל, פשוטי עם לצד גדולי ההוראה שוה בשוה. כמו שהיו רגילים לכנות בימים ההם רוב גדולי הדור, על דרך המבואר בגמרא "גדול מרבן – שמו", ששם האדם בעצמו עולה פי כמה על כל הכינויים. אך בכל זאת מחובתי להעלות על נס מה שסיפר לי אחד מנכדי ומקורבי הגאון ר' שמואל עהרענפעלד זצ"ל - אב"ד מאטערסדארף שהיה בידידות רב עם אבי מאז ומקדם, שזקנו אף פעם לא רצה לכנותו בשמו, אלא תמיד קראו בשם "בודאפעסטער ראש בית דין", כי הרגיש שמתכבד יותר בזה, והגדיל לעשות פעם שאחד השמיע פעם בפניו השם "רבי חנניה קאהן", מיד פנה לעברו בתנועת יד, "די מיינסט זיכער דער בודאפעסטער ראש בית דין..."

והנני בברכה ובצפייה, שהספר יקלע למטרתו, ונזכה להתלהב ולהתעורר מדרכי אבותינו ואמותינו, ולאורם ניסע ונילך, עד ביאת משיח צדקינו במהרה בימינו.

אהרן מרדכי הכהן קאהן
באאמו"ר **חנניה דוב** זצוק"ל

מראה כהן

פרק א

בודאפעסט בתפארתה

תבנה ותכונן

בודאפעסט הבירה, היתה ידועה מאז ומקדם בתור העיר המרכזית של הונגריה. בסיס המסחר והכלכלה של כל האיזור נקבע שמה, ולכן נמשכה לתוכה ולסביבתה יהודים רבים וקבעו שם מושב יקרם. הבנינים המפוארים שהתנוססו לתפארה ברחובות העיר הוסיפו רבות לעושרה ולגאוותה של כל האיזור.

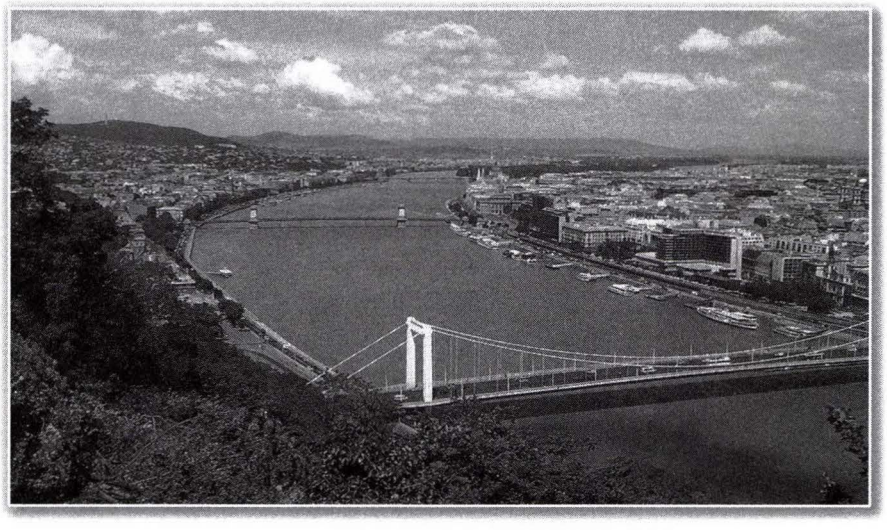
עיר בירה זו המוכרת לנו כיום ושגור בפי הבריות בשם "בודאפעסט", לא נקראה כן מעולם ועד עולם. מקורו ושורשו מהרכב כמה עיירות קטנות יותר, שבראשית דרכו היו שלשה עיירות נפרדות לגמרי, ומאיחוד שלוש ערים בקנה האחד: "בודא", "פעסט", ו"או-בודא" שהתאחדו בשנת תרל"ג, נקראה שמה על שם כולם בשם "בודאפעסט".

בלב לבה של העיר זורם נהר "דונא" ועושה את דרכה מצפונה של עיר לדרומה לכל האורך העיר. נהר זה מחלק את מרכז העיר לשני חלקים עיקריים: "פעסט", השוכנת ממזרח לנהר, היא בעיקרה ארץ מישור וחלקה, ובה מרוכז עיקר הפעילות

המסחריות והכלכליות שבעיר, ו"בודא", השוכנת ממערב לנהר, היא אזור מלאה הרים וגבעות, ואין המסחר נוטל שם חלק בראש, ובעיקרה מורכבת משכונות יוקרה ובתים לאומיים מפורסמים.

העיר נמצאת בלב אגן הקרפטים על שתי גדות נהר ה"דונא", שהוא הנהר הארוך ביותר באירופה המרכזית. גשרים רבים מחברים את שני חלקי העיר. העיר השלישית שאוחדה לאגד הערים "בודאפעסט" היא "או-בודא", השוכנת מצפון לעיר. הנהר הארוך המגיע ממרחק רב ומתחילה דרכה במרחק רב מהיערות העבותים באוסטריה, יחד עם הגשרים המפוארים שמקשטים את כל הסביבה, יוצרים יחד תמונת נוף מרהיבת עין.

ימיו של היישוב היהודי בהונגריה התחילה כבר בימי הרומאים - לפי גרסאות אחדות. האגדה מספרת, שהיהודים הראשונים שדרכו רגלם על אדמת הונגריה היו יהודים מזמן חורבן בית המקדש השני. היהודים הובלו לרומא על ידי טיטוס הרשע, וחלקם הוגלו עם הגולה להונגריה. ברבות הימים זכתה הונגריה לתקופות שלימות של פריחה נפלאה. קהילות גדולות קמו תוך ערים הללו, ומרכזי לימוד תורה רבים וחשובים החלו לפעול בערים גדולים, ויצאו משם תורה והוראה לישראל. גדלו ונתחנכו בהם גדולי ומנהיגי ישראל שזכו להאיר פני תבל באור תורתם. אך במיוחד בעיר הבירה "בודאפעסט". בשנים שלפני מלחמת העולם השניה, נספרו שם מעל

גשרים המחברים את שני חלקי העיר

מאתיים אלף יהודים, למרות שרובם לא היו שומרי תורה ומצוות, היתה זאת עיר ואם בישראל במלוא תקפה ותפארתה.

על תילה בנויה

ויהי בימים הרבים ההם, והתחילו לנשוב ברחבי אירופה רוחות הקרות והעזות של ההשכלה הרפורמית, שהתחילו לפרוץ פרצות שונות בחומות היהדות. הגדילו לעשות משכילי "האמבורג" שבגרמניה, שהתחילו להכניס שינויים בסדרי התפלה ולזלזל בקיום מצוות שונות. הם גם הפיצו רעיונם על פני תבל, ובעיקר על פני המדינות האירופיות. בעל החתם סופר זי"ע יחד עם שאר גדולי ישראל, יצאו נגדם במלחמה אדירה, והוציאו לאור את הקונטרס "אלה דברי הברית", בו באו דברי גדולי ישראל שכתבו להפריך ולבטל כל רעיונותיהם ודעותיהם המופרכות מעיקרא.

גם על הונגריה לא פסחה תנועה הרפורמית, ולאט לאט התחילו לנשב גם בה רוח פרצים של התחדשות, עד שנשקפה היתה סכנה של ממש לקיום היהדות הנאמנה בהונגריה. רבני הונגריה שראו גודל המכשלה בדבר, וכי בכוח הכת הזאת לעקור כיתות שלימות מכלל ישראל, נקבצו יחד וארגנו חברת "שומרי הדת" והניפו על דגלם מטרה אחת ויחידה ללחום בכל עוז ותעצומות עם כת המתחדשים, ולהפר מחשבתם וזממם הרע.

ממשלת הונגריה שרצתה להשליט סדר בעניני הקהילות - ולפי האמת תמכה בדעותיהם של המתחדשים - קראה אסיפה מכוננת מכל נציגי יהדות הונגריה, במטרה לסדר חוקי הקהילות. הממשלה קבעה שמי משני המפלגים שיוכל להעביר את הבמה שלו בדיוני האסיפה, הוא יקבל הכרה מליאה מאת הממשלה, ולפי רוחו יתנהלו כל עניני וסדרי הקהילות בהונגריה. ימי אסיפה הגדולה זו הנקראת בשם ה"קונגרעס" ימים של צער היו ליהדות החרדית בהונגריה, שכן המחדשים היוו את הרוב באסיפה וחוללו בו חוקים ומשפטים בל ידעום, והרבה דברי בלע ונאצה נשמעו בה נגד תורתינו הקדושה. גדולי הרבנים יצאו מן האסיפה בהחלטה שלא להיכנע תחת ממשלת הרעפארמים ושלא לקבל עליהם החלטות הקונגרעס.

במקום זה, חוללו רעיון חדש, לדבר אל לב המלכות ושריהם, ולבאר להם, כי כשנוגע לחוקי התורה אי אפשר לקבל את דעת הרוב כשהם נגד התורה. גם שלפי

השקפת היהדות אי אפשר להכניס שום תיקונים בדת משה וישראל. ובכן הרעפורמים המכונים בשם "ניאולוגים" מהווים זרם חדש ביהדות, והם אינם יכולים לכוף דעותיהם המתחדשות על היהודים החרדים שומרי המסורה ישנה והקדומה אשר נקראו בשם "אורתודוקסים".

ברוב לחץ זו הדחק, וברוב סייעתא דשמיא, נתקבל הדבר במלכות הונגריה, והכירה אחת ולתמיד שהקהילה האורתודוקסית הוא ניהו קהילה ישראלית נפרדת ומיוחדת. באותו זמן, הקימו יהודים האורתודוקסים, "לשכה מרכזית" בבודאפעסט ששימשה כאירגון מרכזי לכל עניני הקהילות וגם כמייצגם כלפי הממשלה. מכל קצוי הונגריה רגילים היו לנסוע לבודאפעסט בכדי לסדר כל ענין הנוגע להנהגת הקהילות קטן כגדול, ועלו על שולחן מלכים בדיוני ועד הרבנים המרכזי של הלשכה שהורכב מגדולי המדינה.

הג"ר יעקב קאפיל רייך זצ"ל אב"ד בודאפעסט

בראשות הלשכה עמדו ועד הרבנים אשר להם היה הדעה המכרעת בעניני הלשכה. אך הניהול היום יומית התנהגה על ידי הנשיאים אנשי השם, הלא המה: הגאון מהר"ם טרעביש זצ"ל; הג"ר יצחק רייך זצ"ל; הג"ר אריה לייבוש ליפשיץ זצ"ל – אבדק"ק סאנטוב; הג"ר אברהם פראנקל זצ"ל; הר"ר שמואל זאנוויל כהנא-פראנקל ז"ל.

◇ ◇ ◇

בשנת תרל"א נוסדה הקהילה היהודית האורתודוקסית הראשונה בעיר בודאפעסט. בהמשך השנים נתרחבו גבולי הקדושה, ונוספו עליהם הרבה יהודים יראי השם אנשי מעשה שהגיעו להתגורר בה, והקהילה התחילה לשגשג ולפרוח למעלה בקודש. אז החליטו בני הקהילה כי הגיע העת הזמן שימנו עליהם רב איש על העדה להנהיג את כל עניני הדת ביד רמה, והכתירו כבוד את הגאון הנודע ר' חיים סופר זצ"ל - בעל מחנה חיים, לרב אב"ד דמתא. ביד רמה נהג נשיאותו והתחיל

לרומם לחזק ולעודד את בני קהילתו היראים ושלמים, למען יעמדו חזקים ואמיצים מול הקבוצות הניאולוגיות בעיר, שעזבו את דרך היהדות האמיתית, והחליפו את המסורת הישנה בחדשה.

כך המשיכה בודאפעסט בגידולה ופריחתה שנים רבות. אחריו נבחר כרב בבודאפעסט הגאון ר' יעקב קאפל רייך זצ"ל, שכיהן קודם כרב בוועברא. בתקופתו ותחת שרביט הנהגתו התפתחה מאוד קהילת היראים, הן בכמות והן באיכות, עד שקנתה מקומה בין הקהילות הכי חשיבות והכי נעלות בכל ארץ אירופה. תנופה רוחנית גדולה התרחשה בעיר בשנים תרע"ד – תרע"ח, בזמן מלחמת העולם הראשונה. עת שהוצפה בודאפעסט במאות יהודים פליטים, כאשר הגלו מגאליציע ופולין וכל הסביבה. משם ברחו מחמת המציק, וקבעו מושבם הראוי בבודאפעסט עד יעבור זעם וישוכך חמת המלחמה.

בין הגולים נמנו רבנים ואדמורי"ם חשובים, כמו: הרה"ק רבי אברהם שלום מסטראפקעוו זי"ע; הרה"ק ר' אברהם לאנגנער זי"ע - אדמו"ר מקניהענישט;

מימין לשמאל: הג"ר יונתן שטייף, בנו ר' צבי יהודה שטייף, הראב"ד הג"ר אפרים פישל זוסמאן סופר זצ"ל

הרה"ק מבלוזוב זי"ע - בעל צבי לצדיק; ועוד רבים וטובים.

אחר פטירתו של האב"ד הגאון ר' יעקב קאפל רייך זצ"ל, לא נתקבל רב במקומו. אלופי הקהל החליטו שעד לקבלת רב אב"ד, ימסרו כל עניני ניהול הקהילה והמסתעפים מזה לדיינים ששימשו בבית דין הרבני של העיר, ועל פיהם יושק כל דבר. הג"ר אפרים פישל זוסמן סופר זצ"ל - חתנו של הרב הג"ר יעקב קאפל רייך זצ"ל, שהיה מפורסם בשם "דער טשוזער רב", על שם מקום רבנותו הקודם, ומח"ס עטרת פ"ז, התמנה כראש בית דין. אחרי פטירתו בשנת תש"ב נתמנה במקומו לראב"ד, הגאון ר' יונתן שטייף זצ"ל, שהיה כבר נמנה על חברי הבד"ץ מקדמת דנא. ואכן, במשך שנים רבים ניהלו הבית דין כל עניני העדה בעצה ובדעה אחת

איש יהודי היה בבודאפעסט הבירה

בין הדמויות הבולטות ביותר בקהילה האורתודוקסית נמנה זקני האיש המורם מעם הגאון ר' מרדכי הכהן קאהן זצ"ל. שמו הטוב הלך לפניו בשער בת רבים ויצאו לו מוניטין בעיר כאיש ירא את ה' מאוד, אשר חרד לכל דבר אמת ומשפט, ודקדק על כל דבר הלכה קלה כבחמורה. אנשי העיר ראו אותו כמועמד הכי מתאים והכי מובחר לשמש כראש השוחטים וכמוהל מומחה בקהילה. ואכן החזיק בתפקיד נעלה זה במשך שנים הרבה לשביעת רצון כל הקהל וכל העדה.

הג"ר מרדכי הכהן קאהן זצ"ל

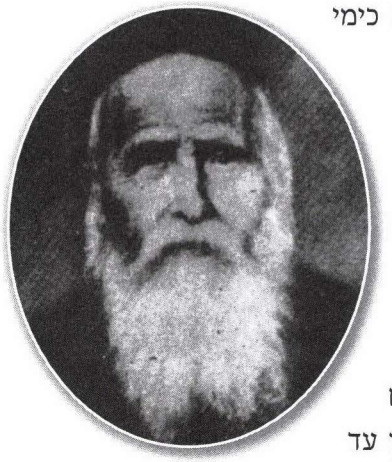
בוצין בוצין מקטפיה ידוע, וכבר בצעירותו הבחין אביו הרב ר' משה יהודה ז"ל, בכשרונותיו המיוחדים של הבחור מרדכי, וחיפש בעדו ישיבה מתאימה שיוכל לנצל כשרונותיו הנעלות ולעלות במעלות התורה והיראה כיד ה' הטובה עליו.

בימים ההם פקע שמיה של ישיבת באניהאד בכל רחבי הונגריה. הישיבה התנהלה אז על ידי המרא דאתרא

הגאון ר' משה הלוי פאללאק זצ"ל - בעל מחבר ספר וידבר משה, ואביו הגאון רבי זעקיל פאלאק זצ"ל תלמיד בעל החתם סופר זי"ע. ישיבת באניהאד היתה בעיקר מיועדת לבחורים צעירים בעלי כשרונות עצומות שעדיין לגדול תלמידי חכמים מובהקים. הבחורים אלו אשר יראתם קודמת לחכמתם ובתורת ה' חפצם, קיבלו מלא חפניים תורה ויראת שמים מאב ובנו גם יחד.

בחורי הישיבה התחלקו לכמה משמורות לימוד התורה. כשמשמורה הראשונה סיימה ללמוד בחצות הלילה, מיד התישבה ללמוד הקבוצה השניה עד הבוקר. כך שתמיד נשמע קול התורה בבית המדרש בלי פסיקת שום רגע.

בשנת תרמ"ט בעת שזקני ר' מרדכי למד בישיבה, נפל אבל כבד בכל העיר באניהאד ולכל תלמידי הישיבה בפרטית, בפטירתו הפתאומית של ראש הישיבה הג"ר משה פאללאק זצ"ל, בגיל צעיר ביותר, היותו בן ארבעים ושלש שנים בלבד. בחורי הישיבה הרגישו שנפלה עטרת ראשם, וביכו את אבידתם זמן רב. שמועה טובה תדשן עצם, ושמחה גדולה נפלה בחלל הישיבה, כאשר התקבל הגה"ק ר' יהודה גרינוואלד זצ"ל - בעל מחבר ספר שבט מיהודה ועוד ספרים, בתור רב העיר באניהאד, והמשיך לישא ברמה דגל הישיבה כימי קדם.

הגה"ק ר' יהודה גרינוואלד זצ"ל

הבחור מרדכי, כתלמיד מובחר מתלמידי הישיבה, המשיך ללמוד בישיבה תחת צילו במשך השנים הבאות, וזכה ליצוק מים על ידו, דלה והשקה מתורת רבו, ועשה חיל גדול בלימודו. אחר שבע שנות השבע עזב הגאון רבי יהודה זצ"ל את העיר באניהאד ונתעלה לכהן פאר בתור רב בעיר שוראן, ומשם עבר לשמש ברבנות העיר סאטמאר, בה כיהן עד יומו האחרון.

עם רבו זה התקשר בקשר אמיץ וחזק. הגה"ק בעל ה"שבט מיהודה" היה מפורסם באהבתו הגדולה לתלמידיו, היות שבנים לא היו לו על כן התנחם בתלמידיו הקרויים בנים. ואכן היה רגיל בפיו לכנות את תלמידיו בתואר "קינדערלעך מיינע". גם זקני כאחד התלמידים המצויינים היה חביב ביותר על רבו. דוגמה לכך אנו רואים

במכתב שכתב אליו רבו שנים רבות אחר שיצא כבר מכותלי ישיבתו, תוכו רצוף אהבה וחיבה יתירה:

שלום לך אה"ו ידינ"פ התלמיד הותיק חריף ובקי מלא יראה ומעשים טובים כש"ת מו"ה מרדכי כ"ץ שו"ב ונאמן בק"י בודאפעסט יע"א.

אה"ו התלמיד החשוב עמ"ש! תאמין לי באמונה כי ביקשתי להשיבך על מכתבך ובפרט על מנתך ששלחת אלי, ואני לא ידעתי האדרעססע כי האבשניטט (כתובת המשלח) לא מצאתיה, והיה לי עגמת נפש שלא יכולתי להשיב כפי הכבוד הראוי לך, ועתה כי נזדמן שהתו' המביא כתב זה הולך לשם אשר בלא"ה צריך לאיזה מכתב ממני, אמרתי מצוה גוררת מצוה, עכשיו שבא לידי אקיימנו להגיד לך שמנתך בא לידינו, ואני מכיר לך טובה, והגם שאין לי חפץ במתנות ממקום אחר. (ואמרתי שאפ"ל המשך הפסוקים (בראשית כה, יב) "ולבני הפילגשים נתן מתנות" בפרש"י (ד"ה נתן אברהם) — ד"א המתנות שקיבל הוא נתן אותה לבני הפילגשים, ונראה דהיינו דסמוך לי' (פסוק ז) "ואלה ימי שני חיי אשר חי" ר"ל דע"כ שהיה שונא מתנות זכה לחיים ארוכים.)

הדרש"ת באהבה, ומצפה לטובתך באמת

הק' יודא ג"וו

מכתב זה היה מאוד חשוב בעיני זקני ז"ל ותמיד היה נושאו אתו עמו בתוך כיסו.

חיבה יתירה נודעת להם לתלמידי הגה"ק רבי יהודה גרינוואלד זצ"ל שחוץ ממה שהשקה אותם מבאר תורתו, עוד פעל רבות להשריש דרכי העבודה והחסידות כיתד בל תמוט בקרב לב התלמידים. כפי שמשתקף מתוך סיפור שנמסר על ידי בעל העובדה הגאון רבי בנימין בערגער זצ"ל תופס ישיבה בעיר בעלעד, ומחבר ספר אמירה לבת יעקב, המפורסם בשם "רבי בנימין בעלעדער":

הגה"ק בעל שבט מיהודה זצ"ל נסע פעם לבעלעד להשתתף בשמחת החתונה של תלמידו הג"ר מנחם שאמועל זצ"ל, שהיה מחשובי תלמידי הישיבה. זקני ר' מרדכי, שגר בסמיכות לעיר בעלעד, נסע גם כן להשתתף בשמחת הנישואין, ולפגוש את רבו החביב. אחר החופה הלך השבט מיהודה זצ"ל לבקר את רב העיר הגאון ר'

שמעון חיים הלוי פעלנער זצ"ל. שני הגדולים התעמקו בשיחה ארוכה בדברים העומדים ברומו של עולם והשתעשעו יחד בדברי תורה בסוד שיחם, וכך המשיך שיחתם לאורך כל הלילה, ושכחו לחלוטין מהחתונה הגדולה שנערכת בעיר. המקורבים והתלמידים הביטו בהם מבעד לחלון, אבל אף אחד לא העז להפסיק אותם.

מספר הסיפור ר' בנימין בערגער, היה חסיד באבוב, והתכונן באותו עת לנסוע להסתופף בצילא קדישא של רבו מבאבוב זי"ע, חשב בדעתו כי הזמן גרמא לנצל הזדמנות פז כזו וליכנס לקודש פנימה להיפרד משני צדיקי עליון בחדא מחתא. פתח השבט מיהודה ואמר לרבי בנימין, "אינני מבין לשם מה עליך להטריח לנסוע נסיעה רחוקה כל כך לצדיק, בו בזמן שאצלך בעיר מתגורר אחד מצדיקי הדור, שלא נסתר ממנו דבר בנגלה ובנסתר."

בסיום הדברים פנה השבט מיהודה זצ"ל גם לזקני ר' מרדכי שהיה נמצא בחדרו באותו זמן, ושאלו, "רבי מרדכי, האם גם אתה נוהג לנסוע לרבי מצדיקי הדור?" כאשר ענה ר' מרדכי בשלילה, אמר לו רבו, "אם כך, גוזרני עליך שתבוא לפה לפחות אחת לחודש לבקר את הרב מבעלעד, כי ממנו תוכל לקבל הדרכה בכל הענינים..."

הולך וגדל

אחרי שנים של עמל, שקידה, יגיעה מתמדת, ועשייתו חיל גדול בלימודו, בהשלמתו בלימוד מסכתות רבות בש"ס, הלך כמו הרבה בחורים מצויינים בתקופה זו ללמוד בישיבה הנודעת בפרעשבורג, בהנהגתו של הגה"ק בעל שבט סופר זצ"ל.

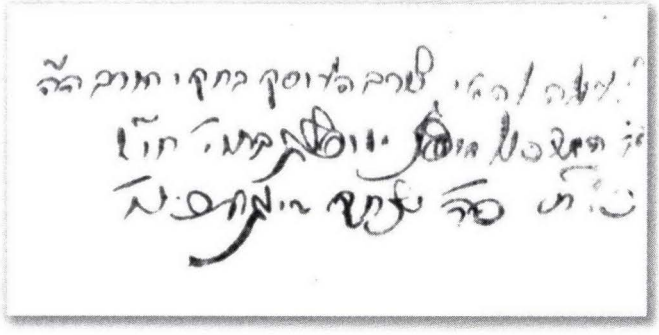
כמעשהו בבאניהאד כך מעשהו בפרעשבורג. גם שם הצטיין רבי מרדכי בכשרונותיו המיוחדות, ובמוחו החריף, ויגיעתו בתורה, נודע בשערים כאחד מחשובי התלמידים. ישיבת פרעשבורג באותן הימים היתה "הישיבה" עם הה"א הידוע בכל רחבי ממלכת אוסטריה-הונגריה. בה למדו בחורים בעלי תריסין בוגרי הישיבות השונות בהונגריה שבאו להשלים עצמם בהיכל ישיבת פרעשבורג. הישיבה נתפרסמה כבית היוצר לרבנים, בה השלימו עצמם תלמידי הישיבה בכל שטחי הרבנות, באפיקי ההוראה ובשדה הדרוש והפלפול, כך שכל ערי הונגריה שאפו למנות לעצמם רב שהיה תלמיד בישיבת הרמה פרעשבורג. מעלה יתירה היה למסמך הסמיכה של ישיבת פרעשבורג שהוכרה על ידי השלטונות בהונגריה,

כמסמך הפוטר את המחזיק אותו מן הצבא ההונגרי. גם זקני עסק בלימוד ההוראה וראה ברכה בעמלו ותוך זמן קצר עמד בכור המבחן אצל רבני העיר, על עיקרי ההוראה, וקיבל סמיכה לפסוק שאלות.

כי ביצחק יקרא לך זרע

בכפר הקטן "סאני" (באיזור שאפראן) גר איש מורם מעם, תלמיד חכם וירא שמים מרבים, ושמו הרב רבי יצחק זינגער ז"ל. ר' יצחק קנה רוב חכמתו ותורתו מרבו האהוב הגאון ר' אברהם שמואל בנימין סופר זצ"ל - בעל הכתב סופר. את קירבתו המיוחדת לבעל הכתב סופר זצ"ל מוצאים אנו במילים מפורשות בכתב ידו בהזמנתו לחתונתו של בנו הגה"ק רבי שמעון סופר זצ"ל הי"ד (לימים אב"ד ערלוי בעל התעוררות תשובה וש"ס):

"עולה להאי צורב העוסק בחקי חורב ה"ה איש המשכיל חופ"נ ומופלג בתוי"ש חו"ש כש"ת הר"ר יצחק זינגער נ"י."

בנוסף לזה, היה גם פרי עץ אבות, בייחוסו למעלה בקודש. ר' יצחק היה חתנו של הגאון ר' אליעזר הלוי באסקאוויטץ זצ"ל, בנו של הגאון הנודע ר' בנימין זאב וואלף הלוי באסקאוויטץ זצ"ל - אב"ד באניהאד, מחבר ספר "סדר משנה" על הרמב"ם, בנו של בעל מחצית השקל זי"ע, מהמשפחות המיוחסות בהונגריה.

הר"ר יצחק זינגער ז"ל

בהיות שהכפר היה קטן ואנשים פעילים ברוחניות לא גרו שם, קיים רבי יצחק בעצמו את מאמר חז"ל, "במקום שאין אנשים השתדל להיות איש" ונטל על שכמו את כל הפעולות הרוחניות של הכפר. ר' יצחק שימש כמוהל מומחה של ילדי הכפר והסביבה, וכמו כן היה בימי חורפו, השוחט היחידי בכל האיזור. בקנה האחד שימש כגבאי וניהל ביד רמה קופת רבי מאיר בעל הנס "כולל שומרי החומות" בכל האיזור, ומדי זמן בזמן אירגן להעלות הצדקות לעניי ארץ ישראל, כפי שהונהג אז.

למרות פעולותיו הגדולות שפעל עבור בני קהילתו, לא משך חיותו מכספי הציבור, והיה תמיד נהנה מיגיעת כפיו. מקור מחייתו היה ממה שנהג למכור ביטוח לבנינים לאנשים בעיירות סביב, ומשם משך פרנסתו ופרנסת אנשי ביתו. לימים נתעשר ממסחרו על ידי מעשה שהיה, וכך היה:

אירע פעם שלקוח גוי לא שילם עבור הביטוח השנתי, ור' יצחק פחד שמא תפרוץ שריפה רח"ל בבנינו, והגוי יבוא לתבוע ממנו את הנזק, וכשהגוי יהיה בצר לא יועיל לו שום טענות ומענות. החליט שהוא ישלם מכספו לביטוח הגוי תחתיו. ואכן, לאחר זמן פרצה שריפה גדולה בבנין הגוי, והיו לו נזקים גדולים ועצומים, וכמובן, הגוי אץ רץ אל ר' יצחק בצעקות פראיות, אבל ר' יצחק הרגיע אותו וסיפר לו שהוא המשיך לשלם בעצמו תחתיו. הגוי התרגש מאוד מהמעשה, והלך לספר זאת להכומר, בפעם הבאה שהכומר נשא דרשה בכנסיה, הוא שיבח מאוד את היהודי ר' יצחק, והעלה על נס מעשה תוקפו וגדולתו, ועודד את כל שומעי דרשתו שיקנו ביטוחים רק אצלו. בין לילה, התעשר בעשירות נפלאה!

◇ ◇ ◇

בת היה לו לר' יצחק, ושמה גיטל. שמה הטוב נודעה בשערים כצנועה ומיוחדת במעשיה ועבודותיה. בהיותה בגיל צעיר בת שש עשרה, בחר לה רבי יצחק בחור כארזים בן עלייה כרצונה וכשאיפתה, והכניסה לקשרי אירוסין עם זקני רבי מרדכי, שהיה אז העידי עידית מישיבת פרעשבורג.

האיש מקדש

רבי מרדכי נשא אשתו בשעה טובה ומוצלחת, וכפי שהונהג מימים ימימה, ישב אצל חמיו תקופה מסוימת אחר חתונתו, וחמיו פרנס אותו שיוכל להגות באמרי שפר כיד ה' הטובה עליו. אכן, בזמן זה הספיק להשלים עצמו הדק היטב בהלכות מילה והלכות שחיטה, על קרבו ועל כרעיו.

שנים ספורות לאחר חתונתו, הציעו לו משרה כשוחט באחת העיירות. רבי מרדכי שכאמור היה לו שימוש מיוחד ונסיון עשיר בפרטי ודקדוקי השחיטה, שמח לקבל את ההצעה.

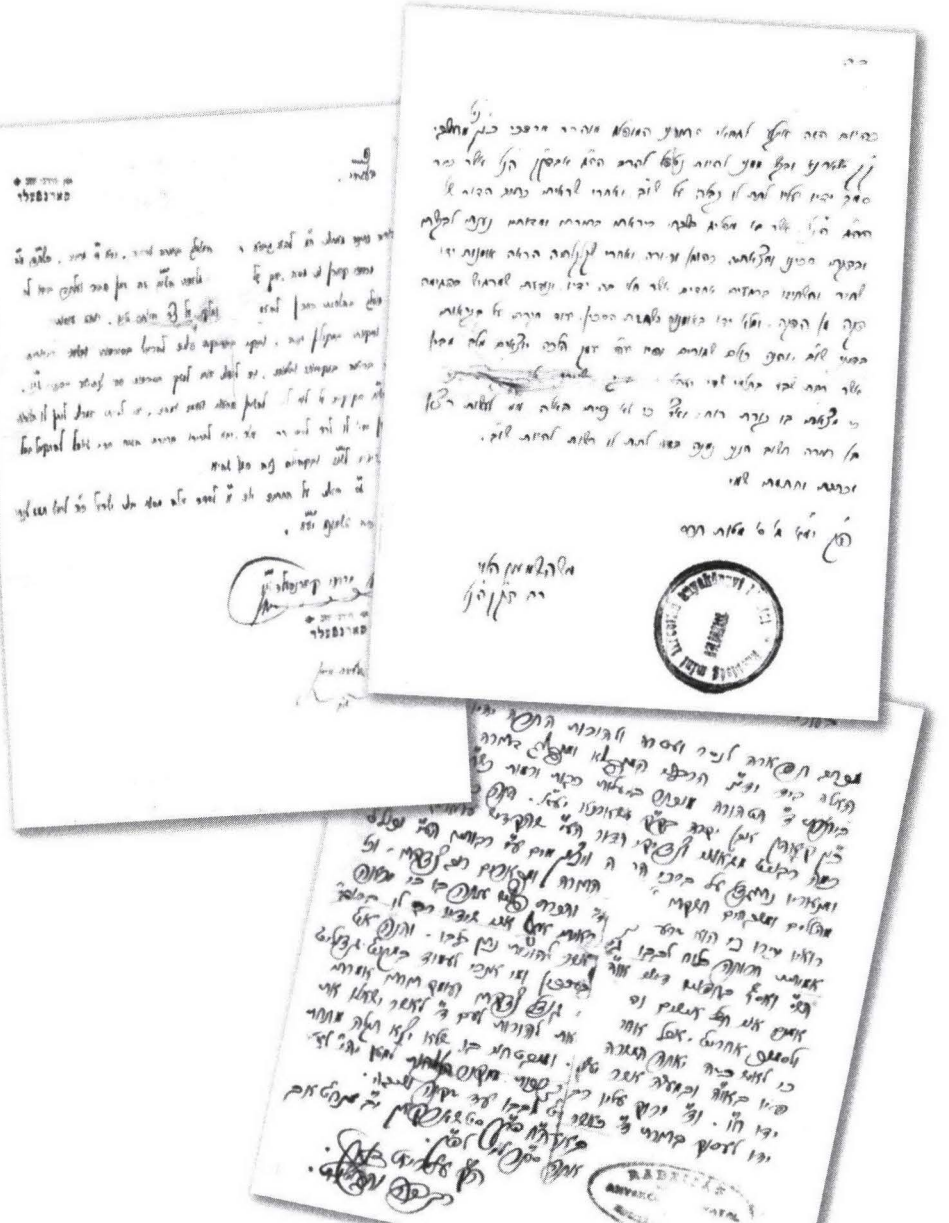
רבי מרדכי ניגש תיכף לעבודתו בקודש, ושחט הבהמה הראשונה שהכין לו הקצב. אחר השחיטה, הושיט רבי מרדכי את ידו לתוך הבהמה לבדוק את חלקיה הפנימיים, כפי שההלכה דורשת, לפתע פתאום, שומע רעש מוזר מאוד מאחוריו, הסתובב לרגע, וראה שהקצב עומד על גבי ראשו עם גרזן בידו.

"מה זה?" – שאל אותו ר' מרדכי בחרדה גדולה.

"שמע" – צעק הקצב המגושם וגס הרוח – "כבר עשרים שנה שלא נמצאה אף לא בהמה טריפה אחת בעיירה, אם תבדוק עכשיו את הבהמה אני מכה בראשך בגרזן..." בהשגחה עליונה נפלאה, זכה רבי מרדכי לאזור את כוחותיו, ולהתגבר עליו, וסחב אותו לתחנת המשטרה הקרובה.

רבי מרדכי רץ תיכף להודיע להרב את מעשה אשר נעשה, ובכן יש צורך להכשיר את כל הכלים הבשריים של תושבי העיירה, שרח"ל נכשלו במשך עשרים שנים באכילת בשר נבילות וטריפות.

אחר המעשה חשב בדעתו והחליט שמקום כזה אינו מיועד בשבילו, ותיכף ומיד עמד ושב לביתו ולמקומו, להמשיך בלימודו כימי קדם.

מכתבי המלצה שקיבל מאת:
הג"ר משה שמעון הלוי זצ"ל אב"ד פרוינקירכן,
שו"ב ר' מרדכי קארנפעלד ז"ל
ור' אליעזר ווייצען ז"ל,
הג"ר עזריאל ברוין זצ"ל אב"ד סאל-שארקאני

תוך זמן קצר קיבל הצעה מכובדת מאוד, לשמש כשוחט ובודק בעיר היהודית "טשארנא", שקרובה מאוד לכפר סאני. רבי מרדכי קיבל את ההצעה בשמחה, והעתיק מושבו לטשארנא. בידיו המוכשרות והמהירות בצירוף בקיאותו הרבה בכל פרט מפרטי הלכות שחיטה ובדיקה, בנוסף ליראת שמים המיוחדת שלו התפרסם רבי מרדכי בזמן קצר כשוחט מומחה, ונודע שמו הטוב כשוחט ובודק יחיד ומיוחד.

מאותה תקופה נמצא מכתב מאת הגאון ר' משה שמעון הלוי זצ"ל - אבדק"ק פרויענקירכען, ומח"ס ישמח לב. בו הוא מספר איך שנוכח בעצמו בנסיונו ובמומחיותו של זקני רבי מרדכי באומנות השחיטה:

אחרי שראיתי כתב הדוד של הה"ג הנ"ל אשר בו מפליג בשבחו, ביראתו, בתורתו ובמידותיו, נעניתי לבקשתו ומצאתיה כהוגן וכשורה, ואחרי שקלקלתיה הראה אומנות ידו שחזר והשחיזו ברגעים אחדים אשר חלו בו ידיו, ונודעתי שמרגיש בפגימה דקה מן הדקה, ומלא ידו באומנות השחזת הסכין. עוד חקרתי על בקיאותו בדיני שו"ב, והנה כולם שגורים בפיו ע"פ עמק הלכה, יוצאים מלב מבין אשר רבת שבע בתלמי שדי...

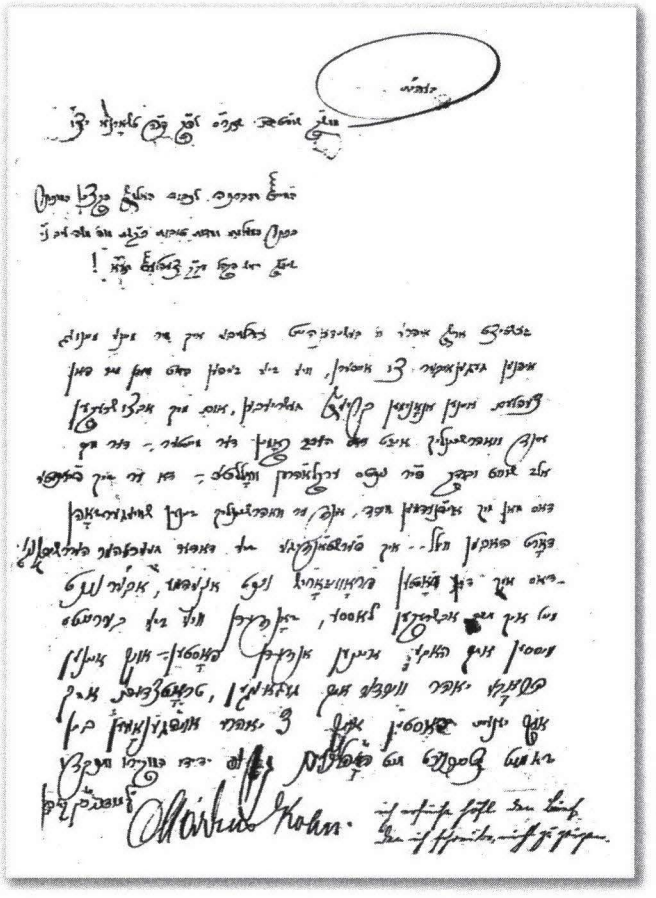
וכתבתי וחתמתי שמי – פ"ק יצ"ו ג' ס' מטות תר"ס.
הק' משה שמעון הלוי רב דק"ק הנ"ל

ויתנשא בנזר תפארה

לא עבר זמן רב בתפקידו בעיר טשארנא, וכבר קיבל רבי מרדכי מכתב מתושבי העיירה "עדיעק" שבאיזור "טיסא-פורעד", שבו הם מבקשים ממנו שיבוא לגור אצלם, ולהכתירו בכתר מלוכה בתור מורה הוראה ומנהיג רוחני של העיירה.

למרות גילו הצעיר באותו זמן, נעתר לבקשתם. בכדי להוציא הדבר מכוח אל הפועל, הלך באותה שנה, שנת תר"ס, לקבל מכתבי סמיכה מכמה רבנים מהאיזור שבו גר באותו זמן – טשארנא.

בסוף שנת תר"ס קיבל רבי מרדכי מכתב מהנגיד ר' משה לייב שיף ז"ל, ראש הקהל בעיר צעהלים. במכתבו הוא מבקש שרבי מרדכי יסכים לעבור להתגורר בצעהלים, שם יתמנה לשוחט ובודק של הקהילה האורתודוקסית.

מכתב
שכתב ר' מרדכי במענה
להראש הקהל מצעהלים

רבי מרדכי ענה במכתב התנצלות, שלמרות רצונו הטוב, אין ביכולתו לקבל את הבקשה, היות שכבר התחייב לתפקידו בעיירה עדיעק למשך כמה שנים.

בעדיעק הוא חי ממשכורת זעומה, כי רוב תושבי העיירה היו יהודים עניים מרודים, שבקושי הרוויחו את פת לחמם, ורוב רובם היו אנשים פשוטים ביותר, תהליכיהם והנהגתם הרוחניות לא תאמה את רוחו של רבי מרדכי.

אחרי שנה וחצי, כשמשפחתו גדלה, והמשכורת המצומצמת כבר לא כסתה את ההוצאות, הגיע לאזנו שמועה רחוקה, שבעיר "בודאפעסט" הבירה נפטר ראש השוחטים - המנהיג של בית המטבחיים האורתודוקסי והלך לעולמו, והמשרה הגדולה והמכובדת התפנתה. מאות שוחטים מכל רחבי אירופה הודיעו על רצונם להתקבל לתפקיד חשוב זה, ביניהם היה זקני רבי מרדכי. אחר דין ודברים בין טובי וראשי הקהל בעיר בודאפעסט נפלה ההחלטה לבחור בר' מרדכי כמועמד המתאים ביותר לתפקיד זו.

לשמחתו, עזב את העיירה עדיעק, והעתיק משכנו לעיר הבירה בודאפעסט. כפי שציפו, אכן מילא רבי מרדכי את תפקידו בשלימות, ובכשרון מעש העמיד הדברים על תילם, וחיזק ורומם את בדקי השחיטה המקומית לשביעת רצון כל היהודים האורתודוקסים, היראים ושלמים לדבר ה'.

בשבתו בעדיעק נתודע זקני להגאון ר' משה סופר זצ"ל - בעל מהר"ם סופר, שכיהן כרב אב"ד בקהילה הסמוכה טיסא-פורעד. במכתב ההמלצה שנתן לזקני רבי מרדכי, כותב הרב מטיסא-פורעד:

חזיתי איש מהיר במלאכתו להני מלכא רבנן יתיצב ה"ה ידידי היקר הרבות הח"ב ומופלג מאוד בתורה ונעלה ביראת ה' טהורה כש"ת מ"ה מרדכי קאהן כ"ץ נ"י שהוא משמש בעדת ה' עדיעק סמוך לעדתינו בקודש להכין בשר כשר לעדתו וגם מורה צדק להם ומנהל אותם בדרך היראה ולהורות להם באיסור והיתר זה שנה ומחצה, וביקר אותי לפרקים ונשתעשעתי עמו בתורה וראיתי שהוא תלמיד חכם מופלג ונהנתי ממנו בזך שכלו להסביר דברים עמוקים בסברא ישרה, והוא אהוב בעדתו כי הוא מתלמידי אהרן הכהן אוהב שלו' ורודף שלו' ובעל מידות טובות שהמה לו לתפארת וירא ה' טהורה חתימתו, ויש לו סמכות מגדולים שהוא שו"ב מומחה, וגם ראיתי סכינו והוטב מאוד בעיני, יאכלו ענוים מזבחתו וישבעו.

ואבוא בזה על החתום פה ק"ק טיסא פורעד יצו"א – בהר כ"ז לעומר תרס"ב לפ"ק

הק' משה סופר בלאאמו"ר יעקב שלו' ז"ל אב"ד פה והגלילות יצו"א

זקני רבי מרדכי הסביר פעם את החלטתו לעבור לגור בבודאפעסט, למרות ששימש בעדיעק כרב בעיירה, בדברי המשנה (קנים פרק ג משנה ו), "זקני תלמידי חכמים, כל זמן שמזקינין, דעתן מתיישבת עליהן. זקני עם הארץ, כל זמן שמזקינין דעתן מטרפת עליהן."

השם "זקן" ניתן להתאים לרב, כמו שפירשו חז"ל (קידושין לב, א), "זקן – זה שקנה חכמה." ולכן, "זקני, תלמידי חכמים" אם אתה רב בעיר של תלמידי חכמים, "דעתן מתיישבת עליהם" כדאי להישאר לשבת איתם, וליהנות מחיי היום יומית שלהם. אבל "זקני, עם הארץ" אם אתה רב של עמי הארצות, "דעתן מטרפת עליהן" אי אפשר לשהות עמם, וצריך לברוח מהם לעיר אחרת...

◇ ◇ ◇

עד יומו האחרון ניהל רבי מרדכי ביד רמה את הפעולות בבית המטבחיים בבודאפעסט, ושמר שהכל יתנהל כפי שההלכה דורשת.

קרה פעם שאחד השוחטים בבית השוחטים עשה דבר שלא כהוגן, ורבי מרדכי השמיע לאזנו דברים קשים כגידים, דברים שלא היו לשביעת רצון השוחט. הלך השוחט להתלונן בפני הגאון ר' קאפל רייך זצ"ל - רב העיר, שר' מרדכי בייש אותו.

הרב מיד שילח אותו מפניו, באומרו, "אויב דער צדיק רבי מרדכי האט דיר אריינגעזאגט אפאר שארפע ווערטער, דאן קומט זיך דיר זיכער צוויי מאל אזויפיל..."

זרעא חיא וקיימא

לזקני רבי מרדכי ולזקנתי מרת גיטל ע"ה, היו להם כבר חמש ילדים בזמן שהעתיקו משכנם לבודאפעסט. אבל כגודל שמחתם כך גודל צערתם. הבנים שנולדו להם לא נשארו בחיים ל"ע. רבי מרדכי שלא היה יכול לסבול עוד צער זה, החליט לנסוע לפועל הישועות הגדול, הצדיק הרה"ק ר' ישעי'לע קערעסטירער זי"ע, ולבקש ממנו ברכה שכבר יזכו לבנים זכרים, זרע של קיימא. ר' ישעי'לע בירכו שיזכה לבנים בריאים וחזקים, והציע לו שיקרא שם התינוק הבא בשם של שני צדיקים יראי ה', ובזכות זה יתקיימו זרעו.

ביום י"א במרחשון שנת תרס"ו לפ"ק, נולד בן זכר, לשמחת כל המשפחה. ואכן כפי הצעתו של הצדיק, בחר ר' מרדכי שני שמות משני צדיקי עליון, וקרא שמו בישראל "חנניה דוב". השם "חנניה" - על שם בעל קדושת יום טוב זי"ע, שנפטר שנתיים קודם, והוסיף לו את השם "דוב" - על שם הרה"ק המגיד ממעזריטש זי"ע, וזאת גם על פי הסגולה ידועה לקרוא לתינוק בשם בעל חי, שיזכה לחיים ארוכים. (אכן, אחיו ואחיותיו נהגו לקרוא לו בשם "בערי".)

אבי ר' חנניה דוב היה הבן הראשון להוריו שנשאר בחיים. אחריו נולדו אחיו, חיים אליעזר, אברהם אהרן, שלום צבי, ודניאל. זקני ר' מרדכי וזקנתי גיטל זכו להקים משפחה ברוכה בת עשרה ילדים. הבנות היו: שרה (קאהן), חנה רייזל (זינגער), פיגלא (ראזנבערג), רויזא (מאנדלבוים), ולאה (פרענקעל).

ובכל יום ויום מרדכי דורש בשלום אחיו

כל היהודים העניים והאומללים בעיר בודאפעסט ידעו היטב, שאצל זקנתי מרת גיטל ע"ה ימצאו דלת פתוחה ואוזניים קשובות, ושם יוכלו לשפוך את ליבם השבור. היא נהגה לשמוע את צרת כל אחד ואחד, ונתנה להם התחושה שצרתם היא צרתה גם כן, והבטיחה לבקש ולהתפלל עבורם. זקנתי נצלה ההזדמנות לחזק יהודים חלשים בעבודת ה', וביקשה מהם שיקבלו דבר טוב בכדי להושע בדבר ישועה ורחמים. פעמים רבות נושעו נשים בזרע של קיימא, לאחר שקבלו על עצמן לכסות את שיער ראשן.

בשנות ילדותו

בתוך הסירים הגדולים שעמדו על האש התבשלו אוכל במשך כל היום. אף פעם לא היה מחסור בבשר וכל מטעמים ומעדנים. נהג זקני רבי מרדכי להביא הביתה שקים מלאים

בשר מבית המטבחיים, ואורחים העניים הרגישו את עצמם כמו בבית, והחיו את נפשם.

במכתב ברכה לחתונת בנם - אבי ר' חנניה דוב, שנכתב בשמם של כל היהודים שעברו את דלתם הפתוחה לרווחה של משפחת קאהן, יום אחרי יום, נפתח במילים אלו:

"ברכת מזל טוב לראש הבחור החתן הגדול בתורה וירא את שמים כמוהר"ר חנניה דוב כ"ץ קאהן בן ה"ה הרב הצדיק התורני והגאון המפורסם, הנדיב ועושה חסד מורינו ר' מרדכי כ"ץ קאהן זצלה"ה, ממנו ידידו כנפשו הכותב בשם כל עניי העיר ומרי הנפש, אשר בטוב אביו ז"ל חיו. הק' נפתלי לאקס סופר סת"ם דק"ק בודאפעסט, ג' פרשת ויגש תרצ"ב לפ"ק."

את היכל ואימפריית החסד הזה ניהלה זקנתי עד יומה האחרון כששכבה כבר על ערש דווי. בימים הקשים ביותר, כשסבלה ממחלת הסכרת באופן מוגזם, לא ויתרה כלום.

זקני רבי מרדכי, היה מחונן בקול נעים והיה מנגן בחסד עליון. הוא כיבד את ה' מגרונו והיה יורד לפני התיבה בבית הכנסת הגדול "קאזינצי", פעמים תכופות במשך השנה, ובימי הימים נוראים באופן קבוע. קולו הנעים והחזק, יחד עם יראתו וחרדתו לדבר ה', עשו אותו כדאי והגון לכך, ואכן תפלותיו הנרגשות המיסו לבב ציבור השומעים, שנמנו על כאלף מתפללים.

בימי ראש השנה שנת תר"ץ, הימים האחרונים לחיי זקנתי מרת גיטל ע"ה, ויתר רבי מרדכי על תפקידו הרם כשליח ציבור בבית הכנסת הגדול, ובמקום זה קבץ מנין יהודים, והתפלל עמהם ליד מיטת חוליה של זקנתי.

איהו לא חזו מזליהו חזו. בימיה האחרונים הודיעה זקנתי שלא יצטרכו לצום במיוחד ליום ה"יארצייט" שלה (כמבואר בפוסקים שהמנהג לצום ביום היארצייט של אב ואם). אכן צדקה זקנתי, והעלתה נשמתה הנקיה למרומים למחרת ראש השנה, ויום היארצייט שלה חל ב"צום גדליה" שבו צמים כל היהודים ממילא.

מאות יהודים ביכו את האבידה הגדולה שאבדה העיר בודאפעסט - מרת גיטל קאהן ע"ה, שנקטפה בדמי ימיה, בגיל צעיר, בהיותה בת חמישים וארבעה בלבד. היא השאירה אחריה חמשה יתומים אומללים, ומהם לא זכתה להוביל לחופה, אפילו את בנה הגדול. כשחשתה שיומה קרב, שלחה את בנה הבחור חנניה דוב לקנות חתיכת אריג יפה, שלפחות תוכל להתבונן באריג שממנו יתפרו לו את החליפה החדשה כשיכנס תחת החופה.

וכל בית ישראל יבכו את השריפה

עברה שנה ומחצה מאז שהילדים איבדו את אימם המסורה. האבא רבי מרדכי נטל על שכמו את כל דאגות המשפחה השבורה והאומללה, ושימש להם כאב וכאם, עד אותו יום ששי קר, אחרי-הצהרים, שאז הכל נעצר...

ביום ששי ערב שבת פרשת יתרו, כאשר חזר רבי מרדכי מהמקווה, אחרי שטבל לכבוד שבת. הוא התיישב בכורסא כדי לנוח מעט מעמל השבוע הקשה, ולהכין עצמו לכבוד שבת. אבל לכאבם הרב של כל המשפחה ר' מרדכי כבר לא קם יותר, ונשאר למנוחת עולמים, והוציא נשמתו הטהורה והקדושה לגנזי מרומים.

מה גדלו סבלם הרב, וכאבם הגדול של כל תושבי בודאפעסט, וכל מקום אשר שם רבי מרדכי ושמעו הגיע, בשמעם את הבשורה הנוראה והאיומה, שק ואפר הוצע לרבים, וכל בית ישראל ביכו את האבידה הגדולה.

להלן תרגום של כתבה שהועלה בשבועון ההונגרי "זשידא אוישאג" אודות פטירתו של רבי מרדכי זצ"ל:

בודאפעסט. עברנו מאורע דומה למה שמסופר בגמרא. במסכת שבת (ל,א) אנו לומדים אודות מלאך המוות שלא היה ביכולת ליטול את נשמתו של דוד המלך ע"ה, היות שלא הפסיק ללמוד. אותו הדבר אפשר לומר על ר' מרדכי קאהן, השוחט של הקהילה האורתודוקסית, שהיה תלמיד חכם עצום, בעל אישיות יוצאת מן הכלל, נקי כפיים בכל מעשיו, ודוגמא במידותיו הנאצלות. בערב שבת חזר מעבודתו בשעה שלש אחרי-הצהרים, והתיישב לנוח, ונשאר לנוח לעולם, והוא רק בן ששים ושתים שנה.

הוא היה שליח ציבור מוכשר ומוערץ, ועכשיו, בערב שבת, הוא נכנס ליום שכולו שבת ומנוחה, למקום כסא הכבוד, קרן של אור, והתברך בבואי בשלום בנוסח שבת.

מיד כשנפוצו החדשות הרעות, התארגנו אברכים מחברת "תפארת בחורים", במקום שבנו ר' חנניה דוב מסר שיעור. הם התחלקו לשתי קבוצות לשמירה על הנפטר במשך השבת, וללמוד לעילוי נשמתו.

במוצאי שבת התאספו ראשי הקהילה לכבוד הנפטר, והחליטו שאת משכורתו הקבועה, ימשיכו לקבל היתומים, וכמו כן יקבל בנו הרב ר' חנניה דוב, מהתלמידים המצויינים בישיבת פרעשבורג, את משרת השחיטה של אביו.

הלוויה התקיימה ביום ראשון בשעה אחד עשר, בהשתתפות כל בני הקהילה האורתודוקסית. ראש הקהל ר' אברהם פריידיגער היה ראשון המספידים, וכה אמר, "איש יהודי היה בשושן הבירה ושמו מרדכי" (אסתר ב, ה), היה לנו בעיר הבירה בודאפעסט יהודי בשם מרדכי. "היה", כל חייו מההתחלה ועד הסוף היה תמיד למען המטרה היחידה, שיוכל לבצע את העבודה הקדושה שקיבל על עצמו. הוא התעסק במלאכת הקודש במשך עשרים ושבע שנים, שמן זית ז"ך.

"איש", בדיוק כמו מרדכי הצדיק, היה גאה ביהדותו. במדרש (אסתר רבה פרק ו פסקה ב) אנו לומדים שמרדכי דומה למשה רבינו, כי כמו שמשה רבינו היה עניו, ולימד תורה לכלל ישראל, כך עשה גם מרדכי הצדיק. ובאותו הדרך התנהג תמיד גם "הכהן ירא השמים" שלנו, ר' מרדכי קאהן.

כתוב במשלי (פרק י פסוק כא), "שפתי צדיק ירעו רבים", שהצדיק מורה להם הדרך אשר ילכו בה לטוב להם, חברי הקהילה שלנו שמעו כל השנים את דברי התורה משפתיו של ר' מרדכי. גם כאשר הרבנים נהגו לנסוע לנוח, בחדשי הקיץ, ר' מרדכי נשאר במקומו להנהיג את הקהילה. עליו מתאימים דברי חז"ל (אסתר רבה שם), "איש יהודי – יחידי", בשתי ידיו הוא הקים את הקהילה.

ר' מרדכי יכול לשכב בשלום על משכבו, כי הוא השאיר אחריו ילדים טובים ומיוחדים, והקהילה אף פעם לא תזניח אותם.

אחריו הספיד הראב"ד הגאון ר' אפרים פישל זוסמאן סופר, ואמר: בפרשת השבוע כתוב (שמות יט, טז), "ויהי קולות וברקים וענן כבד", כך חשה הקהילה בשבת זו, ענן אבל ריחף מעל ראשינו, מי יוכל לשער את כאבם של היתומים המסכנים, שלפני שנה ורבע איבדו את אימם, ועתה נותרו לגמרי לבד, יתומים היינו ואין אב.

נוסף לזה, גידל בביתו את נכדו, הבן של בתו (מרת פייגא ראזנבערג) שנשארה אלמנה. עליו נאמר בתהילים (קו, ג), "עושה צדקה בכל עת."

בוכים אנחנו אחרי מיטתו של ידידינו הותיק, שתמיד מילא את מקומינו כשלא היינו בעיר. "ומרדכי היה גדול ליהודים" הוא היה גדול בתורה כשם שהיה גדול בתפקידיו האחרים, הנפטר שהיה מוהל עבד יד ביד עם אליהו הנביא. "אליהו מלאך הברית עמוד לימיני", וודאי הוא ממשיך ללוות אותו גם בעולם הבא.

אחריו דיבר הג"ר יונתן שטייף, שהביע את הכאב הגדול ואת הצער שכל חברי הקהילה הרגישו בערב שבת, כשהבשורה המרה נפוצה. "שבת במרה ניתנה", השבת שעברה הוכתמה באבל ויגון, "וי אבדה נפש."

בנו הגדול סיפר בהספידו אודות אהבת התורה המיוחדת של אביו, כשנהג להתעורר בשעה שתים לפנות בוקר, ומיד ישב ללמד גמרא במשך שעות ארוכות. בימים שלא שחט, למד במשך שמונה עשר שעות ביממה.

"מי יפרק שברים" מי יכול למלא את האבידה הגדולה? חז"ל אומרים לנו - על המילים האחרונות שבתורה, "לעיני כל ישראל" – שהכוונה היא ללוחות שמשה שבר לעיני כולם, ועל כך הודה לו הקב"ה "יישר כח ששיברת", מה פירוש הדבר? אלא שכשנשברו הלוחות ירדה שכחה לעולם, וזה גרם שהיהודים ירבו בלימוד התורה, כדי לא לשכוח את תלמודם, וכשלומדים תורה יש קיום לעולם, "בראשית – בשביל ישראל שנקרא ראשית", ההתמדה של אבי הוסיפה ודאי רבות לקיום העולם.

גם חתנו, ר' יודא דוב זינגער דיבר, הוא סיפר על החינוך המיוחד, וההקפדה על המסורת היהודית שהשקיע בילדיו. "ומרדכי לא יכרע ולא ישתחווה", בניו למדו בשלשה ישיבות שונות כשהגיע אליהם הבשורה הנוראה.

מבין השוחטים נבחר ר' מ. לעפקאוויטש להספידו. הוא סיפר על ידיעותיו הרחבות בתורה של ר' מרדכי. למרדכי הצדיק קראו בשם פתחיה, היות שתמיד מצא תשובה לכל ענין. כך גם ר' מרדכי תמיד פתר את השאלות הקשות ביותר בהלכות שחיטה, בידיעותיו הנרחבות בתורה הקדושה.

בן נוסף דיבר, ואז ליוו את הארון עד בית העולם. שם נפרד ממנו ר' מרקוס קליין בשם ה"חברה ש"ס". ואמר, "ומרדכי בן יאיר" - הוא האיר את הקהילה בשיעורי התורה שלו, "בן שמעי" - תמיד הקשבנו לתפילותיו החמות, "בן קיש" - הוא הקיש עבורינו על שערי הרחמים בהיותו שליח הציבור.

הגמרא מביאה במסכת עירובין, שרבי ישמעאל הורה לרבי מאיר (שהיה סופר), "היה זהיר בעבודתך, כי זו עבודה אחראית מאוד, כי אם תכתוב מילה מיותרת או תחסיר מילה העולם יחרב רח"ל." על ר' מרדכי קאהן נכון לומר, שהאחריות שלו בעבודתו הקדושה עמדה בראש מעייניו.

כל חברי הקהילה, וידידיו הנאמנים ביכו את לכתו מהעולם, תנצב"ה.

פרק ב

מרבה ישיבה מרבה חכמה

מחיל אל חיל

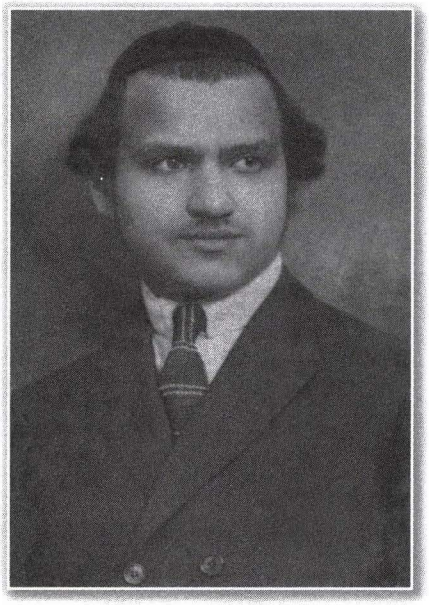
אבי, רבי חנניה דוב, כבר בהיכנסו לגיל התורה והמצוות, ונעשה בן י"ג שנים, ניכר עליו חשקו לתורה וכשרונותיו הברוכות. אביו התחיל לחפש עבורו ישיבה מתאימה שבה יוכל לעלות במעלות התורה כאוות ושאיפת נפשו הטוב. תחילה קיים בעצמו דברי חז"ל (אבות ד, יח), "הוי גולה למקום תורה", ועזב את ארצו, מולדתו - עיר בודאפעסט, ואת בית אביו, ונסע לפאפא ללמוד בישיבה שנוהלה אז בידי שני תלמידי חכמים ידועים לתהלה, הג"ר אברהם דירענפעלד ז"ל - מח"ס בית ישראל ובית יוסף עמ"ס ברכות וביצה, והג"ר עזריאל נפתלי געשטעטנער ז"ל.

אחרי שלוש שנים תמימות שהשלים עצמו בתורה ויראת שמים בין כותלי הישיבה בפאפא, נסע אבי ללמוד אצל הגאון ר' יוסף אלימלך כהנא זצ"ל – אב"ד אונגוואר, שהיה אז רב ב"זשאדאני", ויסד שם ישיבה, קטנה בכמות אך גדולה באיכות. הישיבה נכללה מעשרות בחורים חשובים שהגיעו מכל קצווי המדינה, שרצו ליטול חלק בישיבה כמותה שקנתה לה שם טוב בכל רחבי המדינה. אבל לצערם הגדול, נסגרה דלתי הישיבה אחרי כמה שבועות על פי פקודת הממשלה.

אבי היה מרבה לספר בשבח הישיבה, ואודות ההתמדה האדירה וקול התורה החזקה שבקע מבית המדרש במשך כל שעות היממה, באותם שבועות קצרים. "אי אפשר היה להשוות אליה שום ישיבה אחרת בה למדתי..." - היה רגיל לומר.

ישיבה של מעלה

אוהעל העיר המפורסמת בהונגריה, היתה ערש הולדתה של החסידות בהונגריה, מקום משכן כבודו של הגה"ק רבי משה טייטלבוים זי"ע - בעל ישמח משה, ומקום מנוחת קדשו בה חלקת מחוקק ספון. אחרי הסתלקות ה"ישמח משה", כיהן בה נכדו הגה"ק רבי יקותיאל יהודה זי"ע - בעל ייטב לב, אשר עזב העיר כמה שנים אחרי כן. על מקומו נתקבל הגאון רבי ירמיה לעוו זצ"ל - בעל דברי ירמיהו. את מקומו מילא בנו הגאון רבי אלעזר לעוו זצ"ל - בעל פקודת אלעזר. לימים נבחר רבי אלעזר לאב"ד אונגוואר והושיב את תלמידו הגאון רבי הירש דיק לכהן כדומ"ץ באוהעל. בימיו של ה"דברי ירמיהו" נפלגה קהילת החסידים מתוך הקהילה הארתודוקסית וקיבלה על עצמה לרב את הגאון רבי משה יוסף טייטלבוים זצ"ל בנו של ה"ייטב לב". אחרי פטירתו מילא את מקומו חתנו הגאון רבי דוד דוב מייזליש זצ"ל הי"ד. כך שבאוהעל התקיימו שתי קהילות של יראים ושלימים זו לצד זו.

בשנות בחרותו

בשנת תרפ"ב התמנה הגאון ר' יואל פעלנער זצ"ל לרב הקהילה האורתודוקסית באוהעל. הוא היה מלפנים אב"ד בעלעד, ובנו ממלא מקומו של הגאון רבי שמעון חיים פעלנער זצ"ל, אב"ד בעלעד. הוא שם לו למטרה לרומם קרן התורה בעיר, ומיד בהגיעו פתח לרווחה דלתי ישיבתו הרמה. הג"ר יואל היה מפורסם בעולם התורה בהונגריה כעמקן גדול ובדרך לימודו הנפלא. אכן, תוך תקופה קצרה התפרסמה

הישיבה באוהעל בהשגיה הכבירים, ונסתפחו אל שורותיה בחורים חשובים מטובי הלמדנים במדינה. גם אבי ז"ל היה בין הבאים לשתות ממי בארו של הרב ולהמנות בין מקבלי לקחו.

הג"ר יואל פעלנער זצ"ל

בישיבת אוהעל היה נהוג, שבמשך היום היו לומדים בקבוצות קטנות מפוזרות בבתים שונים, ורק לשיעור התאספו יחד לבית המדרש. הרב נהג לתת שיעור עמוק בגפ"ת עם כל הראשונים, השיעורים נאמרו בשפה ברורה ונעימה, ונשמעו במתיקות באזני התלמידים. בשעות אחרי-הצהרים נתן הדיין, הגאון ר' הירש דיק זצ"ל, שיעור גמרא.

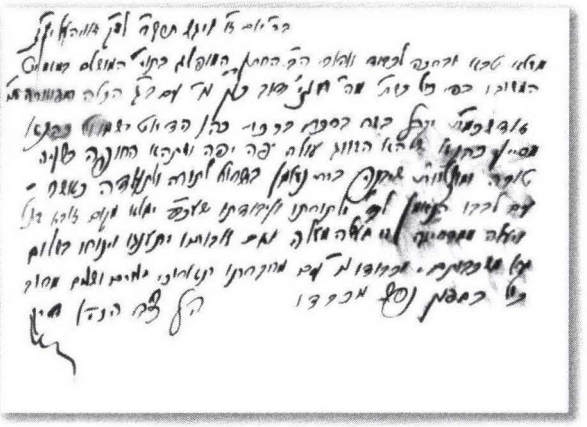
הדיין ר' הירש היה דוגמא של ענוותן ושפל ברך ובעל מידות תרומיות. מפאת גודל ענוותנותו, אסר לתלמידיו לקרוא לו רבי, אלא רק בשמו – ר' הירש. היה שומר על קשרי ידידות מופלאה עם כל תלמידי הישיבה, והיה מרבה לדרוש בשלום כל בחור ובחור בישיבה. גם אבי היה מקורב אליו ביותר, והמשיך לעמוד אתו בקשר חזק ואמיץ גם אחרי שכבר עזב את דלתי הישיבה ולמד בישיבת פרעשבורג.

הדיין הג"ר הירש דיק זצ"ל

בישיבה למדו כמאה וחמישים בחורים, ואנשי הקהילה דאגו לספק להם את כל צרכיהם כדי שיוכלו ללמוד באין מפריע ובאין מחסור כל כשאיפתם הטובה.

בנוסף לשיעורים הקבועים בלימוד גפ"ת, עמלו והגו גם בלימוד השו"ע, הט"ז, והש"ך, ושאר נושאי הכלים, והשלימו עצמם בחלקים הבסיסיים של או"ח ויו"ד. אבי עמד על כור המבחן על כל מה שלמד בישיבה, וקיבל כתב הוראה מהרב - הגאון ר' יואל פעלנער זצ"ל.

מכתב ברכה מאת רבו הג"ר הירש דיק זצ"ל לקראת נישואיו

בעיר אוהעל פעלה גם ישיבה חסידית, שנוהלה על ידי רב הקהילה החסידית הגאון ר' דוד דוב מייזליש הי"ד - הנודע בשם "רבי דוד'ל אוהעלער" - בעל מחבר ספר בנין דוד, ששמו מפארים בקהל עדת הדורשים. מלבד גדלותו בתורה וחריפותו העצומה היה גם נואם בחסד עליון, וריתק את שומעיו במדרשים יפים, ובסיפורי צדיקים מעניינים. אבי נהג להשתתף לעיתים קרובות ב"טיש" שלו בליל שבת ובסעודת שלישית, והיה שגור בפיו לומר, "בדרוש ואגדה, אני מחשיב את עצמי כתלמידו של הג"ר דוד דוב מייזליש זצ"ל..."

בצל הקודש

כפי הידוע, האיזורים במערב, ובצפון מעריב הונגריה (בורגלאנד וסלובקיה) נקראו בשם "אויבערלאנד". האיזורים בצפון מזרח הונגריה (קארפאטרוס ומארמארש) נקראו בשם "אונטערלאנד".

הקהילות באויבערלאנד הושפעו בעיקר באורח חייהם ובמנהגיהם מיהודי אשכנז, מיהודי אוסטריא, ומיהודי בעמעהן ומעהרען. הם התפללו בנוסח אשכנז, דיברו אידיש-דויטש וידעו את שפת המדינה. לבושם היה דומה ללבושם של רוב האזרחים במדינה. אבל, באונטערלאנד גברה ההשפעה ממזרח אירופה. היהודים דיברו בעיקר אידיש, ולבשו לבוש יהודי מיוחד, וחלקם אף לבוש חסידי. ברובם התפללו בנוסח ספרד, והחסידות נתנה את אותותיה בכל שטחי החיים.

הישיבות נהגו על פי רוב לפי מנהגי המקום. הבחורים מאיזורי קארפאטרוס ומארמארש, שגלו למקום תורה באויבערלאנד, הביאו עמם את רוח החסידות

מארץ מולדתם. בחורים אלו השפיעו לפעמים לא רק על חבריהם כי אם גם על רבותיהם שהחלו לנהוג בדרכי החסידות.

אבי, למרות שהגיע מ"אויבערלאנד", וגדל אצל הוריו האשכנזים, בכל זאת שאף תמיד להרגיש את ה"חסידישע ברען". ומה גם שהורתו ולידתו היה על ידי ברכת אותו צדיק כמסופר לעיל, דין גרמא, שהצטרף עם קבוצת בחורים חסידיים שנסעו לקערעסטיר מזמן לזמן, לחסות בצל צדיק יסוד עולם הרה"ק ר' ישעי'לע זי"ע, כדי לראות מקרוב את עבודתו הקדושה, ולשאוף השפעות רוחניות וגשמיות. פעם, כשהצדיק הסתכל על הקהל בזמן חלוקת השיריים, הבחין באבי שעמד מאחוריו. "דו ביסט דאך א בודאפעסטער בחור'ל" – אמר לו הצדיק – "וועל איך דיר דערלאנגען די פיש מיט א גאפל..."

אבי סיפר, שבפעם הראשונה שנסע לקערעסטיר, ראה כן תמה, שרבי ישעי'לה בכבודו ובעצמו מחלק כוסות תה עם קוביות סוכר לכל האנשים שנמצאו בבית המדרש לפני תפילת שחרית. היות שאבי הקפיד על מנהגי אשכנז, החליט לא לאכול את הסוכר לפני תפילת שחרית, וחשב בליבו שכאשר יושיט לו רבי ישעי'לע את הקוביות, יניח אותם על אדן החלון לשעה מאוחרת יותר.

כשהצדיק ר' ישעי'לע הושיט לו את כוס התה וכאילו קרא את מחשובתיו נענה ואמר לו בחביבות, "צוקער גיב איך דיר נישט, דו ווילסט דאך עס לייגן ביים פענסטער, וועל איך עס ענדערשט געבן פאר אן אנדערע איד..."

מקרה דומה אירע בראש השנה, כשהצדיק רבי ישעי'לע חילק מזונות למאות המתפללים, כשהגיע תורו של אבי, לחש לו באזנו, "פאר דיר גיב איך נישט, ווייל דו וועסט ממילא נישט עסן פאר תקיעת שופר..."

בצילו ישבתי וחמדתי

מאוהעל, נסע ללמוד בישיבת "גאלאנטא" - העיר היהודית הידועה בסלובקיה, בישיבה המפורסמת של הגאון ר' יהושע בוקסבוים זצ"ל - בעל אור פני יהושע, שהיתה מהישיבות הכי מפורסמות בימים ההם, ומנתה מאתיים תלמידים חשובים. ישיבת גאלאנטא התפרסמה ברוח החסידות ששר שם במלא העוז. הרב מגאלאנטא נודע כמרביץ תורה על דרך החסידות, והודות להשפעתו נתקרבו

תלמידיו לחסידות. הרב אף ערך שולחנות ברוב עם בהתלהבות והתרגשות כדרך האדמורי"ם. אולם, גולת הכותרת של הישיבה היתה סדר הלימודים שלה. הרב חדר בקרבם בכל זמן ועידן גודל החיוב להשלים עצמם בכל מכמני התורה, והסדיר בישיבתו שהתלמידים ילמדו ויהגו בסימנים קשים בשולחן ערוך, וכמו כן הרבה לדרוש מהם שהם ישלימו עצמם בנ"ך ובספרי מוסר בזמנם הפנוי.

הג"ר יהושע בוקסבוים זצ"ל
אב"ד גאלאנטא

כדרכם של הישיבות בימי קדם, נהגו גם הבחורים בישיבת גאלאנטא לאכול ארוחותיהם בבתי אנשי העיר, כל יום אצל בעל הבית אחר והיה נקרא אז "עסן טעג". לאבי, לא הסתדר בטוב אכילת ה"טעג" במקום שהתאכסן, ואחר תקופה שנמשך במצב כזה, החליט לעזוב את ישיבת גאלאנטא אחרי זמן אחד בלבד, ויצא לכיוון ווייטצען.

ישיבת ווייטצען עמדה תחת ניהולו העילאית של הגאון ר' ישעיה זילבערשטיין זצ"ל - בעל מחבר ספר מעשי למלך, שנחשב לאחד מגדולי הרבנים במדינת הונגריה. במרוצת השנים נתמנה להיות אחד מראשי המדברים ב"לשכה המרכזית האורתודוקסית" בבודאפעסט. הוא היה תלמיד חכם עצום, סיני ועוקר הרים גם יחד, בראשו החריף ומוחו המחודד נהג לירד לנפתולי ונבכי הסוגיות, ולמסור שיעורים עמוקים מאוד בבית מדרשו, עד כדי כך שחלק מהבחורים התקשו בהבנתם.

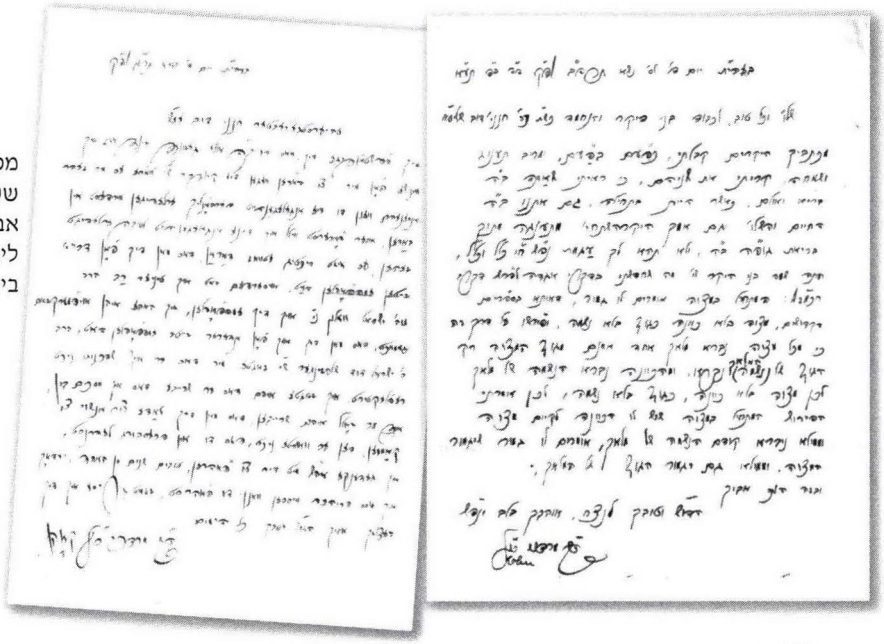
אבי סיפר, שרבו בעל המעשי למלך נהג להתכונן לפנות בוקר לשיעורו בשולחן ערוך, ותיכף אחרי תפילת שחרית מסר השיעור. במשך הזמן שמו התלמידים לב שהרב לומד בעל פה, וכלל לא מביט בשולחן ערוך שפתוח לפניו. פעם החליטו לנסותו אם אכן כנים הדברים, הם החליפו את השולחן ערוך בספר אחר, וכך הוה, הרב, מיד כשהתיישב במקומו, התחיל בשיעור מהמקום שאחז בו, וציטט את כל פירושי המגן אברהם ומחצית השקל בלשונם המדוייק כאילו הוא קורא אותם מהספר שלפניו!

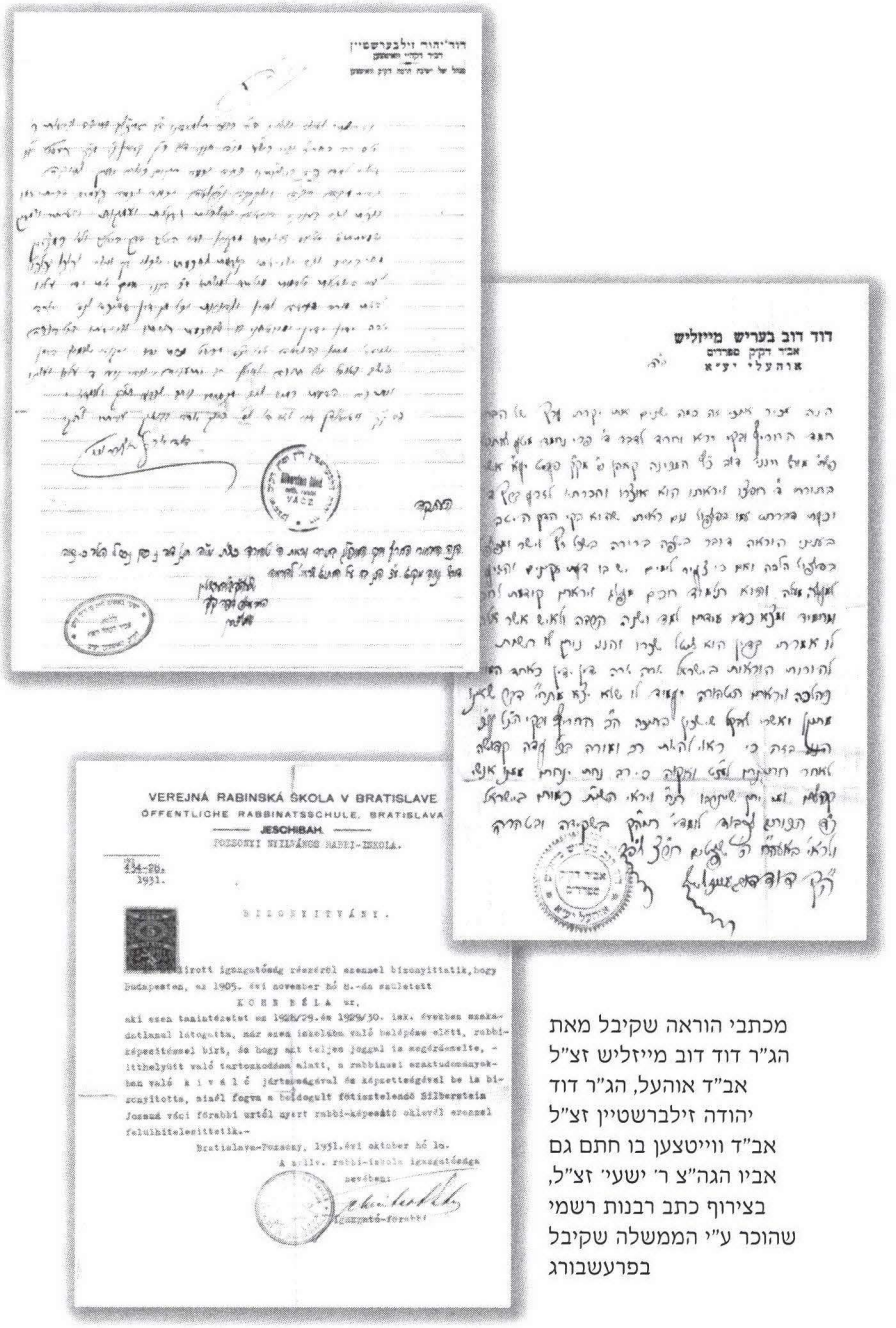
הגה"צ ר' ישעיה זילבערשטיין זצ"ל
אב"ד ווייטצען

לא היה זמן קצוב לשיעורים היומיים, שלעתים תכופות היו מתארכים למשך שעות רבות, כי ראשו של הרב היה שקוע עמוק בסוגיא, ושכח מכל הסובב אותו, ולא הרגיש בזמן החולף. פעמים רבות כשכתב את חידושיו, הוא רשם אותם על השולחן בלי לשים לב שכבר נגמר הדף. כן היה צורך תמידי ללוות את הרב לביתו, כי לא הכיר כלל את רחובות ווייטצען, כי היה ראשו שקוע בתורה עשרים וארבעה שעות ביממה.

שמו הטוב של אבי נודע תוך זמן קצר בתוככי ישיבת ווייטצען, בהצטיינו בכשרונותיו העצומות, התמדתו המופלאה, ושקידתו היוצאת מן הכלל. שתה בצמא כל דבר תורה ששמע מפי רבו וחביריו, והיה מרבה לחזור ולשנן את כל מה שלמד, ועשה חיל גדול בלימודו, עד שזכה לעמוד בכור המבחן אצל הרב מווייטצען זי"ע בסימנים רבים בשולחן ערוך.

מכתבים ששלח לו אביו בעת לימודו בישיבה

VEREJNÁ RABINSKÁ ŠKOLA V BRATISLAVE
OFFENTLICHE RABBINATSSCHULE, BRATISLAVA
JESCHIBAH
POZSONYI NYILVÁNOS RABBI-ISKOLA.

234-30.
1931.

BIZONYITVÁNY.

A fentirott igazgatóság részéről ezennel bizonyittatik, hogy Budapesten, az 1905. évi november hó 8.-án született

KOHN BÉLA úr,

aki ezen tanintézetet az 1928/29.-ik 1929/30. isk. években szakadatlanul látogatta, már ezen iskolában való beléptének előtt, rabbiképesitésével birt, és hogy azt teljes joggal is megérdemelte, - illthelyütt való tartozkodásának alatti, a rabbinasi szaktudományokban való a j á n l ó jártasságával és képzettségével be is bizonyitotta, minél fogva a boldogult főtiszteletü Silberstein Josszef váci főrabbi urtól nyert rabbi-képesitő oklevél ezennel felulhitelesitettetik.-

Bratislava-Pozsony, 1931.évi október hó 1o.

A m.kir. rabbi-iskola igazgatósága
nevében:

דוד דוב בעריש מייזליש
אבד"ק ספרדים
אוהעלי י ע"א

מכתבי הוראה שקיבל מאת הג"ר דוד דוב מייזליש זצ"ל אב"ד אוהעל, הג"ר דוד יהודה זילברשטיין זצ"ל אב"ד ווייטצען בו חתם גם אביו הגה"צ ר' ישעי' זצ"ל, בצירוף כתב רבנות רשמי שהוכר ע"י הממשלה שקיבל בפרעשבורג

עלייתו לגדולה

כאשר אבי סיים בהצלחה מרובה שנות לימודיו בישיבת אוהל, כשכבר היה בחור בא בשנים, איווה נפשו ללכת בדרכי אביו - זקני ר' מרדכי, ונסע ללמוד בישיבה המפורסמת בפרעשבורג, אצל הגאון הנודע ר' עקיבא סופר זצ"ל - בעל דעת סופר.

הג"ר עקיבא סופר זצ"ל אב"ד פרעשבורג

היסטורית הישיבה הגדולה והמפורסמת חוזרת כמה שנים אחורה. הישיבה הוקמה לפני שנים במו ידיו של הגה"ק בעל החתם סופר זי"ע, וברבות השנים נרחבו גבולי הישיבה ונסתופפו ספסלי בית המדרש. שמה של הישיבה היתה מקודשת בסילודין בכל רחבי הונגריה, כך, שכל שאיפתו הנשגבה של בחור בהונגריה היתה להתקבל לישיבת הרמה – פרעשבורג.

בשנת תרס"ז כאשר הבעל שבט סופר זצ"ל נסתלק לגנזי מרומים, נתמנה בנו רבי עקיבא - בעל ה"דעת סופר" לכהן תחתיו כמרא דאתרא ואב"ד דקהילה המעטירה פרעשבורג, כרביעי בקודש לשלשלת הזהב של מרן החתם סופר זי"ע. הדעת סופר היה אדם גדול בענקים ורב רבנן, כל הרבנים במדינה חילקו לו יקר וגדולה והכירו בסמכותו כאחד מגדולי הדור. בשנים שאחרי מלחמת העולם הראשונה הוא עמד בראש ההנהגה של כל הקהילות האורתודוקסיות בצ'כסלובקיה. גם הנכרים רחשו לו כבוד, ובזמן הקיסרות האוסטרו-הונגרית, הוא נהג לצאת מידי שנה בראש משלחת יהודי פרעשבורג לברך את הקיסר פראנץ-יאזשעף בברכת, "שנתן מכבודו לבשר ודם." בזמן שבירך את הברכה נהג הקיסר לכסות את ראשו ולענות "אמן".

ישיבת פרעשבורג המשיך לגדול ולהתרחב, עד כדי כך שבשנים של מלחמת העולם הראשונה, מנתה הישיבה קרוב לחמש מאות תלמידים. ריבוי התלמידים לא מנעה מהנהלת הישיבה לספק להם כל צרכיהם, ובחדר אוכל של הישיבה היו

מגישים ארוחות בוקר וערב מדי יום ביומו, וכל כך למה, כדי שלא יצטרכו להתרוצץ לאכול "טעג" אצל בעלי בתים בעיר.

הגאון ר' עקיבא הוסיף שיעור נוסף בישיבה לשיעורים שמסרו הרבנים הקודמים, והעלה מספרם לארבעה שיעורים מידי שבוע. את השיעורים נהג הרב להכין לפנות בוקר בשעות המוקדמות, ביחד עם בנו ר' שמחה בונם בחדרו הפרטי. אבי זכה ללמוד בחברותא עם בנו ר' שמחה בונם. ומיגו דזכי ר' שמחה בונם לנפשיה זכה נמי לחבריה, ושיתף את אבי יחדיו עמו ללמוד בצוותא חדא את השיעורים המופלאים מפי הרב.

בשנות לימודו בישיבת פרעשבורג

פעם ישבנו בחדרו של הרב – סיפר אבי – ולפתע פתאום מבלי תיאום מראש עם הבחור המשמש, כפי שהונהג אז - נכנס הרב מקאשוי, הגאון ר' שאול בראך זצ"ל לחדר. הרב מפרעשבורג קיבלו בסבר פנים יפות והושיט מיד את ידו לשלום, אבל הרב מקאשוי - שהיה ידוע כקנאי נלהב ולוחם מלחמות ה' - סירב להושיט את ידו בחזרה, בציטטו לשון הפסוק (ישעיה נז, כא), "אין שלום אמר אלוקי..." והוכיח את הרב על שאינו מוחה על האסיפות של המתחדשים שמתקיימות בעירו – פרעשבורג.

הרב עשה בחכמה, ובו במקום מסר הרב לרב מקאשוי את מקלו הרבני, שהיו חקוקים בו המילים (בראשית מט, י) "לא יסור שבט מיהודה", וציוה עליו לגשת לאסיפה ולקרוא בקול גדול שהוא בא במחאה אדירה בשם הרב מפרעשבורג.

הרב מקאשוי סרב לעשות כן, ונימוקו עמו שהוא רק אורח בעיר... "גם אני אורח במפלגה של המתחדשים" - הסביר לו הרב מפרעשבורג - "אינני יכול לעשות דבר

לעצור את מעשיהם האפלים, הם לא יצייתו לדברי, ולכן אין בידי שום כוח ושליטה לעשות מאומה בנידון זה..."

לבסוף לאחר התיעצות עם הבחורים שישבו עמו החליט הראש ישיבה לדבר עם בעל האולם שהאסיפה היה אמור להתקיים שם. כשהלה הגיע ציוה לו הרב בתוקף שעליו לבטל את האסיפה על אף ההפסד שיגיע לו מזה, ואם לא יצייית יכריח לכתוב מכתב איסור שימנעו יהודים חרדים להשתמש באולמו.

◇ ◇ ◇

בישיבה התקיימה "חברה חריפות" שנועדה לעודד הבחורים החריפים להוציא לאור תעלומה כשרונותיהם העצומות. בהחברה היו הבחורים מרבים למסור שיעורים לחברי החברה, ולהפיץ את חידושם לחבריהם, ובכך עודדה פלפול התלמידים בישיבה. אבי היה נמנה בין חברי החבורה המיוחדים.

כפי שנזכר כבר, היתה קבלת כתב סמיכה של ישיבת הרמה פרעשבורג דבר רצוי מאוד, וכל עיירות הונגריה שאפו למנות עליהם רב, תלמיד ישיבת פרעשבורג שהוסמך על ידי הבית דין דשם. לכן, קבעה הישיבה שהתלמידים הבוגרים – מגיל עשרים ומעלה – ילמדו בחברה מיוחדת שבה יחזרו וישננו על לימודיהם במשך ימי בחרותם ויתכוננו להבחן על ידי בית הדין שישבו בו רבני ודייני פרעשבורג.

גם אבי, למרות שכבר החזיק כמה מכתבי סמיכה בידיו מישיבות הקודמות, הצטרף לחברה זו ועמד בכור המבחן פעם נוסף נבחן על ידי הרבנים החשובים, וסמכו ידיהם עליו, "יורה יורה ידין ידין", וקיבל כתב רבנות רשמי.

אבי אף זכה לקבל שימוש אצל הבית דין דמתא שהיה מורכב מגדולי הדיינים במדינה. שכן כך היה נהוג בהישיבה, אשר הבחורים המתכוננים לשמש ברבנות ועוסקים בלימוד ההוראה העמידו אותן בבית ההוראה המקומי, בכדי שיוכל לקבל שימוש משאר הדיינים שעמדו על מדין, וירו בדרכי הפסק של השאלות המסובכות שעלו על שולחן מלכים.

עוד הונהג בפרעשבורג בעידודו של הרב, שהבחורים המבוגרים יפוצו מעיינותיהם חוצה וישאו דרשות בהזדמנויות שונות, וכן ילמדו שיעורים בבתי מדרשים שונים בעיר.

"תלמידי הישיבה התיכונית המרכזית לבנות ע"ש הרב יצחק אלחנן זצ"ל בעת ביקורו של הרב יצחק הרצוג, ראש הישיבה הגדולה ע"ש רבי חיים ברלין ז"ל בירושלים"

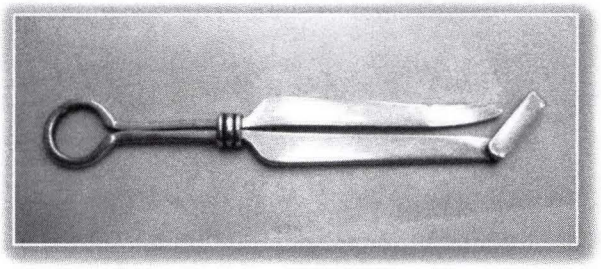
במרחקים הושבני

הקירבה המיוחדת ששרתה בין הגאון ר' עקיבא סופר לבין אבי היתה בולטות וניכרת ביותר בין קירות הישיבה בפרעשבורג, שאבי ישב שם קרוב לשלוש שנים. הרב התייחס אליו כמו אב לבן, ומסר לו תשומת לב מיוחדת. את הרב החזיק לרבו המובהק, וקנה ממנו רוב תורתו וחכמתו.

בין ספסלי הישיבה הסתובבו בחורים שעמדו להיות אריות התורה, וכטבע העולם שמין מוצא את מינו, התיידד אבי עם הרבה מהם, וקנה מהם רבות, כך, ששם רכש ידיעה נרחבה ברוב מקצועות התורה.

באותו זמן שלמד בישיבת פרעשבורג, הכניס הרב לברית האירוסין את בתו ולקח תלמיד חשוב מתלמידי הישיבה ר' יצחק לייב בלוי לחתן. אבל היות שמשפחתו של הרב התגוררה ממש בסמוך לישיבה, לא התאים שהחתן ימשיך ללמוד שם בישיבה. לכן שלח הרב את החתן יצחק לייב להוריו לעיר באדען, באוסטריא. ובכדי שלא יתבודד שם כבחור יחידי, ביקש מאבי שיסע עם החתן, וילמד איתו בחברותא שם באוסטריה בחדשים הקרובים עד החתונה. אבי, כתלמיד מובהק להרב, נעתר לבקשתו, ונסע ללמוד שם לחדשים ספורים, ואחר כך חזר לישיבה כימי קדם.

לאחר שנה, כשאבי נפרד מהרב בנסיעתו חזרה לביתו לבודאפעסט, נתן לו הרב את צבת המילה שהוא ירש מאביו, בעל השבט סופר זצ"ל, באומרו:

צבת מילה שהשתמש בה ה"חתם סופר" זי"ע

"זקני הגדול בעל החתם סופר זי"ע כבר השתמש בצבת זו להכניס ילדי ישראל לבריתו של אברהם אבינו, אחריו השתמש בה בנו בעל הכתב סופר זצ"ל, ואבי בעל השבט סופר זצ"ל, אבל אני אינני מוהל, לכן אני מעביר אליך את הצבת, כהכרת הטוב, על כך שנסעת ללמוד עם חתני..."

יפה המליץ אחד הרבנים על עובדה זו, "אף צב"ת בצוו"ת עשויה" (אבות פרק ה משנה ו), שעל ידי שהיה אבי צוותא לחתנו של הרב זכה לצבת המילה של החתם סופר זי"ע.

"ראש ישיבה שלושים ושלוש שנים"

לפני שפרצה מלחמת העולם השניה, כאשר ירד ענן כבד ואפל גדול בכל רחבי אירופה, והמתח הורגש כבר באויר. חיפש הדעת סופר דרכים להינצל ולצאת מסלובקיה. אחר זמן קצר הצליח לקבל "סערטיפיקעט" לעלות לציון ברנה, אבל הוא התלבט מאוד האם לעזוב את קהלתו או להישאר בפרעשבורג עם בני ישיבתו. הרב לא ידע לשות עצה בנפשו, ולכן החליט לנסוע לדודו הגדול הרב מערלוי, הגאון ר' שמעון סופר זצ"ל, להתייעץ אתו, מה היא הדרך הנכונה לעשות, ובאיזה דרך ילך בה. אחרי כמה דקות מחשבה, אמר לו הרב מערלוי:

"זקנך החתם סופר הקדוש זי"ע שימש בכתר הרבנות בפרעשבורג במשך שלושים ושלוש שנים. גם זקנך הקדוש הכתב סופר זצ"ל היה רועה עדת ישורון בפרעשבורג במשך שלושים ושלש שנים, וכמו כן אביך בעל השבט סופר זצ"ל עמד על משמרתו בקודש שלושים ושלוש שנים, והנה, גם אתה כבר מכהן פאר זה שלושים ושלוש שנים, שבהם הרבצת תורה למאות תלמידים, סימנא מילתא היא, וכדי שתאריך ימים, עליך להתפטר תיכף ומיד מרבנות פרעשבורג. סע לשלום, ובעזהשי"ת תצליח שם..."

הרב קיבל את דבריו, ותיכף ומיד נסע לשווייץ. שם שהה תקופת מסוימת אצל שני בניו שגרו שם. לאחר מכן המשיך במסעו באנייה בדרכו לעלות לארץ ישראל. את הרבנות בפרעשבורג מסר לבנו רבי אברהם שמואל בנימין סופר זצ"ל - בעל החשב סופר. הוא התיישב בירושלים עיר הקודש, ופתח בה שוב את דלתי ישיבת פרעשבורג, אך כמובן עם כמות קטנה ביותר, עם מספר מועט של תלמידים.

אבי סיפר, שכאשר הגיע לארץ ישראל בשנת תשי"ב, שנים ספורות לאחר תום מלחמת העולם השניה, הלך לקבל פני רבו הנערץ, ה"דעת סופר" זצ"ל. כשעלה במדריגות הבית, הבחינה בו הרבנית ומיד רצה לחדרו של הרב, וקראה בהתלהבות, "קוקט'ס נאר, א קינד איז אונז אהיימגעקומען קיין ארץ ישראל..!"

ויבוא הביתה

בסוף קיץ שנת תרפ"ט, התחיל זקני ר' מרדכי לדרוש מאבי שכבר יחזור הביתה מהישיבה, היות שאמו כבר לא הרגישה בטוב. במכתב מיום רביעי פרשת פנחס תרפ"ט לפ"ק, כותב זקני:

שלום לך בני היקר שליט"א

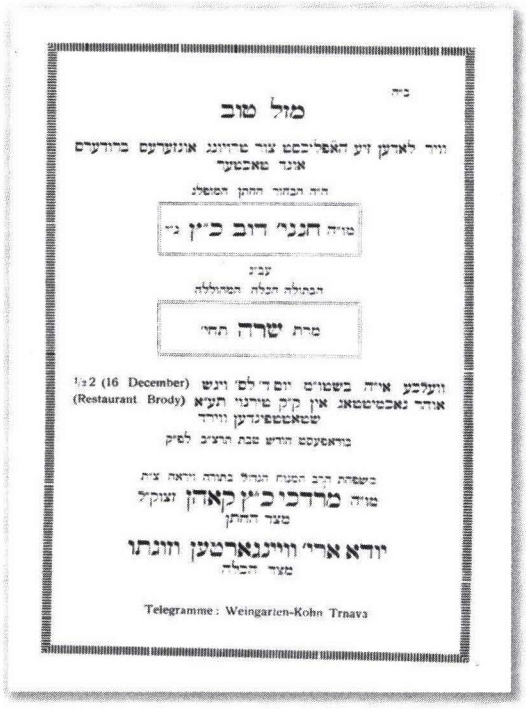
אללענפאללס ווילל איך עס האבען דאס דו גלייך נאך דען גראסען פערהערן נאכהויזע קאמע בעזהשי"ת. דו ווירסט היער זיין אין בודאקעסי ווי דו אויך פלייסיג לעהרנען דו קאננסט, הרב מהו' ר' יונתן שטייף נ"י וואהנט אין אונזערער נאכבארשאפט, אונד קאננסט פאן איהם ספרים האבען. יעדען צווייטן שבת בין איך היער איבער שבת קודש, ווי אויך איבער זאנטאג, מאנטאג אונד מיטוואך. די ליבע מוטטער שתחי' ווארטעט דיך שוין זעהר, זי האט מעהר געגעסען ביי דיינער אויפזיכט...

(בכל אופן, הנני מבקש ורוצה שתיכף אחר הבחינה הגדולה תבא הביתה בעזהשי"ת. תהיה פה בבודאקעסי שם תוכל גם כן ללמוד בהתמדה, הרב מהו' ר' יונתן שטייף גר בשכונתינו, ותוכל לשאול אצלו ספרים, בכל שבת שני הנני פה על שבת קודש כמו כן הנני נשאר פה על יום ראשון ושני ויום רביעי. האמא האהובה מאוד מחכה לך, היא אכלה יותר תחת פיקוח שלך...)

הנני אביך הדו"ש וטובך לנצח – הק' מרדכי כ"ץ קאהן

שבועות ספורים אחר כך, במוצאי ראש השנה, הרגישה זקנתי גיטל ע"ה שכוחותיה האחרונים עוזבים אותה, היא העיפה מבט על ילדיה הקטנים, וציותה עליהם להחליף את בגדיהם לבגדי חול... מאז עברו על הילדים זמנים לא מרוצים, כיתומים בלי אם עמדו להם קשיים בכל צעד ושעל, ומרגע זה נמשכה שרשרת ארוכה של כאב על הילדים הרכים.

עברה שנה, ונוספה חוליה נוספת לשרשרת הכאבים המרים, בפטירתו הטרגית של אביהם ר' מרדכי זצ"ל. עול כבד נפל על הבן הגדול - אבי רבי חנניה דוב, והוא ניסה למלא את תפקידו כאם ואב ליתומים.

מול טוב

מרת שרה תחי'

Telegramme: Weingarten-Kohn Trnava

מכתב הזמנה לשמחת נישואיו

הקהילה האורתודוקסית דאגה מאוד שמעין הפרנסה – של המשפחה – לא ייבש. למרות שמפאת תקנות הקהילה לא התירו לבחור לשחוט, בכל זאת הם החליטו שבמקרה יוצאת דופן זה, ימנו את אבי כשוחט, למלא את מקומו של אביו ר' מרדכי, מהיות שכבר היה בא בשנים וכבר התחילו להציע לו שידוכים.

ענבי הגפן בענבי הגפן

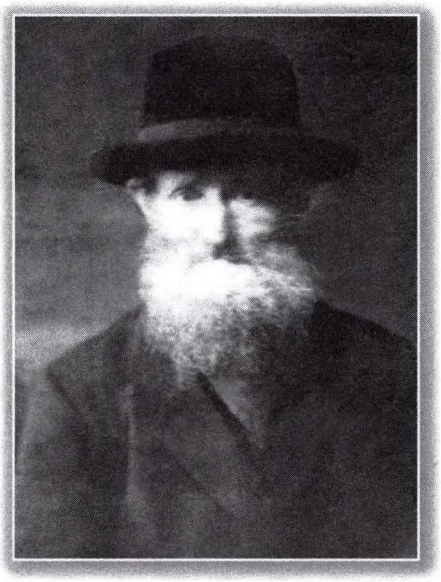
לאבי, היות ששמו הטוב הלך למרחקים, דיברו בו נכבדות, שידוכים נפלאים עם נדוניות גדולות, ומכל אלה בחר אבי ליכנס בברית האירוסין עם הכלה, אמי מרת שרה ע"ה, בת הגאון ר' יהודה אריה וויינגארטען זצ"ל.

זקני ר' יהודה אריה היה תושב טירנאו שבסלובקיה, והיה נודע כתלמיד חכם עצום וירא שמים מרבים, שבנה ביתו על אדני החסידות והיראה שירש מאביו ר' שמואל זאנוויל ז"ל, שנתגדל בעיר ריישא שבפולין. מקומו נבצר בין נכבדי וחשובי הקהילה, ושימש כשוחט ובודק הרשמי של הקהילה.

לזקני ר' יהודה אריה הציעו במשך שנותיו הרבה משרות רבנות שונות, כי ראו בו איש מתאים מאוד לתפקיד זו. אבל הוא סירב לכל הצעה, והעדיף להישאר שוחט פשוט, כי בכך נותר לו יותר זמן ללמד תורה במנוחה כרצונו הטוב.

ר' יהודה ארי' ווינגארטען ז"ל

אביו ר' שמואל זאנוויל ווינגארטען ז"ל

ישנם עדיין יהודים שזוכרים את זקני, אלו מציירים את דמותו כשהוא יושב ליד הגמרא במשך שעות ארוכות. כשהגיע יהודי עם תרנגול לשחיטה, הוא התרומם והלך לבית המטבחיים שעמד בקצה חצרו, ואחרי דקות ספורות הוא חזר לשבת ליד הגמרא. כך התנהג מידי יום ביומו. בעבודתו זו השתכר זקני משכורת זעומה מהקהילה המקומית.

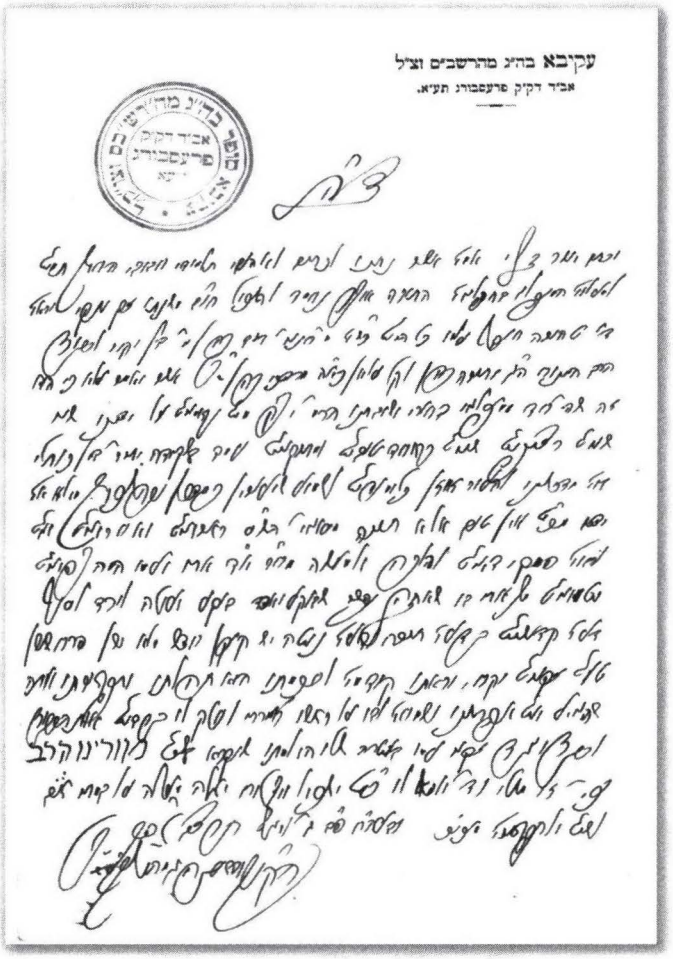
זקני וזקנתי גידלו משפחה יפה בת עשרה ילדים, וביניהם שבע בנות. באותם השנים היו חייבים להבטיח נדוניה מכובדת כדי להשיג חתן תלמיד חכם, ומובן מאליו שלא היה יכולים לכסות זאת ממשכורת השחיטה בלבד. זקנתי רחל אסתר ע"ה ששאפה לגדול דור של בנין וחתנין רבנן, פתחה בעצמה מתפרה, שבה בנותיה הגדולות עזרו לה רבות בעבודה, ומרווחיה הקטנים אספה קצת כסף לנדוניה.

ברגע שזקני ר' יהודה אריה רק שמע את שמו של התלמיד החשוב מפרעשבורג, מיד הסכים לשידוך. ומה גם שלבחור המדובר כבר היה משרה חשובה של שוחט

ובודק בקהילת בודאפעסט, הוא לא היסס כלל ותיכף הסכים לזה. כמו כן הוא ניאות לזה שהזוג הצעיר ישתקע בבודאפעסט מיד לאחר החתונה, בכדי שיוכל להמשיך עם משרתו כיד ה' הטובה עליו.

העומד מצד החתן

ביום רביעי פרשת ויגש, בשנת תרצ"ב, באמצע ימות החורף הקרים, התקיימה חתונתם של הורי בעיר טירנאו בסלובקיה. אורחים רבים התאספו במסעדת "בראדי" להשתתף בסעודת המצוה, כשאחריה יצאו כולם בשירים ובמחולות וריקודים נלהבים לשמח חתן וכלה.

מכתב הורמנא שהביא רבו אב"ד פרעשבורג זצ"ל עם ביאתו להחתונה

בין עשרות האורחים נראו רבו המובהק של אבי ה"דעת סופר" עם הרבנית החשובה, שהגיעו במיוחד לטירנאו כדי להוביל את הורי תחת החופה, במקום הוריו שלדאבון לב כבר לא היו בעולם.

הרב הביא אתו כתב הורמנא מיוחדת לכבוד השמחה ובה הוא מתאר את אבי כ"מורינו הרב", תיאר זה ניתן רק לנשואים חשובים ומיוחדים, וכה הוא כותב במכתבו:

וכתב יושר דברי אמת אשר ניתנו לכתוב, לאהובי תלמידי חביבי, החתן תמים למעלות, המופלג בהפלגת התורה, אוצר נחמד להשכיל, חו"ב, משנתו זך ונקי, יראת ה' טהורה חופף עליו כל היום, כש"ת מ' חנני' דוב כהן נ"י בן יקיר לכבוד הרב המנוח הגדול בתורה כהן לקל עליון, כמו"ה מרדכי כהן זצ"ל אשר יאמר עליו כי הוא זה שהי' חד ממופלגי בחורי ישיבתינו הרמה, יצק מים נאמנים על ידינו, שני שנים רצופים, שניים כאחד טובים ומתוקים, למד בשקידה יתירה בין כותלי בית מדרשינו, והעיד אוזן כלימודים, לשמוע שיעורין כסדרן, ובהלכו"ת מלא את ידיו מכל טוב אין טוב אלא תורה, מסוגי' הש"ס ראשונים ואחרונים, וגם לרבות פסקי דינים, והלכה למעשה בח"ד יור"ד אתו ועמו המה צפונים וטמונים, מצאתי בו שאהבה נפשי שבוקע ויורד בוקע ועולה ויורד לסוף דעת קדושים, בדעת תורה ודעת נוטה, יש קנקן חדש מלא ישן, פרח שושן, וטעם זקנים יקח, יראתו קודמת לחכמתו, הוא תהילתו ותפארתו.

ועתה שהגיע יום האפריונו ושמחת לבו על ראשו, אמרתי לחלק לו ברבים אות הכבוד, לכבדו נגד זקני עמו בעטרה שלו הולמתו, שיקרא בשם "מורינו הרב וכו'" זו משלי וד' יוסיף לו כ"ט, ישכיל ויצליח יעלה מעלה על במתי א"ב לשם ולתפארת אכיה"ר.

ובעה"ח פ"ב ג' ויגש תרצ"ב לפ"ק

ה"ק עקיבא בה"ג מהרשב"ס זצ"ל

פרק ג

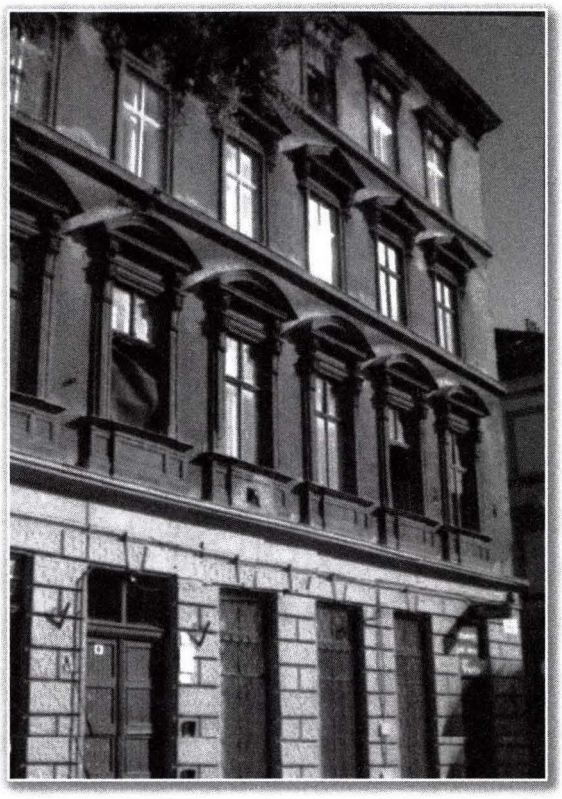
פעולותיו בבודאפעסט

ואיש אל משפחתו תשובו

ימים ספורים לאחר שכלו שבעת ימי המשתה של הורי, עברו הזוג הצעיר לגור בבודאפעסט. שם התיישבו בביתם של זקני ר' מרדכי שכבר לא היה בהאי עלמא באותו הזמן, וטיפלו בילדים היתומים כמו אבא ואמא, ודאגו שלא יחסר להם דבר.

בחלוף הזמן, כשהורי נתברכו בעצמם בכמה ילדים, ובית אביהם היה צר מהכיל את כל המשפחה, הם עברו לגור בביתם הפרטי, בבנין 6 קלאזעל טער, שברובע השביעי, האיזור היהודי בבודאפעסט. משפחתינו - משפחת קאהן התיישבה בדירה חדשה ורחבה, בקומה השניה, כשמחלונות הבית נשקף ה"פארק" הקרוב, עטור הפרחים והצמחים היפים.

מבין ארבע עשרה המשפחות שהתגוררו בבנין בן ארבע הקומות, היו שלוש משפחות יהודיות אורתודוקסיות בלבד, שלש אחרות היו יהודים חילוניים, והיתר היו גויים הונגרים. אבל אנחנו חיינו בשכינות וידידות טובה מאוד עם כולם, עד כדי כך, שאמי נהגה לפעמים לשמור על הילד הקטן של השכן הגוי שגר בדירה מולינו, וזה גרם שגם הם היו אוהבי יהודים.

ביתינו ברחוב קלאזעל טער

פעם אף הסכימו להשכיר לנו את המרפסת הצרה שלהם, כדי שאבי יוכל לבנות בה סוכה קטנה לעצמו לאכול בה, כי הוא לא יכול היה לבנות את הסוכה שלו בחצר הבנין, מחמת האנטישמיות ששרר אז.

בקומה הראשונה של הבנין גרו שלושה אחיות מבוגרות, ממשפחת ענגעל, הן הרגישו עצמן כחלק ממשפחתינו, והיו אורחות קבועות בביתינו. בפרט בסעודות שבת וחג, כשאורחים נוספים השתתפו בסעודה. (האחיות ענגעל עברו את המלחמה, ואבי חיתן אותן בביתינו, והן כולן הקימו משפחות שלימות לתפארת.)

מעניין לציין, שבביתינו תמיד היה מקום ללון לאורחים יהודים. אנחנו, הילדים, כבר התרגלנו לפרוש מזרונים בכל פינות הבית, ולפנות את המיטות הנוחות שלנו לאורחים. מלבד זאת, היה לנו חדר, שקראנו לו "החדר החשוך" היות שלא היו בו חלונות. חדר זה השכרנו לבחורים מבוגרים, שהגיעו לתקופה קצרה לבודאפעסט, כדי ללמוד מקצוע, וזה איפשר להורי לשלם את שכר הדירה הגבוה.

מ'שוחט' ל'ראש השוחטים'

אבי קיבל את משכורתו הרגילה מדי שבוע מראשי הקהילה האורתודוקסית. מספרם של חברי הקהילה מנה כעשרים אלף יהודים. לדאבון לב, זה היה חלק קטן מאוד מכל יהדות בודאפעסט, שרוב רובם לא היו שומרי תורה ומצוות רח"ל.

בתקופה שלאחר חתונתו

ליהודים החרדים והיראים שגרו בעיר היו בתי כנסת נפרדים, תלמודי תורה, בתי דין, ושחיטה נפרדת עם שוחטים תלמידי חכמים ויראי ה' נודעים לתהילה. מי שרצה להיות חבר בקהילה האורתודוקסית, היה צריך לשלם דמי חבר מדי שנה בשנה. כמו כן, כשקנו בשר, היו צריכים לשלם עבורו מראש לנציגי הקהילה בתוספת כמה פרוטות לרווחי הקהילה הנקרא בשם "גאבאלע שטייער". רק לאחר ששילמו היו מקבלים כרטיס שבזה היו הולכים לבית השחיטה לקנות בשר כשר. ומהכנסות הללו התקיימה הקהילה.

מדי יום לפנות בוקר עלה אבי על ה"טראלי", שעברה ממש תחת הבית שלנו ברחוב קלאזעל טער, ממנה עבר ל"טראלי" אחרת שהביאה אותו לבית המטבחיים, באיזור או-בודא.

את תפקידו כשוחט החזיק למשך כמה שנים. אחרי זה, הכתירו אותו לראש-השוחטים, באותו תפקיד שבו שימש אביו ר' מרדכי זצ"ל למשך שנים הרבה. אנשי הקהילה לא התייחסו כלל לגילו הצעיר, וכל השוחטים היו צריכים להראות לו את סכיניהם לפני השחיטה, וכן הביאו לפניו את כל השאלות הקשות בטריפות שהיו בבית המטבחיים.

בהיותו שוחט נהג אבי בהרבה חומרות והקפדות, מעל ומעבר ממה שהיה נהוג בין היהודים האשכנזים האחרים שגרו במקום. לדוגמא, הוא הקפיד מאוד ללכת כל בוקר למקוה, בניגוד לשאר השוחטים שלא הקפידו על זה כל כך, כמו שסיפר לנו פעם:

באותם הימים הגיע לפעסט הרה"ק מוויזניץ זי"ע - בעל אהבת ישראל. הקהילה האורתודוקסית שלחה אליו מפני הכבוד, את אבי יחד עם עוד שני שוחטים, להראות לו סכיני השחיטה שלהם. בעודם מדברים עמו, שואל הרבי את אחד השוחטים, "מדוע אינך מקפיד ללכת למקוה?" הלה החל להתנצל שהמקוה

בביתינו בבודאפעסט

מרוחקת מאוד מביתו, והוא חייב לצאת מהבית כבר לפנות בוקר, ולכן אין לו מספיק זמן לטבול בבוקר. הרבי לא קיבל את התירוץ ואמר לו, "אויב מען קען נישט נזהר זיין אין טבילת עזרא, דארף מען נישט שחט'ן..!"

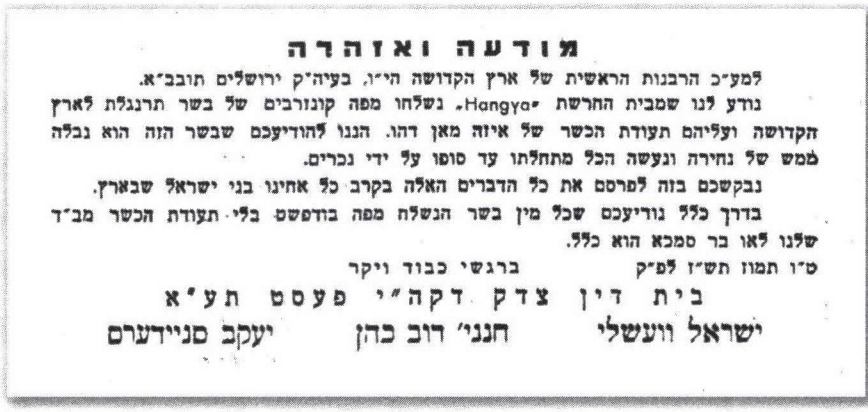
מענין לענין ניתן לספר כאן, שאחר כמה שנים בא לבודאפעסט בנו וממלא מקומו של הרה"ק מוויזניץ זי"ע – הלא הוא האדמו"ר בעל אמרי חיים, יחד עם בתו שהיתה זקוקה לטיפול רפואי. הרבי התאכסן בחדר בבנין שבו התגוררנו. הגבאי ביקש מאחותי בת השמונה לאה חוה - שמפאת גילה הצעיר טלטלה למרות שלא היה עירוב בעיר - שתביא את השטריימעל של הרבי לבית הכנסת שבו התפלל, כי אף אחד לא העיז לצאת לרחוב עם שטריימעל על ראשו. מאות יהודים הונגרים התאספו לבית הכנסת שהתפלל בה האמרי חיים, כדי להעיף מבט לראשונה על חסידי'שע רבי מעוטר בשטריימעל.

◇ ◇ ◇

בנוסף לתפקידו הרם כראש השוחטים של עיר ואם בודאפעסט, שימש אבי גם כנציג הרשמי של ה"לשכה המרכזית האורתודוקסית" של הונגריה, וממונה על כל תחומי הכשרות שהשתייכו להמדינה. כל דבר חדש שיצרו או תיקנו הוצרך לעבור אישור הלשכה, וזאת, באמצעות אבי.

מתפקידו היה לעמוד על המשמר של כל עניני השחיטה בהונגריה, כן היה עליו לפקח על ייצור החלב שייעשה על טהרת הכשרות, וכן כל ענינים הנוגעים למצות שמורות, הוצרכו לעבור אישורו והסכמתו.

למרות גילו הצעיר ביותר, התפרסם מהר בכל רחבי הונגריה, היות שעל כמה שערוריות גדולות בהונגריה פנו אליו להכריע בזה, מפאת רום מעמדו בתחום הכשרות. לדוגמא: כאשר אסרו לשחוט בהמות גסות בהונגריה, התחילו להכניס בשר בהמה שחוט מדרום-אמעריקא. יצא שערוריה גדולה על זה, ואבי יצא בכרוז גדול לאסור את זה, ובכוח כוחו הרם, הורידו את הבשר מעל מדפי החנויות.

מודעה ואזהרה

למע"כ הרבנות הראשית של ארץ הקדושה הי"ו, בעי"ק ירושלים תובב"א.
נודע לנו שמבית החרשת "Hangya" נשלחו מפה קונזרבים של בשר תרנגלת לארץ הקדושה ועליהם תעודת הכשר של איזה מאן דהו. הננו להודיעכם שבשר הזה הוא נבלה ממש של נחירה ונעשה הכל מתחלתו עד סופו על ידי נכרים.
נבקשכם בזה לפרסם את כל הדברים האלה בקרב כל אחינו בני ישראל שבארץ.
בדרך כלל נוריעכם שכל מין בשר הנשלח מפה בודפשט בלי תעודת הכשר מב"ד שלנו לאו בר סמכא הוא כלל.
ט"ו תמוז תש"ז לפ"ק ברגשי כבוד ויקר
בית דין צדק דקה"י פעסט תע"א
ישראל וועשלי חנני' דוב כהן יעקב סניידערם

מתוקף תפקידו היה מרבה לנסוע לבתי חרושת שונים, כדי לבחון מקרוב את ייצור המאכלים, ולהבטיח שהכל תקין במאה אחוז. באותו זמן רכש מידע רב בייצור המזון שהועיל לו בתקופה מאוחרת יותר בהיותו כבר בעל מכשיר מפורסם בארה"ב.

איתמחי גברא

בשנה האחרונה לפני פטירתו של אביו, כשאבי היה עדיין בחור צעיר, לימד אותו אביו את מקצוע המילה, ומסר לו בפרטי פרטית דרכיו ומנהגיו. באומנות זה התמחה אבי תוך זמן קצר, והפך להיות מומחה גדול, והתעסק בו עד יומו האחרון.

בתחילה לא קיבל הזמנות לבריתות רק אצל בני משפחתו הקרובים ביותר, אבל אחרי תקופה קצרה התפרסם שמו כמומחה גדול בעבודתו, והתקבל כמוהל הראשי הרשמי בבית החולים היהודי הגדול באיזור או-בודא.

באחד מימי הקיץ נולד בן זכר להעסקן ר' חיים ראטה מבודאפעסט. הוא כיבד את אבי במוהלות. יום אחד לפני הברית הגיע הרה"ק ממונקאטש זצ"ל - בעל מנחת אלעזר לבודאפעסט, לביקור בזק. ר' חיים הלך לאכסניה של הרב לכבדו בסנדקאות. אמר לו הרב, "היות שאני בעצמי מוהל, אני נוהג שבברית שאני סנדק, אהיה גם מוהל לרך הנימול." מובן מאליו שר' חיים מיד כיבד את הרב גם להיות מוהל. שאל אותו הרב, "כפי שאני מבין, כבדת כבר יהודי אחר במוהלות?"

"אכן" – ענה לו ר' חיים – "אבל המוהל שהזמנתי הוא עדיין אברך צעיר, ובוודאי ימחל לרב." הרב לא קיבל את דבריו, וביקש שיקרא להמוהל שיבוא אליו, ויעביר לו את הכיבוד.

אבי הופיע מיד בבית הרב ואמר לו שלפי ידיעתו אין זה ברור בהלכה לבטל הזמנה לברית מילה (ראה יורה דעה סימן רסד סעיף א), אך אם יש לזה איזה צד היתר,

מימין לשמאל: הג"ר יוסף אלי' שטיינער, הג"ר משה ניישלאס, החתן, הג"ר שמואל ערענפעלד אב"ד מאטערסדורף, אבי, ממולו יושב ר' חיים בער גרינפעלד ז"ל המשב"ק אצל ה'מנחת אלעזר' ממונקאטש זצ"ל

הוא מוכן בלב שלם להעביר זאת לרב. אז ענה לו הרב ממונקאטש, "די הלכה חלק, נעם איך אויף מיר..." ואכן אבי כיבד אותו להיות מוהל במקומו, ובשכר זה גילה הרב לאבי שני סודות מהקבלה אודות מצוות מילה.

◇ ◇ ◇

מצוות המילה היתה מהדברים שעליהם מסר אבי נפשו ומאודו, ולא חסה על כלום בשעה שאינה לידו קיום מצווה זו. אבי נסע למקומות רחוקים גם בתנאים הקשים ביותר, ואף פעם לא ויתר על המצוה הגדולה של הכנסת ילדי ישראל תחת כנפי השכינה.

פעם, ביום חורף קר הגיע לביתינו יהודי כפרי, וביקש מאבי שיסע לכפר שלו, כדי למול למחרת היום את בנו הנולד. כדרכו של אבי, לא סירב לזה, וקיבלו בשמחה רבה, ותיכף ומיד התלווה לאיש כפרי זה בכיוון הרכבת. בדרכו לתחנת הרכבת, רצה אחריו אמי ובידיה בקבוק יין, באמרה, "קח את זה, שמא ישכח הבעל ברית להביא יין לברית", וכן הושיטה לו צעיף נוסף לחמם אותו בדרכו בקור הגדול והנורא ששרה אז במקום. במשך הלילה היתה סערת שלגים כבדה בכל האיזור, וגרמה שהרכבת ישארה תקועה בדרכה, ולא יכלה להמשיך במסעה מפאת סכנת החלקה. הנוסעים נשארו על הרכבת עד שהאיר הבוקר שאז הגיעה חיילים הונגריים להציל את הנוסעים שכבר היו קפואים למחצה באותו עת.

בראותו שאין שום דרך להגיע לכפר, החל אבי את דרכו חזרה הביתה. אחרי יומיים תמימים הגיע סוף סוף לביתו חסר אונים ונדוד כוחות הגוף, כשאזניו ואברי גופו קפואות כגוש קרח. הוא סיפר שבקבוק היין והצעיף הנוסף שאמי נתנה לו, חממה אותו מעט על דרכו, והשאירה אותו בחיים.

אחרי שלושה שבועות שוב נסע אבי לכפר למול את התינוק, ובהיותו כהן קיים עמו גם מצוות פדיון הבן, ופדאו תמורת פמוט ישן שנותר ברשותו של הכפרי העני. אבי החזיר לו, לאחר מכן, את הפמוט כמתנה.

תפארת בחורים

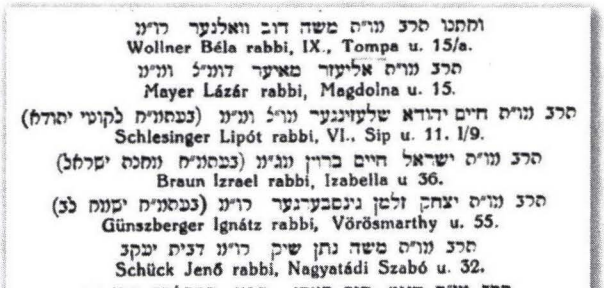
החדר האהוב עלינו ביותר בדירתנו, היה חדר הספרים הצר. שם נהג אבי לשהות בלילות הארוכים והשקטים, ביושבו כפוף מעל ספרים רבים שכיסו את השולחן

העגול הקטן, עד אפס מקום. שתי אחיותיי שישנו בקצה החדר, זוכרות עדיין היטב את ניגון הגמרא המתוק שנשמע מהדהד בחדר כבר משעה שלוש לפנות בוקר.

בזמנים הללו נהג אבי להתכונן לשיעוריו היומיים שהוא מסר לבחורים מבוגרים ולאברכים בחברת "תפארת בחורים".

החברה נוסדה על ידי הג"ר אפרים פישל זוסמאן סופר זצ"ל, בשנים שאחרי מלחמת העולם הראשונה. באותם ימים, כשהאימה והרעדה שלטה בכל רחבי המדינה, ולא ידעו מה יולד יום, נסגרו כל הישיבות ומאות בחורים נשארו בביתם. כשהגאון ר' אפרים פישל ראה את המצב הקשה, אסף את כל הבחורים מכל קצבי העיר ולמד איתם במשך היום כמה שיעורים. מידי פעם הגיעו לשם דרשנים מכובדים, והכניסו בליבם הצעיר דברי הדרכה וחיזוק בעניני וקורות השעה. עם הזמן זה הפך ל"תפארת בחורים", היופי של העיר, וממנה גדלו הבעלי הבתים המוערכים של הקהילה, תלמידי חכמים, ויהודים יראי שמים.

בשנת תרפ"ט כשהאב"ד הגאון ר' קאפל רייך זצ"ל נפטר, וחתנו הג"ר אפרים פישל נתמנה כראב"ד של הקהילה, ונעשה טרוד בצרכי הנהגת הקהילה בעיר הגדולה לאלקים, גרם הדבר שלאחר תקופה קצרה הוא הוכרח להפסיק מלמסור את שיעוריו היומיים וגם לא היה יכול להמשיך בניהול ה"תפארת בחורים". היות שאבי היה מוסר שם שיעורים מימים ימימה, ומצאו בו את שאהבה נפשם, מינוהו לכהן פאר בתור ראש חברה זה, והוא לימד בה שיעורים הרבה בגפ"ת ובהלכה.

ומתנו תרכ עוי"ח משה דוב וואלנער רוי"מ
Wollner Béla rabbi, IX., Tompa u. 15/a.
תרכ עוי"ח אליעזר מאיער דומ"ץ ועוי"מ
Mayer Lázár rabbi, Magdolna u. 15.
תרכ עוי"ח חיים יהודא שלעזינגער עוי"ל ועוי"מ (בעהמ"ח לקוטי יהודא)
Schlesinger Lipót rabbi, VI., Sip u. 11. I/9.
תרכ עוי"ח ישראל חיים בראן ועוי"מ (בעהמ"ח ומחבר ישרלב)
Braun Izrael rabbi, Izabella u 36.
תרכ עוי"ח יצחק זלמן גינסבערגער רוי"מ (בעהמ"ח יקמע לב)
Günszberger Ignátz rabbi, Vörösmarthy u. 55.
תרכ עוי"ח משה נתן שיק רוי"מ דבית יעקב
Schück Jenő rabbi, Nagyatádi Szabó u. 32.
תרכ עוי"ח חנניי דוב קאהן רוי"מ דהפשלתא נחמיס
Kóhn Béla rabbi, Klauzál tér 6.
תרכ עוי"ח ישראל דוד שלעזינגער רוי"מ דליפא תלדק
Schlesinger Izidor rabbi, Klauzál u. 33.
תרכ עוי"ח יהודא הערשקאוויטש רוי"מ דמינוך בעריס
Herskovits József rabbi. Nagyatádi Szabó u. 37.

רשימת רבנים בספר "שם הגדולים", נדפס בבודאפעסט שנת תרצ"ה

אבי ניהל את החבורה של "תפארת בחורים" במסירות רבה. הבחורים היו קרובים מאוד ללבו, והיה מסור להם כאב לבן, ותמיד חשב וטיכס עצות כיצד להחדיר בהם את מתיקות ועריבות התורה, ושהם יחיו בתחושה כי הם חיינו ואורך ימינו.

ORTHODOX IZRAELITA IFJAK
ÖNKÉPZÓ EGYLETE
BUDAPEST, VII., KAZINCZY-UTCA 27.
TELEFON: 139-471
Postatakarék csekkszámla sz. 707.

Iktatási szám: .....

חברת תפארת בחורים
בודאפעסט.

עמוד את יצרך באשר הולך עמך את יצרו
ושמח בחלקו

כשר קנטין וריסטן לשלים לתורה ברבים ושם מוצי

יום השנה ה' בודאפעסט
Budapest, 194.....

בה

אל כבוד מרנן הרב ר' יחבניא דוב כ"ץ קאהן
שליט"א

מתוך רגשי תודה והכרת טובה מושיטים אנו לכבוד הדרתו במזר
מנה יריקה לצורך ביתו ומאורים אנו לו להנות מפנה עם כל בני
ביתו מתוך דקת רחבה ולב יפה ויזכהו ה' ימים רבים להשפיע
מתורתו לכני מבורתנו - מכירים ומוקירים אנו את מובאות
השפעתו עלינו וה' ישלם פעלו ונם לקחיד בבקשה מאת כבודו
לנאלנו בליסודו ריפץ רצון מאת ה' ואדם.

בברכת שפחת מורים חותמים

הנהלת וחברת תפארת בחורים

מנחם ווייצנפארסען יו"ר
אליעזר נבי נייגעווירטן
נש"ת הכבוד
מרדכי נאנגל סנן
שלמה דעקנער
חיים מאנקאטש-וועד הלימוד
חיים האהן רואה חשבון
דוד ברוין נבאי
ברוך שרייבמאן-קנין ספרים
אהרן יוסף ברוין מזכיר

מכתב הוקרה שקיבל מאת חברת "תפארת בחורים"

היה דבר נהוג שלביתינו יגיעו בחורים ואברכים צעירים לשוחח עם אבי ולקבל ממנו עצה ותושיה.

למרות ששיעור זה התחיל בימים הקשים בזמן מלחמת עולם הראשונה, ומטרתה בצידה לחזק את הבחורים בזמנים קשים ששרו אז, עמדה להם חבורה זו כנס הצלה בזמן השואה האיומה ביתר שאת, שאז הוצרכו הבחורים לחיזוק ואימוץ בכפלי כפליים.

שיעור זה נמשכה עד יומה האחרון של היישוב היהודי בבודאפעסט. גם בזמנים שהנאצים ימ"ש כבשו עיר אחר עיר, ושמועות רחוקות הגיעו שדרכן להונגריה, פעלה החברה כבימי קדם. בעת שהרה"ק מבעלזא זי"ע ברח מעיר בעלזא בדרכו לארץ ישראל שהה תקופה מסוימת בבודאפעסט יחד עם אחיו עמיתו הגה"ק מבילגורייא זי"ע. בזמן שהחליטו להמשיך הלאה בנסיעתם, התקיימה בעיר סעודת פרידה רבתי באולם "דיס טערעם", ביחד עם סיום מסכת סוכה שנלמדה במסגרת

תפארת בחורים, והרב מבולגרייא אמר בה דברי ברכה ופרידה, שכללו דברי חיזוק ליהדות בודאפעסט, ובתוך דבריו גם הרים על נס מעלת החברה תפארת בחורים. והנה כמה קטעים:

"שמחתי באומרים לי בית ה' נלך, ונקראתי לבוא אל החגיגה הנאדרה, אשר אליה נתאספו פה היום לכבוד התורה ולכבוד המקום, לקחת חבל במסיבה זאת, אשר החברה "תפארת בחורים" בעיר הבירה, חוגגת כעת סיום על מס' סוכה ולרגלי הסיום הזה אפשר לשלב את ברכת הפרידה שאנו עורכים עתה, בדרכינו לעלות לארץ ישראל, ועומדות תעמודנה רגלינו בשעריך ירושלים. ד' יצליח דרכנו, ונעלה ונגיע למחוז חפצינו לחיים ולשלום, וחפץ ד' יצליח, לצאת בקומה זקופה לקראת המשיח לקבל פני דוד גואלנו. ידאו עינינו וישמח לבנו ותגל נפשנו, בישועת ישראל בקרוב בימינו.

שש אנכי על שאוכל עוד הפעם לשבת אתכם, פה יחדיו, במסיבת גאוני ארץ, רבנים, לומדים, עסקנים נכבדים ופרנסים, העוסקים בצרכי ציבור באמונה, אני לדודי ודודי לי, כולנו מברכים זה את זה בלב ונפש חפצה, כולנו מאחלים זה לזה ברכה והצלחה במדה גדושה ושמירה מעולה, בכל פסיעה ופסיעה, ה' ישמור צאתנו ובואנו לחיים ולשלום מעתה ועד עולם, אבל קשה עלי פרידתכם, מאוד קשה לי להפרד מכם, וכ"כ קשה בעיני למצוא בלשוני דברים הראויים לאמר לפניכם בשעת פרידה כזאת, ולמען אחיי ורעיי אדברה נא שלום בך, למען בית ה"א אבקשה טוב לך, ואביע לכם בשמי ובשם אחי וראש, עטרת תפארת ישראל הגה"ק מרן שליט"א, שנזכה להתראות יחד, מתוך שמחה ונחת, בקיבוץ נדחי ישראל כאשר עם לבבינו...

הנה החברה "תפארת בחורים", אשר מצודתה על ארץ יסדה, בודאי נתייסדה מגדולי ישראל במדינה זו, וממלאת באמת תפקידה זה להגדיל תורה ולהאדירה, ולהרביץ רוח תורה וירא תורה טהורה, בקרב צעירי בני ישראל לכבוד ולתפארת, כי הנוער הוא עתידנו, הדור הצעיר הוא יסוד קיומנו, על כן בודאי חוב גדול וקדוש מוטל עלינו, להשתדל שהדור הצעיר יהי' בנוי לתלפיות, לתהלה ולתפארת, ו"איזה דרך שיבור לו האדם, כל שהוא תפארת לעושיה ותפארת לו מן האדם" (אבות פרק ב משנה א), ומחויב

כל אדם מישראל להתאמץ, שיהי' הוא ובניו בקרב מחנה החרדים לדבר ה', וחבר לכל יראי ה' ולהוני תורה, הלא החברה "תפארת בחורים" מתנהלת תחת השגחת תלמידי חכמים וגדולים..."

שירו לו שיעור חדש

בנוסף לשיעוריו בחברת "תפארת בחורים", מסר כל לילה שיעור עמוק במסכתות הקשות בש"ס בבית המדרש "חברה ש"ס". גם שיעור זה נתייסד על ידי הראב"ד הגאון ר' אפרים פישל זוסמאן סופר זצ"ל, ואחרי פטירתו, מצאו שוב את אבי כאיש המתאים והמוכשר לישא בתפקיד חשוב ונשגב זה. כמאה וחמישים יהודים השתתפו בקביעות מידי יום בשיעור זה, רבים מהם היו תלמידי חכמים חשובים וידועים בעיר.

בית המדרש "חברה ש"ס" זו, נוסדה בשנת תרנ"ד, על ידי הרב אברהם פראנקל ז"ל - ראש הלשכה המרכזית. מטרת הקמת הבית המדרש היתה בכדי לחזק

שיעור בתפארת בחורים - המג"ש: ד"ר ר' אברהם דייטש ז"ל

ולרומם את השיעורים הותיקים בעיר, שחלקם נתבטלו ברבות הימים. מזמן שנפתחו דלתות בית המדרש, נתרבו לומדי התורה, ופרח בעיר לימוד התורה לאין שיעור. עשרות שיעורים נשמעו בקביעות בין כותלי בית המדרש זו, וקול התורה הדהד שם עשרים וארבע שעות ביממה.

סיבת קריאת שמו בשם "חברת ש"ס", היתה בגלל שהיו מחלקים כל הש"ס בין כל חברי החברה, ומדי שנה התקיימה סיום הש"ס שנלמדה בין כל חברים. רגילים היו לערוך מסיבת סיום זו בחודש אדר, אולם, מאז שנפטר האב"ד הגאון ר' קאפל רייך זצ"ל, העתיקו הסיום לי"ז אלול יום היארצייט שלו.

כבר שנים לפני זה, בעמדו תיכף אחר נשואיו, כבר נהג אבי למסור את השיעור הגדול בזמן שהראב"ד הג"ר אפרים פישל נעדר מהעיר. כך היה גם לאורך שבועות הקיץ כשהראב"ד נסע לנוח, מינה את אבי כממלא מקומו הקבוע.

להלן מכתב מחבירו בישיבה הגאון ר' גבריאל יודא אילאוויטש זצ"ל - שכיהן אחר כך כאב"ד שאמשאן, שבו מברך את אבי לרגל קבלת התפקיד החדש כמגיד שיעור בבית המדרש החברה ש"ס:

ב"ה יום ד' קודח תרצ"ב לפ"ק שאמשאן יע"א

רב ברכות ושובע שמחות לכבוד אהובי וידיד נפשי, שוכן סתר לבבי, כהן שדעתו יפה, אשרי לו שככה, מה' ישא ברכה, כש"ת מוה"ר חנני' דוב כ"ץ שליט"א וכל אשר לך שלו' עמו"ש.

שודותיך היקרים הגיעני זה שבוע א' ושמחתי לקראתן עד מאוד כי לא ידעתי מה הי' לך כי אחרו פעמי תשובתך, ושמח הנני לראות כי החיים והשלום אתכם ב"ה, ובוודאי חגגתם חג העצרת הע"ל בחוג משפחתיי בטוב ובנעימים.

ידידותך האמיתית המתנוצצת מבין שורותיך נעמה לי מאוד כי משתתף הנך בלב שלם בשמחת חבריך הנאמן בברית אהבתך כמים פנים וכו'. ומה מאוד ישמח לבי אם תבקר נפשי בעניניך גם מכאן ולהבא להיות איש בריתך בלב ידידות לקחת חלק בכל המתרחש לטב ולמוטב כאשר בדעתינו בנאמנות ודביקות – חבריי עד הנה חטיבה מול חטיבה. הודעתיך כי הנך מרציא בהחברת ש"ס במקום הרה"ג אפרים פישל זוסמאן סופר מטשוז שליט"א, מאוד ערבה לחכי כי יודעים היטב להוקיר ערכך הרם ותדדוך על

במתי א"ב (כמליצת כ"ק אדמו"ר שליט"א) יאבה ה' ויוסיף כהנה וכהנה כבוד ותהילה כראוי לך...

הנני בזה מצפה לקראת אגרת ארוכה מידך הרמה בקרוב אוהבך הנאמן בכל לב ונפש מאו' לשמוע ממך בשורות טובות.

גבריאל יודא אילאוויטש

להגדיל תורה ולהאדירה

באותה תקופה היו כחמישים בתי כנסיות פרוסות על פני רחבי העיר בודאפעסט. בית הכנסת הגדול האורתודוקסי "קאזינצי" היה הידוע ביותר, ביופיו ובקישוטים האומנותיים שלו. הבית הכנסת פתח שעריה בשנת תרל"ג, לאחר פילוג היהודים האורתודוקסים, והעמידו קהילה ומוסדות לעצמם. הכל עמד באותו חצר הרחב ברחוב "קאזינצי": מקוה, ומשחטה לעופות, חופת חתנים, בית דין, ומוסדות התורה, ומשרדי הקהילה.

בעת סידור קידושין תחת החופה שעמד בחצר הביהכ"נ בבודאפעסט, נראה משמש הקהילה מר. פאללאק ז"ל

הדרתו התנוצץ מבית ומבחוץ, כשעל קיר המזרחי היה מעוטר במנורות וציורים, ומלא את הבית כבוד והדר. שתי גזוטראות נבנה כעזרת נשים זו על גבי זו, ולמעלה מאלף מקומות ישיבה נפרסו על פני ההיכל. אבי התפלל שם בשבתות ובימים טובים, והיה שם בעל תוקע בימים הנוראים.

בית המדרש "חברה ש"ס", למרות שלא אכלס ציבור גדול, בכל זאת היה יותר מפורסם בדלתו הפתוחה לאורך כל שעות היום. מעל אלף איש היו חברים לחבורה הקדושה הזו, כשחלקם לומדים מן הבוקר השכם עד לתוך הלילה, ומתקיימים מקופת החברה, שהקימו קרן לפרנס משפחות לומדי תורה. חלק גדול מהכסף הגיע משכר הדירה של בנין בן שלוש קומות שאחד היהודים השאיר ירושה, במיוחד למטרה החשובה הזאת.

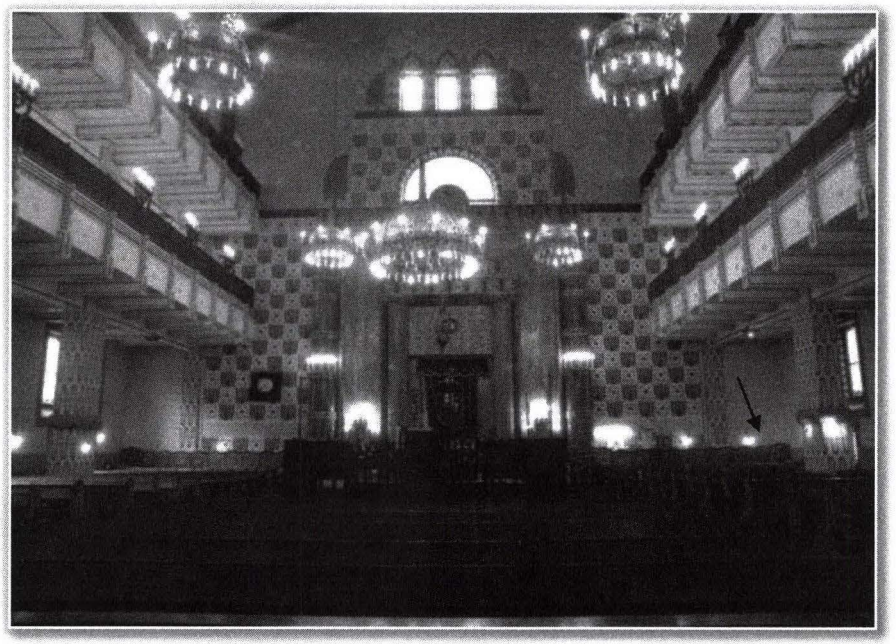
בעמוד הראשון בספר "ירושת פליטה" שהחברה ש"ס הוציאו לאור בשנת תש"ו לפ"ק, נכתב כך:

"ימי העליה של חברתנו היו השנים בימי ואחר המלחמה הראשונה. בימים ההם התחילה קהלתנו להתפתח במדה ואופן משמח, כי מלפנים היתה הקהלה צעירה וקטנה ואך בימי המלחמה ואח"כ עלתה ממדרגה למדרגה החברה ש"ס היתה יסוד המעלה, כי ממנה יצאה תורה לכל הקהלה ותהי למוסד תורה הכי חשוב כמעט בכל המדינה.

במות ר' פייש מויטנער ז"ל בשנת תרע"ז אחרי פעלו שנים רבות להפרחת ההחברה, נתמנה לראש התורני המושלם מו"ה מאיר שרגא הכהן קליין נ"י ועד עלותו לארץ הקדושה פעל ועשה ויקדש עתיו וכחותיו להגדיל החברה ולהאדירה.

המנהלים הרוחניים של קהלתנו כולם נטלו חלק בעבודת חברתנו ולרגלי פעולתם גדלה החברה ש"ס לשם ולתפארת ותהי למוסד תורה דוגמתי. שיעור תמידי היה לו להרהגה"ג מוהר"ר אפרים פישל סופר זוסמאן ז"ל רב"ד דקהלתינו, "הרב מטשוז". בדרך לימודו הזך והמסודר וברעיונותיו העמוקים התענגו מוקיריו ומכבדיו הרבים. סגנו המשמש תחתיו היה הרב מו"ה מרדכי הכהן ז"ל (זקני זצ"ל), ובמות הרהגה"ג מוהר"ר אפרים פישל ז"ל קיבל שיעודו הרב מו"ה חנני' כהן נ"י מו"ץ (אבי זצ"ל). הרה"ג מוה"ר יונתן שטייף נ"י דומ"ץ דקהלתנו (והוא כעת בשוויץ) לימד שנים רבות

בחברתנו. בבקיאותו הנפלאה בש"ס ופוסקים וכנאה דורש ונאה מקיים זכה וזיכה את הרבים. הרב מו"ה חיים יהודה שלעזינגער ז"ל מו"ץ דקהלתנו לקח לב שומעיו בדרשותיו העממיות. עבודה פורי' עבד הרה"ג מו"ה ישראל וועלץ נ"י דומ"ץ דקהלתנו, "הרב מטינגיע", בלימודי ש"ע או"ח מדי שבת ושבתו ובדרשותיו הנאים. מיום הוסד החברה ועד היום הזה נטל חלק גדול בעבודת החברה הרב מו"ה משה פפעפפער נ"י וגם היום הוא מרציא פעמים בכל יום בבית מדרשנו."

בית הכנסת האורתודוקסי ברחוב קאזינצי – בקצה דרומית מזרחית נראה מקום ישיבת אבי

השיעור המעמיק מאוד בהחברה ש"ס שמסר אבי בכל לילה, התרבה וכפל פי כמה בזמן הקשה של המלחמה האיומה, בעקבות אלפי היהודים שברחו מצפורני הנאצים בפולין, ושהו בבודאפעסט תחת זהות של גויים. כל חיותם היה בבית המדרש, אכלו וישנו על ספסלים הקשים בבתי המדרשים, וחלקם הגדול השתתף בשיעור מפורסם זה בבית המדרש חברה ש"ס, וכפי שסיפר ר' חיים שלמה פרידמאן ע"ה בספרו "לא אמות כי אחיה":

"התנועה הגדולה ביותר היתה בבית הכנסת הפולני "חברה תהילים", וב"חברה ש"ס", שניהם ברחוב 'קיראי'. המעניין ביותר היה לראות, בכל לילה בשיעור שמסר הרב חנניה קאהן, היה לעיתים קרובות נוצר פלפול חריף בין הלומדים, יהודים הונגרים ויהודים אריים מפולין..."

וחסד ה'... על יראיו

בסוף שנת תרח"צ, הורגש כבר הדק היטב הרוחות האנטישמיות שנשבו שם. בדיוק כמו בכל אירופה, סבלה מאוד גם היהדות ההונגרית מהתושבים המרושעים, שיזמו והגו עצות כיצד להרע להם בחיי היום יומם.

יום אחד, ישב אבי בשלוה בהרכבת, ונסע לביתו אחרי יום גדוש בעבודת הקודש בבית המטבחיים. לפתע החל גוי שישב מולו, לבזות את היהודים ולכנות אותם במילות גנאי והשפלה. אבי העיף לעברו מבטים חודרים, הגוי ירד מהרכבת כועס מאוד, ורץ לתחנת המשטרה הקרובה, והלשין על אבי, שהוא דיבר נגד הממשלה, שזאת היתה מעבירות החמורות ביותר באותן השנים.

תוך דקות אחדות הוצף הרחוב בשוטרים. אבי, שהבין מיד שהמצב אינו בכי טוב, וכי מחפשים אחריו, רץ לתוך בית פתוח הראשון שמצא, והתחמק ממנו דרך דלת

בנאום אצל מסיבה בבודאפעסט

צדדית, ונכנס למונית הראשונה שעברה ברחוב. הוא הסיר את מגבעתו הרבני, היות שהמונית היתה חייבת לעבור בין הקבוצות הרבות של השוטרים. הם אכן בדקו במונית, אבל, בחסדי ה', הם לא הכירו אותו, ונתנו למונית לעבור. אבי הגיע הביתה מזועזע לחלוטין, ורק כעבור שלושה ימים הרהיב עוז בנפשו לעלות שוב על הרכבת ולנסוע לבית המטבחיים.

הדבר הראשון שהממשלה ההונגרית אסרה באותם הימים הקשים היתה השחיטה הכשרה של בהמות גסות. הדבר גרם, שאבי שנהג לשחוט בהמות גסות שלושה ימים בכל שבוע, הפסיק עבודתו כשוחט ובודק.

אבי שכבר נתקבל כדיין וכמו"ץ בתוך הקהילה מזה ימים ימימה, עכשיו שפסק לשחוט, נשאר לו הרבה יותר זמן פנוי לעניני הקהילה, והיה לו זמן להשקיע למען הזולת, ואכן הכניס את עצמו ברוב מרץ בעניני הכלל והפרט. ימים ולילות שלימות מסר עצמו לטובתם של יהודים אחרים. נתקיים אצלו (אבות ו, א) "כל הלומד תורה לשמה זוכה לדברים הרבה ונהנים ממנו עצה ותושיה."

חדר הספרים בביתינו שימש מרכז לכולם, מקטון ועד גדול. אנשים רבים שהיו להם שאלות בהלכה, או בעיה מסובכת לפתור אותה, או עצה והדרכה בדרכי חיים, כולם זרמו לאותו בית. בחכמה ובתבונה השתדל אבי ליישר ולהרחיב את הדרכים שמובילים את האדם לטובה, ובשכלו הישר העלה הרבה יהודים על דרך המלך.

פרק ד

השואה האיומה

ויהי החושך והערפל...

בסוף שנת תרצ"ט התחילה ימי החושך והאפל, וירדו עננים כבדים על כל יהדות אירופה. הכוחות הגרמנים ימ"ש כבשו את פולין, הרסו בתים רבים, ברד של יריות ופצצות ירדו מלמעלה, ערים שלימות וגדולות בפולין הפכו לפתע למרחץ דמים נורא ואיום.

מיד כשפולין נפלה בידיהם המרושעים, עלתה תיכף יהדות פולין כקרבן עולה. באכזריות נוראה שלחו רכבות לאין מספר עמוסים ביהודים האומללים, גברים ונשים עם ילדיהם הקטנים, למחנה המוות אוישוויץ.

אלפי יהודים שעלה בידם להשתמט מתחת ציפורני ידי הרשעים בדרך לא דרך, הוצרכו ליטול מקל הנדידה בידם ולערוק למדינות אחרות. רגילים היו אז לראות ברחובי בודאפעסט, יהודים נודדים בדרכים מחפשים מחסה לעצמם ולמשפחתם. הכתובת שלנו – 6 קלאזעל טער, היה מפורסם מאוד ליהודים הבורחים, כבית שדלתותיו פתוחות לכל דצריך ולכל דכפין. פעמים רבות הגיעו הפליטים מלוכלכים וקרועי בגדים, ואמי נקתה אותם, וסיפקה להם כל הצטרכותם, מכף רגל ועד ראש. בין הפליטים היו אחיה של אמי ר' דוד ווינגארטען וזוגתו שהשאירו ילדים אחדים בביתינו.

גם במשך כל שנות המלחמה הקודרות והחשכות, תמיד שכנו אורה ושמחה בביתינו. עשרות יהודים עייפים ויגעים מצאו שם מקום להניח בו את ראשם, ולרענן כוחותיהם. כל נפש רעבה מצאה שם אוכל חם להשביע את ליבו השבור. אפילו בשנים המאוחרות יותר כשהרשעים הגבילו את כמות האוכל, ואיפשרו לקנות רק בהתאם למספר הנפשות במשפחה, בכל זאת הצליחה אמי להוציא יש מאין בעירוב איזה דברים, ולספק מספיק אוכל לכל דורש.

בין היהודים שהתאכסנו בבית הורי, היה הגאון ר' משה ניישלאס זצ"ל - לימים אב"ד סעדראהעלי, יחד עם גיסתו והתינוק שלה. (הג"ר משה התחתן איתה בזוו"ש לאחר המלחמה.) גם ר' דוד שפוץ ז"ל - בעל מחבר ספר שנות דור ודור, שברח מאוסטריה. עשרות ניירות מזויפים נכתבו בדממת הלילה, כדי שהיהודים יוכלו לנוע בחופשיות ברחבי המדינה.

הודות למה שהתאכסנו משפחת ניישלאס בביתינו, זכינו להשגחה פרטית באופן פלאי:

ביום אחד אחר הצהריים, הלכה אמי עם הילדים הקטנים להחביאם באחד מבתי

מימין לשמאל: אבי, הג"ר משה ניישלאס זצ"ל אב"ד סערדהעלי, הג"ר גבריאל יהודה אילאוויטש זצ"ל אב"ד שאמשאן

מחסה בעיר, וביקשה מהרבנית ניישלאס שישמור על הילדים המבוגרים. אחיותיי שחקו בחוץ כבכל יום בחצר ביתינו, לפתע הגיע הרבנית ניישלאס בציווי חד משמעתי שכל אחד יכנס לבית בכדי לאכול ארוחת ערב. הילדים שרצו לנצל ההזדמנות שאמם לא נמצא בבית, סירבו ליכנס, אך היא התעקשה על כך, ומשכה את הילדים בכוח לתוך הבית, ונימוקה עמה, שכיון שאמם מסרה לה הנהגת הבית, מחויבות הן לציית לדבריה.

בתוך דקות אחדות, נשמע קול רעש גדול בתוך הבית, ולעיניהם נתגלה מחזה מפחיד: חלון הבית המשקיף כלפי החצר, נשברה לחתיכות קטנות, ויפזרו בתוך הבית. משהביטו וראו מה שהתרחש, הכירו שפצצה גדולה נופצץ בחצר בדיוק באותו מקום שהילדים עמדו ושחקו שם לפני כמה דקות. ובנס גדול נשארו בחיים... והיה לפלא, ונראה בעליל שבזכותה הגדולה של מצוות הכנסת אורחים גם במצב כזה במסירת נפש של ממש זכו להצלה נפלאה כזו!

לפליטה גדולה

בתחילת שנת תש"א, יצאה גזירה קשה שאילצה את כל התושבים להשיג מסמכים ממשלתיים, שיוכיחו את אזרחותם ההונגרית כבר שנים רבות. באותה תקופה לחוצה, גורשו קרוב לעשרים אלף יהודים אומללים, מעבר לגבול לפולין, ורובם נספו על קידוש השם קרוב לעיירות קאמעניץ, סטאניסלאב ועוד. יהודים יחידים בלבד ששהו בהונגריה מבלי מסמכים הנדרשים, הצליחו להינצל מהאש המתלקחת.

בין אותם היחידים, נמצאה משפחת ראזנבערג שברחה מעיר מאטערסדארף באוסטריה שהיתה כבר תחת שלטון הגרמנים, בהשאירם מאחריהם את כל רכושם. הם הגיעו להונגריה בעירום ובחוסר כל, בתקווה שבזמן קצר שוב יזרח להם השמש. אך למזלם הרע, אביהם נתפס בהיותו חסר מסמכים רשמיים, ונשלח חזרה מעבר לגבול הונגריה ישר לתופת הבוערת רח"ל. אמי פגשה את מרת ראזענבערג הבודדה והאומללה עם ילדיה ישובים בחדר קבלה במשרדו של הרופא ילדים, ומרת ראזענבערג שחה את דאגת לבה ומצבה הרע לאמי.

אמי בקשה ממנה לעבור לגור אצלינו בבית, שכמובן נענתה לזה באין ברירה אחרת. אמי ראתה ודאגה שירגיש חלק ממשפחתינו לכל, ואכן במשך הזמן חיו כמו שתי אחיות קרובות. רק זמן קצר לאחר מכן נערכה סעודת בר מצוה לבנה הצעיר

ר' שלום צבי הכהן קאהן ז"ל

בביתינו. אבי נתן בלב הילדים חיזוק ועידוד בכל זמן ועידן, שיתגברו על כל הקשיים שעמדה להם בדרך, ועמד על כך, שבכל דבר יקבלו הם שווה בשווה כמו ילדיו שלו. רגישות נפשו של אבי הגיעה עד כדי כך, שפעם כשאמי רצתה לתפור לעצמה שמלה חדשה, הסכים אבי לכך אך רק בתנאי שתתפור את אותה שמלה גם למרת ראזענבערג.

סעודת הבר מצוה של משפחת ראזענבערג לא היה האירוע הכי גדול שהתקיימה בביתינו באותם ימים קשים, בין קורות ביתינו נחגגה גם שמחת חתונה על ידי הורי עבור אחיו הצעיר של אבי, שלום צבי קאהן. בשנת ת"ש, כשהגיעה לאזני אבי השמועה שאנייה לא חוקית מתעתדת להפליג לארץ ישראל בימים הקרובים, הוא שכנע את אחיו שלום צבי – שכבר היה חתן באותו זמן – שיתחתן מיד, ויצטרף לנוסעי האנייה שתביא אותו למקום בטוח.

מכתבי ברכה שצירף לדורן דרשות

באותו שבוע, במוצאי שבת, התקיימה בדירתנו, החתונה היפה. אבי הוציא את כל משכורתו – שקיבל מראש, עבור שלושה חדשים – כדי לקנות סעודה עשירה כיד המלך מלא מטעמים ומדענים, ודברי מאפה משובחים. כל דלתות החדרים נפתחו לרווחה, והבית שלנו הפך לאולם חתונות, שמכיל אורחים רבים. אבי העניק לזוג הצעיר את פמוטות הזהב שלו כדורן-דרשה, ולמחרת ליווינו את הזוג הצעיר לאנייה. עצתו של אבי עמדה להם, שאכן היו מהיהודים האחרונים שהספיקו לעזוב את הונגריה באותו זמן.

◇ ◇ ◇

יום אחד נודע לאמי שיש אפשרות להשיג תעודות הונגריות חוקיות לילדים קטנים שנשארו יתומים. היא החליטה לרשום את בן אחיה - יוסי ווינגארטען, שהוריו השאירו אותו לבד בבודאפעסט. אבל נוצרה בעיה, שהיות שיוסי התרגל לקרא לדודתו "מאמי", וכשישמעו זאת הפקידים יקבעו שאיננו יתום, ויש לו אמא. לכן אמי ליוותה אותו עד דלת המשרד, והוא נכנס בליווי של מישהו אחר. הפקידים שאלו אותו שאלות רבות, ואחת השאלות היתה: איפה אמא שלך? והילד ענה,

מסדר קידושין בחתונת ר' יוסף ווינגארטן ז"ל

"בחוץ". אמי שצפתה מראש להסתבכות כזה, מיהרה להתחבא. כשהם פתחו את הדלת ולא ראו איש, הם לא קיבלו את דברי הילד הקטן, ומיד סידרו לו את הניירות הנחוצים.

◇ ◇ ◇

אלפי משפחות שבורות נשארו בבית בלי אבא, היות שהגברים היהודים נשלחו לעבודות כפיה לצבא ההונגרי מונקא-טאבאר. לאבי היתה תעודת "ראבינער", ששחררה אותו מעבודת הכפיה הנוראה. בכל שנה הוא היה חייב לחדש את התעודה, ועכשיו, כשהמצב היה כל כך קשה, חיכינו במתח ודאגה לראות אם יצליח לקבל את התעודות לשנה הבאה.

להלן מכתב מרטיט וממיס הלב, שנכתב באותם זמנים קשים ומרים, על ידי ר' יעקב בלום מבודאפעסט. הוא היה אברך צעיר שחיכה באותם הימים להולדת ילדו הראשון. כשראה שימיו ספורים ואחדים, ותוך זמן קצר ישלחו אותו יחד עם כל היהודים האחרים במצבו, לעבודות הכפיה במונקא-טאבאר, כתב את המכתב שבו הוא מדריך את אשתו איך להתנהג כשהוא כבר לא יהיה איתה:

אם השי"ת יברך אותנו בבת, תבחרי בשם עבורה. השם היהודי יהיה על שם סבתא שלך שכבר איננה בחיים. אחרי הלידה בימים הראשונים שבהם קוראים בתורה בבית המדרש, יגש אחד מקרובי המשפחה לתת לה שם לפני ספר התורה, ויחלק לעניי בית המדרש חמש פעמים עשרה פענגא, ובנוסף עוד חמישים פענגא.

אם יברך אותנו השי"ת בבן תקראי לו בשם אביך המנוח. המוהל יהיה רבי חנניה קאהן נ"י או הרבי ממונקאטש נ"י אם תדרוש זאת המשפחה, אבל שרבי חנניה קאהן יהיה נוכח בשעת הברית, ושיתנו לו את השכר הקבוע. הסעודה תהיה צנועה, וכמו שהזכרתי קודם, שיחלקו מאה פענגא בין העניים. הסנדק יהיה אביך, והקוואטיר אלעדער והאמא.

כל ההלכות היהודיות יבוצעו כהלכה.

אני מבקש ברחמים את השי"ת שבשמים שישמור ויגן עלינו, יבורך שמו הקדוש, אמן.

יעקב בלום

"בכזה זמן צריכים לרכוש יותר זכיות..."

בימים ההם, כשבת הרשע ימ"ש על כסא ממלכתו, החריף והחמיר המצב מדי יום ביומו, עד שכל יום צרתה מרובה מחבירתה. ממשלת הונגריה הצטרפה להיות לאחיעזר ולאחיסמך לאותם הרשעים ימ"ש, וגזרו כל יום גזירות חדשות, והחמירו את הישנות. אבל כל זה לא עצר את הורי מלעזור ליהודים האבודים. במסירות נפש מרובה הם פתחו את דלתותיהם לרווחה לכל דצריך ולכל דכפין, אנשים זרים לגמרי, כדי לתת להם מחסה ומסתור. הם סיכנו את חייהם למען יהודים אחרים, ביודעם שהשכנים הרבים, שהיו שונאי ישראל ותומכים בנאצים ימ"ש, עלולים להודיע עליהם לשלטונות.

לא אחת קרה, שהגויה אימה על הורי שתלשין על האורחים הבלתי חוקיים שישנים אצלינו בבית.

הגויה הרשעית גרה בקומה השלישית, והיא התמנתה על ידי השלטונות לציין בכל לילה כמה אנשים בדיוק ישנים בכל בית. היא נהגה להעיף מבטים אנטישמיים לסמן שהיא יודעת בדיוק את הנעשה בכל בית. אך, בכל זאת בפועל לא הפיק זממה הרעה.

אמי היה מרבה לחדור בקרבינו, ולומר תמיד, "בכזה זמן קשה צריכים לרכוש לעצמינו ולמשפחתינו יותר זכויות כדי שהבורא ישמור עלינו, ולכן צריכים להשתדל לבוא לעזרת הפליטים בכל מה ששייך..."

בבודאפעסט גרו בבנינים גדולים. בכל בית העמידו גוי שהיה נועל את השערים בשעה עשר בלילה בדיוק. אם דייר או אורח רצה להיכנס בשעה מאוחרת יותר, היה צריך לצלצל בפעמונו של הגוי בקומה הראשונה, ותמורת מענק יפה היה פותח לו את השער. הגוי ראה בעיניו את עשרות האנשים הלא חוקיים שנכנסו ויצאו מהבית, אבל בנס גדול, במשך כל הזמן היה כאילם ממש, ולא הלשין למשטרה ההונגרית.

כשמטוסי ממלכות הברית וארצות החופש טסו מעל בודאפעסט השמיעו המלכות צפירת האזעקה, ומיד כשנשמעה הצפירה היו חייבים כל הדיירים לרוץ למרתף, כדי להינצל מפצצות האש המתעופפות. חלק מהאורחים הזרים התחבאו תחת המיטות, מפחד להראות בפני השכנים הגויים במרתף. אבל האחרים שכן ירדו איתנו סיכנו את הורי, שבמקרה שמישהו יגלה שנמצאים בביתם יהודים זרים, אחת

דתם ח"ו. השם יתברך האב הרחמן הושיט לנו את ידו הרחומה, והם לא הבחינו כלל באנשים הזרים שנמצאים סביבם.

עם כל זאת עדיין היו צריכים לרחמים מרובים, מכיון שמשטרה ההונגרית היו עורכים מדי פעם בדיקה פתאומית לחפש את האנשים השוהים שם מבלי מסמכים רשמיים חוקיים. פעם בעת בדיקה כזאת ולא היה זמן לרוץ למקום אחרת, נדחפו כמה אנשים לתוך הארון ואבי סגר הדלת אחריהם. כשבאו השוטרים ולא הצליחו לפתוח הדלת, ציוו לאבי שיפתחה במפתחו, באומץ גדול ענה להם, "אני פותח לכם בכבוד, אבל למה אתם צריכים ה'שמוץ וועש' שמונחת שם?" הם הניחו את הבית, ויצאו בבושת פנים.

בבית אבי לאחר חתונתו, שנת תשכ"ד

והאמין... ויחשבה לו לצדקה

עד שנת תש"ד, היתה נחשבה מדינת הונגריה כמדינה די בטוחה, כי הממשלה בראשותו של הארטי מיקלאש, לא הסכימה להרשות לצבא הגרמני הארור ימ"ש להיכנס לארצם.

לעומת זאת, סביבנו, בכל רחבי מדינות אירופה, מאות ערים נמחקות, אלפי יהודים נשלחים מידי יום למחנות העבודה הנודעות לשמצה, מיליוני יהודים הולכים בדרכם האחרונה על קידוש שמו יתברך. לעומת זאת אנחנו, יהודי הונגריה, לא היה לנו שמץ של מושג על מה שמתרחש לאחינו. עד כדי כך, שיהודים אחדים שהצליחו

להימלט מידי הנאצים, ניסו לתאר לנו את הדברים הנוראים שהם בעצמם חוו, ואף אחד לא רצה להאמין להם. הנאצים ימ"ש ביצעו את מעשיהם הנוראים, מאחורי מסך עבה, כדי שהדברים לא יגיעו לאוזניהם של שאר היהודים.

הג"ר מיכאל בער ווייסמאנדל זצ"ל

אבי, לעומתם, האמין לכל השמועות הבלתי יאמנו. הפליטים הרבים שהתאכסנו אצלינו, שיתפו אותו במעט מידע על החורבן הנורא בארצם. לראשונה הוא שמע מפי היהודים הפליטים מפולין, ואחר כך על ידי שארית הפליטה של יהודי סלובקיה שנותרו אחד מעיר ושנים ממשפחה. שבורים ורצוצים הם הגיעו לבודאפעסט והסתובבו ברחובות העיר בלי כתובת לפנות אליה, עד שמצאו מקום אצל הורי, שקיבלו כל אחד בסבר פנים יפות.

אבי היה קורא בעיון רב את המברקים שנשלחו על ידי הג"ר מיכאל בער ווייסמאנדעל זצ"ל, אודות המצב המר שכלל ישראל שרוי בו. הוא היה שוקל את הדברים במשקל צדק, להאמין וליטול את הדברים ברציניות, בזמן שבו רוב יהודי הונגריה סרבו להאמין בכך, והיו בטוחים שכל דבריו הם דמיונות.

לא זו בלבד, הקשרים עם בני הדודים בסלובקיה נותקו לחלוטין, ולא היה לנו שום סימן למקום המצאם. מזמן לזמן הגיעו מכתבים משונים חתומים בידי בני דודים של אמי - משפחת ווינגארטען, במכתבים הם דיווחו אודות מחנות נופש שהם שוהים שם למנוחה. הדבר הדליק נורה אדומה אצל הורי שלא האמינו לתוכן המכתבים.

כידוע, אילצו וזירזו הגרמנים ימ"ש את היהודים במחנות לשלוח גלויות דואר לידידיהם הקרובים, ולכתוב שהם נמצאים במקום נעים ובמצב בטוח, וכי לא חסר להם שום דבר. אחותה של אמי, הדודה יוטא, היתה במחנה אושוויץ במשך שלש שנים איומות. (היא נכחה במותם של הוריה בזמן שעבדה במיון בגדיהם של

הקדושים שהובלו לשריפה. בערב ראש השנה היא הכירה בין יתר הבגדים את המעיל של אמה, ואז הבינה שאמה עלתה על המוקד יחד עם מיליוני היהודים, הי"ד.) גם היא אולצה לכתוב גלויות כאלה למשפחתה הקרובה.

אבל היא התחכמה עליהם, וסיפרה את האמת בין השורות הקצרות שנתנו לה לכתוב. אמי הבינה היטב את פירוש מילותיה. כשאמי קראה את המילים, "אונזערע עלטערן געפינען זיך שוין אויף א גוטן פלאץ..." ליבה נשברה בקרבה, בידעה שהוריה נחים כבר במקום טוב בגן עדן.

◇ ◇ ◇

קבלנו מכתבים גם מבת דודתה של אמי – רבקה היינאוויטש, בהיותה במחנה אושוויץ הנורא קרוב לשלוש שנים. למרות שלא היו יכולים לשלוח מכתבים גלויים כלל ממחנות הללו, עלתה בידי הילדה רבקה לשלוח מכתב ביד שומר המחנה, שבו היא מתארת במדויק את הרציחות האיומות והנוראות שהנאצים ימ"ש מבצעים ביהודים האסירים הקוראים פקח קוח.

רבקה שחדה לאחד משומרי המחנה בכדי שיעביר מכתב זה ליעדו. לאיש אחד חסר לב, שהיה אחראי על מחנה האסירים, נודע אודות המעשה הלא חוקי שהיא

הרה"ק מבעלזא זי"ע בעת שהותו בבודאפעסט

בצעה. הוא הגיע לרבקה ואיים שילשין עליה בפני המפקד הראשי על המעשים הבלתי חוקיים שהיא עשתה. אבל, יד ה' עצרה אותו. מיד כשיצא ממנה, הגיע לעברו כדור תועה, פגע בו וסתם את פיו לנצח!

כי גדול בקרבך קדוש ישראל

עשרות רבנים ואדמורי"ם מכל רחבי אירופה, ברחו מתחת ציפורני ידיהם המרושעים של הנאצים ימ"ש, ושמו פניהם לעבר הונגריה, שבה המצב היה מעט שקט יותר משאר חלקי אירופה. בין האדמורי"ם הרבים שהגיעו לבודאפעסט, היה הרב הקדוש מבעלזא זי"ע, שהתחמק מגיטו באכניא, ובניסים מופלאים למעלה מן הטבע הצליחו הרב ומלוויו להגיע לבודאפעסט בפסח שני, שנת תש"ג.

שם בבודאפעסט התחבא האדמו"ר בבית החולים היהודי, עד שחסיד בשם ר' משה ווינגארטען סיכן את חייו וביקש מהרב שיבוא אליו הביתה. דירת ר' משה היתה נמצאת בנייפעסט, שזה איזור שקט סביב עיר הבירה בודאפעסט. הורי היו קרובים של ר' משה, על ידי שאם ר' משה היתה אחותו של הסבא ר' יהודה אריה ווינגארטען זצ"ל.

בביתו של ר' משה, ניסו להסתיר ולהצניע שהות הרבי, בכדי שלא הדבר לשמע אוזן של השכנים הגויים, ולא ילשינו לממשלה על זה. לכן ביקש הרב מר' משה שלא יכניס לתפילה יותר מעשרה יהודים. מובן מאליו שהיה בלתי אפשר לסרב לבקשתם של מאות היהודים שהשתוקקו להביט בצורתו הקדושה של הרב, ולו פעם אחת בלבד, ולכן נהג ר' משה להכניס לחדר יותר אנשים. כשהרבי הבחין בזאת, אמר, "ר' משה איז צו א גוטער... ר' משה איז צו א גוטער..."

צהלו ורונו יושבי בודאפעסט לבואו של האדמו"ר מבעלזא זי"ע. מאושרים מאוד הרגישו תושבי עיר הבירה עם הזכות הגדולה שנפל בחלקם להיות משכן לצדיק בעת דוחקו, ואף שהלב התפלץ מכאב למראה הצדיק נודד ממכון שבתו ומטולטל בגולה אחר גולה, בכל זה ששו יהודי הונגריה על הזדמנות הנשגבה שהיתה להם להמצא בקרבת מקום אל הקודש. מאות יהודים זרמו מידי יום לעבר פתחו "לקחת שלום" מהרבי מבעלזא זי"ע. גם אבי זכה להכנס לחדרו פעמים רבות, ולהתברך מפיו הקדוש.

בנוסף לזה, זכה אבי גם להשתתף בשלחנות הטהורות של הרב מבעלזא זי"ע. בספר קול יעקב (עמוד ע"ט) להג"ר אברהם יעקב טייטלבוים ז"ל – רב דקהל עדת

יראים בקיו גארדנס, מלפנים רב דצעירי אגודת ישראל בוינה, מביא דבר תורה נפלא על מדרש פרשת וירא ששמע מאת אבי ששמעו מפי הרה"ק מבעלזא זי"ע בעת שהותו בבודאפעסט. תוכו רצוף אמונה ובטחון בהשם ובתהלוכותיו, שהיה מרבה אבי לחזור על זה במשך ימי חייו.

◇ ◇ ◇

אחרי חג השבועות עבר הרב לדירה אחרת. במשך שמונת החדשים שהרב שהה בבודאפעסט, הוא התגורר בארבע דירות שונות. בכל פעם שהרב עזב את דירתו, הוא עצר לזמן ממושך ליד המזוזה ומלמל תפילה חרישית למשך זמן רב. אחרי זמן קצר, כשהוקם הגיטו בפעסט, התבררה עובדה מעניינת, שגבולות הגיטו עמדו בדיוק במקומם של ארבעת הבנינים שבהם התגורר הרבי מבעלזא זי"ע.

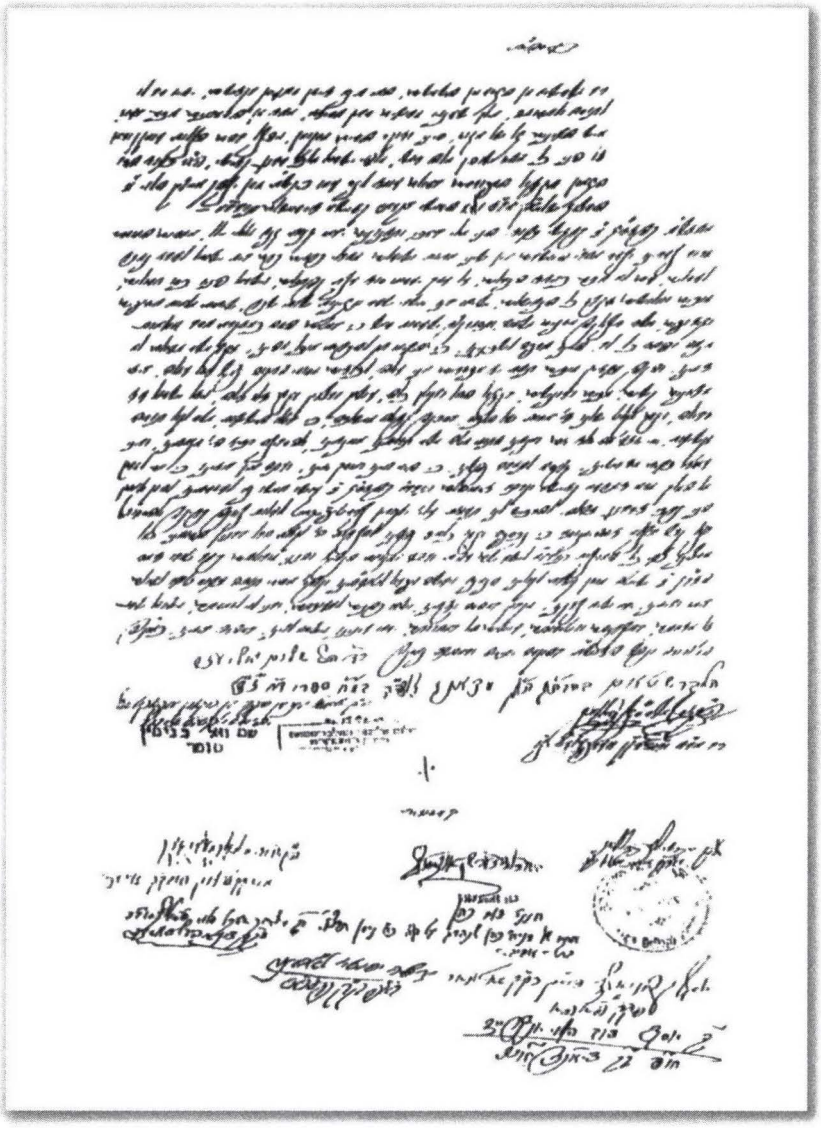
כאמור, בתחילת בואו לבודאפעסט היה שהותו של הרבי מבעלזא זי"ע בעיר בסודי סודות, ורוב המון עם לא ידעו על מקום הימצאו כלל, אך אבי בגלל קירבתו לבעל האכסניא של הרבי, ר' משה ווינגארטען, היה לו ידיעה תחילה וסוף בכל מה שהתרחש סביב הרב.

אבי עמד בקשר תמידי עם הגאון ר' יצחק דוד פרידמאן זצ"ל - ראש הכולל קהלת יעקב פאפא, ומח"ס יד כהן, שהיה בידידות רב עם אבי היות שלמד בישיבת פאפא - בידיעות ועדכונים אודות מצב הרבי בבודאפעסט, היותו תלמיד מובהק להגאון בעל ה"ויחי יוסף" מפאפא זצ"ל, שדאג רבות עבור טובת רבו הרה"ק מבעלזא זי"ע, והשתמש עם ר' יצחק דוד כאיש הקשר.

"ועתה אין בידינו כי אם לזעוק אל המלך..."

מן הזמנים המבוהלים הללו נמצא מכתב מזעזעה שנכתבה בידי הגאון ר' יוסף אשר פאלאק זצ"ל - אב"ד מוועפעלעט להגאון ד"ר יצחק אייזיק הלוי הערצוג זצ"ל - רב הראשי בארץ ישראל, בה מבקש סרטיפוקטים ליהודי הונגריה שיוכלו לעלות לארץ ישראל, ולבוא אל המנוחה ואל הנחלה. המכתב נחתם בחתימת הגה"ק ר' שלום אליעזר מראצפערט זצ"ל. בין החותמים נמצאת גם חתימת ידו של אבי שחותם כ"אחיו של דניא' כהן שנהרג על קידוש השם כ"ח ניסן תרצ"ו בתל אביב."

דניאל כהן הי"ד היה אחיו הצעיר של אבי, הוא למד בישיבת פרעשבורג, וככל המשפחה נתייתם בגיל צעיר, ובן עשרים שנה היה כשעלה לארץ ישראל. כשנה אחר עלותו לארץ, בהיותו בן עשרים ואחד בלבד נרצח על ידי ערבי בסכין באכזריות מופרזת בפגיעת כמה אנשים בשכונת "התקוה" בתל אביב. הובא אז לקבורה כאדם אלמוני שלא נודע מי הוא, והוכר כשבועיים אחר כך.

כזה ראה:

רב משרשיא מן הגזע ומן השרשים, האי תנא דידן מתעסק בקדשים, ידיו רב לו לתורה ולתעודה, אילן שענויו מרובים... חסידא, אחד מן הרמתים... בעוז, איש... גל של אגוז, סיני ועוקר הרים ממקומן... על פני כל אחיו ישכן אלה ראשי אלפי ישראל מלכי רבנן קדישי, ה"ה כבוד הרב הגאון הגדול המפורסם בעולם עומד לנס עמו כקש"ת מרן יצחק אייזיק הלוי נ"י הערצוג שליט"א אב"ד ורב הראשי דקרתא קדישא דירושלם תובב"א.

אחדש"ת כהרדר"ג נ"י ברגשי כבוד, הני מילי בבכי ותחנונים יבואו גנוחי גנח וילולי יילל, אמרים המור... מרוב צערינו וצער אחב"י היושבים בין שיני אריות ושועלים מחבלים כרמים כרם בית ישראל לעבד נמכר לערלים, עם לא חכם כאחד הנבלים, על עמך יערימו סוד עצת נפתולים, וישראל כסו פניו חרולים מוכים וחלושים יעברו כל הנחשלים, ישיחו בנו יושבי שער ונגינות שותי שכר, שיחות מלאים חרופים וגידופים אשר תצילנה אזנים משמוע ותסמרנה שערות ראש כי בוטים המה כמדקרת חרב וממלאות אנחה ופחד כל לב, היינו חרפה לשכנינו, כי הביאו חק להכרית אוכל מפינו, דבר אשר מעולם לא דמינו, והנה עבדיך מוכים תחת יד אכזרים בני עולה, לכודים אסירי תקוה נפש עמל עמלה, בידי אדונים קשים, מכים ועונשים, בגדול החל ובקטן כלה, עשוק ורצוץ ודם דלו דלה, וידל ישראל עד זבולה, וגם מקלט שלנו ד' אמות של הלכה, בסכנה גדולה מושלכה, כי בטלו הישיבות, אשר לקול תורה מקשיבות, ומי יודע מה יולד יום, ואנחנו חתומי מטה אשר תורתינו אומנותינו, ולהרביצה תמיד הי' מגמתינו, וביני עמודי דבית מדרשינו, גרסה לתאבה נפשינו, כי היא חיינו ואורך ימינו, ועתה אין בידינו כי אם לזעוק אל המלך מרא דארעא קדישא וקרתא דירושלים תובב"א כהדר"ג נ"י עושו חושו נא לעזרתינו לחזק ולאמץ הני ברכי דרבנן דשלהי להרכיש לנו תעודת עלי' שקורין צערטיפקאט לעלות ציונה ברינה ולהסתופף בצל קדש בצלא דמהימנותא כי נכספה וגם כלתה נפשינו לחצרות ה' לקחת חבל בבנין הרוחני של ארצינו צבי כל הארצות תובב"א לישב שם על התורה ועל העבודה במנוחת הנפש. והננו מובטחים ברב טובו דמר הדר"ג נ"י שיטה אוזן קשבת לקולינו הנאנח ויעשה ויפעול לטוביתינו ונהי' אסירי תודה עבור טובו לעולם. בימיו ובימינו, יבא משיח

צדקנו, ויקבץ במהרה נדחינו, וישובו כהנים לעבודתם, ובני לוי לזמרתם, וישראל שרויים על אדמתם, בחצריהם ובטירותם, עושים חיל באחוזתם, יראו עינינו וישמח לבנו, במהרה בימינו.

כאונ"פ הטהורה ונפש הדוש"ת בהוקרה יתירה ובאהבה נאמנה, כ"ד,

הק' יוסף אשר סג"ל פאללאק

רב אב"ד ור"מ דק"ק ווערפעלעט יצ"ו

הק' יהודה ליב לעמבערגער

אבדק"ק סערענטש

יוסף גרינוואלד

דומ"ץ דק"ק סאטמאר, פק"ק פאפא

הק' יצחק זעקל הלוי פאללאק

אב"ד דק"ק דונאפאלדוואר

הק' זכריה הלוי פאללאק

אבדק"ק אראסי הגליל יצ"ו

יהודה הערשקאוויטש

הק' שלום אליעזר הלברשטאם

בהרה"ג הק' מצאנז זצלה"ה

חנני' דוב כהן

אחיו של דניא' כהן שנהרג על ק"ה

כ"ח ניסן תרצ"ו בתל אביב

הק' יוסף דוב הלוי יונגרייז

חו"פ ק"ק (דיאנצאיר)

במ"ח ספרי ד"ח זצ"ל

הק' שמואל בנימין סופר

בן הגאון מפאקש זצ"ל

איך וויל ראטעווען אידישע דורות..."

כפי שהוזכר כבר, הורי ידעו והאמינו היטב את כל המאורעות המרים שקורים ליהודים האומללים, ובכל צרתם להם צר. הם גם ידעו והרגישו היטב שבקרוב יתקרבו להונגריה הנאצים צמאי הדם ימ"ש, כדי לבצע את אותו הדבר ביהודים ההונגרים התמימים והחפים מפשע. העובדה הזאת הפריע להם את שלוות החיים, ואבי החל לעבוד בקדחתנות יומם ולילה, להכין תכנית הצלה לכל משפחתו.

תמונת הפאספורט בשנת תרח"ץ

לכל תכנית שאבי רק התחיל לחשוב עליה, נתקל שוב ושוב באותה שאלה: כסף מנלן? היה צורך בכסף גדול לתת כשוחד במקומות הנחוצים, וכדי להשיג תעודת זיהוי של גוי שעליהם היה צריכים לשלם מטבע מכובדת.

הדוד של אמי, ר' שלמה ווינגארטען, היה יהודי עשיר ובעל בעמיו. היה ברשותו בנין גבוה בן קומות רבות ברחוב "דאב", ובית חרושת לתפירת כותנות. כשהחלו הזמנים הקשים, הוא המיר את כספו למטבעות זהב רבים, וטמן אותם בארבעת רגלי השולחן המהודר שלו. אבי שהיה בלחץ כספי, פנה לדודי ואמר, "איך וויל ראטעווען אידישע דורות..." דודי מיד הוציא מן המחבוא שבע עשרה נפליוני זהב – סכום מוגזם באותו זמן – ומסר אותם לאבי. בכסף זה כלכל אבי את כל הוצאות כלכלת הילדים ומחבואם, והם הספיקו לנו עד יום השחרור והצלה.

פרק ה

בודאפעסט בחורבנה

סביב רשעים יתהלכון

באותו יום המר והנמהר, י"ז אדר, יום ראשון שאחר פורים שנת תש"ד, צעדו לתוך הונגריה החיילים הנאצים ימ"ש בבטיחות. כולם נתקפו צמרמורת לשמע השמועה הנוראה. תיכף ומיד ראו גם ראו שאכן כשאר חלקי אירופה כן נפלה גם גורלם המר, כשקראו את הפקודות החמורות שהטיל עליהם המנהיג הסדיסטי אדולף אייכמן ימ"ש. אלפי טלאים צהובים נתפרו על הבגדים, כל קווי התקשורת נותקו, ליהודים ניתנה הרשות להסתובב ברחוב רק שעות ספורות במשך היום.

הנאצים האכזרים ימ"ש התקדמו במהירות נפלאה, הם עברו מעיר לעיר, ומכפר לכפר. בכל מקום שהגיעו אליו מיד אספו את כל היהודים בבית החרושת הלבנים שבדרך כלל עמד סמוך ונראה ליד מסילות הברזל, ומשם נשלחו למחנות המוות הנוראים.

דרכי האכזריות הנוראה שנקטו בהם הנאצים ימ"ש לא יאומן כי יסופר. דחפו אותם כמו בהמות, צעירים וזקנים, בחורים ובחורות גם יחד, בקרונות החנוקים. מבין שלושת אלפים היהודים שהיו ברכבת, מעטים בלבד מהם ידעו את מטרת הנסיעה האמיתית.

הוציאנו מ'עבדות' ל'חירות'

מיד כשתחנת התקשורת ההונגרית הודיעה על הגעת הצבא הגרמני, ושכל המדינה נפלה בידיהם הפראיות, ננעלו תלמודי התורה ובתי הספר, וכל הילדים נשלחו להוריהם השבורים, שלא ידעו על מה לצפות.

בהגיענו הביתה מצאנו את אמא שלנו יושבת שבורה ורצוצה על כסא בעיניים אדומות מבכי, ולא היה ביכולתה להמשיך בעבודת הניקיון לפסח. אך אבי לבש עוז ותעצומות, כולו אומר אמונה ובטחון בה', וחיזק אותנו שמאתו לא תצא הרעות, ומה' יצא הדבר. בדיבוריו המלאים חיזוק החיה בנו רוח אלוקים.

בימים הבאים נעצר כל סימן לאורח חיים רגיל. כל יהודי בודאפעסט הצטופפו בכמה בנינים גדולים, ששמו עליהם כוכב צהוב גדול. הנאצים ימ"ש במחשבה תחילה לא הקימו גיטו לכל היהודים במקום אחד, כמו שעשו בשאר חלקי אירופה, אלא שיבצו את היהודים סמוך למקומות חנייתם. כל זאת רק להנאתם ולטובתם, שפחדו היטב שכוחות הברית שכבר פעלו אז במלוא תקפם יפוצצו את בסיסם, ורצו שבקנה האחד יפוצצו גם את הבנינים היהודיים רח"ל.

יהודים בבודאפעסט בשנות השואה

בנין כוכב הצהוב

הדירות הקטנות שנהגה לגור בהם משפחה אחת חולקו לחלקים קטנים יותר, כל חדר למשפחה אחת. למזלנו, הבנין שלנו צויין כ"בנין הכוכב הצהוב", כך שיכולנו להישאר שם. אבל בכל זאת נאלצנו להידחק בחדר אחד, כדי לפנות מקום לעוד ארבע משפחות, שהתיישבו בדירתנו.

בצורה זאת גרנו במשך חדשיים, אבי, אמי, עם עוד ששה ילדים קטנים נדחפו בחדר הספרים הצר והקטן. ברחובות העיר לא היה שקט יותר, כי סובבו בו מאות אנשי הצבא, וכל יום שחלף הביא אתו גזירות קשות חדשות ורעות.

◇ ◇ ◇

חג הפסח הגיע, אבל היה קשה להרגיש קצת "חירות" במצב כזה, שהרגשנו את העבדות ואת הלחץ זו הדחק. את ליל הסדר ערכנו באותו חדר ספרים צר. בכל זאת, היינו אסירי תודה להשם יתברך שיכולנו להישאר לגור בדירתנו ולעשות את הסדר בחיק המשפחה. הרבה יהודים בערי הונגריה האחרות כבר חגגו את ליל הסדר בגיטו הצפוף, ויש מהם שהוצרכו לבלות את החג מבלי קורת גג לראשם, במחנות העבודה או ביערות קאמענץ-פאדאלסק.

כאשר אבי לקח את הגביע בידו לעשות קידוש, הוא הודיע באומץ רב, שגם אם תושמע האזעקה באמצע הקידוש ישארו כולם במקומותיהם עד סיום שתיית הכוס. היה נראה שמשמים המתינו לנו. ברגע שסיימנו את הקידוש נשמעו בעיר צפירות האזעקה, כדי שהתושבים יתחבאו במעמקי המרתפים. המבוגרים שלבשו כוכבים צהובים, לקחו כל אחד בזריזות ילד בידיו כדי לכסות בו את הכוכב הצהוב שתפור על בגדיו. בצעדים זריזים פנינו אל הבונקר, היכן ששהינו כל אותו הלילה.

האויר בבונקר היה אפוף פחד וחרדה, עשרות מטוסי הפצצה טסו מעל לראשינו, בהשמיעם רעשים שהחרישו את אזני כולם. בשעה ארבע לפנות בוקר נשמעה ההרגעה, ואבי התיישב שוב ליד השלחן הסדר הערוך, וניהל את ליל הסדר במצב רוח מרומם, כאילו זה עתה חזר מבית הכנסת.

◇ ◇ ◇

במשך ימי הספירה, המשיך אבי לתכנן ולגמור את הפרטים האחרונים בתכנית ההצלה. גם באותו זמן, שהמתח הורגש היטב באויר, ואבי היה עסוק מאוד במחשבותיו להצלת משפחתו, לא ננעלה דלת ביתינו בפני יהודים אחרים. הרבה יהודים פליטים רעבים הופיעו יום יום אצלינו בבית, ואמי נתנה להם דבר מה להשביע את נפשם הרעבה והשוקקה. עשרות שבורי לב מצאו אצלינו כתף, שיכלו להשליך עליה את צרורותיהם הכבדים. באותו זמן הקים אבי במו ידיו ארגון שיעזור ליהודים המיואשים להשיג מסמכים של גויים, ובכך להישאר בחיים.

ימי הספירה עברו עלינו בחרדה ופחד, וחג השבועות הגיע. אי אפשר לתאר מצב הרוח שלנו כשהיינו מסיבים לסעודת החג, מתוך ידיעה שהסעודות האלו של חג השבועות הזה, יהיו האחרונות שיכולנו לבלות יחד כמשפחה מאוחדת, לפני שהצטרפנו למלחמת העולם האלימה.

במשך החדשים הבאים, עמדו ששה ילדים צעירים מגיל שנה עד שתיים עשרה שנים, כגיבורים במלחמה, ומצאו את עצמם אמיצים וחזקים, מוכנים לקפוץ למאבק החיים. היינו חייבים להתנהג כמו מבוגרים, להחליט החלטות תוך שניות ספורות, ללא עזרת הורינו. חיינו כגויים במשך ימים ארוכים ללא סוף, דקה אחרי דקה.

והיה המחנה הנשאר לפליטה

מוצאי שבועות, הגיע הרגע הנורא. בפתח הבית הופיעה גויה, ואמי קראה לשתי אחיותיי, יהודית וחוה לאה לחדר צדדי. היא הושיטה להן את המסמכים המזויפים שלהן שאבי הנפיק עבורן. "מהיום" – הודיעה אמי – "עליכן לזכור היטב את השם שתקראו לכן הגויים, ותיזהרו מאוד שלא יהיה חשד לאף אחד שאתן בנות ישראל."

בלב נשבר ונדכה הורידו את הכוכב הצהוב מבגדיהן, ויצאו לרחוב בחשכת הלילה. הורי ליוו אותן באיחולים לבביים כשמעיניהם זולגות דמעות ללא הרף.

הגויה הובילה אותן לביתה המיושן בכפר הקטן "סעגלעד", בו התגוררה יחד עם משפחתה העניה, ששמחו להרוויח מעט כסף נוסף, בהכניסם ילדים יהודים לביתם. הם סיפרו לתושבי הכפר, ששתי הבנות הזרות שהכניסו לביתם הן יתומות שאיבדו את הוריהן.

שתי אחיותיי האחרות - גיטי וברכה חיה, התקשו להתחזות כבנות גויים, עקב עורם ושערם הכהה שלא היה מצוי כל כך אצל גויי הונגריה. אבל תמורת תכשיטי אמי נמצאה גויה שהיתה מוכנה להבריח את שתי הילדות הקטנות מעבר לגבול לצ'כסלובקיה, ששם המצב כבר היה קצת שקט יותר. שם שהו בפרעשבורג אצל דודינו ר' יעקב קאפל היינאוויטש, במשך חדשי הקיץ.

◇ ◇ ◇

עכשיו נשארו בבית רק הורי עם שני הילדים הצעירים – פיגלא רייזל ואני מרדכי'לע הקטן. הורי קנו את תעודות הזהות של השכן הגוי שהיה חיי בידידות עם משפחתינו, תמורת סכום כסף ענק.

עד התקופה הזאת התהלך אבי עטור בזקנו המלא בגאווה דקדושה, אבל משקנה תעודת הזהות של הגוי והוצרך להתחזות כאחד מהם נאלץ לעשות את הבלתי יאומן, ולגזוז אותו בצער רב.

אבי כבר הכין מקום מסתור לאמי ולשני הילדים הקטנים, באיזור מרוחק. אולם כדי שהמעבר למקום לא יעורר חשד מיותר, הוא העביר תחילה את אמי עם מרדכי'לע, בהשאירו את הילדה הקטנה אצל שכנינו, האחיות ענגעל, בקומה הראשונה.

באותם רגעים ראינו עין בעין ההשגחה העליונה שמלווה אותנו על כל צעד ושעל, בעת שאירע מקרה מרעיש בביתינו:

אבי, שהיה ידוע כדיין ועסקן ציבור ברום המעלה, היה רשום כבר זמן ממושך ברשימת האנשים "המבוקשים ביותר" של הנאצים ימ"ש. לא עבר זמן רב, ולרשעים נודע שאנחנו מתכוננים לברוח מהבית, וקבוצת שוטרים התפרצה לביתינו כדי לאסור את הורי. אבל להפתעתם הם מצאו את הדירה שלנו דלה וריקה לחלוטין.

הם ישבו לחכות בחדר הספרים - ששימש אז כדירתנו - מוכן ומזומן להפיל מישהו בשחת רשתם. על הקרבנות הראשונים לא היו צריכים להמתין זמן רב. הבית שלנו, כפי שסופר כבר, היה בית פתוח להרבה תושבים אומללים, ואז הגיעו מהיהודים הפליטים, ונכנסו אלינו הביתה אחד אחרי השני. תיכף ליד הדלת נעצרו בידי שוטר, שציווה עליהם ללכת קדימה עד חדר הספרים, שבו ישבו קצינים שיבדקו את מסמכי האזרחות שלהם.

בחסד עליון ניצלו כל אלו, בהיות שבדירתנו היתה דלת קטנה שהובילה למרפסת צרה מחוץ לבית, שהחזקנו בה את חמרי הנקיון שלנו. היהודים שידעו אודות הדלת שנמצאת בצד ימין קרוב לכניסה לבית, מיד כשנכנסו לדירה התחמקו בזריזות למרפסת הצדדית ולא המשיכו ללכת עד חדר הספרים, שהיה בקצה הבית. אחרי כמה דקות הם חזרו ועזבו את הדירה באומרם לשוטר - שהמתין להם ליד הדלת הראשי - שהקצינים כבר בדקו אותם והכל מסודר...

בינתיים היו שלוש האחיות ענגעל מאוד מתוחות. הם ידעו שאבי יחזור תוך כמה דקות כדי לקחת את בתו הקטנה פיגלא רייזל שנשארה אצלם בבית. אבל הן לא

בודאפעסט בחורבנה

רצו שאבי יכנס ישר לרשתם הפרושה והמוכנה של הרוצחים המרושעים ימ"ש. לכן, אחות אחת עמדה ליד החלון וחיכתה לבואו של אבי. כשהבחינה בדמותו של אבי מתקרבת, היא תפסה שקית אשפה ורצה החוצה כאילו להשליך אותה לפח אשפה, אבל באמת, תוך כדי הליכה, היא לחשה לאזנו של אבי שיתרחק מהר מהמקום, כי מחפשים אחריו. אבי שרצה לראות מה קורה, הלך לצד הבנין, ושם הוא שמע אחות נוספת צועקת לעברו מבעד לחלון "לטובתך ולהנאתך - תעזוב את המקום בהקדם האפשרי", ואכן, אבי עזב מיד את המקום. בינתיים חיכו השוטרים למעלה, בקומה השניה, שהורי יחזרו הביתה, ואחרי ימים שלמים של המתנה הם ויתרו ועזבו את הבית.

כך השגיחה הבורא המשגיח מן החלונות, שאבי ימצא דוקא באותם רגעים שיחפשו אחריו מחוץ לביתו, וידי הרשעים לא ישלטו בו.

להרשעים ימ"ש לא נשארו להם ברירה אחרת בראותם שאבי אכן ברח עם כל משפחתו. הם שפכו חמתם על עצים ואבנים, בזה שכתבו בימים הבאים כותרות בכל העיתונים "ראבינער חנניה קאהן ברח עם כל משפחתו" בתקווה שאחד מקוראי העיתון ימסור להם את מקום הימצאו.

שלח תשלח את האם...

אמי שנמצאה בינתיים בכפר קטן אצל גוי, הוצרך לעזוב את המקום תוך שבועות ספורות, בגלל ההתעללות שסבלה מהגוי שגרה אצלו, ברחה לכפר "סעגלעד" שבו שהו שתי אחיותיי מכבר. למרות שאמי היתה מחופשת כגויה הונגריה, עמדה איתנה ותקיפה לדקדק על קלה כבחמורה, ולא ויתרה על שום מצווה, וכיסתה את ראשה במטפחת. כשהגויות בכפר התפלאו על התנהגותה המוזרה, היא ענתה להם שזאת מנהג חדש נפוץ, וכך נוהגות הנשים בערים הגדולות לחבוש מטפחת על הראש...

אבי נהג לשלוח לאמי חבילות מעת לעת על ידי הגוי השכן לשעבר, שהורי היו מיודדים אתו. כמו כן היה מוסר כסדר דיווחים לאמי על מצבו של אבי.

פעם החליט הגוי לרמות את אמי, ואמר לה שאבי אמר לו לבקש ממנה כסף. אמי לא התבלבלה, ואמרה לו, "מעניין לי מאוד, שבעלי יגיד לך לבקש ממני כסף, בידעו שאין לי אף לא פרוטה!" הגוי הלך משם נבוך בראותו כי תכניתו נכשלה. אחר

כך הודיע לה הגוי שהביא חבילה, והוא השאיר אותה בפינה בתחנת הרכבת. אמי שהלכה לשם מצאה רק שקית ריקה למחצה, ובה כמה חפצים חסרי ערך שהגוי לא גנב אותם לעצמו, ואילו ביתר החפצים עשה לקיחה תמה.

עצו עצה ותופר

הקיץ כבר הגיע לסופו, ואמי נתנה סכום כסף נוסף למשפחה הכפרית שבביתם התחבאה במשך הזמן. הסכום הענק שנתנה לו הספיק לתשלום עבור שלושת החדשים הבאים. אבל אז נרגע מעט המצב הפוליטי בבודאפעסט, וזה הביא את אמי לחשוב שוב על החלטתה האם אכן נכון להישאר שם.

סיבת הרגעת והשקטת המצב בבודאפעסט נוצר עקב עובדה מעניינת. זה קרה בימים שהנאצים צמאי הדם ימ"ש סיימו רח"ל את המשלוחים הרבים מהעיירות סביב בודאפעסט, ועכשיו הגיע תורם המר והנמהר של יהודי בודאפעסט החפים מכל פשע.

בשבעה עשר בתמוז, שנת תש"ד, הגיע לפעסט הרשע אייכמאן ימ"ש בליווי עשרות פלוגות חיילים, כדי לנהל את משלוח היהודים לאושוויץ רח"ל כמו שעשה בשאר חלקי אירופה.

נשיא הונגריה הארטי מיקלאש

הנשיא ההונגרי הארטי מיקלאש, כלפי חוץ לא רצה להשתייך לכוחות הגרמנים, בידעו שאחריתו יהיה אז מר, כשכוחות הברית ינצחו סוף סוף המלחמה. לכן החכים לומר לכוחות הגרמנים ימ"ש, שבודאפעסט יישאר לעצמו ובשליטתו, ואילו שאר חלקי הונגריה יעשו בהם כטוב בעיניהם.

אייכמאן ימ"ש ידע היטב שהארטי מיקלאש לא ירשה להם לבצע את תכניתם ביהודי בודאפעסט, לכן תכנן דרך לרמות את הארטי ולהפיל אותו בפח.

ראשית הוא הפיץ שמועה, שהחיילים הרבים באו רק כדי להשתתף בהצגה מעניינת שיחוו לתושבי העיר. כמו כן סידר, שביום שבו יישלחו היהודים, יישמעו הצפירות של המדינה, כך שהתושבים יחשבו שמטוסי הפצצה האמריקאים נראו מעל העיר, וכולם ירדו להתחבא בבונקרים. כך, לא יהיו נוכחים בשעה שהרשעים יוציאו מכוח אל הפועל את מחשבתם וזממם המרושעת, ואז ירוקנו את הבתים היהודים המסומנים בכוכב צהוב במהירות.

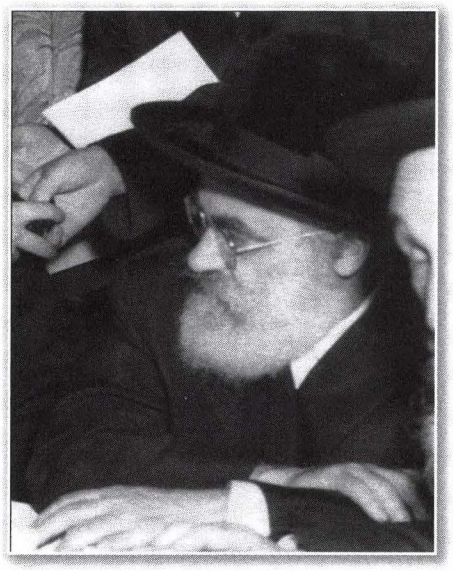
אבל עצת השם היא תקום, הקב"ה רצה להציל מהשמדה חלק גדול מיהודי בודאפעסט, וסידר שהתכנית הבזויה התנפץ והיה כלא היה. כשהאזעקה הנוראה נשמעה, התושבים הביטו לשמים וראו שהם נקיים לחלוטין ממטוסי אויב, ואף מטוס אחד לא נראה באויר. הדבר נראה להם חשוד קצת, ולכן פנו לאחראים ושאלו האם התקבלה אזהרה להתקפה קרובה. כשענו להם שהם אינם יודעים מדבר כזה, החלה מהומה בעיר, והארטי שלח את הצבא שלו כדי לראות מה קורה. בחסדי ה' כי לא תמנו, הם הצליחו לעצור בזמן את גירוש יהודי בודאפעסט.

כשאייכמן ימ"ש הבין שעצתו הופר ומכל זה לא נעשה כלום, עזב בינתיים את בודאפעסט יחד עם חבורת פראי האדם שלו. באותם שבועות ספורים שררה שלוה בכל רחבי העיר. היהודים יכלו שוב ללכת חפשי ברחובות, ובימים הנוראים הלכו במנוחה, צעירים וזקנים, להתפלל בבית המדרש כרגיל בכל שנה.

"שטארבן ווי א איד..."

השכן הגוי הזקן הביא לאמי את החדשות הטובות, שהמלחמה נעצרה, והצבא הגרמני נסוג מבודאפעסט. אז החליטה אמי לחזור הביתה עם ארבעת הילדים שהיו איתה בכפר סעגלעד. היא חשבה שהימים המרים כבר עברו.

אנחנו הגענו לבודאפעסט בלבבות שמחים, שם נפגשנו שוב עם אבינו האהוב. אבל נשארנו ללא קורת גג, היות שיהודים אחרים התישבו בביתינו בקלאזעל טער. אחרי ימים אחדים של חיפושים, הורי מצאו חדר קטן ברחוב "רומבאך", שאליו שלחו את ארבעת הילדים, והורי ישנו בביתו של דודינו הגאון ר' יודא דוב זינגער, שהיה בו חדר מיותר.

שתי אחיותי גיטי וברכה חיה נשארו בינתיים אצל הדוד בצ'כסלובקיה. אבל לפני הימים הנוראים התחילה אחותי הבכורה גיטי לבכות ברעש גדול שהיא רוצה כבר לחזור הביתה לבודאפעסט.

הדבר קרה בזמן שדודי לא יכול היה להחזיק אותן יותר בביתו, בגלל המצב הנורא שהתחילו לנשוב באויר, והחליט להכניס את שתי הילדות לבית יתומים שהיה תחת הכנסיה העירונית, ולא היה שייך כלל ליהודים. למרות שהמקום היה בטוח, ולא היה חסר להם שם דבר, בכל זאת גיטי השתוללה וצעקה שהיא לא תלך לכנסיה בשום אופן, וענתה ואמרה, "איך וועל ענדערש שטארבן ווי א איד, און נישט אריינגיין אין א קלויסטער..." והביעה רצונה שמיד יקחו אותה יחד עם אחותה חזרה לבודאפעסט.

בליל יום הכיפורים הגיעה גויה שהיתה מוכנה להבריח את שתי הילדות. בחשכת הלילה צעדו ברגל דרך ארוכה של שלושים ושש קילאמעטער. בשדות חיטה, בין השיבולים הגבוהות, נשאה על כתפה – גיטי בת השתיים עשרה – את אחותה הצעירה ברכה חיה, שלא יכלה ללכת בדרך הארוכה הזאת. כל הזמן ליוו אותן ניסים גלויים, עד שהגיעו בטוחות לבודאפעסט.

הורי קיבלו את שתי בנותיהן ברגשות מעורבים. מצד אחד, הם היו מאושרים לראות שוב את ילדיהם, ובכל זאת הם דאגו שבבואן הביתה הן קופצות לאש הבוערת. רק יום אחד אחר כך, למחרת יום הכיפורים נפוצו החדשות הכואבות ושמועות הרעות, שבמשך החג אספו הרשעים את כל היהודים שנשארו בצ'כסלובקיה, ושלחו אותם לאוישוויץ רח"ל. גיטי וברכה חיה ניצלו ממוות בטוח בהשגחה פרטית ברורה.

◇ ◇ ◇

הג"ר יהודה דוב זינגער זצ"ל
אב"ד גבעת שמואל

חג הסוכות עבר עלינו בהתרוממות רוח יתירה, בהיותינו שוב מאוחדים כל המשפחה ביחד, וזכינו לאכול בסוכה כשרה, שעמדה בחצירו של דודינו הגאון ר' יהודה דוב זינגער – לימים אב"ד גבעת שמואל. ביום הראשון של חול המועד ניתוסף שמחה על שמחתינו שיכולים כבר לחזור לביתינו, אחרי שהתפנה חדר בביתינו ברחוב קלאזעל טער.

והעיר בודאפעסט נבוכה

חג הסוכות עבר, ועננים שחורים קודרים התפשטו שוב מעל העיר בודאפעסט. במשך כל השבוע התקיימו דיונים פוליטיים סוערים בממשלת הונגריה, עד שביום כ"ח תשרי שנת תש"ה, הושיבו הגרמנים את "סאלאשי" על כסא הנשיאות.

סאלאשי היה מנהיג מפלגת "נילאש" בהונגריה, ששמה על דגלה עקירת דת ישראל רח"ל, בדיוק כרצון המפלגה הנאצית בגרמניה. מיד כשעבר השלטון להנילאשעס החלו הצרות הנוראות וההתעללות ביהודי בודאפעסט.

הנשיא החדש, היה כבר ידוע מזמן בדעותיו האנטישמיות, מאחוריו היה עבר מוכתם, מאז שישב מאחורי הסורגים בבית הסוהר כשנאשם במעשי חבלה במדינה. עכשיו, בהגיעו למשרה הרמה, החל לבצע את דרכו הנוראה, בהובילו את קבוצת הנילאשעס האכזרית, שהיה להם חלק גדול בהשמדת העם היהודי בהונגריה.

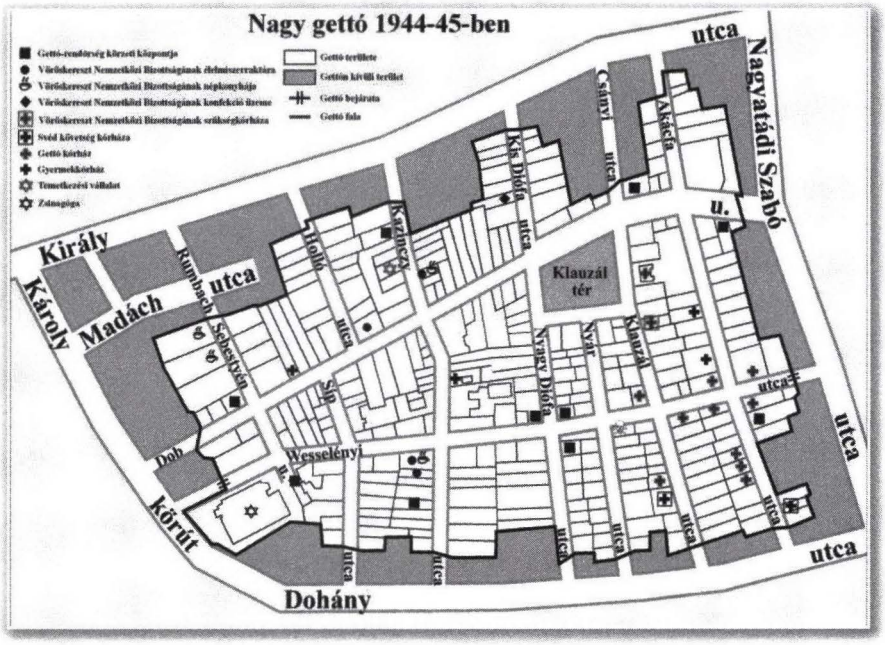
באותו זמן יצאה הפקודה להקים גיטו ברובע השביעי, באיזור האורתודוקסי. אין ספור יהודים, זקנים וצעירים, נדחפו לגיטו הצר שהכיל רחובות אחדים. האימה והבהלה הגיעו לשיאים הגבוהים ביותר, כשכולם רועדים איזה רעות יביא הרגע

הבא. היה ברור לכולם שהשמדת יהודי בודאפעסט היא שאלה של ימים ספורים בלבד.

◇ ◇ ◇

עכשיו, כשהרשע אייכמן ימ"ש מצא חבר לבצע את זממו הרע, הוא חזר לבודאפעסט, בליווי שישים קצינים, מוכן להתחיל בשילוחם של למעלה ממאתיים אלף יהודים שגרו באותו זמן בבודאפעסט. אבל נתקלו בבעיה גדולה מצידם, שהם לא יכלו שוב להוביל את היהודים ברכבות, כי ההפצצות של צבאות אמעריקה ואנגליה הרסו לחלוטין את פסי הרכבת בהונגריה.

אבל שום דבר לא מנע מהם מלבצע את תכניותיהם המרושעות. הצוררים הובילו ברגל את אלפי היהודים עד הגבול ההונגרי, ומשם נשלחו למחנה המוות אושוויץ רח"ל. בחוץ שרר כפור כשהרשעים הריצו באלימות וברשעות גדולה את היהודים אל הגבול. הזקנים והילדים הקטנים לא יכלו להחזיק מעמד במצב הקשה הזה. מאות יהודים מצאו את מותם בדרך, השם ינקום דמם.

הגיטו בבודאפעסט

ובשובה בנחת יושעו משחת

בחודשים הנוראים הללו, היהודים סבלו עוד יותר מקבוצות הצעירים הנילאשעס, שצעדו בחופשיות ברחבי בודאפעסט, ושפכו דם יהודי ברחובות הקריה באכזריות נוראה. גברים ונשים נעלמו מידי יום, ולא נודע מקום הימצאם. המים הצלולים של נהר הדונא אדמו מדם הקרבנות היהודים האומללים.

אחד הפעולות הראשונות שהנילאשעס הפראים ביצעו, היו חטיפות של יהודים מביתם ומאסרם מחוץ לעיר. ובאותם הימים שהיהודים לא היו בבית הם ריקנו את הדירה מכל חפצי הערך שבה. ביושבינו בבית, מחכים לגורלנו המר ולבואם של הנילאשעס המשתוללים, עלה רעיון במוחו של אבי, לאסוף את כל חפצי הערך שברשותינו, וכאשר הם ידפקו בדלתינו, הוא מיד ימסור אותם לידיהם, ואולי על ידי כך נוכל להשאר בבית.

צעדים כבדים נשמעו, הנה מתקרבת הכנופיה, מהלומות רעמו על דלתות הבתים, ואחד מהם הגיע ליד דלת ביתינו. אחותי גיטי, שהיתה אז בקושי בת שתים עשרה, נעמדה מולו, וקראה, "אתה יכול לירות בי עכשיו! כי אינני זזה מהבית שלנו, כי יש לנו ילדים קטנים בבית..." למזלה הרב, הנילאש היה גוי צעיר, שהרובה שלו היה גדול בהרבה ממנו, הוא ענה לה, מבוהל, "אינני יודע כיצד לירות, אף לא בתרנגולת קטנה..."

אבי מיד מסר את ארגז החפצים היקרים, והשוחד עשה את שלו. הנילאש תלה שלט על הדלת, שהחדר באחריותם של הגעסטאפו, ולאף אחד אסור להיכנס פנימה. כמו כן הזהיר אותנו שנשאר בפנים בשקט, כדי שלא יוודע לאיש שאנחנו נמצאים בחדר.

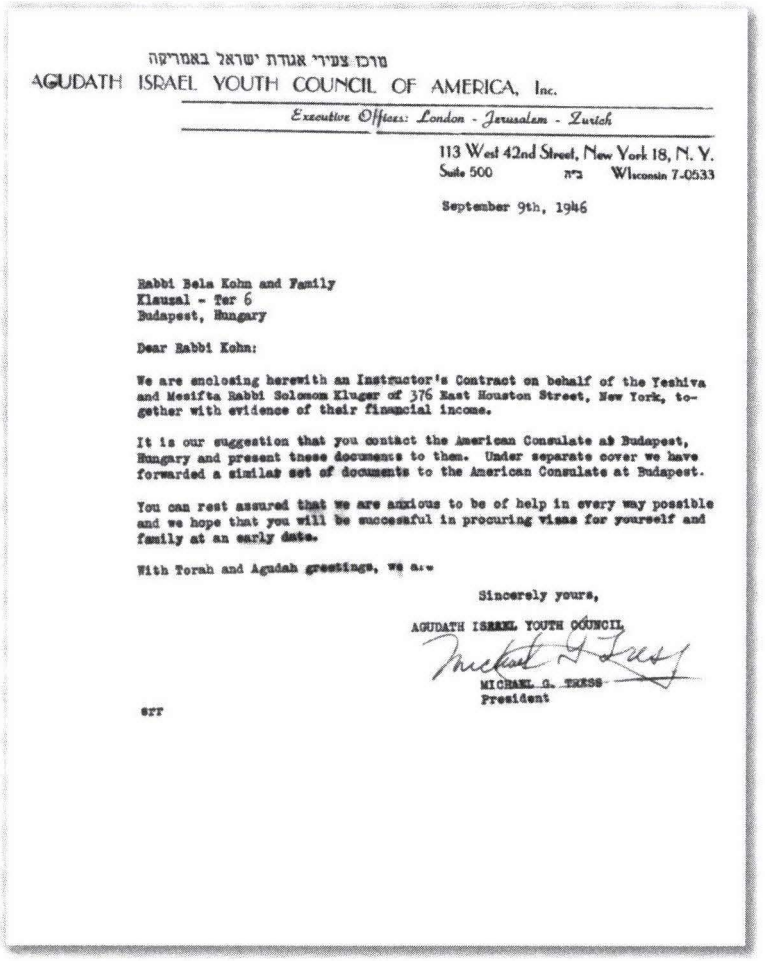
הדבר לא היה קל לביצוע, כי מתחתינו היתה חנות של גויים, ואסור היה להם לשמוע את צעדינו, ואת בכיים של התינוקות. אנחנו ישבנו קפואים במקום אחד במשך כל היום, ורק בשעות הלילה המאוחרות, כשהחנות ננעלה, היינו יכולים לנוע בקלילות. אחרי שלושה ימים מתוחים, שוחררו סוף סוף היהודים האסורים, וגם אנחנו כבר יכולנו להסתובב בדירה כרגיל.

◇ ◇ ◇

באחד מימי ערב שבת, הפחד ריחף באויר, הרשעים הסתובבו ברחובות, וחטפו גברים ונשים וכל מי שרק הזדמן לידיהם האכזריות. מלאך המוות עבר מבית לבית,

ומחדר לחדר, בתופסו את היהודים המבוהלים. עכשיו, הם הגיעו לדירה שלנו. אמי שהיתה חלשה מאוד באותו זמן, פיזית ונפשית, לקחה אומץ ובקשה מהם שיחוסו עליה. קרה נס, המילים שלה רככו במעט את לב האבן שלהם, והם השאירו אותה עם הילדים. אבל לצערינו הרב על אבי לא חסו ולקחו אותו איתם.

ברגע שהדלת נסגרה מאחוריו, פרצנו כולנו בבכי מר, והצעקות שלנו ממש הרעידו את הקירות. קבלת שבת שלנו היתה בעינים אדומות ורטובות, בחושבנו שהגיע גורלו המר של אבי. השעה היתה אחרי עשר בלילה, ואנחנו עדיין ישבנו בחושך סביב שולחן השבת, לפתע נשמעה דפיקה קלה בדלת. הדפיקה בלבלה אותנו.

מרכז צעירי אגודת ישראל באמריקה
AGUDATH ISRAEL YOUTH COUNCIL OF AMERICA, Inc.

Executive Offices: London - Jerusalem - Zurich

113 West 42nd Street, New York 18, N. Y.
Suite 500 בית Wisconsin 7-0533

September 9th, 1946

Rabbi Bela Kohn and Family
Klauzal - Ter 6
Budapest, Hungary

Dear Rabbi Kohn:

We are enclosing herewith an Instructor's Contract on behalf of the Yeshiva and Mesifta Rabbi Solomom Kluger of 376 East Houston Street, New York, together with evidence of their financial income.

It is our suggestion that you contact the American Consulate at Budapest, Hungary and present these documents to them. Under separate cover we have forwarded a similar set of documents to the American Consulate at Budapest.

You can rest assured that we are anxious to be of help in every way possible and we hope that you will be successful in procuring visas for yourself and family at an early date.

With Torah and Agudah greetings, we are

Sincerely yours,

AGUDATH ISRAEL YOUTH COUNCIL

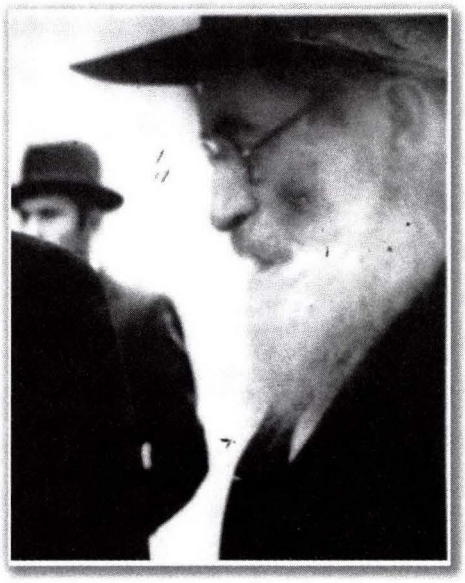
MICHAEL G. TRESS
President

err

מכתב עזרה ששלחו חברת אגודת ישראל עבור הצלתו

היינו בטוחים שהדפוקות הללו אינם של הרשעים שתמיד הולמים בדלת בחזקה. אבל לא יתכן שזה יהודי, כי מי יעיז להסתובב ברחוב בשעות העוצר. פתחנו את הדלת, ולא פחות ולא יותר דמותו האהובה של אבי נראתה שם, הוא צנח בכסא הקרוב, חיוור ובלי טיפת כח.

האבל שלנו התהפך לשמחה גדולה. אחרי דקות ספורות, אחרי שאבי נרגע מעט, החל לספר מה שקרה לו:

תמונה נדירה מזקני ר' יהודה ארי' ווינגארטן שנעקד"ה באוישוויץ הי"ד

כמו כל היהודים, נשלחתי הרחק לבית חרושת גדול ללבנים, באיזור או-בודא. בעמדי בחצר בית החרושת, ידעתי שעומדות לפני שתי אפשרויות: או שישלחו אותי ברכבת לאוישוויץ, או שאמצא את עצמי במעמקי נהר הדונא, על ידי הנילאשעס הפראות. בכל זאת לא התייאשתי, והתחזקתי באמונה ובטחון יתירה, והחלטתי שחייב אני למצוא דרך מה לעשות בכדי להימלט על נפשי. כשירד הלילה, נעמדתי ביציאה ועקבתי אחרי הפועלים הגויים, כשהבחנתי בפניו של אחד הפועלים סימנים קלושים שמצאתי אצלו פתח של תקווה, הפלתי בזריזות את כובעי ואת מעילי, תפסתי את הגוי בכתפו ומלמלתי באזנו, "אני הולך יחד איתך", והגוי ענה, "טוב! אבל רק עד היציאה..."

מיד כשיצאנו מגדר החצר – המשיך אבי לספר – מצאתי את עצמי עומד בודד, בלי כסף שאוכל לנסוע הביתה ברכבת. אחרי כמה דקות פגשתי זוג גויים ובקשתי מהם עזרה. הם היו השליחים הנכונים בחסדי ה'. למרות שהבינו שאני יהודי, בכל זאת ליוו אותי לתחנת הרכבת הקרובה, ושילמו עבורי כרטיס כדי שאוכל לנסוע הביתה.

שומרים הפקד...

באותם ימים שחורים, אלפי יהודים התחבאו בבונקרים החשוכים, אין ספור חלשים וחולים שהו יום ולילה במעמקי המרתפים, אבל אבי הסתובב ברחובות העיר מחופש לשוטר הונגרי. בניירות של שוטר קצין הוא נכנס למחלקת הבריאות של הצבא, והבריח משם תרופות יקרות ערך, שחילק אותם ליהודים הנזקקים שסבלו כל כך במרתפים שתחת הקרקע.

את הניירות המזוייפים השיג אבי בעזרת בן דודו ר' משה ווינגארטען מנייפעסט. ר' משה התחזה לגוי הונגרי, והתיידד עם שוטר שנתן לו מסמכים משטרתיים. ברגע שלר' משה היתה גישה לחותמת הרשמית, הוא זייף את אותם המסמכים עבור אבי.

פעם אחת, כשר' משה ישב בתחנת המשטרה יחד עם ידידו השוטר, חשד אחד הקצינים בר' משה שהוא יהודי, וביקש מהשוטר שישב אתם, שיעכב את היהודי עד שהוא יבוא לחקור אותו. כשראה ר' משה שמצבו נמצא בכי רע, הוא שכנע את ידידו השוטר שישחרר אותו, באיימו עליו שיספר לקצין, מי הכין לו את ניירותיו...

◇ ◇ ◇

אבי תיאר פעם, איך שנהג לעמוד בקצה הרחוב, חבוש בכובע השוטר האפור על ראשו, ועצר את העוברים במקום כדי לבדוק את ניירותיהם. פעם דרש שוטר הונגרי לבדוק את מסמכי השוטר שלו, כי חשד באבי שהוא יהודי מתחזה. בביטחון ובאומץ רב, ענה לו אבי "אינני מראה לך את מסמכי, עד שאינני רואה את המסמכים שלך..!" כמובן שהשוטר הסתלק מיד מהמקום בבושת פנים.

מאי חזית דדמי דידך סומק טפי

למרות שאבי היה אפוף פחד ורעדה כל הזמן שמא יחטפו אותו שהוא יהודי, מסר נפשו בחשאי לעזור לאחרים להשיג להם תעודות נכריים, או "שוץ פאס" ליכנס לאחד הבתים המגנים. עשרות פליטי המלחמה הנוראה יודעים לספר אודות מעשיו העצומים של אבי, בזמן שחי תחת איצטלא של שוטר הונגרי.

סיפר ר' חיים אליעזר ראזנבערג, שבאמצע ימות המלחמה, בזמן שאביו נתפס לעבודה, נשארה אמו לבד עם שלשה ילדים קטנים בעירום ובחוסר כל, ונדחפו

לגיטו. אבי ראתה מצבה הקשה ביותר, נכנס לעובי הקורה במסירת נפש של ממש ודאג עבורה לקבל המסמכים הנדרשים, והעבירה אותם למקום מגן ובטוח.

◇ ◇ ◇

באותו זמן צעדו הנאצים ימ"ש מבית לבית, והוציאו לרחוב את היהודים החלשים והרעבים, צעירים וזקנים, לא חסו על איש. כשהתאספה קבוצה של מאה יהודים, הם נשלחו, ללכת ברגל, מעבר לנהר הדונה עד הגבול ההונגרי. ביום מן הימים כאשר ר' ישעיה שיק – שהיה אז בחור בן ארבע עשרה – צעד בין היהודים האומללים, בליווי דודתו מרת בלאנקע ווינגארטען, שאצלה שהה במשך שנות המלחמה. אבי ור' משה ווינגארטען שעמדו בקצה הרחוב לבושים במדי משטרה, ידעו לאן פניהם מועדות, והלכו עמם לאורך הדרך בריחוק מקום, ורמזו ליהודים שיברחו כדי להציל את נפשם.

ר' משה ווינגארטן ז"ל

ר' ישעיה סיפר, שהדודה מרת ווינגארטען הבינה מיד את הסימנים שאותת להם ר' משה ווינגארטען תוך כדי שהוא סובב עם שפמו הרחב, ומיד לחשה לאזני, "ישעי'לה אתה עדיין צעיר, תתחמק מבין השורות, ותברח לפינה שבה עומדים שני השוטרים ר' חנניה קאהן ור' משה ווינגארטען." השלכתי את החבילות מידי, ותוך דקות ספורות קרעתי את הכוכב הצהוב ממעילי. ברגע שהשיירה עלתה על הגשר שעובר מעל נהר הדונא, התחמקתי מבין השורות הארוכות, ורצתי חזרה לאיזור היהודי. באותו רגע ניצלתי ממות בטוח.

ושוב שנית עמד אבי כנס הצלה גמורה עבור יהודי שהתחבא בבודאפעסט בלי מסמכים הנדרשים. כפי שסיפר בעצמו מר. שלעזינגער בהתרגשות עצומה, שעד היום חובש כובע אפור עם נוצה הירוקה, לזכר נס הצלתו:

הייתי נוכח בשעה ששוטרים הונגריים התנפלו על בנין שגרו בו יהודים רבים בלתי מאושרים מטעם הממשלה. הרב חנניה קאהן עמד קרוב למקום, כשהבחין

שהשוטרים מתקרבים לבנין, מוכנים לאסור את כל מי שיתפוס בידיהם מלאות הדם.

בפה סגור, אך בהרבה סימני ידיים הוא רמז לי לברוח לכיוון ההפוך. כך ניצלתי בשניה האחרונה, כשהשוטרים כבר עמדו קרוב אלי. את הכובע האפור עם הנוצה הירוקה בצד, חבש אז רבי חנניה על ראשו כדרכם של השוטרים ההונגריים. ולכן אני תמיד חובש אותו כדי שאזכור להודות לה' על הניסים הגדולים – סיים מר. שלעזינגער את סיפורו.

סיפורים רבים כיוצא בזה נאמרו לנו ברבות השנים על ידי ניצולי השואה. לאחרונה סיפר לנו בן משפחתו של יהודי אחד בשם ר' נתן הערצאג שהיה תושב עיר טירנאו, שבעת שר' נתן היה אברך בן שלשים ושמונה שנים ברח כדרך הרבה יהודים מסלובקיה להונגריה. למזלו הרע נעצר על ידי הנאצים הרשעים ימ"ש, ונרצח בדם קר, ביום חורפי כסליו שנת תש"ה. אבי מצא את גופו על אם הדרך, ומסר נפשו לקבור אותו כדין מת מצוה, למרות היותו כהן ונאסר לו לטמא אל המתים.

אחר השואה עשה חיפוש אחר חיפוש למצוא בני משפחתו, ולשמחתם העצומה

יהודי בודאפעסט עושים את דרכם לחיי עולם, הי"ד

הודיע להם שאביהם זכה להיקבר בקבר ישראל והודיע להם מקום הימצאו, והעבירו גופו אחר כבוד לבית החיים. אבי שהיה מעורב היטב בפרטי הדבר ניסח עבורם נוסח מציבתו, והשתדל שיעבירו אותו בכבוד הראוי למנוחת עולמים.

ואומר לך בדמייך חיי...

באותם ימים קשים, אבי עמד כחומה בצורה ותמך במאות השבורים, אלמנות ויתומים. מרת האלצלער עדיין זוכרת בבירור את מילות החיזוק, שאבי עודד אותה, כשהיא התחבאה יחד עם מאות נשים ובנות בבונקר חנוק.

באחד הימים - סיפרה מרת האלצלער - הופיע בדלת הנמוך שוטר הונגרי. מיד זיהינו שזה לא אחר מהרב חנניה קאהן. הוא חיזק אותנו במילות נחמה, שהחיו אותנו כמו מים קרים על נפש עייפה. "אתן חייבות לזכור" – סיים ר' חנניה את דבריו – "בזמנים הקשים האלו, מוטלת עליכם מצוה אחת בלבד... להשתדל להישאר בחיים, כדי שתוכלו לבנות הלאה דורות יהודים, ולהקים כלל ישראל מחדש..." המילים החזקות האלו הפיחו כוחות חדשים בכל הנוכחים, להתחזק באמונה שעוד יחזרו הימים הטובים.

◇ ◇ ◇

באומץ רב ובבטחון מופלגת ששומר מצוה לא ידע דבר רע, המשיך אבי להכניס תינוקות יהודים לבריתו של אברהם אבינו. במסירות נפש יוצאת מן הכלל הוא ערך עשרות בריתות, בזמנים המפחידים הללו, כמו שמרת פעלדמאן מספרת את סיפורה:

בקיץ שנת תש"ד, ברחתי מהרי הקרפטים לכיון בודאפעסט. לדאבוני הרב, בהגיעי לעיר כבר לא מצאתי את בעלי, שהלך לפני. הוא נתפס בידיים המרושעים של ההונגרים, היות שלא היו לו מסמכים חוקיים. לאחר ימים ספורים נולד לי ילד בבית החולים היהודי

בבודאפעסט. חשתי אבודה, בהיותי בודדה בעיר זרה.

ביום השמיני נכנס לבית החולים המוהל רבי חנניה קאהן, לבוש חליפה אפורה וכובע יפה על ראשו. ברגע שהיה בטוח שאין עיניים זרות בחדר, הוא הוציא מתחת בית שחיו עיתון מקופל, וניער מבין דפיו את סכין המוהלים שלו. בזריזות ערך את הברית, ואמר את הברכות על כוס יין, בקראו לתינוק בשם - שמואל.

סיפור דומה קרה כשהג"ר שמעלקא לייפער שליט"א - האדמו"ר מחוסט, נולד באותם ימים אפלים. במרתף עמוק שהתחבאו בו כמנין יהודים, ערכו את הברית מילה שלו. ביום השמיני, ג' בסיון תש"ד קראו לאבי להיות המוהל לתינוק שנולד. במסירות נפש עילאית הוא פנה למרתף כשבידיו כל כלי המילה הנצרכים.

הרחובות היהודים היו מוצפים בשוטרים שעצרו כל עובר ושב לבדיקה. היה קרוב כחוט השערה, שיתפסו אותו עם כלי המילה בידו, ושישפטו אותו לגרוע מכל רח"ל.

לאבי היה אומץ לב וכח נפשי, באמונתו הגדולה שמעשיית מצווה לא ייגרם לו נזק. הוא ניהל את הברית במרתף החשוך, והג"ר אליעזר שפירא זצ"ל – אב"ד קיוויאשד, אמר את הברכות וקריאת השם על כוס יין.

אבי לא ראה שום תכלית בחייו אם אין ביכולתו לקיים מצוות ה' ולהמשיך לשאת את עול מלכותו כמעולם. ענין זה היה מחדיר תמיד בקרבינו, שכל כולו של האדם עלי אדמות הוא לחיות בשביל ה', ולקבל עול מלכות שמים באהבה, ואפס בלתו. תמידין כסדרן חזר לפרש בזה מדוע מתחיל הגמרא בתחילת מסכת ברכות בענין קריאת שמע, ושואל "מאימתי קורא את שמע", להורות כי זה כל האדם. כל ימי חייו תלויים ועומדים אך ורק בקבלת עול מלכות שמים, בזה מתחיל ומסיים וסובב כל ימי חייו.

ענין זה היה כה חשוב ויקר אצלו, שראה צורך לשבצו בתוככי ספרו היקר "שיטה מקובצת החדש" תיכף בתחילת המסכת.

פרק ו

התחלת השחרור

שליחי דרחמנא

בדברי ימי ישראל חרוטים לשם ולתהילה שמם של שני גוים מחסידי אומות העולם שהיו שליחים נאמנים של הקב"ה להציל יהודי בודאפעסט מהנאצים צמאי הדם ימ"ש. בתוך התקופה האיומה ההיא כאשר על עם ישראל יערימו סוד וכל אומות העולם התעסקו בהשמדת יהודים, ואף מי שלא עסק בכך בפועל ישב בחיבוק ידים והתבונן במה שנעשה לעם היהודי. בתקופה הזו התבלטו שני האישים הנכרים האלו בפעולותיהם הנועזות למען הצלת ישראל.

הראשון היה מר. קארל לוטץ, שהיה דיפלומט ממדינת שווייץ. הממשלה בשווייץ שלחה אותו לבודאפעסט, כדי לשאת ולתת בין מדינות ארה"ב והונגריה. בהיותו חסיד אומות העולם, ולבו נמס בקרבו על צרת ישראל, עזר להציל אלפי יהודים.

אחת הדרכים הכי מועילים היה, על ידי שהנפיק דרכונים ליהודים שהיו בידם כתבים של מדינות אחרות. ובזה ניתן להם חסות מדינית של ממשלת שווייצריה שהיתה מדינה נייטראלית ולא עמדה בקשרי מלחמה עם הרשע וגם לא היתה נכבשת תחתיו, ממילא לא היה מן הנימוס הדיפלומטי להצר לאזרחים המוגנים על ידיה. הדרכונים אישרו שהיהודים האלו מוגנים ועומדים תחת שליטה שווייצרית.

כך הוא נתן להם את האפשרות להישאר בבודאפעסט עד שהממשלה ההונגרית יתנה להם את הרשות לעזוב את המדינה.

כן הושיט ידו הרחומה לעזור לאותם יהודים האומללים שלא עלה בידם להשיג רשיון לעלות לארץ ישראל כשאיפתם. הוא העמיד שבעים וששה בתי מחסה ברחבי העיר. הבתים חסו תחת הדגל השווייצרי, והנילאשעס הפראים לא יכלו להיכנס לתוכם, בגלל שהיה נחשב כתחום מדינה אחרת.

משנהו בדומה לו, היה הדיפלומט השוודי הידוע מר. ראול וואלענבערג. הוא היה חסיד אומות העולם מופלג, מוצאו ממשפחה עשירה שניהלה חברת מזון גדולה, שהביאה רווחים גדולים להונגריה, כך שהיה לו דלת פתוח ברחבי ממשלת הונגריה. כשוואלענבערג הגיע להונגריה כבר נשלחו רוב היהודים לתאי הגזים הנוראים רח"ל, הגרמנים עמדו כבר בשערי בודאפעסט, והיו מוכנים לשלוח את יתר היהודים לאוישוויץ. באותו זמן וואלענבערג ראה מקרוב את מצבם הקשה של יהודי בודאפעסט, והחליט לנצל את כישרונותיו כדי להציל את האומללים מציפורניהם החדות.

בחופת ר' יוסף ווייגנארטן ששהה בביתינו במשך שנות השואה – ליד אבי עומד הג"ר יעקב לאנדא זצ"ל אב"ד בני ברק, הגר"י כהנמן אב"ד פונוביז' בקריאת הכתובה

וואלענבערג סידר מקום שיוכלו להיקלט בו מאות היתומים שהסתובבו בעיר. הילדים המסכנים נותרו בודדים, לאחר שהוריהם נשלחו למחנות הנוראים או לעבודות כפיה אחרות. הוא הקים למעלה משלושים בתי מחסה תחת חסות הממלכה השוודית שהיתה גם כן מדינה נייטראלית, ועל כן היה על ממשלת הונגריה להתחשב עם דרישותיה, ואלפי יהודים ניצלו בהם. עשרות ומאות מסמכי-הגנה ממדינת שוודיה יצאו מתחת ידו, וקיבלו חתימת מדינת שוודיה.

בנוסף לשני הגיבורים הנזכרים שעמדו לעזרת ישראל, היו בתים אחדים של ארגון הסיוע הגדול הבינלאומי ה"צלב האדום", וגיטו מיוחד שהוקם על ידם. הבתים הללו של הצלב האדום היו רק בבחינת הצלה פורתא, לתקופה קצרה. כשהמצב הוחמר פנה אבי לבתים של הצלב האדום, והכניס את שתי בנותיו, יהודית, ופיגלא רייזל לבית אחד באיזור "זאגלא".

אחיותי גיטי, ברכה חיה, ולאה חוה גם נדחפו לבית כזה, ואמי ביחד איתי - מרדכי'לע הקטן התמקמו בבית שלישי של הצלב האדום.

ישועה קרובה לבוא

בתחילת החורף תש"ה, היה תקופה שהשתוללו הנילאשעס ברחובות במלוא תוקפם, ותפסו את כל מי שזוהה כיהודי. הם הובילו את היהודים האומללים אל שפת נהר הדונא, ושם ירו בהם והשליכו את גופותיהם הטהורות אל תוך הנהר. בזמן הקצר של שלטונם הם ירו לנהר למעלה מעשרת אלפים יהודים, הי"ד.

הנילאשעס הצעירים היו כל כך בערים פוחזים וריקים, ורבים מהם לא ידעו אפילו קרוא וכתוב. כך שאפילו דרכון מהשגרירות לא היווה הגנה מליאה מפניהם, היות שלא הבינו כלל מה זה ועל מה זה, ולכן היה נחוץ מאוד להתחבא בכל מקום שהוא.

אבי לבדו התחבא ב"בנין הזכוכית" ברחוב "וואדאס". בעל הבית של הבנין היה יהודי בשם אורטור ווייס. הבנין שלו היה מפורסם בשם "בנין הזכוכית", כי שם היה לו בית חרושת גדול לזכוכית. הבנין היה מפורסם בסביבה בסגנון הבניה היפה שלו. כל הבנין נבנה מזכוכית, אפילו קירות הפנים והמדרגות היו מזכוכית! עכשיו, במצב הקשה, הוא מסר את המקום, כדי שיתחבאו בו יהודים.

בקומה הראשונה ישב מר. קארל לוטץ יחד עם עסקנים יהודים שונים, והם חתמו על מסמכי הגנה שוויצרים שנתחלקו ליהודים הרבים. קרוב לשלושת אלפים יהודים הצטופפו במרתפי בית הזכוכית. למזלו של אבי הכניסו אותו לחדר קטן יותר בבנין זה, שהיו בו יהודים אורתודוקסים, וביניהם כמה רבנים חשובים, שאבי היה יכול להתפלל במנין וללמוד איתם בצוותא חדא, ולהפיח באפו נשמת רוח חיים.

כי עין בעין יראו

אחרי כמה שבועות, אחיותיי יהודית ופיגלא רייזל שהיו גרים בבית לבד עברו להתגורר יחד עם אמי. המצב בבית הצלב האדום שנמצאו אז היה פחד פחדים. לא היה להם שום דבר מאכל ומשתה, כדי לזון את גופם החלשים, ולצאת לרחובות העיר בכדי למצוא אוכל לא היה דבר שעלה על הדעת, בגלל הנילאשעס שהסתובבו בעיר ועשו ככל אשר עלה על רוחם. אנשים כחושים רבים שכבו על הרצפה, חלשים מידי כדי לזוז מהמקום.

יהודים מצטופפים וממתינים ליכנס ל"בנין הזכוכית"

פעם, כשהרגישו אפיסת הכוחות ממש, והרעב עשה את דרכו למוות בטוחה רח"ל, אמי סיכנה את חייה ויצאה לשוק, ומצאה שם רק גזרים למכירה. אמי קנתה כמה גזרים שהיא רק יכלה, ומהם חיינו למשך ימים רבים.

◇ ◇ ◇

זמן קצר לפני חנוכה, אבי הזדעזע כששמע שהנילאשעס מתכוננים להתנפל על הבית של הצלב האדום שאנחנו היינו בו. הוא מיד התחיל לחפש מקום טוב יותר למשפחתו. ראשית, הוא העביר אותנו לבית מחסה שוויצרי, לתקופה קצרה, ולבסוף מצא חדר בקצה העיר בודאפעסט. את החדר שכר מקצין הונגרי, שמשפחתו עזבה את הונגריה עם פרוץ המלחמה. החדרים האחרים בדירה היו מושכרים לבחורים יהודים שהתחזו לגויים אריים.

יום אחד, סוף חודש כסליו, יצא הכרוז: שבכדי להישאר בחיים, חייבים לרדת למרתף עד להודעה חדשה. הגרמנים תכננו לפוצץ את הגשרים שעל נהר הדונא, כדי לעצור את הרוסים מפלישה לבודאפעסט. הבנין שלנו היה קרוב מאוד לנהר, והיה עלול לקבל פצצה בכל רגע.

תמונת ה"דונא" אחר הפצצות שירו כוחות הגרמנים ימ"ש

היו אלה חמשה שבועות קשים, כשאמי יחד עם שלושה ילדים שנראו כגויים הונגרים, ישבו בבונקר המאובק, רועדים מקור ומפחד. אמי לא זזה ממני - מרדכי'לע הקטן, כי היא פחדה שמא יבחין מישהו שהתינוק נימול. הדיירים הגויים קיללו ללא הרף את העם היהודי, והאשימו אותם שהם הסיבה לכל המלחמה. (אחרי המלחמה נודע לנו שגם הם היו יהודים מחופשים לגויים, ועשו ככל אשר ביכולתם, בכדי שלא יפול שום חשד ממי שלא יהיה.)

מטוסי הפצצה שטסו נמוך מאוד והטילו פצצות ללא ספור, השאירו אחריהם חורבן נורא בכל העיר. אבי נהג לצאת ממחבואו, ולצעוד בין הכדורים המתעופפים, כדי לבקר את בנותיו גיטי, לאה חוה, וברכה חיה, ששהו בינתיים בבית הצלב האדום. כמו כן היה רגיל להגיע למרתף שלנו שהיה בקצה העיר לעקוב מקרוב על המתרחש. הדרך למקום היתה מאוד מסוכנת, כשהוא שמע את רעש המטוסים המתקרבים, הוא רץ למצוא מחסה תחת אחד הגגות.

◇ ◇ ◇

יום אחד, כשכבר תם כל האוכל ולא נשאר כלום, החליטה אמי להסכין חייה ולצאת ממרתף ולעלות לקומה העליונה, לחדר שלנו, לחפש משהו כדי להשקיט את הרעב. בהיותה בקומה השלישית, שמעה את רעש המטוסים המגיעים. היא היתה כל כך חלשה, ובקושי רב הצליחה לעלות כל המדריגות, וחשבה אולי בפעם הזאת עדיף להישאר כאן. אך, בכל זאת התגברה על עצמה והחליטה לרדת שוב למרתף. ברגע שפתחה את דלת המרתף, כל הבנין התנועע בפראות, מפצצה גדולה שנחתה ישר עליו, ומחקה את כל הדירה שגרנו בה.

ראינו במאורע זה את קרני האורה המועטים בתוך ימי האפילה, איך שבתוך ההסתר הגדול השגיח עליה יושב מרום ית"ש להציל ממוות נפשה, להיותה לנו לפליטה גדולה.

"במצב קשה כזה לא איבדו אמונתם..."

כאשר סופה של המלחמה כבר התקרב ובא, קרה מקרה מרעיש ומפחיד. בבוקרו של יום ראשון בשבוע – ט"ו טבת, השתוללו הנילאשעס ברחובות העיר בצורה איומה, ביתר שאת ועוז, ביודעם שסופם קרוב. לפתע פתאום הגיע לבית הזכוכית –

שבה התחבא אבי - כנופיה גדולה של כשישים נילאשעס מזויינים, ועל פניהם נראתה תאוות הרציחה באופן נורא ואיום.

אחרי מאבק עם השומרים שעמדו על הפתח, הם פרצו פנימה, וציוו שכל יושבי המרתף יעלו מיד למעלה. למרות האזהרות החריפות והצעקות של הרשעים, אף אחד לא זז ממקומו. עד שיהודי אחד בשם ארמין שוואַרטץ עלה כדי לראות מה קורה שם, והרשעים מיד ירו בו, הי"ד.

היריה הפחידה מאוד את האנשים במרתף, שלאט לאט הם נכנעו והחלו לעלות. אחרי כמה דקות הרשעים בעצמם ירדו למרתף והשתוממו לראות את אלפי היהודים שהחבאו שם. עם מפקדם בראשם, הם התחילו לגרש את היהודים החלשים והמפוחדים, שהחלו להידחק, כדי לצאת במהירות הכי אפשרית, ולהינצל מברד המכות שהנחיתו עליהם הרוצחים האלימים.

השורות הבאות יצאו מעטו של אחד הנוכחים שהוא עצמו חווה על בשרו את המאורע הנורא, הלא הוא ר' שלמה ראטה הי"ו בנו של העסקן ר' חיים ראטה ע"ה. וכך הוא מתאר את המצב הנורא, וכיצד התנהג בה אבי:

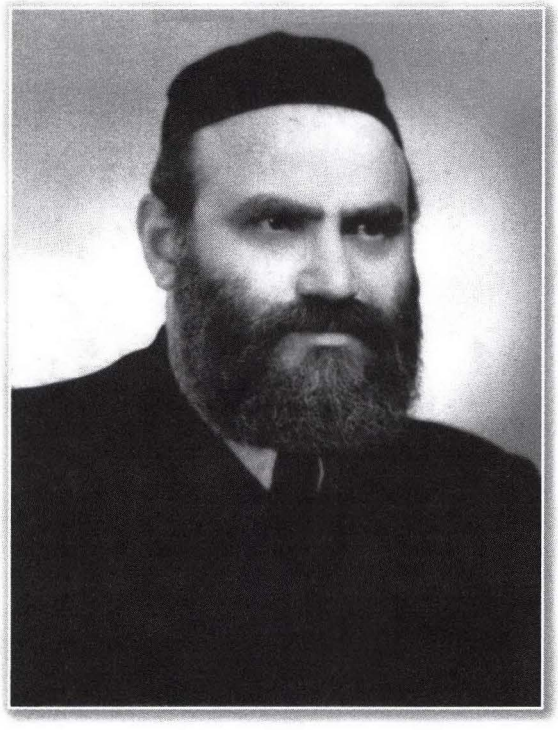
"בחלקו הפנימי של המרתף היה המרתף האורתודוקסי, ושם היו הרבנים כמו הרב משאפראן, הרב חנניה קאהן, ועוד הרבה רבנים אחרים. גם אותם הרשעים הריצו לצאת, וגם הם קיבלו מכות ובעיטות. הרבנים, שכל הזמן חיזקו וניחמו את היהודים הכאובים, גם עכשיו, במצב קשה זה לא איבדו את אמונתם. בהבינם שהם מובלים למוות, בעוצמות נפש הם התחילו להגיד וידוי בקול רם וכולם אמרו אחריהם. הם חיזקו את העדה הקדושה להפרד מן העולם בוידוי ובתשובה. דמעות חמות ניגרו מעיניהם, מעומק ליבם הם התוודו על חטאיהם, בבקשם מבורא עולם שמותם על קידוש ה' יכפר על כל עוונותיהם."

הרשעים הובילו את היהודים לחצר, והעמידו אותם כשפניהם מוסבות אל הקיר. במשך שעות ארוכות הם עמדו שם, זוחלים רועדים מהקור החורפי החותך בבשרם, בהיותם לבושים בבגדים דקים ביותר - כי במרתף הצפוף היה מאוד חם, כשכל ישותם מלאה חרדה ומצפים לגורלם המר.

הנילאשעס ירו בלי שום רחמנות. כל רגע נשמעה יריה, אחת, אחת ואחת, אחת ושתיים... אנשים נפלו שם פגרים מתים, רחמנא לישזבן. יהודים שהיו נוכחים בשעת מעשה מספרים בהתרגשות שעדיין חרוט בזכרונם המחזה הנורא, איך שאבי צועק בקול רעש גדול הפסוק "שמע ישראל" פעם אחר פעם, ומכין עצמו בהכנה דרבה למסירת נפש על קידוש השם.

בעל הבית של הבנין הזכוכית - מר. אורטור ווייס התחמק מהשורה מבלי שיבחינו בו, ומיהר להתקשר למשטרה ההונגרית. אחרי תחנונים רבים, מפקד השוטרים ניגש סוף סוף לטלפון. אורטור סיפר לו שמובילים את היהודים מבית המחסה השווייצרי. אחר דקות ארוכות המפקד הגיע, וצעק בצעקות פראיות על קצין הנילאשעס, שנכנע לו בבושת פנים, ושחרר את היהודים חזרה למרתף.

הנילאשעס הכועסים שלא עלתה בידם לבצע תאוות הרציחה שלהם, נשבעו לנקום ביהודי אורטור ווייס. עוד באותו ערב הם הזמינו אותו, באמרם שהם רוצים לדון עמו ולפשר על גורלם של היהודים האחרים המוגנים. אורטור לא חזר משם, הרשעים שפכו עליו את זעמם הרשעה, הי"ד.

התמונה הראשונה אחר השואה

הצלה פורתא

השחרור הקרוב כבר הורגש במוחש באויר. הרוסים התקרבו בצעדים גדולים, תוך כדי כיבוש חלקים גדולים מהונגריה.

אתא בוקר יום ד' שבט תש"ה, ועמו הגיע בוקרה החדש של יהדות בודאפעסט! הצבא הרוסי צעד לתוך העיר, הכניע את השלטון הארור,

והיהודים שוחררו, בחסדי ה', מידיהם הרעות. אכן אתא בוקר ליהדות בודאפעסט, אבל גם לילה. בבואו לילה של חושך תחת שלטון הרוסי המדכא. שבסופו של דבר גרם להגירתם של המוני יהודים משארית הפליטה מחוץ למדינה, ובמקום לחלוץ עצמותיהם הנשברים מרוב סבל ותלאה, הוכרחו ליקח את מקל הנדודים בידם ולהתיישב בארצות הדרור, ולקומם את היהדות על אדמת נכריה, שאליה לא חשבו לא הם ולא אבות אבותיהם שביום מן הימים יגיעו.

באותו בוקר מאושר, אבי פנה לבית הצלב האדום, ומצא שם את שלושת בנותיו האהובות בריאות ושלימות, והודה לה' מכל הלב על כל החסד שעשה עמו.

הימים השחורים אכן חלפו, ומשפחתינו שוב התאחדה. אבל נשארנו בלי קורת גג מעל ראשינו, אחרי שהפצצה החריבה את דירתינו שהיתה סמוך ונראה לנהר דונא, שכאמור פצצו הגרמנים את כל האיזור, בכדי שהרוסים לא יכלו להיכנס לעיר.

◇ ◇ ◇

כשיצאנו מהמחבוא בו שהינו שבועות ארוכים, התגלתה לנו תמונה איומה. מאות גופות התגוללו ברחובות. אבי שהיה כהן היה חייב ללכת הביתה בדרכים עקופות, כי כל ה"פארק" שהוביל לבית שלנו היה הררים שלימות של גופות מתים, רח"ל.

עשרות בנינים הרוסים ונחרבים עמדו עזובים, מחכים שיסתכלו עליהם שוב, ושיתיישבו שם תושבים חדשים. ביניהם היה גם הבנין שלנו ברחוב קלאזעל טער, שהחלונות שלו נופצו לגמרי.

שלושת האחיות לבית ענגעל מהקומה הראשונה, נשארו בחיים אחרי המלחמה, והזמינו אותנו לביתם. הורי עם ששה ילדים צעירים התמקמו בדירתם הקטנה. האחיות המסורות דאגו עבור קטן כגדול, ונתנו לנו כל צרכינו, כפי מה שעלה בידם. באותם הימים לא היה כלל להשיג "גאז", והן שברו ארון עץ ישן, והסיקו את התנור בעצים האלו, כדי שנתחמם קצת במזג אויר הקפוא.

עכשיו, כשבמידה מסוימת הרגשנו שכבר באנו אל המנוחה ואל הנחלה, התחלנו לסבול מרעב. המדפים בחנויות היו ריקים, היה מחסור באוכל בכל רחבי העיר. המאכל היחיד שיכולנו לקנות היה קמח. אמי אפתה ממנו לחמים דקים, ואנחנו היו

אוכלים את זה עד חתיכה האחרונה. אחרי שבוע, קיבלנו קערה של מרק חם, ממטבח ציבורי שהקימו בעיר.

סיפור נפלא של גילוי ההשגחה התרחש עמנו בשבוע הראשון אחר השחרור, שכאמור היינו חיים ברעב ובצמא מבלי מקור מחייה:

חייל יהודי מן הצבא הרוסי ביקש רשות מאבי להתארח בביתינו לסעודת השבת. אבי ענה לו שבביתו אין מה לאכול, ואף סעודה שאינה מספקת לבעליה אין לו. החייל אמר לאבי שלא ידאג, והוא יספק לו את כל צרכיו, ואכן הוא הביא כל צרכי הסעודה, מרישא ועד גמירא. כך, שהחיה את נפשותינו, ויכולנו להחיות את עצמות היבשות.

לא שייך לשכוח המחזה הנוראה, כאשר אבי נטל הכוס בידו לקידוש, פרץ החייל בבכי נסער, ולא היינו יכולים להרגיעו. כאשר סוף סוף התחזק, ענה ואמר, "תאמינו לי, מזה שנתיים ימים שלא שמעתי קידוש בבית יהודי..."

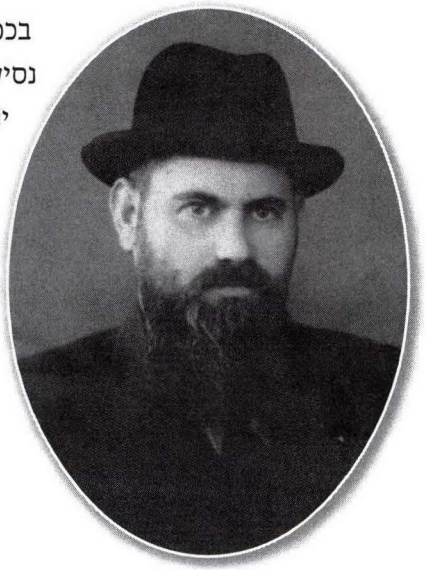
◇ ◇ ◇

גם באותם ימים, כשהצבא הרוסי הפרוע עמדו על המשמר ברחובות בודאפעסט, השתדלו היהודים לא לצאת לרחוב כלל. סיבתה היה כיון שהרוסים היו מאוד כאובים על העובדה, שהרבה מחייליהם נהרגו ונפלו חללים לכוחות הגרמנים, ושפכו חמתם על היהודים החפים מכל פשע.

נס גדול היה שם, פעם, כשהורי היו חייבים לצאת מביתם, התנפלו חיילים רוסיים על אבי והעלילו עליו עלילות שוא שהוא לא ציית לדבריהם. דבר זה התפרש אז שהוא יישלח לסיביר הקפואה לעולם.

אמי שהיתה יחד אתו, החלה לצעוק בקולות קורעי לב, שיש לה כאבים בלתי נסבלים, וחייבים להביא אותה בדחיפות לבית החולים הקרוב... ולכן היא זקוקה לבעלה שילווה אותה. הזעקות והבכיות נגעו לליבם של הרוסים, והם מיד שחררו את אבי.

הורי ראו שמצב האוכל בעיר לא ישתפר כל כך מהר, בהיות שצבא הרוסי סגרו כל הדרכים להבאת אוכל לעיר, כאחד מהאמצעים שנקטו בכדי לשפוך את כאבם. כך שבודאפעסט עדיין לא היתה מקום בטוח לגור בו.

ר' יחיאל צבי ווינגארטען ז"ל

בכפר "בעקעש-טשאבא", שבמרחק שעתיים נסיעה מבודאפעסט, היה מצב שקט ורגוע יותר, כי הם שוחררו קודם לכן. היהדות שם היתה כבר קצת מאורגנת, והדודים שלנו ר' יחיאל צבי ווינגארטען ור' דוד הערמאן ישבו שם. כשאמי שמעה שהדודה מרת חנה רייזל (אשת הג"ר יהודה דוב זינגער) מתכוננת לנסוע לשם, היא שלחה איתה את שלושת בנותיה הגדולות, שיהיו במקום טוב יותר.

הנסיעה לטשאבא היתה קשה מאוד. הרכבת שנסעו בה נעצרה, ואחרי שעות ארוכות של המתנה הם המשיכו בדרכם ברכבת פתוחה, בלילה החורפית הקרה. בליל שבת קודש הם הגיעו לכפר כמעט מעולפות. מיד הובילו אותם למטבח הציבורי שנוהל בידי קבוצת יהודים חילוניים. למזלם, הדוד ר' יחיאל צבי ווינגארטען מיד הגיע, והביא אותם למטבח החרדי. זאת היתה הארוחה הכשרה הראשונה שלהן, אחרי חדשים שלמים של ימי רעב ועוני.

והיא שעמדה לאבותינו ולנו...

בבודאפעסט הורגש העניות והמחסור בצורה נוראה ביותר. ליהודים רבים לא היה אוכל להכניס לפה, כפי שנראה מהסיפור הבא:

שבועות ספורים אחרי השחרור, הגיע החג השמח – פורים. אבי ישב בבית וחיכה בכליון עיניים שיביאו לו משהו לאכול, כדי שיוכל לצאת ידי חובת סעודת יום טוב ומשלוח מנות. כשהתחיל לרדת הערב, נכנס יהודי והביא משלוח מנות שכלל בה חלה קטנה וביצה מבושלת יחידה... אבי חילק את המשלוח מנות לשנים, ואכל את הסעודה הדלה, חצי חלה וחצי ביצה. ורץ תיכף במצב רוח מרומם לריעו ששהה אז בבודאפעסט הגאון ר' שמעון ישראל פאזען זצ"ל - אב"ד שאפראן, שהיה גם כן תלמיד לרבו הגאון רבי יואל פעללנער זצ"ל, ונתן לו את המחצית השניה שהשאיר כדי לצאת ידי חובת מצוות משלוח מנות.

ביום הבא הודיע הרב משאפראן לאבי, שהוא מתכונן לעזוב את העיר. כשאבי ביקש ממנו שישאר בבודאפעסט בכדי שיוכלו לחזק את הדת בכוחות משותפים, הוא ענה בכאב, "אינני יכול לגור בעיר בה התושבים אינם מביאים משלוח מנות לרב... והאחד שכן קיבלתי, היה בו חתיכת לחם דלה וחצי ביצה..!"

◇ ◇ ◇

כשהגיעה להורי השמועה שבבעקעש-טשאבא המצב הרבה יותר טוב, הם החליטו לעבור לשם. אנחנו נכנסנו לביתם של משפחת אייזנבערגער שהעניקה לנו בחצר שלהם, דירה בת שני חדרים.

חג הפסח התקרב, ואמי שאפה לחגוג אותו באותה מתכונת זוהרת כמו בעבר. היא נטלה שש מפיות ותפרם ביחד, ויצרה מהם מפה מהודרת. ניהלנו את הסדרים שלנו בהתרוממות רוח, כשסביב השולחן ישבו פליטי מלחמה בודדים. (על מפה זו שמרו הורי ואף הביאו אותן איתם בבואם לארה"ב. בכל שנה בחג הסוכות המורה על ניסי השי"ת שהושיב את עמו ישראל בתוך ענני הכבוד, תלו הורי את המפות האלו בתוך הסוכה שלהם, כדי להזכיר ניסי ה' שפרש את סוכת שלומו להגין עליהם מפני הצרות.)

מימין לשמאל: הג"ר שמעון ישראל פאזען אב"ד שאפראן, החתן, אב"ד מאטערסדארף, אבי, אב"ד שאמשאן זצ"ל

רבים מהיהודים שנשארו לבדם עדיין קיוו בעומק ליבם, והאמינו שיפגשו שוב את נשותיהם וילדיהם האבודים. הם לא ויתרו על התקווה, וחיכו שהימים הטובים כבר יגיעו. ביניהם היה הדוד ר' יחיאל צבי ווינגארטען שאיבד את אשתו ואחד עשר ילדיו, הי"ד. כשאמי שאלה אותו אם תוכל לבשל את מאכלי הפסח עם השומן שאסף בשבועות האחרונים, הוא ענה לה, "סליחה! אינני יכול לתת לך את זה, כי אשתי תגיע עוד לפני פסח והיא זקוקה להשומן לבישוליה..."

את אותה תשובה קיבלה אמי כשביקשה ממנו ללבוש את סינור המשי בהדלקת הנרות של יום טוב. "לא! זאת מתנה אישית לאשתי, כשהיא תחזור הביתה..." – ענה הדוד.

ליל הסדר עבר בהתרוממות, למרות הדכאון והיאוש ששרר ברחוב. אבי הכניס רוח של אמונה וחיזוק בלבבות המשתתפים והרעיף עליהם טל של תחיה. בקול רם שרנו, "והיא שעמדה לאבותינו ולנו..." בהלל ותודה לבורא עולם ששמר על משפחתינו, "והקדוש ברוך הוא מצילנו מידם..."

פרק ז

תקומה מחודשת

נצח ישראל לא ישקר

שבוע אחרי חג השבועות נולדו להורי, במזל טוב ובשעה טובה, בנות תאומות. ויקרא שמם בישראל עטיא ורבקה דבורה. זקנתי רחל אסתר - אם אמי, נהרגה על קידוש השם באוישוויץ לפני שלוש שנים. אבל בכל זאת אמי לא רצתה לקרוא לתינוקת בשמה, כי היא היתה מליאה תקווה שאמה נשארה בחיים, וכי עוד בוא תבוא ברנה...

כהכרת הטוב לבעל האכסניא שהתארחנו אצלו במשך אותו הזמן - ר' דוד אייזנבערגער, קראו הורי לאחת הבנות בשם אמו מרת עטיא ע"ה.

אחר המלחמה הנוראה הסתובבו מאות אנשים ונשים ברוח נמוכה ושבורה, בראותם באובדן מולדתם, ובחשבם שאי אפשר להקים שוב בתים נאמנים בישראל, ולעמיד הדת על תילה. הבנות התאומות, היו מהילדים הראשונים שנולדו לאחר המלחמה. בלידתם, הפיחו תקווה בכולם, שהנה ימים באים, ועוד יקום העם היהודי מחדש. הם שימשו כהוכחה חיה שכלל ישראל יישאר לעולם.

בנאום אצל מסיבה בבודאפעסט אחר השואה, לידו הג"ר יעקב סניידערס זצ"ל

אנחנו נשארנו בבעקעש-טשאבא במשך שבועות הקיץ. הילדים התחילו ללמד בבית הספר, וניסו להשלים את מה שהחסירו בזמן המלחמה. כל כך מעט ילדים נותרו לאחר הקרבות הקשים ומרים, שמכל האיזור בקושי הצליחו לאסוף כיתה אחת.

לפני הימים הנוראים, נודע לנו שהמצב בבודאפעסט נרגע במידה מסוימת. בתחילה הלך רק אבי על מנת להכין את הדירה שלנו בקלאזעל טער, שהוצרכו לשפצו ולהעמידו על תילו, היותו נחרב וניזק על ידי הפצצות שנפלו לאלפים ברחבי האיזור. לאחר ימים אחדים, כשסיים את כל ההכנות, חזרנו לגור בביתינו הישן.

חדש ימינו כקדם

בד בבד התחילו היהודים לחזור לעיר מולדתם - בודאפעסט. מאות אנשים גלמודים הסתובבו בעיר, ללא משפחתם. יהודים רבים שעברו את החורבן הנורא

הפנו את צעדיהם לעבר בירת הונגריה, ותוך תקופה קצרה הפכה בודאפעסט למרכז היהודים הפליטים מכל רחבי אירופה.

בהתרבות האנשים היראים והחרדים, נפתחו שוב שערי בית המדרש, וקול התורה שוב התחיל להדהד בין כותלי בית המדרש. שיעורים רבים נתחדשו ביתר שאת ויתר עוז.

בית הכנסת המפואר "קאזינצי" נחרב כליל מבפנים, כי הנאצים ימ"ש השתמשו בה כמחסן לכלי מלחמתם. אחרי כלות המלחמה, נסע ר' שמואל זאנוויל כהנא-פראנקל - ראש הלשכה האורתודוקסית לארה"ב בכדי לאסוף כסף לבדק הבית כדי לחדש את הדרו של בית הכנסת כימי קדם. אכן, אחר רוב יגיעה ועמל, מצא כדי מידתו, ועלה בידו לשפץ הבית הכנסת לרווחת המתפללים.

לאט לאט חזרו ונתייסדו מחדש גם השיעורים בחברה ש"ס, ונתחדשו חיי החברה כמאז ומקדם, וכפי שתיאר בספר ירושת הפליטה, שנדפס על ידי החברה בשנת תש"ו:

"מראשית היה מצער מאוד ובמנין מצומצום, ועליהם הכתוב אומר (חגי ב, ג): "מי בכם הנשאר אשר ראה את הבית הזה בכבודו הראשון, ומה אתם רואים עתה הלא כמוהו כאין בעיניכם." אבל בעזה"ש מתקבצים יום יום חובבי תורה במספר נאה לשמוע דבר ה'. ועלתה בידינו להפיק זממם הישן, שדלתות בית המדרש פתוחים מן הבוקר עד הערב, ותלמידי חכמים יושבים כיתות כיתות, ולא פסק פומיהו מגירסא..."

בנוסף לשיעורו היומי הגדול בגפ"ת שמסר אבי בקהל רב - שהחזיק בזה מאז פטירת הראב"ד הגאון ר' אפרים פישל זוסמאן סופר זצ"ל - היה עוד מרצים ומגידים שמסרו שיעורים ודרשות בעניני השעה. הלא המה: הגאון ר' אלכסנדר אשר באב"ד זצ"ל – אב"ד טארטיקוב; הגאון ר' גבריאל יהודה אילאוויטש זצ"ל - אב"ד שאמשאן, שהגיעו לבודאפעסט במשך ימי המלחמה. אתם עמם: הרב משה פפעפפער ז"ל, הרב חיים ראטענשטיין ז"ל.

◇ ◇ ◇

בבודאפעסט בבית ר' שמואל זאנוויל כהנא-פראנקל ראש הלשכה. התמונה מלמטה מימין לשמאל:
הרב שעכטער ראש החברה קדישא, אב"ד שאמשאן, אבי, ראש הלשכה, הג"ר ישראל וועלץ זצ"ל,
עומדים: ר' יצחק אייזיק ריינער, ר' פנחס פרודיגער מטובי הקהילה

בתחילת שנת תש"ו, נפתח מחדש בית הספר היהודי בבודאפעסט. בכיתה שלמדו בה פעם ארבעים ילדים, נשארו שנים עשר בלבד. אבי מסר כוחו ואונו לייסד את מערכת לימודי הקודש על תילה, שנלמד על ידי הרב יודא לעווינגער ז"ל בבית הספר לבנות. אבי היה בודק בקביעות ההלכות הנלמדות להן, בהלכות שבת והלכות צניעות ודומיהם, כמו שנהג לעשות בשנים הראשונות של בית הספר, לפני פרוץ המלחמה.

באותם הימים הקשים נשבו רוחות הציוניים בחזקה, ופרשו שחת רשתם ללכוד בני ובנות ישראל בכל האמצעים שרק עלה בידם. אחד מתכסיסיהם היה, שהיו מארגנים תוכניות ערב בחינם לילדים, בהם היו מחלקים להם ארוחות חינם וממתקים שונים, בכדי למשוך לב צעירי ישראל.

אך ארגון "אגודת ישראל" החרדית שראה גודל המכשילה בדבר, ארגנו תוכניות דומות במסגרת חרדית, בכדי למשוך הילדים שיבואו אצלם. אבי שרצה לחזק הדבר שלח את אחיותיי שישתתפו בתוכניות הללו אחרי הלימודים.

חזקו ויאמץ לבבכם

בזמן שאבי התמסר כל כולו לבנות תורה ויהדות ברחבי בודאפעסט, היתה אמי עסוקה לבסס חזרה חיי משפחה רגילים, שהכל יתנהל כימי עולם. בכל זאת לא דאגה רק לעצמה כי המשיכה לשאת בעול עם חברותיה, ואכן לא הרפתה ידה מלחזק ולעודד אלמנות שבורות הלב הרבות, ולבוא לעזרת היתומים הבודדים האומללים. דלתי ביתינו נפתחו לרחבה כמאז ומקדם.

בכל פינות העיר נראו מאות בחורים ובחורות צעירים, שרוחם נפלה בקרבם אחר שנות איומות שעברו, וציפו לשמוע דברים חיים וקיימים, שיכניסו בהם שוב חיות דקדושה. הרבה מהם נשארו יתומים במות אביהם ואמם, וכתוצאה ישירה מכך נפלה מצבם ביהדות לדרגות נמוכות. אז חידש אבי את שיעורי התורה ואת הדרשות לבחורים השבורים, שהכניס בהם חיזוק והדרכה כיצד להתנהג בימים קשים אלה, וכיצד להתקדם בחיים, ולהתגבר על כל הקשיים.

אבי לא חס על זמנו היקר, וניהל אין ספור שיחות עם הבחורים הממורמרים. הוא ניסה לשכנע אותם ולדבר אל ליבם, כי צו השעה המוטל עליהם הוא, לבנות בית נאמן בישראל, ולהקים דורות ישרים, שיהדות החרדית שוב יפרח ויגדל פרי. מצדה השניה של המטבע עמדה אמי, והיתה עסוקה מאוד להביע את אהבתה

לבנות האומללות שנשארו יתומות שבורות. בדברים רכים ויפות הסבירה לבנות, את תפקידן בשמירת הלכות צניעות, ולהתנהג במסורת ישראל כמו שראו אצל הוריהן בבית.

זאת לא היתה עבורה עבודה קלה, היות שבכל מקום נשבו רוחות כפירה רעות, ולכדו לתוכם את אותם יתומים צעירים ועזובים.

גם צורת הלבוש השתנתה לגמרי באותן הימים, מהצורה היהודית של קודם שנות המלחמה. כפי שנראה ממה שאבי סיפר שנים רבות אחר כך כשדמעות נראות בעיניו. מבין ריסי עיניו היה ניכר כמה כאב לו העלבון שסבל בשעתו:

באחד הימים ההם, הגיע אלי הכומר הראשי של בודאפעסט וביקש לדבר אתי. "אדוני הרב" – ביקש הכומר – "אתה חייב לשאת דרשה חוצבת להבות בבית הכנסת, ולדרוש שהבנות והנשים היהודיות תתלבשנה בבגדים עדינים כבעבר... כי אני דיברתי על זה אל נשותינו בכנסיה, והן ענו לי שאינן צריכות להיות טובות יותר מהנשים היהודיות..!"

מימין לשמאל: האחים ר' בעריש ור' שמואל יהודה אדמורי"ם לבית דעעש, אבי, הג"ר עזריאל יהודה לעבאוויטש זצ"ל אב"ד האדהאז לימים אב"ד וויען

וכל העם ניצבים עליך...

בימים אחרי השחרור כשהתאספו אלפי יהודים מכל קצוות המדינה, החלו להעמיד מחדש את הקהילה כבעבר. שערי ה"לשכה המרכזית לקהילות האורתודוקסית במדינת הונגריה" נפתחו מחדש בעיר בודאפעסט, והציעו עזרה לכל עניני הממשלה למען הכלל והפרט. כמו כן ראו חברי הקהילה בבודאפעסט צורך ונחיצות גדולה למנות עליהם דיינים נוספים שיתעסקו בכל השאלות וההלכות שעלו על הפרק באותם הימים הקשים.

כפי שנזכר, שימש בודאפעסט כמקום פליטה לאלפי יהודים, אודים המוצלים מאש, ושרדו השואה האיומה. היו כאלו שהתיישבו שם, וקבעו שם מושבם לחלוטין, והיו כאלו שרק נסעו דרך שם, כאשר פניהם מיועדים ליעדים אחרים.

מעניין לצטט תיאור על החיים התוססים שהתנהלו אז בעיר בקרב ציבור החרדים, מספר "זכור ימות עולם" מאת הרב ר' בנציון יאקאבאוויטש שליט"א, שהיה אחד מן הפליטים שהגיע לשם:

"מבחינת דוחניות רק זאת אני אומר, שהייתי רגיל להתפלל בבית המדרש 'קאזינצי' שהיה מלא עד אפס מקום, מנינים אחד מנינים... ביום כ' סיון היה הבית הכנסת הגדול מלא עד אפס מקום, עד כדי כך שרבים וכן שלמים לא יכלו כבר ליכנס והצטופפו בחוץ..."

מובן מאליו, שלפי רוב הציבור כן רוב השאלות, ואלפי ישראל שבאו שם, הביאו איתם עמם בעיות ושאלות קשות וסבוכות בעניני: יהדות, ממונות, תקנות ישראל, עגונות, חלוצות, כשרות, וכדומה. הכל נפל על שכמם של הדיינים שישבו מן הבוקר ועד הערב להסתדר ולקומם בית ישראל מחדש.

אבי, בהיותו מדייני העיר ומיושבי הבית דין עוד מימי קדם, היה עסוק מאוד, בישבו בלשכת הבית הדין משעות הבוקר המוקדמות עד מאוחר בלילה. באמצע היום נהגה אמי לשלוח לו – עם אחד הילדים – קפה חם, שאבי יחזק קצת את ליבו אחרי השעות הרבות שהוא ישב רתוק לשולחן ערוך הגדול. בקפה השחור ערבבה אמי ביצים רכות, במקום חלב, כי אבי נמנע מלשתות חלב עד שהגיע לארה"ב, מפני שלא רצה לסמוך על שום היתרים, גם באותם הימים הקשים.

◇ ◇ ◇

בלשכה קטנה זו ישב יחד עם גדולי ומאורי התורה, ובעיקר עם: הגאון ר' ישראל וועלץ זצ"ל, שהיה חבר הבד"ץ כבר מקדמת דנא ומלפנים היה אב"ד טיניע, ולאחר כך היה מגדולי ההוראה בירושלים עיה"ק - בעל מחבר ספר חק לישראל על הלכות ערב פסח שחל בשבת ושו"ת דברי ישראל, והגאון ר' יעקב סניידערס זצ"ל, מלפנים אב"ד קישקאראש, שהתקבל אחר כך כאב"ד באזעל שווייץ. בית הדין של בודאפעסט התפרסם מהר בכל רחבי אירופה כבית דין אורתודוקסי מוכר. אלפי יהודים מכל המפלגות והחוגים פנו אליה באותם ימים.

בהסכם כל הרבנים נבחר אבי לעמוד בראש בית דין, היותו איש אשכולות, ורב פעלים, וברוך בכשרונות עצומים ומיוחדים. כך, שראו בו כאיש המורם מעם, שיש בידו היכולת לרומם ולהדר קרן התורה וקרן הישראל בבודאפעסט והמדינה.

עם התקבלותו לתפקיד רם ונשגב זה, קיים אבי בעצמו את מאמרו של רבן גמליאל (הוריות י, א), "כמדומין אתם ששררה אני נותן לכם?! עבדות אני נותן לכם!" הוא התמסר לעבודת הקודש הזו, ונטל על כתיפיו עול גדול ביותר. אחריות גדולה היתה מוטלת עליו לעמוד ולשרת לפני העם, ולהיות המוציא והמביא בכל עניני

בי"ה עש"ק לס' "עד אשר תפרה ונחלה" את הארץ" פה פעסט תהי"ש לפ"ק.

הבר נכבד! נ"י

מתכבדים אנו להזמינך להשתתף בסעודת חג

סיום על מסכת סוכה וחג ברכת הפרידה

לכבוד רבו של אנ"י הרב הגאון הגדול ר' **יעקב סניידערס** שליט"א

שתתקיים אי"ה ביום ג' ליל ב' ר"ח אדר א' (10 február 1948) בשעה 8½ באולם אנ"י (Király-utca 26.)

בתוך הסעודה ינאמו:

הרה"ג ר' **חנני דוב בי"ן** שליט"א דומ"ץ דקהלתינו.

ר' **יוחנן לינק** נ"י נשיא אנ"י

ר' **שמחה שטיין** נ"י מזכיר סועדי אנ"י

בברכת צלה"

מרכז אגודת ישראל

בעל הסעודה: ר' **יוסף מאיער** נ"י

הזמנה למסיבת פרידה שערכו בשביל הג"ר יעקב סניידערס זצ"ל, אבי נמצא ברשימת הנואמים

הקהילה. כבר בשנים כתיקונם היתה משרת הראב"ד כרוכה עם הרבה חבילי טירדין דמעיקין, שהרי כבר מאז פטירת האב"ד האחרון הגאון ר' קאפיל רייך זצ"ל היה הראב"ד משמש במקום האב"ד בקהילת בודאפעסט. על אחת כמה וכמה כשמדובר מתקופה זו, שהיתה תקופת ראשית בנין וייסוד היהדות שנהרס בימי הזעם.

את העומס הגדול אשר רבץ על כתפי אבי נוכל לראות ממכתבו של הגאון ר' ישראל וועלץ זצ"ל ששלח אליו אחר שנסע משם, ומתנצל במענה על מה שנתאחר להשיב במכתב:

"אבל יאמן לי כי האמת אגיד ולא אכחד חס ושלום כי זה חדשים מאז נסע מע"כ ידידי ני"ו מאיתנו כל התחייביות נגד הקהילה והבית דין עלי, ולא יאומן כי יסופר רוב טרדותי אשר לא יתנוני די השב רוחי ואין כוחי עתה כידחי קדם..."

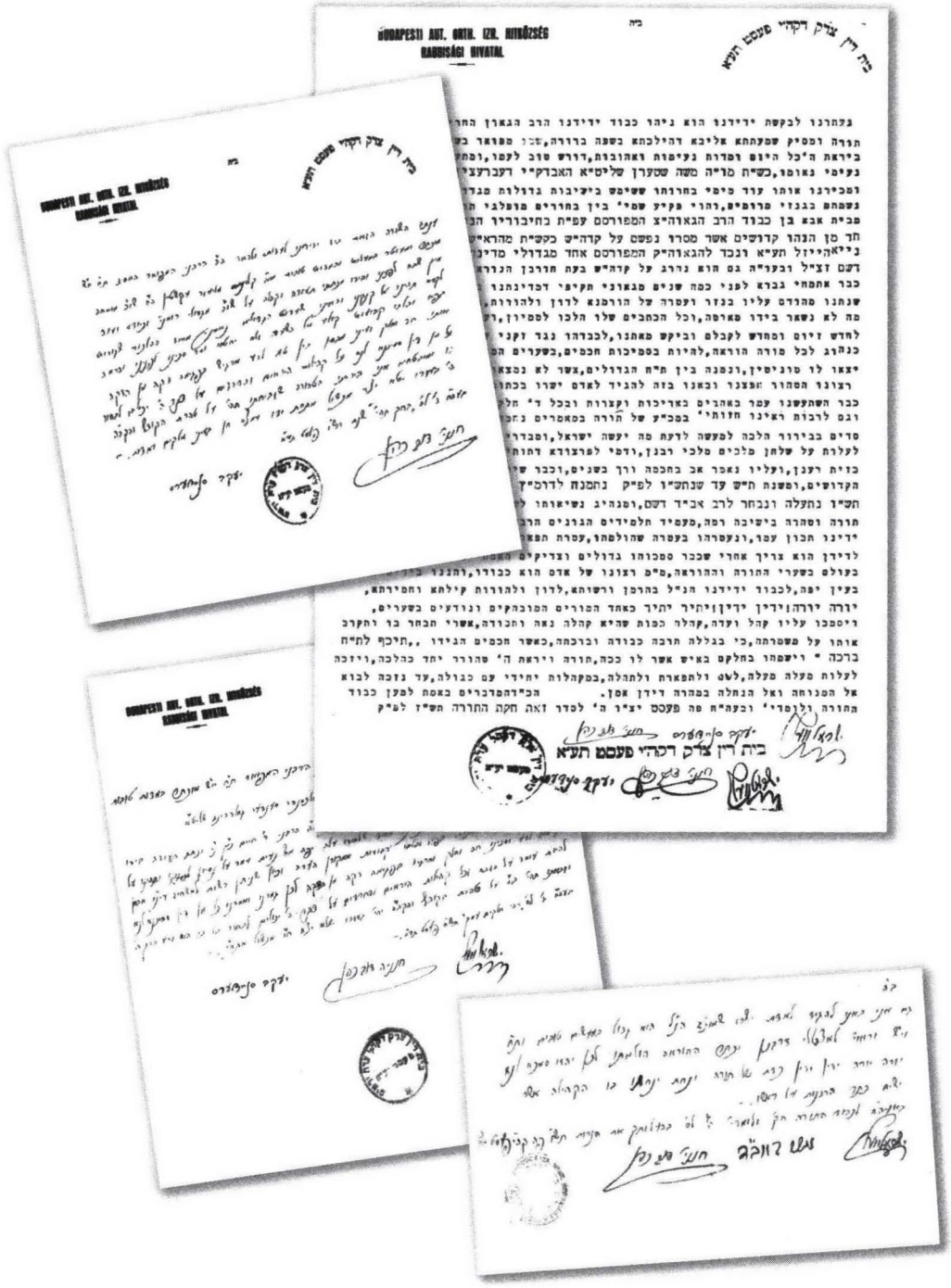
◇ ◇ ◇

אלפי שאלות והלכות נפסקו על ידי אבי, חלקם לבד, וחלקם בהרכב הבית דין. סיפור אחד מני אלף אעלה על הכתב ממה שאירע ליהודי אחד שהיה עומד בקשרי ידידות גדולים עם אבי במשך השנים:

בימי השואה האיומה נדר היהודי הזה רוב רכושו לצדקה על מנת שינצל מגוב האריות. כשבאה המלחמה לידי גמר, ואכן נשאר בחיים חיותו, התחרט על מה שנדר ורצה למצוא פתח חרטה, והלך מיד אל אבי בכדי שימציא לו איזה היתר לבל יצרך ליתן רוב רכושו לצדקה.

אבי, שנתמלא רחמים על ידידו שעומד להפסיד את רכושו, ירד לעומקם של דברים לדון בדבר. אחר דין ודברים בנידון, אמר לו אבי, "חזרתי על כל צידי ההלכה, ולא מצאתי לך שום היתר, כי ההלכה מפורשת בשולחן ערוך (יורה דעה סימן רכח סעיף כה), שהנודר בעת צרה, מחויב לקיים את נדרו, ובעוד שמאוד רציתי למצוא היתר, הרי ההלכה הפסוקה עומד בראש מעייני..."

השואל, שתשובת אבי לא השביעה את רצונו, פנה אל דיין אחר, והלה נדחק ומצא לו איזה היתר התלויה בשערה... לא עבר עשרים וארבעה שעות, והלה הלך על אם הדרך, וראה קבוצת חיילים רוסיים נוסעים עם משאית, והצטרף אליהם. באמצע הדרך נתהפך המשאית והוא שבק חיים לכל חי...

בית דין צדק דקהיל מעמס תניא

BUDAPESTI AUT. ORTH. IZR. HITKÖZSÉG
RABBISÁGI HIVATAL

בית דין מיוחד

בנוסף למה שישב בבית דין העירוני, ישב אבי גם ב"בית דין מיוחד לתקנות עגונות" - שהיתה מחלקה שלימה בתוך הלשכה המרכזית, שמטרתה היתה להתעסק בהתרת עגונות, כדי לשחרר אותם מכבלי העיגון.

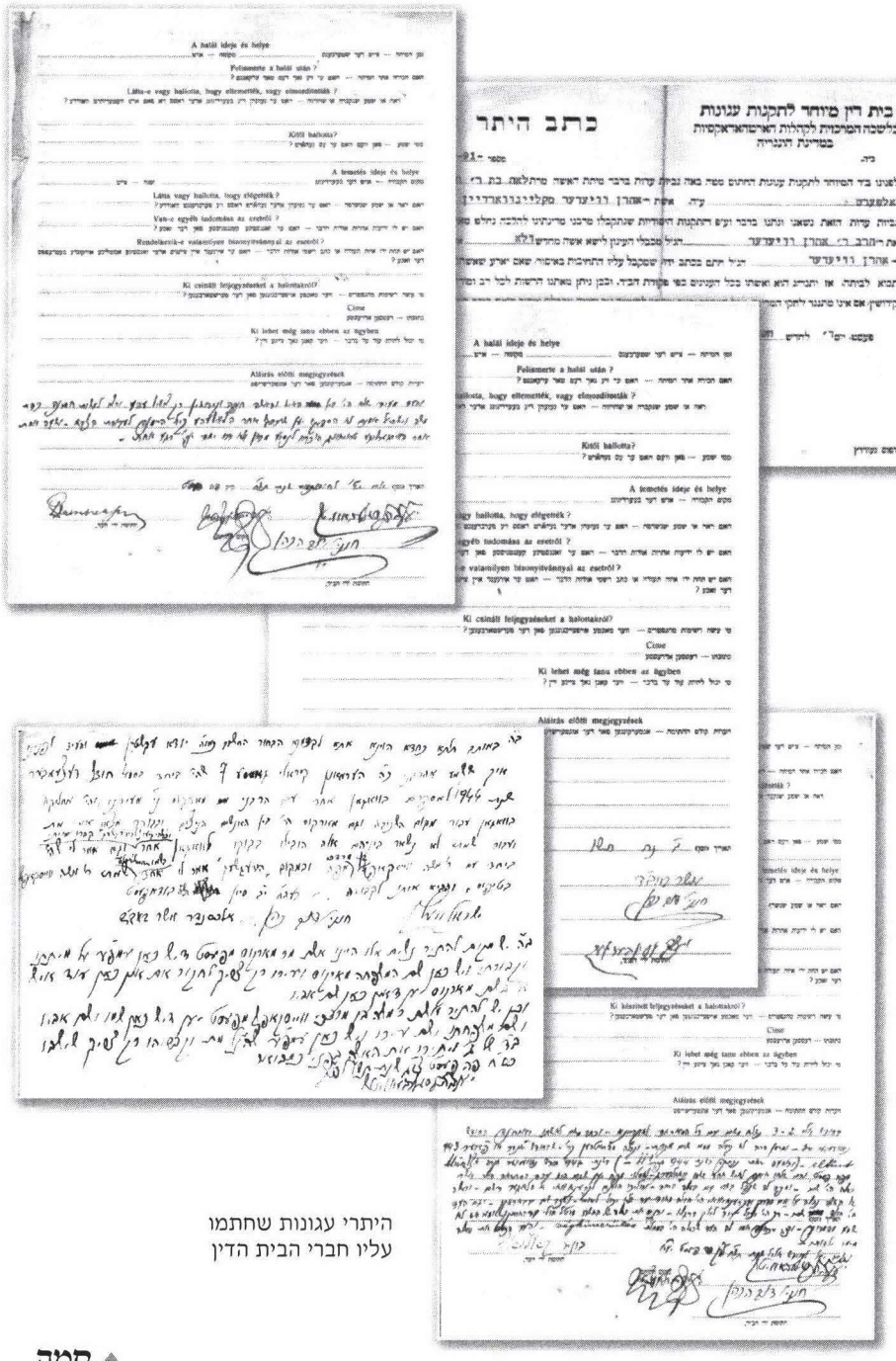
הבית הדין בבודאפעסט שלח את הגאון ר' יעקב סג"ל לעבאוויטש זצ"ל - אבדק"ק קאפאש, כשליח מיוחד אל הגאון ר' חיים מרדכי ראללער זצ"ל - אב"ד ניאמץ, שהיה מפורסם מאוד כיחיד מומחה בשאלות המסובכות של היתרי עגונה, וכתב חיבור בשם "באר חיים מרדכי" בהלכות קשות אלו. הגאון מניאמץ היה מעולם הכתובת המרכזית אליו פנו גדולי הדור בעניני היתר עגונות. עכשיו שבחסדי ה' נשאר הגאון מניאמץ לפליטה, המציא כמה יסודות להיתר עגונות, כדי לאפשר לבתי דינים להתמודד עם אלפי שאלות העגונות שעלו לפניהם. לשם כך נסע אליו הגאון מקאפאש וקיבל ממנו הוראות ברורות ומפורשות, ומאז נפתחו שערי הבית דין.

דלתו של בית הדין היה פתוח לאלפי אנשים ונשים העגונים ועגונות, שלא ידעו האם בעליהן נהרגו או נשארו בחיים חיותם. אחריות הדיינים היתה גדולה לאין שיעור ולאין ערוך. כל סיפור חקרו בנפרד, שמעו עדויות של יהודים שראו בעיניהם את הרשע ימ"ש שולח את הבעל לצד שמאל, שפירושו – מוות בטוח, או שראו מראות שונות במשך ימי המלחמה.

מעיניהם של הדיינים ושל השומעים היו זולגים דמעות, בשמעם את הטרגדיות הנוראות שהעדויות תיארו בפני חברי הבית דין מה שראו במו עיניהם, איך שהללו הלכו כצאן לטבח, רח"ל.

◇ ◇ ◇

חברי הבית דין בבודאפעסט עשו כל אשר לאל ידם לעשות להתיר עגונה מכבליה, ופעמים רבות יצאו מגדריהם, לשלוח שליחים לחקור אנשים שבאו לגור או לעבור דרך, חקרו ואספו כמה יותר ידיעות ומידע מכל האמצעים שעלה בידם. הם עמדו בקשר תמידי עם תושבי ארה"ב וארץ ישראל על ידי מכתבים ועדויות של אנשים שראו מות הקדושים.

היתרי עגונות שחתמו
עליו חברי הבית הדין

על שלחן הבית דין היו מונחים טופסים מוכנים ונרשמו בה כעשרים שאלות שעליהם היו דנים בכל נידון בנפרד. אחר בירורי ההלכות הענפות והסבוכות, היו ממלאים כל הפרטים בצירוף כל צדדי ההיתר, וחברי הבין דין חתמו עליה. אירע לא פעם שרבנים אורחים שעברו דרך בודאפעסט התכבדו לחתום על טופס כזה, שרצו לזכות גם אחרים עם מצוה גדולה ונדירה להתיר עגונה מכבליה.

היתה זו עבודה מתישה וקשה שבמקדש. בכל זאת, כשאבי הצליח להתיר עגונה מכבליה, שתוכל להתחתן שוב, היה לו שמחה עצומה בגודל הזכות שנפל בגורלו. כאשר חברי הבית דין חתמו על היתר העגונה האלף במספר ההיתרים, הם חגגו סעודה מיוחדת על אשר חבלים נפלה להם בנעימים להקים בתים בישראל.

בפנקסי הלשכה נרשם, שהותרו כ-1,358 עגונות שיוכלו לישא שוב, ו-3,408 עגונים מכח חרם דרבינו גרשום. הסיבה שמספר העגונים גדלה פי כמה היתה, בהיות שהרבה יותר אנשים שרדו את המלחמה ממספר הנשים, שנפלו לרב במשך השנים הקשים.

◇ ◇ ◇

לא רק במתן אפשרות הלכתית להקמת בתים בישראל עסק אבי, אלא אף בפועל ממש היה לו חלק בהקמת בתים בישראל, על ידי שעסק בעניני שידוכים לשדך בין בחורים ובחורות שנשארו עירים וערורות בלי משפחה. היתה לו הזכות להוביל לחופתם עשרות חתנים. כמו כן, מתוקף רום תפקידו, היה אחד ממסדרי קידושין הקבועים בחתונות שנערכו בעיר. כל החופות נערכו בחצר בית הכנסת הגדול קאזינצי. בליל ל"ג בעומר אחרי השחרור התקיימו קרוב לארבעים חתונות. עשרות חתנים וכלות עמדו בתור וחיכו לרגע המאושר כשיובילו אותם לחופה, ושוב יוכלו להקים בית מחדש. ידידו של אבי גם כן התחתן באותו ל"ג בעומר, בעיירה אחרת, אבל אבי העדיף להישאר בעיר, כדי לסדר קידושין ולעזור לזוגות הצעירים לעמוד על רגליהם.

אבי היה מטבעו מלא מרץ, מלא תנופה ושמחת החיים, וכל מהותו וישותו היה להגדיל תורה ויהדות. שאיפתו ומגמתו היתה לבנות חיים יהודיים פורחים כמאז ומקדם. בשלוש השנים הבאות היה עסוק במשימתו זו. בנאומים ודרשות שנשא בהזדמניות שונות בבית הכנסת, השפיע על השומעים להיחלץ מן הרושם של ימי האפלה, ולצעוד קדימה לעבר העתיד המזהיר.

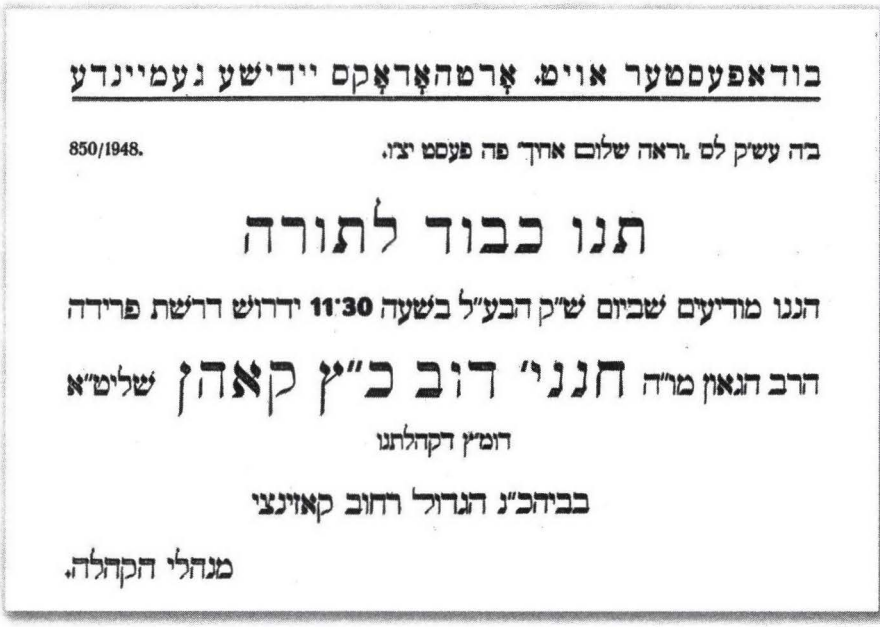
יהודים רבים רצו לעזוב את העיר, אבל דעתו של אבי היתה ברורה וקבועה שישנה אפשרות לבנות חזרה בבודאפעסט אורח חיים חרדי רגיל.

לרגל הילדים אשר לפני

בסוף שנת תש"ח, השתנתה דעת אבי מן הקצה אל הקצה. במקום שעד עכשיו ביקש מכל שומעיו להשאר בהונגריה ולקומם את יהדות בודאפעסט, עכשיו היה מעורר את כל מי שרק רצה לשמוע, לעזוב חיש מהר את מדינת הונגריה ולהמלט אל נפש לאחת מארצות החופש.

שינוי זה התרחש אצלו אחר שהתבונן במצב הפוליטי ששרר במדינה. במשך שלושת השנים מאז תום המלחמה, אכן הידקה הממשלה הרוסית לאט לאט את חבל הקומוניזם מעל הונגריה, אבל באופן מעשי לא היתה לכך שום השפעה על חיי היום יום של היהודים ושל אורח חייהם הרגילים.

עד שביום אחד התעוררנו לגזירה חדשה: מתחילת השנה החדשה הלועזי, כל הילדים יהיו חייבים להשתתף בלימודים בבית הספר בשבת קודש! הדבר מאוד זעזע את אבי. "הילדים שלי ילכו לבית הספר בשבת קודש?" – הוא שאל בלב נשבר. תיכף ומיד התחיל בנסיונות להשיג את הניירות הנחוצים כדי שיוכל לצאת

בודאפעסטער אויס. אָרטהאָדאָקס יידישע געמיינדע

בה עשׂק לם .וראה שלום אחרי פה פעסט יצו. 850/1948.

תנו כבוד לתורה

הננו מודיעים שביום ש"ק הבע"ל בשעה 11'30 ידרוש דרשת פרידה

הרב הגאון מו"ה חננ' דוב כ"ץ קאהן שליט"א

דומ"ץ דקהלתנו

בביהכ"נ הגדול רחוב קאזינצי

מנהלי הקהלה.

מהונגריה בהקדם האפשרי.

מיד שלח אבי מכתב לגיסו הרב ר' יחיאל צבי ווייגנארטען זצ"ל, שכבר התגורר אז בארה"ב, והודיע לו שהיות שהוא מוכרח להמלט מעיר בודאפעסט ומתכונן לשום פעמיו אל עבר ארה"ב על כן רצונו לקבל ידיעות מן חיי היהדות שם. להלן קטעים מהמכתב שאבי קיבל בחזרה:

ב"ה, לכבוד גיסי היקר והנעלה, חוב"ט וכו' וכו' ה"ה כש"ת מו"ה חנניה דוב כ"ץ שליט"א

אחדשה"ט... בענין הפרנסה, הגם שרבנות אינו כפי מנהגו, כי כל עם ועם כלשונו, והרבנים דפה על פי רוב יש לכל אחד ואחד בית הכנסת אשר בנה לו והכנסה יש לו מנדבות ונדרים וכדומה – אבל יודע אני שאתה שו"ב מומחה ובפרט בשחיטת גסות, ומזה יוכל לפרנס אנשי ביתך לפי דעתי.

ובדור, דאם יש שעת סכנה אז לא צריך לשאול וליעץ על ענין פרנסה, כי לא ראיתי כאן אנשים אשר מתו מתוך רעב רח"ל. אבל אם היא רק להשיג מצב טוב במיוחד, בשביל זה לא אתן לשום אדם עצה שיבוא לכאן. כי האנשים דפה לילה ויום לא ישבותו ממש כמשמעו, והוא מאותן דברים שאין הזמן גרמא ולכן אחד האנשים והנשים יעבודו לעולם, ולא כפי ארצות אירופה.

על כן לא יכול שום אדם ליעץ בדבר, אבל אם יש חו"ש סכנות נפשות אז ממילא מחוייבים לעזוב מקום הרשע.

יחיאל צבי ווייגנארטען

כגוף בלא נשמה

כשנודע בעיר, שמשפחתינו מתכוננת לעזוב את בודאפעסט, רעשה כל הקהילה, שיאבדו אבן יקרה וחשובה, ומיד הכינו "סעודת פרידה" נהדרת, שכל תושבי העיר השתתפו בה. כשהתאספו כולם, העניקו ראשי הקהילה כמתנה וכמזכרת נצח "כוס של אליהו" כליל תפארת, וחרותים בה המילים:

"למזכרת אהבה לרבינו רבי חנניה דוב הכהן שליט"א, מהחברת ש"ס דקה"י בודאפעסט יצ"ו – שנת תש"ט לפ"ק."

בשבת האחרונה לשהותינו, שבת פרשת וישב תש"ט, כיבדו את אבי לשאת דרשת פרידה בבית הכנסת הגדול קאזינצי, שהתאספו בו אלפי יהודים.

"יהודים! עלינו לארוז את חפצינו, ולברוח מפה כמו מאש" – הרעים אבי בקולו. למרות שיכלו לאסור אותו בו במקום, על שהעיז לדבר נגד הקומוניסטים הרשעים.

ללא מורא הוא צעק לעבר הנאספים הרבים:

"בימי חנוכה הללו, חייבים אנו לזכור את הקריאה "מי לה' אלי..." (שמות לב, א) לא תוכלו להישאר יהודים חרדים תחת המנהיגות הקומוניסטית, כל יום יוצאת גזירה חדשה, בדיוק כמו בזמן היוונים..!"

"כידוע יש הבדל אחד בין נס חנוכה ונס פורים, שבפורים רצה המן להשמיד ולהרוג את היהודים פיזית, ואילו בחנוכה רצו היוונים להכניע את הנשמה היהודית... מה הרווחנו בזה ששרדנו את החורבן המר, אם לא נוכל להתנהג כמו יהודים נאמנים לתורתינו הקדושה?" – שאל אבי בכאב.

"אסור לנו להסתכל על הפרנסה או על כל נוחיות אחרת, כשילדינו – העתיד של כלל ישראל – עוזבים, לצערינו, את דרך התורה..." אבי עודד את כל חברי הקהילה, שיעשו כמוהו וילכו למקום טוב יותר, לעצמם ולמשפחתם. היו יהודים שאכן צייתו ועזבו את העיר בהזדמנות הראשונה. אבל היו גם אחרים שהתנגדו וחרקו בשיניהם למשמע דבריו החריפים.

לא עבר זמן רב עד שהוכח לעין כל, שאבי כלל לא הגזים בדיבוריו. קיבלנו מכתבים מהיהודים שנשארו לגור בבודאפעסט, שבהם שפכו את ליבם וסיפרו על הקשיים והצרות שלהם, הממשלה הרוסית הקשה מכבידה עליהם את ידה, ומקיפה אותם עם מסך ברזל עבה וקשה. כך, שאף אחד לא יוכל לברוח משם במשך שנים רבות.

◇ ◇ ◇

פעם ישב אבי בחדרו של הרה"ק רבי יואל מסאטמאר זצ"ל כדי לדון אתו בענין מסוים שנגע לנחלת הכלל. באמצע השיחה נכנס חסיד סאטמאר, וסיפר לרבי שהוא מתכנן לקבוע מושבו ב"קאנעטיקעט", שבה תהיה פרנסתו קלה יותר.

הרבי פנה אל החסיד כשהוא מראה על אבי באצבעו, "אתה רואה את היהודי רבי חנניה קאהן שיושב פה? הוא היה פעם ראש בית דין בבודאפעסט... היתה לו שם ממלכה, בית הכנסת מפואר, קהילה, מוסדות תורה, ומשכורת יפה... ובכל זאת הוא עזב הכל, רק מסיבה אחת! כדי שיוכל לתת לילדיו חינוך טוב בין יהודים משלנו..! ואתה רוצה לנסוע ממקום של יהודים חרדים, רק בשביל מעט פרנסה?" – נזף בו הרבי.

פרק ח

הפרידה מאירופה

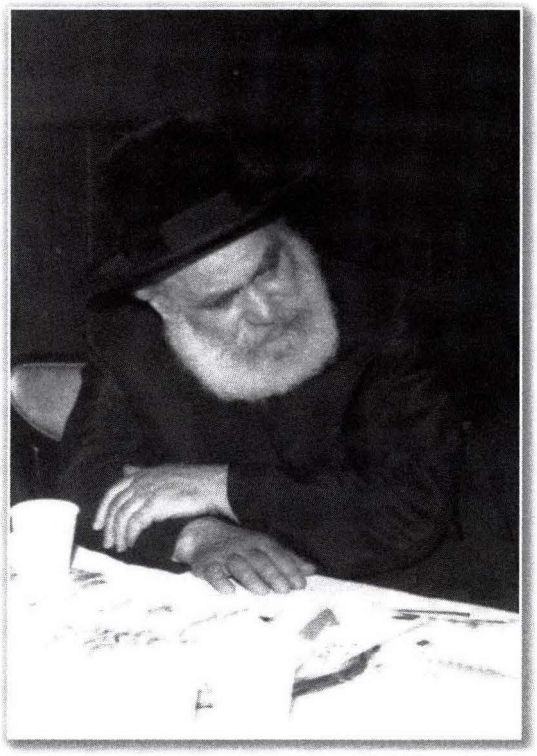
לך לך מארצך וממולדתך...

אבי השתדל לקבל סרטיפיקאטים כדי לעלות לארץ ישראל, אבל העלה חרס בידו. דודי ר' יוסף העסס שהתגורר כבר בארה"ב, התחיל לנסות להשיג עבורינו רישיונות כניסה לארה"ב. אנחנו תיכננו בשקט את יציאתנו מהונגריה, תוך כדי החלטה רבתי, אלו חפצים ניקח איתנו, ואלו נשאיר מאחרינו.

כשאבי כתב מכתב לגיסו ר' מענדל מאשקאוויטש בוויליאמסבורג, ושאלו מה עליו לקחת איתו? ענה לו גיסו, "תארוז מספיק מעילים ומגבעות לשלושים השנה הבאות." היהדות היתה חלשה מאוד עדיין באותם הימים, ודאג שלאבי לא ימצאו בארה"ב חליפות רבניות.

היה קשה להיפרד ולהחליט איזה ספרים להשאיר שמה. אבי נפרד בדמעות שליש מאלפי הספרים שלמד והגה בהם יום יום, ומחידושיו ורעיונותיו שכתב לאור הבוקר מתוך עמל ויגיעה מעמיקה.

מכרנו את הרהיטים במחירים זולים ביותר, כלל לא לפי שוויים האמיתית. אבי לקח את קרשי הסוכה שלנו לנגר מומחה שבנה מהם עשרה ארגזים, ובהם ארזנו את הספרים ההכרחיים שלנו, כלים ובגדים. לפני שסגרנו את הארגזים, הם עברו ביקורת על ידי פקחי העיר כדי לוודא שאיננו מבריחים מהארץ חפצים בלתי

חוקיים. הם דפדפו בכל ספר וספר, כי ספר שנדפס לפני למעלה ממאה שנים – מוגדר כעתיקות, ונאסר להוציאו מהמדינה. למזלינו, הם לא יכלו לקרוא בלשון הקודש, כך שלאבי נותרו מרבית הספרים. את כלי הכסף הם החרימו, אבל כשהמפקחים יצאו מהחדר לכמה דקות, אבי חטף חזרה בזריזות את הפמוטים ואת החנוכייה, והחביא אותם בארגז שכבר נבדק.

אחר חודשים שלימים של המתנה קיבלנו סוף סוף, בתחילת החורף, את המסמכים הנחוצים. אבל עדיין נשארנו תקועים, כי לא יכולנו לכסות את מחירם הגבוה. כעבור שבועות אחדים קבלנו עזרה מהג'וינט. לפלא, הם הסכימו לשלם את דמי הנסיעה למשפחה בת עשר נפשות, למרות היותו דבר נדיר בימים ההם. בערב חנוכה שנת תש"ט, עלינו על הרכבת. שני נציגים מהנהלת הקהילה ליוו אותנו עד בווייטצן, שהיא התחנה הראשונה הסמוכה לבודאפעסט, כדי להביע כבוד והערכה לאבי.

◇ ◇ ◇

אבי כתב מכתב לידידו וחברו לבית הדין - הרה"ג ר' יעקב סניידערס זצ"ל, ששימש אז כבר כאב"ד באזעל, בו הוא מודיע לו על נסיעתינו הקרובה:

ב"ה, חיים וברכה ושלום לכבוד הרב הגאון המפורסם לשבח ולתהילה ידיד נפשי אהובי וחביבי מו"ה יעקב סניידערס שליט"א אב"ד דקה"י באזעל תע"א.

אחדש"ה וש"ת באהבה, באתי בשורות אלו להודיע שברצות ה' בכ"ד כסלו נשים לדרך פעמינו, דהיינו בשעה 2.30 ניסע מכאן על המסילה לארטבערג, ולפי ידיעתי ביום א' חנוכה נהיה אי"ה בגבולו, ואם יש את נפשו להפגש בי, ימחול בטובו לבקרנו ורוב נחת יהיה לי, כי הרבה געגועים יש לי לראותו, ופה אל פה נדבר מכל הנעשה מאז עזב מדינתינו, ואקווה שממדינת אר"ב אוכל לקיים הבטחתי תדיר ולכתוב מאתנו, הנני בזה מוקידו ומכבדו, ידידו באמת.

מש"ק פ' ויצא תש"ט פעסט תע"א

הק' חנניה דוב הכהן

נר מצוה ותורה אור

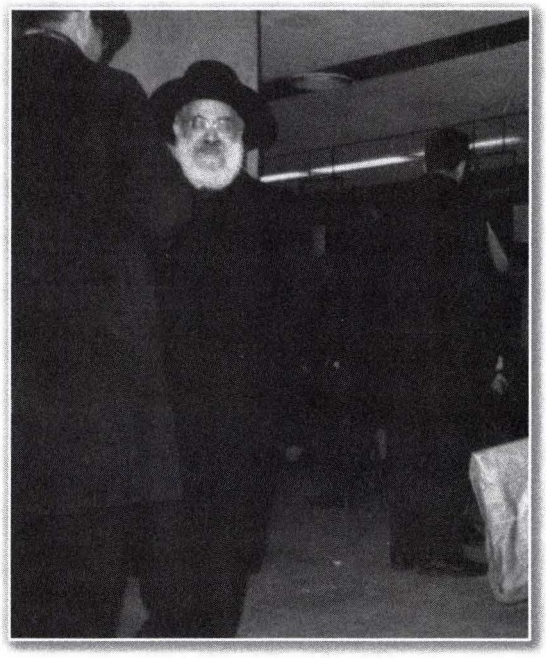
עזבנו את בודאפעסט ביום ראשון אחרי הצהרים. אותו ערב היה לילה ראשון של חנוכה, ואנחנו הדלקנו את הנר הראשון ברכבת. ברגשות מעורבים הבטנו בלהבה הקטנה, בגעגועים לביתינו ולעיר מולדתינו שחיינו בה כל כך הרבה שנים. נפרדנו מהקהילה, שהורי השקיעו בה את כל מרצם וכשרונותיהם. נפרדנו גם מידידינו הטובים ושכנינו הקרובים... ובכל זאת ידענו שהדבר נעשה למטרה אחת ויחידה – שלא יכבה חלילה הנר היהודי ממשפחתינו.

עצרנו בשווייץ למשך זמן. בתחנה חיכה לנו הג"ר יעקב סניידערס זצ"ל שהיה מקורב מאוד לאבי, ביושבם יחד במאות דיני תורה בבודאפעסט. הג"ר יעקב כיהן באותו זמן כרב בבאזעל – שווייץ. הוא עלה לרכבת והביא אתו כמה תפוזים וקופסת אגוזים אמריקאיים, בהתרגשות רבה אכלנו אותם, בפעם הראשונה בחיינו. הג"ר יעקב נשאר לבלות עם אבי תוך כדי נסיעה איתנו עוד תחנות אחדות, ואז נפרדו בברכות חמות ולבביות.

אחרי שני ימים ולילות הגענו לעיר הבירה פאריז. אבל האנייה לארה"ב היתה אמורה להפליג שבועות אחדים מאוחר יותר, לכן התארחנו בבית מלון במשך ארבעה שבועות.

◇ ◇ ◇

אחר שבועות שלימות של המתנה, הגיע היום המיוחל, ביום שלישי קר, בשעות הבוקר, עלינו על אנייה ענקית בשם "דע גראסטע", להפלגה בת עשרה ימים.

בשדה התעופה בדרכו לא"י

הנסיעה היתה איומה. מזג האויר הקפוא והגלים הסוערים ריתקו אותנו למיטות חולים. אבי התרוצץ ממיטה למיטה לטפל בשמונת החולים הצעירים שלו.

עוד בהיותינו בפאריז, שאל אחד היהודים את אבי האם יוכל לקחת אתו ספר תורה שצריך להגיע לארה"ב. אבי הסכים ברצון רב לקחת זאת אתו. הוא גם מצא עשרה יהודים באנייה, ובכן היה יכול להתפלל במנין ולקרוא בתורה.

על אם הדרך, בעת שנסענו באנייה קרה מקרה נורא, שנשאר חרות היטב בעצמותינו:

ביום השני להפלגה, ביום רביעי לפנות ערב החלו לפתע להשמיע קולות האזעקה באנייה, שמשמעו הוא שהאנייה הגדולה עומדת לטבוע במעמקי הים. צמרמורת של פחד הרעידה את כל הנוסעים, ומכל הצדדים רצו האנשים המבוהלים לסיפון האנייה, להינצל מטביעה במים.

מיד אספו הורי את הילדים, ובדמעות חמות נפרדו מכל ילד בנפרד. בקול רך אבי חיזק את ילדיו האהובים, "ילדים יקרים, אני יודע שאנחנו נמצאים בסכנת חיים אמיתית, ואולי עומדים אנו עכשיו ברגעי חיינו האחרונים... בכל זאת חייבים לקבל את הדין באהבה כי זה רצונו של הבורא, אבינו שבשמים..."

אחרי כמה דקות ארוכות של מתח ובהלה, הודיע רב החובל שהאזעקה היתה רק לנסיון, כדי להכין את הנוסעים למקרה שחלילה יקרה אסון, ה"י.

THE NEW YORK SUN, THURSDAY, FEBRUARY 5, 1948

THE KOHNS COME TO A NEW WORLD

Mr. and Mrs. Bela Kohn and their eight children, ages 3 to 15 years, arriving from Budapest today aboard the De Grasse. They were among the displaced persons of the United Service for New Americans, to come here under the auspices

Sun Staff Photo.

READY FOR A NEW LIFE . . . Also arriving on the DeGrasse today was this family of 10, immigrating under the auspices of the United Service for New Americans (USNA). They are Mr. and Mrs. BELA KOHN and their eight children: KATHERINE, 16; JUDITH, 15; NAOMI and RUTH, twins, 3; EVA, 11; ISABELLA, 12; SULAMITH, 9, and MIKLOS, 6. The USNA is caring for the family until suitable living quarters can be found.

קטעים מהעיתונים שדיווחו על הגעתם לארה"ב

שנא את הרבנות

ביום חמישי בבוקר, ד' לחודש שבט עגנה אנייתנו בחוף נוא יארק. שומרי הגבול עכבו אותנו, כי שמותינו הופיעו ברשימת הממתינים לעלות לארץ ישראל. אבל כשאבי העמיד פנים, שאיננו יודע דבר על כך, שחררו אותנו לדרכנו.

בנמל קידמו את פנינו משלחת מהג'וינט, קרובים אחדים ועתונאי נלהב מהעיתון היומי "ניו-יארק סאן" שהפיץ את תמונת משפחתינו. אנחנו יצרנו כותרות ראשיות, כי זאת היתה תופעה חריגה, שמשפחה שלימה, אבא אמא ושמונה ילדים יעברו את המלחמה הנוראה וישארו בחיים. אכן ידו הרחומה של ה' שמרה עלינו מהרשעים צמאי הדם ימ"ש.

בהגיענו לארה"ב הציעו לאבי משרת רבנות מכובדות עם משכורת נאה. בעיר "מקיספארט" במדינת פענסילוועניא היה קהילה הונגרית נכבדת, וכאשר שמעו שאבי הגיע, מיד שלחה משלחת לבקש אותו שיואיל לבוא אליהם לשמש כרב הקהילה. הוא לא היה מוכן לקבל את ההצעה, אף לאחר הפצרות רבות ועלייה במשכורת, בהחליטו לגור רק בין יהודים חסידים באיזור ווילאמסבורג. בסופו של

דבר הכתירו כרב הקהילה את הגאון ר' יקותיאל מרדכי שיק זצ"ל - שהיה מלפנים אב"ד מישקאלץ, ובעמח"ס מרקחת לבשמים.

חשוב לציין, שבמשך הימים הראשונים נתבקש להעתיק משכנו לעיר וואשינגטון-הייטס על ידי הרב דר. רפאל מאללער ז"ל - שהיה ראש הקהילה של "קהל עדת ישורון וואשינגטון-הייטס". קהילת וואשינגטון-הייטס היתה קהילה נאה וחסידה בישראל, ונמנו שם כשבע מאות חברי הקהילה. הגאון הרב יוסף ברויער זצ"ל שימש כאב"ד הקהילה, ורצו למנות את אבי כדיין ומורה הקהילה. אך גם להצעה זו סירב בכל תוקף.

באחד הימים קיבל מכתב שנכתב ונחתם על ידי מכירו מאז הלא הוא הנגיד המרומם ר' חיים שטערן ע"ה שהיה בשעתו אחד מנשואי הפנים וקרואי העדה בבודאפעסט. במכתב הוא מפציר ומרבה בבקשה שיבוא ל"פארעסט הילס" בקווינס לשמש כרב הקהילה, והבטיח להחזיקו ולתמכו אותו באופן נכבד ביותר. ר' חיים שהכיר את אבי וידע את גודל כשרונותיו, ראה בו הכוח לחזק ולרומם את הקהילה דשם. אך, גם לזאת סירב, ולא הואיל שום דבר, שמטרה היחידה והעיקרית שעמדה לנגד עיניו היתה, להעמיד הילדים על דרך ישראל סבא, במקום שגרים בו יהודים חסידיים יראים ושלימים.

◇ ◇ ◇

באותם ימים לא היה קל למצוא מקום מגורים בוויליאמסבורג, בפרט לכזאת משפחה ברוכה, עם שמונה ילדים. ולכן שהינו במשך עשרה חדשים בבית המלון "מארסעל" שהיה בפיקוחם של הג'וינט. שם שהו רבנים נוספים כמו: הגאון ר' אברהם יעקב טייטלבוים זצ"ל - נשיא צעירי אגודת ישראל בוויען; הגאון ר' ישראל אברהם שטיין זצ"ל - אב"ד פאלטיטשאן; הגאון ר' שמחה בונם גרינבערגער זצ"ל - ראב"ד פרעשבורג; הגאון ר' משה שטערן זצ"ל - אב"ד דעברעצין.

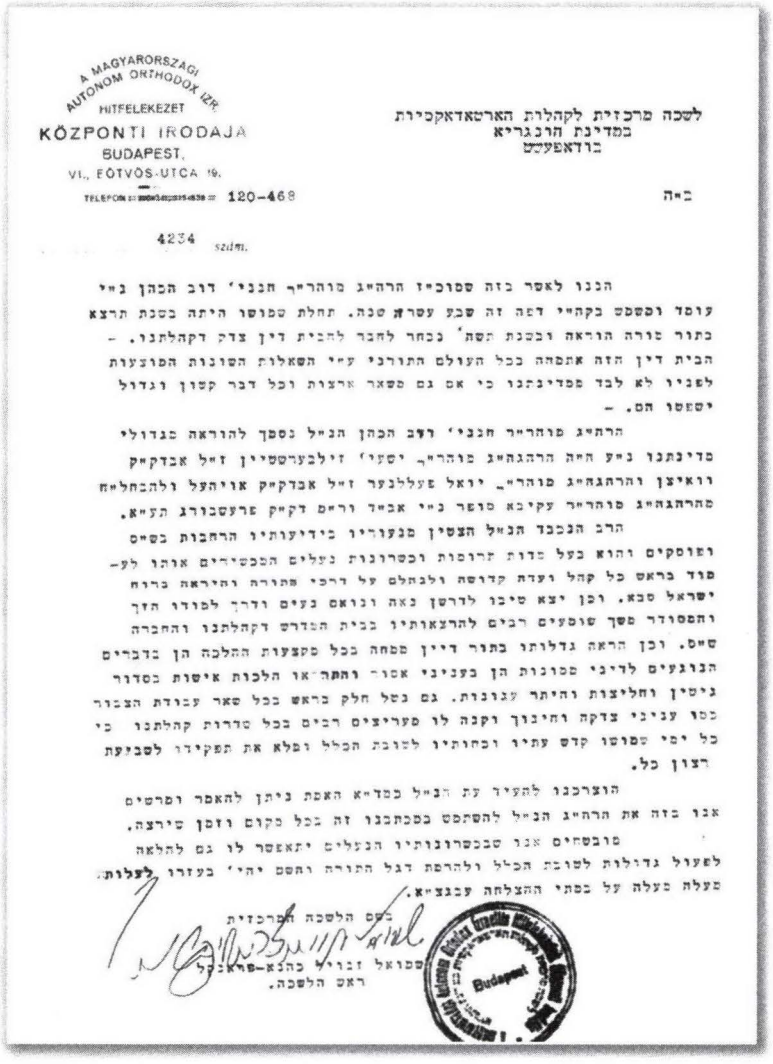
אבי הרבה להשתעשע עמם בדברי תורה, וללמוד אתם בצוותא חדא. באותו רחוב היה מקום כבודו של בית המדרש של הרבי מסאסוב, שהיה מלא בספרים, ואבי העביר שם את מרבית יומו, וזה היתה עבורו טל של תחיה באותם הימים הקשים במדינה נכרית.

עם כמה מהרבנים יצר אבי קשר אמיץ בל ינתק, ועמד עמהם במשא ומתן של תורה גם אחרי שנים רבות. במיוחד נשאר קשור עם הרש"ב גרינבערגער זצ"ל

מפרעשבורג שקבע עמו חברותא, ומדי שבוע בשבוע היה מבקר בבית אבי ולמדו בצוותא.

◇ ◇ ◇

אבי לא הכניס לפיו דבר מהאוכל שהתבשל במטבח המלון, למרות שהיתה להם השגחה מהודרת. אמי נהגה לבשל לו מעט אוכל קל על כירה קטנה שקנינו במיוחד למטרה זאת. מאוכל דל זה, בתוספת קצת ירקות ופירות, אבי חי במשך שנה שלימה.

A MAGYARORSZÁGI AUTONÓM ORTHODOX IZR. HITFELEKEZET
KÖZPONTI IRODAJA
BUDAPEST,
VI., FŐTÖR-UTCA 19.
TELEFON 120-468

לשכה מרכזית לקהלות הארטאדאקסיות
במדינת הונגריא
בודאפעסט

בית

4234 szám.

הננו לאשר בזה שסוכיז הרה"ג מוהר"ר חנני' דוב הכהן נ"י עומד ומשמש בקהיי דמה זה שבע עשרה שנה. תחלת שמושו היתה בסנת תרצא כתור מורה הוראה ובסנת תשת' נכחר לחבר לבית דין צדק דקהלתנו. - הבית דין הזה אתמחה בכל העולם התורני עיי השאלות הסונות המוצעות לפנינו לא לבד שמדיעתנו כי אם גם משאר ארצות וכל דבר קטן וגדול ישמשו חס. -

הרה"ג מוהר"ר חנני' דוב הכהן הנ"ל נשמך להוראה בגדולי מדינתנו נ"ע חיה הרהגה"ג מוהר"ר יעקי' זילבערשטיין זיל אבדק"ק וואיצן והרהגה"ג מוהר"ר יואל שללנער זיל אבדק"ק אויהעל ולהבחל"ח מהרהגה"ג מוהר"ר עקיבא סופר נ"י אבייד ורים דק"ק ערעשבורג תע"א.

הרב הנכבד הנ"ל הצטין בנעוריו בידיעותיו הרחבות בשיס ושופקים והוא בעל מדות תרומות וכשרונות נעלים המכשירים אותו לפי- עוד בראש כל קהל ועדת קדושה ולבחלם על דרכי מהורה והוראה ברוח ישראל סבא. וכן יצא סיבו לדרשן נאה ונואם נעים ודרך לפודו הזך והמפורד משך שופעים רבים להרצאותיו בבית המדרש דקהלתנו והחברה שיס. וכן הראה גדלותו בתור דיין שמחה בכל מקצעות ההלכה הן בדברים הנוגעים לדיני ממונות הן בעניני אסור והתר או הלכות אישות בסדור גיטין וחליצות והיתר עגונות. גם בשל חלק בראש בכל שאר עבודת הצבור כמו עניני צדקה וחינוך וקנה לו מעריצים רבים בכל סדרות קהלתנו כי כל ימי שמושו קדש עתיו וכחותיו לטובת הכלל ופלא את תפקידו לשביעת רצון כל.

הוצרכנו להעיר את הנ"ל בסדי"א האמת ניתן להאמר ומרשים אנו בזה את הרהג"ה הנ"ל להשתמש בשכתבנו זה בכל מקום וזמן שירצה.

סובשחים אנו שבכשרונותיו הנעלים יתאשר לו גם להלאה לשעול גדולות לטובת הכלל ולהרמת דגל התורה ושמס יתי' בעזרו לעלות מעלה מעלה על כסתי ההצלחה עבצ"א.

בשם הלשכה המרכזית
שמואל זבולון כהנא-פראנקל
ראש הלשכה.

Budapest

מכתב שנכתב אחר השואה ע"י ה"לשכה" שבבודאפעסט בו מתואר כל פרטי וקורות חייו בבודאפעסט

באחד מאותם ימים הראשונים, בא לבקר אותנו ידיד ישן מבודאפעסט. היהודי הזה היה פעם שוחט חסידי חשוב מאוד, אבל כשאמי ראתה אותו עכשיו, היא הבחינה ששינה את לבושו ללבוש מודרני יותר בזמן מגוריו בארה"ב. אמי התחילה לצעוק, "אינני מפרקת את החבילות, אנחנו כבר נוסעים חזרה לאירופה..!" היא פחדה מאוד מהנסיונות הקשים שהמדינה החופשית תביא לנו.

מצודתו פרוסה

על אף שהיינו כבר במקום בטוח יחסית, במדינה שאפשר לשמור בה תורה ומצוות ללא הפרעה, בכל זאת אבי לא שכח את יהודי בודאפעסט, והוא יצר קשרים קרובים כדי לעזור לקהילת בודאפעסט ככל האפשר.

מיד כשהגענו לנוא יארק, אבי ניגש לבית המאפה שאפו שם את המצות מצווה, כדי לראות מקרוב את רמת הכשרות של ערימות המצות שהוציאו כבר להונגריה על ידי ארגון יהודי בארה"ב. כשאבי ראה את ההתנהגות המופקרת בבית המאפה, שלח מיד מברק והודיע בו לקהילה האורתודוקסית, שלא ישתמשו באותו סוג מצות שכבר נשלחה להם לכבוד פסח הבא.

מימין לשמאל: הג"ר יעקב קאמינצקי, הג"ר גדלי' שארר, החתן, אב"ד מאטערסדורף, אבי, הג"ר שמחה בונם גרינבערגער אב"ד פרעשבורג זצ"ל

מעת שיצאנו מבודאפעסט, התדרדרה היהדות באופן מפחיד ביותר. הדבר נגרם, בעקבות התחברות הניאולוגים עם קהילת האורתודוקסים.

הניאולוגים מעולם רצו להתחבר עם האורתודוקסים, ולהתחשב כחלק מכלל ישראל, ובאופן זה יהיו הם הרוב, והממשלה יכרע כמוהם בכל דבר העולה על הפרק.

מתחילה לא הצליחו בדבר, כי הממשלה ההונגרית הכירה ביהודים היראים כדת נפרדת. אך אחר המלחמה, נשתנו פני הדברים, היותם חיים תחת שלטון הקומניסטי הרוסי, שלא היו אוהבים לדת בכלל וליהדות בפרט. הממשלה הודיעה לר' שמואל זאנוויל כהנא-פראנקל - שעמד בראש הלשכה האורתודוקסית, שעליו לוותר על עצמאות ה"לשכה האורתודוקסית" ויתחבר אל הניאולוגים, והיו לאחדים. בהוסיפם שאם יעשה כך, אז יותן מקום לקיים סדרי קהילה דתיים - חרדיים, אף שיהיו תחת אירגון משותף עם הניאולוגים, ואם לאו, יבטלו כליל את הקהילה האורתודוקסית.

נתעוררה אז סערה גדולה, מכיון שהממשלה איים לסגור כליל את הקהילה האורתודוקסית, האם לפחות מותר לו להציל באפס קצהו את הקהילה על ידי

ברקידה על יד האנייה בעת שנפרד מידידו אב"ד מאטערסדורף זצ"ל שנת תשי"ט בעת שנסע לארה"ק להקים הקרייה ומוסדותיו הנודעים

התחברות להרשעים. השאלה נשלחה לגדולי הרבנים, ותשובותיהם ודעותיהם לא נתאחרו לבוא, ונדפסו כמה תשובות בענין. לא כאן הוא המקום להביא את פרטי השאלות ותשובות גדולי ישראל בנידון, רק אביא קטעים אחדים מאחת התשובות המופנות לחברי הבד"ץ ובתוכם גם אבי.

להלן העתקה מתשובת מהריא"ץ דושינסקיא (ח"א סימן מ"ח):

יום א' לחודש אדר שני שנת תש"ח פעיה"ק ירושלים תובב"א.

משוכן שחק עדי עד, רב שלו' לשלשה מטיבי צעד, ה"ה הרבנים הגדולים, מלאים הלולים, מפז יקרים, ידידים אהובים וברורים, ה"ה כבוד הרה"ג כש"ת מוה"ר ישראל וועלץ נ"י, כבוד הרה"ג מוה"ר חנני' דוב כהן נ"י, כבוד הרה"ג מוה"ר יעקב סניידערס נ"י הם העומדים על משמרתם, דיינים ומורים דק"ק ב"פ יע"א רב שלום מעתה ועד עולם.

אחדשה"ט, מכתבם הגיעני זה איזה שבועות, אבל היות הוצרכתי לנדד ממקומי היות שם מקום סכנה רח"ל, וכמה טירדות וסיבות סבבוני לזאת יסלחו אם אחרתי בתשובה מאהבה. מה שכ' שהעלו את ירושלים על זכרונם להתפלל, כהלכה עשו כמבואר בתענית (כ"א ע"ב) וברמב"ם הל' תעניות (פ"ב ה"י) ובשלחן ערוך סי' תקע"ו (סעיף ב') דאם יש גזירה בארה"ק כל גליות מתענים דכולם הם כשפחה לפני גבירתה...

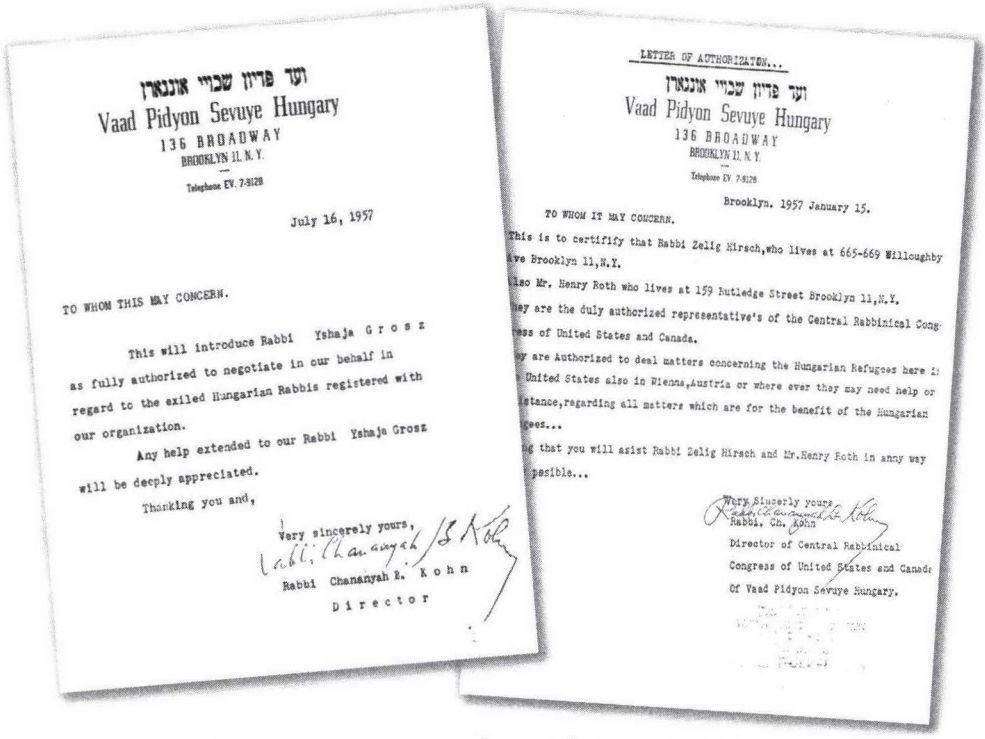
ומה שכ' אודות להתחבר עם סניף הציונים, כבר נפסקה במשנה פרק"א (פ"א מ"ז) ואל תתחבר וכו' — ושם באבות דר"נ אפילו לד"ת, נראה דהוכיח כן דאל"כ מיותר לגמרי הלא כבר נאמר הרחק משכן רע דזה לא הגיע לכלל רשע, אלא על כרחך אפילו לדברי תורה... ועי' בתשובת מהר"ם שיק זצוק"ל בכמה תשובות דראוי להתרחק ולעשות גדרים לזה כמו שבאמת הגאונים במדינת אונגארין זי"ע עשו תקנות וקהילות נפרדות, והיא שעמדה שנתרבה התורה והיראה וכמה וכמה ישיבות גדולות, ובמקומות שלא עשו הרחקה נתמעטה התורה וירדה עשר מעלות אחורנית, וכעת ראוי לילך בנתיבותיהם ולא לזוז מאחריהם, וה' יה' אתכם להעמיד הדת על תילה ולגדור גדר ולעמוד בפרץ עד ירחם ה' ויערה רוח טהרה ממרום וכל ישראל למקטן ועד גדול ישובו בתשובה שלימה ואז יעשו כולם אגודה אחת לעשות רצון אבינו שבשמים ויחזיר שכינתו לציון וירושלים בב"א.

למעשה אחר דין ודברים בין גדולי ישראל, נתקבלה ההחלטה שיצטרפו עם הניאולוגים, "כהוראת שעה", ונעשה מזו לשכה ישראלית אחת, והלשכה המרכזית האורתודוקסית נסגרה לדאבון כולם.

שכל פעולתו אמת וצדק

בשנת תשט"ו נתעורר העם ההונגרי להתמרד באדוניו הרוסי, ובחוצות הונגריה הנף דגל החופש. מאות אלפי הונגריים יצאו אל החוצות והתחילו להפגין נגד המשטר המדכא, והצליחו לקבל את מושכות השלטון לידיהם. הדוב הרוסי בראותו את טרפו נשמט מפיו, פשט טלפיו המרושעות, ובכח גדול פלש לתוך הונגריה, ובחמת טרף דיכא את המרד. מאות יהודים ניצלו את הבהלה וחוסר היציבות ששלט במדינה באותה תקופה והתחמקו אל מעבר לסורגי הברזל וברחו לוינה – אוסטריה.

בין היהודים הגולים היו ציבור גדול של יהודים חרדים. וגם תלמידי שתי הישיבות

ועד פדיון שבויי אונגארן
Vaad Pidyon Sevuye Hungary
136 BROADWAY
BROOKLYN 11, N. Y.
Telephone EV. 7-8128

July 16, 1957

TO WHOM THIS MAY CONCERN.

This will introduce Rabbi Yshaja Grosz as fully authorized to negotiate in our behalf in regard to the exiled Hungarian Rabbis registered with our organization.

Any help extended to our Rabbi Yshaja Grosz will be deeply appreciated.

Thanking you and,

Very sincerely yours,
Rabbi Chananyah E. Kohn
Director

LETTER OF AUTHORIZATON...

ועד פדיון שבויי אונגארן
Vaad Pidyon Sevuye Hungary
136 BROADWAY
BROOKLYN 11, N. Y.
Telephone EV. 7-8128

Brooklyn. 1957 January 15.

TO WHOM IT MAY CONCERN.

This is to certifify that Rabbi Zelig Hirsch,who lives at 665-669 Willoughby ave Brooklyn 11,N.Y.

also Mr. Henry Roth who lives at 159 Rutledge Street Brooklyn 11,N.Y.

hey are the duly authorized representative's of the Central Rabbinical Congress of United States and Canada.

ey are Authorized to deal matters concerning the Hungarian Refugees here in United States also in Wienna,Austria or where ever they may need help or stance,regarding all matters which are for the benefit of the Hungarian gees...

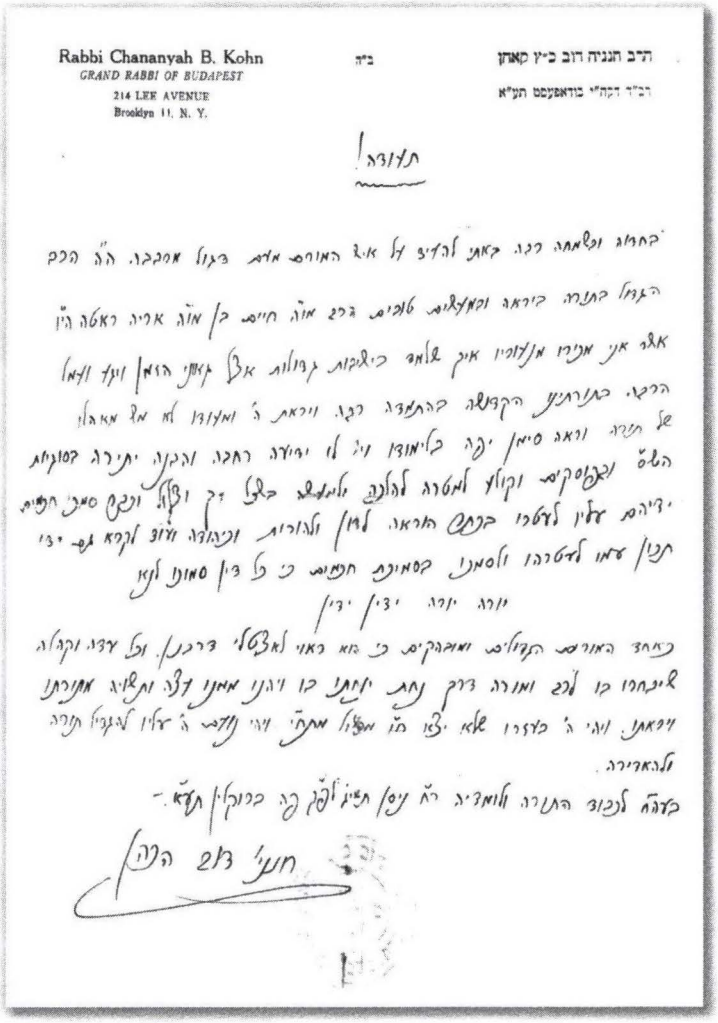
g that you will asist Rabbi Zelig Hirsch and Mr.Henry Roth in anny way possible...

Very Sincerely yours,
Rabbi, Ch. Kohn
Director of Central Rabbinical
Congress of United States and Canada
Of Vaad Pidyon Sevuye Hungary.

מכתבים שנחתמו על ידי אבי לצורך ועד פדיון שבויי אונגארן

שעדיין פעלו בהונגריה: ישיבת פאקש בהנהלת הגאון ר' ברוך צבי מאשקאוויטש זצ"ל, וישיבת וואדקערט בהנהלת הגאון ר' שמעון יחזקאל יאקאבאוויטש זצ"ל הבריחו את הגבול. אבל היה דרוש כסף רב כדי להביא את היהודים אל ארץ נושבת מיהודים, כמו ארץ ישראל או ארה"ב.

אז הקים האדמו"ר מסאטמאר זצ"ל ועדה בשם "ועד פדיון שבויי אונגארן" שהתמסרה ליהודי הונגריה שרצו להגיע לארה"ב. אבי היה פעיל מאוד ועמד בראש הועדה. באותם ימים, יצא ר' ישעיה גראס לנסיעה השנתית שלו לאיטליה, כדי

Rabbi Chananyah B. Kohn
GRAND RABBI OF BUDAPEST
214 LEE AVENUE
Brooklyn 11, N. Y.

ב"ה

הרב הגניה הוב בי"ץ קאהן
רב"ד דקה"י בודאפעסט הע"א

תאודה!

מכתב הוראה שכתב לצורך הצלת העסקן ר' חיים ראטה

לבדוק מקרוב את האתרוגים שהוא סחר בהם. הרבי ביקש ממנו שיעצור בוינה, וידאג ליהודים שנמצאים שם. אז כתב לו אבי מכתב המלצה, שעמד לעזרתו למלא את בקשתו של הרבי.

עם הג"ר יעקב צבי יונגרייז זצ"ל אב"ד יארמאט, עומד על גביהם אב"ד האדהאז זצ"ל

בהיותו איש ישר ומחושב, מינה הרבי את אבי לפקח ולחלק את סכומי הכסף הגדולים כדי שתהיה אפשרות להעביר את היהודים למדינה בטוחה, לארה"ב.

גם גיבור ההצלה הנודע, הגאון ר' מיכאל בער ווייסמאנדל זצ"ל - ראש ישיבת נייטרא, תמך בהתלהבות בעבודת הועד. אצל ה"מלוה מלכה" שנערכה לטובת ישיבת נייטרא, הצהיר חגיגית, "בהסכמת כל הציבור, אני מפריש סכום כסף גדול מתרומות שנאספו הערב בשביל הישיבה, למטרה חשובה זו של פדיון שבויים."

◇ ◇ ◇

באותם הימים, הערימה הממשלה האמריקאית קשיים לאורך הדרך לכל אלו שרצו לקבל היתר מגורים. אחד מהתכסיסים שהשתמשו בה הרבה מאחינו בני ישראל, היה לרשום במסמכי הממשלה, שאיזה קהילה או מוסד רוצה להכתירם או להעמידם בתור רב או מנהל הקהילה. כמובן, שלזה היו צריכים מסמך מוכר, והיות שאבי היה רב רשמי בבודאפעסט, היה לו הסמכות לכתוב מסמכים כיוצא בזה.

ובכן, באותן הימים דפקו על דלתו עשרות אנשים בכדי לקבל ממנו מכתבי הוראה ומכתבי המלצה. אבי כתב הרבה מכתבים כאלו בתשואת חן, אך התנה עמהם תנאי

קודם למעשה, שיחזרו לו את הכתב לאחר ששימשו עמו לפי צרכם, בגלל חשש רחוק של שקר ואונאה...

מענין לענין, מרבים לספר הרבנים שקיבלו ממנו היתרי הוראה וסמיכה, שהיה מתנה עמהם מקודם, שתוקף ההיתר הוראה הוא רק כל זמן שהם יושבים והוגים בתורה שמעתתא אליבא דהלכתא. אולם ברגע שהם יוצאים למסחר, תקפה ופגה כוח ההיתר. המילים אלו היה רגיל לכתוב בכל כתב הוראה, "ובלבד שישב באהלה של תורה..."

ואזדא לטעמיה, שכל בעלי הוראה צריכים לחזור ולשנן את כל השו"ע בתמידות, ובלי זה לא נקראו בעלי הוראה.

מן הענין לציין כאן, שכן היה דעת הפוסק הדור הכהן הגדול מאחיו המהרש"ם מברעזאן זצ"ל, כמו שמסופר בספר "ויצא פרח" (עמוד עה) להגאון ר' אברהם חיים ריינמאן זצ"ל - אב"ד קרעטשיניב, בשם אביו הגאון ר' אלעזר ריינמאן זצ"ל - אב"ד גלאגוב, שבעת שנטל היתר הוראה מאת הגאון מהרש"ם זצ"ל, אמר לו, "מורה הוראה מחויב ללמוד ולחזור יומם ולילה על לימודי ההוראה, שו"ע עם כל המפרשים בלתי הפסק." כאשר מוסיף לו המהרש"ם זצ"ל, שבעת שהוא קיבל הוראה מאת הגאון בעל מנחת חינוך זצ"ל אמר לו כמו כן, "היות שבדעתך להתעסק בהוראה, הישמר והיזהר לחזור תמיד על ד' חלקי שולחן ערוך ונושאי כליו, עד כדי כך שבתפילת שחרית בשבת, שאז אמירת פרק איזהו מקומן אינו במקום קרבנות, היות שבשבת אינם מקריבים קרבנות, אלא בתור לימוד משניות. לכן לא יאמר הוא איזהו מקומן, לפי שמורה הוראה אין לו רשות ללמוד משניות אלא יחזור בזמן ההוא על שולחן ערוך."

פרק ט

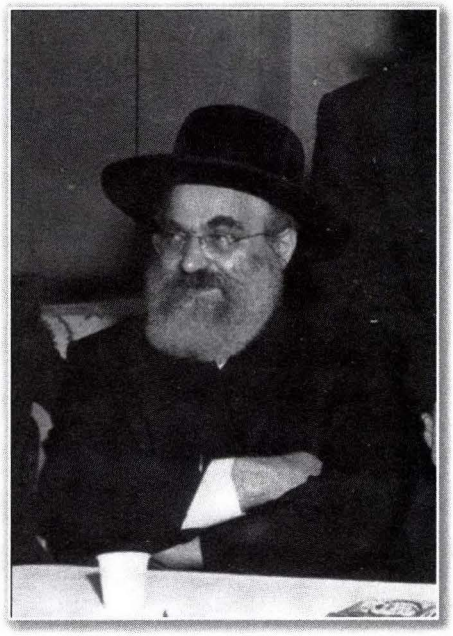
אל המנוחה ואל הנחלה

ויזכו לראות בנים...

הורי לא היו מוכנים לשמוע הצעות אחרות, והיו דבוקים למטרה להתיישב דווקא באיזור ווילִיאמסבורג היהודי. הם חרטו על דגלם מאמר חז"ל (אבות פרק ו משנה י), "אם אתה נותן לי כל כסף וזהב, איני דר אלא במקום תורה" וראו בו את המקום הנבחר, היותו מיושב עם יהודים חרדים וחסידיים, מלא וגדוש עם רבנים ומרביצי תורה. למרות שעברנו לשם בלי שום מקור פרנסה מסודר לכלכל בו את משפחתינו, לעומת שאר מקומות ששם הציעו לו משרות מכובדות עם משכורת נאה, בכל זאת העדיף אבי לחיות חיים פשוטים יותר מאשר לקבל משרת רבנות בכל עיר אחרת שאיננה מלאה ביהודים יראים וחסידים.

זה היה החינוך הטהור והמסור שהורי כל כך שאפו לו, ומסרו נפשם על זה. חינוך הילדים, האוצר המנוצר הכי יקר וחשוב אצלם, ששמרו עליהם בכל צעד ושעל כבבת עיניהם.

כמו שאמי התבטאה פעם, כשהלכה לקנות בגדים בחנות. כשהגיע תורה לשלם, הוריד בעל הבית מעט מן המחיר, באומרו, "סוף כל סוף, את הרי אינך ראקאפעלער העשיר..." אמי מיד הביטה בעיניו ואמרה לו, "אני עשירה בהרבה מראקאפעלער... כי זכיתי ב"ה בילדים טובים..!"

הורי לא חסו על שום דבר כשהדבר היה כרוך בחינוך הילדים, והיו משלמים כל מחיר בכדי שיהיו להם ילדים מוכשרים ומחונכים היטב. בבודאפעסט חיינו ממשכורת קטנה מהקהילה, בכל זאת הצליחו הורי לחסוך, ולשום בצד שלשה פענגא מידי חודש בחודשו, שיהיה להם לעת הצורך. כשהגיעו ימות החורף, נשארנו בבית במשך שלשה חדשים תמימים. באותו זמן, שרותי הרפואה לא היו עדיין כל כך מפותחים, ובעקבות זה, כשילד אחד חלה, על פי חוק ההונגרי היו צריכים כל שאר ילדי המשפחה להישאר בבית למשך שלושה שבועות, והדבר נמשך כל החורף, כשהילד סוף סוף הבריא, השני חלה וכו'...

הורי, שחינוך הילדים עמד עבורם כדבר העיקרי והכי חשוב, רוקנו אז את חסכונותיהם הדלות עד הפרוטה האחרונה, ושכרו מורים פרטיים, כדי שילמדו עם הילדים את מה שהחסירו בבית הספר.

לא לידי מתנת בשר ודם

כשהגענו לארה"ב לא היתה ברירה אחרת בידי הורי, אלא לשלוח את הבנות הגדולות לעבודה. אחרי בדיקה קפדנית של בתי החרושת, שלחו הורי את שתי אחיותיי הגדולות לתפור בגדים במפעל שהבעל הבית שלו היה יהודי חרדי.

מהמשכורת הדלה שאחיותי הביאו הביתה, חיינו בשנים הראשונות בארה"ב. הורי חיו תמיד עם חשבון כלכלי מסודר, וכל הקניות בבית נערכו אך ורק על פי סכום הכסף שהיה נמצא תחת ידם באותו עת. אף פעם אבי לא רצה ללוות כסף. אפילו במכולת שהיה נהוג מימים ימימה לקנות על החשבון, נמנעו הורי מזה, אלא תמיד שילמנו מראש. העדפנו את "עשה שבתך חול" מאשר להיות "תצטרך לבריות". הסתפקנו במה שהיה לנו, כי לא רצינו להזדקק לעזרת יהודים אחרים.

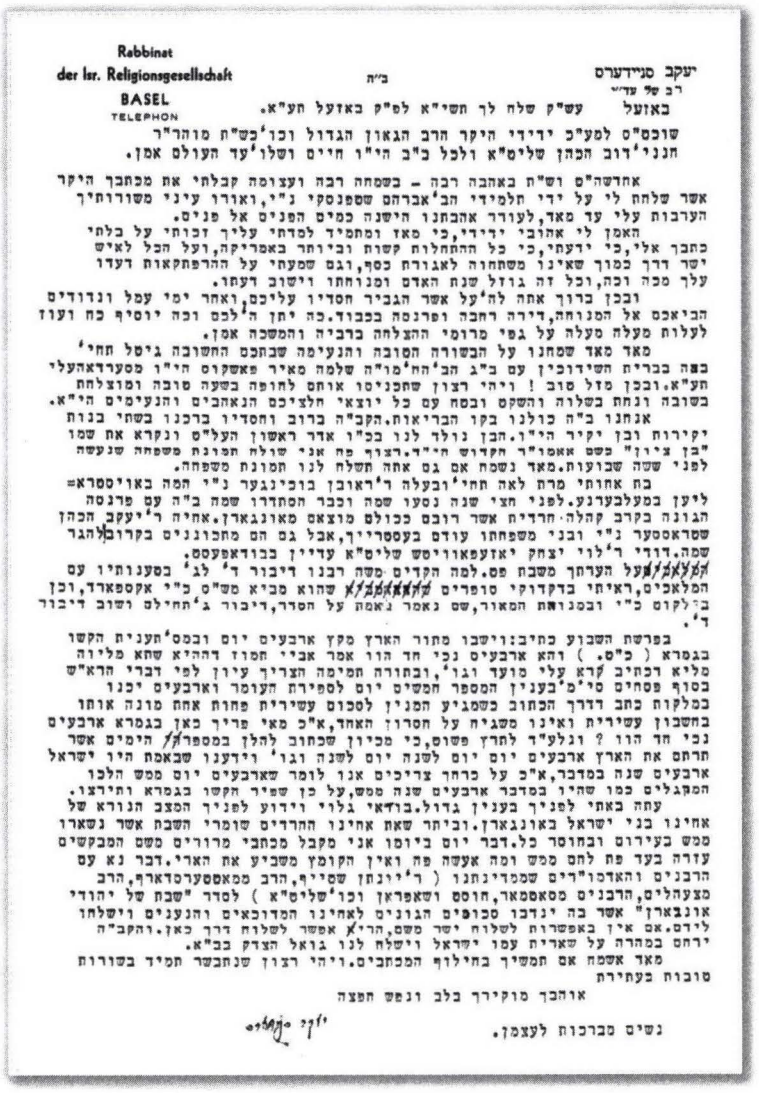
מימין לשמאל: הרב חיים בער גרינפעלד, אבי, הג"ר משה דוד אסטרייכער אב"ד טשימפאו, האדמו"ר מסאטמאר בעל "ברך משה" זצ"ל

עוד יזכור לנו, כשאחותי הבכורה התחתנה עם גיסי ר' שלמה מאיר פשקוס, הוזמנו רק מנות בשר לסעודת החתונה, אבל לא חילקו כלל דגים כמו שהאנשים המכובדים חילקו בתחילת הסעודה. לפני החתונה של אחותי השניה עם גיסי ר' צבי אלימלך גראסמאן, הגיע לביתינו שכינינו ר' וואלף מייער והציע להלוות כסף לאבי שיוכל להרשות לעצמו להגיש סעודה שלימה עם בשר ודגים. אבי ביקש ממנו שיבוא למחרת כדי שיוכל להרהר בדבר.

למחרת, כשר' וואלף הגיע, הודיע לו אבי את החלטתו שהוא מסרב ללוות כסף... והסביר לו, "אינני רוצה למצוא חן בעיני אנשים מסוימים מצד זה, ומצד השני להיות חייב לאנשים אחרים..!"

◇ ◇ ◇

למרות שאבי היה רב נערץ, לא רצה אף פעם להגיע לידי מתנת בשר ודם, אלא להרוויח ביושר את כספו. גם כספי המדינה שהוא היה זכאי לכך בצדק וביושר, הוא לא היה מוכן לקחת בשום אופן, באומרו שהכסף הזה הוא "צדקה", והדין הוא שאסור לקחת צדקה מגוי! ולא זו בלבד, אלא כשמדינת גרמניה פתחו את אוצרותיהם והתחילו לחלק כספי פיצויים לשרידי השואה, שתחת ממשלתם המרושעת סבל צרות רבות ורעות, גם את זה לא לקח, ולא רצה ליהנות בשום אופן מכסף זו.

Rabbinat
der Isr. Religionsgesellschaft
BASEL
TELEPHON

ב"ה

יעקב סניידערס
רב של עדה"
באזעל

עש"ק שלח לך חש"א לפ"ק באזעל חע"א.

שוכפ"ס למע"כ ידידי היקר הרב הגאון הגדול וכו' כש"ת מוהר"ר חנני' דוב הכהן שליט"א ולכל ב"ב הי"ו חיים ושלו' עד העולם אמן.

אחדשה"ס וש"ת באהבה רבה – בשמחה רבה ועצומה קבלתי את מכתב היקר אשר שלחת לי על ידי תלמידי הב' אברהם שפנסקי נ"י, ואורו עיני משורותיך הערבות עלי עד מאד, לעורר אהבתנו הישנה כמים הפנים אל פנים.

האמן לי אהובי ידידי, כי מאז ומתמיד לפתחי עליך זכותי על בלתי כתבך אלי, כי ידעתי, כי כל ההתחלות קשות וביותר באמריקה, ועל הכל לאיש יקר דרך כמוך אינו משתחוה לאגורת כסף, וגם שמעתי על ההפתקאות דעדו עלך מכה וכה, וכל זה גודל שנת האדם ומנוחתו וישוב דעתו.

ובכן ברוך אתה לה' על אשר הגביר חסדיו עליכם, ואחר ימי עמל ונדודים הביאכם אל המנוחה, דירה רחבה ומרגעה בכבוד. כה יתן ה' לכם וכה יוסיף כח ועוז לעלות מעלה מעלה על גבי מרומי התעלה ברביה והמשכה אמן.

מאד מאד שמחנו על הבשורה הטובה והנעימה שבתכם החשובה גיטל תחי' בתה בברית השידוכין עם ב"ג הב' הח' מו"ה שלמה מאיר פאשקוס הי"ו מסערדאהעלי תע"א. ובכן מזל טוב! ויהי רצון שתכניסו אותם לחופה בשעה טובה ומוצלחת בשובה ונחת בשלוה והשקט ובטח עם כל יוצאי חלציכם הנאהבים והנעימים הי"א.

אנחנו ב"ה כולנו בקו הבריאות. הקב"ה ברוב וחסדיו ברכנו בשתי בנות יקירות ובן יקיר הי"ו. הבן נולד לנו בכ"ו אדר ראשון העל"ס ונקרא את שמו "בן ציון" כשם אאמו"ר הקדוש הי"ד. רצוף פה אני שולח תמונת משפחה שנעשה לפני ששה שבועות. מאד נשמח אם גם אתה תשלח לנו תמונת משפחה.

בת אחותי מרת לאה תחי' ובעלה ר' ראובן בוכינגער נ"י המה באויסטרא= ליען בסלבערנע. לפני חצי שנה נסעו שמה וכבר התפדרו שמה ב"ה עם פרנסה הגונה בקרב קהלה חרדית אשר רובם ככולם מוצאם מאונגארן. אחיה ר' יעקב הכהן שטראסטער נ"י ובני משפחתו עודם בעסטרייך, אבל גם הם מתכוננים בקרוב להגר שמה. דודי ר' לוי יצחק יאדעפאוויטש שליט"א עדיין בבודאפעסט.

[illegible] על הערתך במשנת פט. למה הקדים משה רבנו דיבור ד' לג' בפעמותיו עם המלאכים, ראיתי בדקדוקי סופרים [illegible] שהוא מביא מש"ס כ"י אקספארד, וכן בילקוט כ"י ובפנחאת המאור, שם נאמר נאמת על הספר, דיבור ג' תחילם ושוב דיבור ד'.

בפרשת השבוע כתיב: וישבו מתור הארץ מקץ ארבעים יום ובמס' תענית הקשו בגמרא (כ"ס.) והא ארבעים נקי חד הוו אמר אבי' מפוז דהיא שחא מליוה מליא וכתיב קרא עלי מועד וגו', ובתורה חמיסה הצריך עיון לפי דברי הרא"ש בסוף פסחים סי' מ"ב בענין המספר המשים יום לספירת העומר וארבעים יכנו במלקות בתב דדרך הכתוב בשמגיע המנין לסכום עשירית פחות אחת מונה אותו בחשבון עשירית ואינו משגיח על חסרון האחד, א"כ מאי פריך כאן בגמרא ארבעים נקי חד הוו? ונלע"ד לחדץ פשוט, כי מכיון שכתוב להלן במספרם הימים אשר תרתם את הארץ ארבעים יום יום לשנה יום לשנה וגו' וידענו שבאמת היו ישראל ארבעים שנה במדבר, א"כ על כרחך צריכים אנו לומר שארבעים יום ממש הלכו המקבלים כמו שהיו במדבר ארבעים שנה ממש, על כן שייר הקשו בגמרא ותירצו.

עתה באתי לפניך בענין גדול. בודאי גלוי וידוע לפניך המצב הנורא של אחינו בני ישראל באונגארן. וביחר שאת אחינו החרדים שומרי השבת אשר נשארו ממש בעירום ובחוסר כל. דבר יום ביומו אני מקבל מכתבי מרורים משם המבקשים עזרה בעד פת לחם ממש ומה אעשה פה ואין הקומץ משביע את הארי. דבר נא עם הרבנים והאדמו"רים שמפרינתנו (ר' יוסף שטיין, הרב מאמסערסדארף, הרב מצקלים, הרבנים מסאסמאר, חוסט ושאפראן וכו' שליט"א) לסדר "שבת של יהודי אונגארן" אשר בה ינדבו סכומים הגונים לאחינו המדוכאים והנעניים וישלחו לידם. אם אין באפשרות לשלוח ישר משם, הרי אפשר לשלוח דרך כאן. והקב"ה ירחם במהרה על שארית עמו ישראל וישלח לנו גואל הצדק בב"א.

מאד אשמח אם תמשיך בחילוף המכתבים. ויהי רצון שנתבשר תמיד בשורות טובות בעתירת

אוהבך מוקירך בלב ונפש חפצה

נשים מברכות לעצמן.

מכתב שקיבל מהג"ר יעקב סניידערס זצ"ל שכיהן אז כאב"ד באזעל - שווייץ

בטחון זו היתה מנת חלקו של אבי לאורך ימיו. היה מרגלא בפומיה לפרש מאמר חז"ל (בבא בתרא קלג, ב), "אמירתו לגבוה כמסירתו להדיוט", שכמו שכאשר מישהו מוסר דבר לחבירו, הרי לא שייך לשאול מאן יימר שיתן, הרי ברור כשמלה שהדבר כבר מסור לחבירו. כן הוא באמונה ובטחון בה', אין שייך לשאול כלל וכלל, מאן יימר שיפתח הקב"ה את אוצרותיו ויפרנס אותנו בטובו, כי אם בכח הבטחון צריך לראות הדבר כאילו כבר נעשה.

דבר תורה זו מסמל את מהותו וישותו שכל כולו היתה מליאה וחזקה באמונה שלימה. בבחינת "הוא היה - אומר", מה שהאדם הוא בעצמו, כן מוסר ומגיד בפיו לאחרים. זאת ראינו במוחש רב אצל אבי.

כל העולם ניזון בשביל חנניה בני...

למרות היותו נהנה מיגיעת כפו ומונע ידיו מלקבל עזרה בשום אופן, כשבא הדבר לידי אחרים, היה עומד כגיבור בקרב לבוא לעזרת אחרים, וסייע ליהודים רבים להעמיד אותם על רגליהם. באותם השנים הוקמה ה"קלעמס קאנפרענץ" הידועה, שחילקה כסף רב כדי לעזור לרבנים ותלמידי חכמים שאיבדו את משרותיהם בזמן מלחמת העולם השניה. לאחר זמן, הם התחילו לעשות קשיים לרבנים שלא הגיעו מגרמניה והסביבה. הם נהגו לשלוח אנשי ביקורת לפקוח ולסקור את הרבנים, ושאלו אותם עשרות שאלות וכדומה, והטרידו בחינם את הרבנים החשובים. כך, שהיה קשה מאוד להשיג את הכסף.

אז קראו לאסיפה גדולה שהשתתפו בה למעלה ממאתיים רבנים. בישבם ודנו בדבר החליטו לקחת צעד, ולשלוח משלחת של עסקנים אחדים שישתדלו בחלונות הגבוהים בוואשינגטון. כמו כן נוסד "ועד פעולה" של עשרים ושתים רבנים, שיתעסקו בכל הבעיות.

אבי היה פעיל מאוד בועדה, יחד עם הרבנים: הגאון ר' אפרים אשרי זצ"ל - אב"ד קאוונא; הגאון ר' אייזיק אייכנשטיין זצ"ל - אב"ד קיוויאשד; הגאון ר' אברהם איזראעל זצ"ל - אב"ד הוניאד; הגאון ר' אברהם קליין זצ"ל - אב"ד טארנאליא; הגאון ר' זאב פארהאנד זצ"ל - אב"ד פראג; הגאון ר' חיים מייזעלס זצ"ל - אב"ד סארוואש; הגאון ר' ישראל אברהם שטיין זצ"ל - אב"ד פאלטישאן; הגאון ר' יחזקאל שרגא האלברשטאם זצ"ל - אב"ד טשעשינוב; הגאון ר' יעקב יוסף ווייס

זצ"ל - האדמו"ר מספינקא; הגאון ר' יחיאל שפירא זצ"ל - אב"ד נאראל; הגאון ר' יהושע ברוך לאנדא זצ"ל - אב"ד ביטשקא; הגאון ר' יקותיאל מרדכי שיק זצ"ל - אב"ד מישקאלץ; הגאון ר' משה טייטלבוים זצ"ל - אב"ד סיגעט (לימים אדמו"ר מסאטמאר); הגאון ר' מענדל רובין זצ"ל - אב"ד מוזשאי; הגאון ר' משה שטיינברג זצ"ל - אב"ד בראדי; הגאון ר' מנשה לעווערטאוו זצ"ל - אב"ד קראקא; הגאון ר' משה יוסף רובין זצ"ל - אב"ד קימפאלונג; הגאון ר' פנחס גאלדבערגער זצ"ל - אב"ד מעדיער; הגאון ר' שלמה זלמן פרידמאן זצ"ל - אב"ד טענקא; הגאון ר' שמואל וואלקין זצ"ל - אב"ד לוקאטש; הגאון ר' שלמה שוהלזאן זצ"ל - אב"ד טשערנאוויטץ.

◇ ◇ ◇

בימים ההם, הקימו עוד כמה ארגונים שדאגו שיתפרנסו הרבנים וכלי קודש בדרך כבוד, והיו מחלקים סכומים מכובדים מעת לעת. בין הארגונים הפעילים ביותר היה ארגון "עזרת תורה" שהיו נותנים בעין יפה לרבנים חשובים.

פעם בא זקן אחד לפני אבי, וביקש מאבי שיאות לקבל תמיכה מעזרת תורה בעבורו, כי צריך לנסוע מחמת בריאותו למקומות אויר ונופש, ואין לא כלום להוצאת הדרך ולשהותו במקום. אבי התמלא רחמים על זקן זה, וציווהו שיבוא אליו אחר כמה ימים, ובינתיים יראה האם יוכל לסדר לו את זה.

אבי ידע היטב שארגון הזה אינו משלם לדברים כאלו, לכן כשבא הזקן בחזרה לביתו, שילם לו את ההוצאות מכיסו הפרטי. הדבר חזר על עצמו מדי שנה בשנה,

איחולים לרגל שמחות במשפחתינו

וזקן זה לא הרגיש מאומה, כשבמחשבה תחילה שהכסף הם ממילא מארגון עזרת תורה...

ישיבת 'שערי יושר'

בזמן שאחותי התחתנה עם ר' יוסף חיים קרויס מבאזעל – שווייץ, פגש אבי לראשונה את ראש הישיבה הנערץ הגאון ר' יצחק דוב קאפלמאן זצ"ל. הדבר קרה, כשהורי החתן לא יכלו להגיע לחתונת בנם, בגלל מצב בריאותם הרעוע. לכן הגיע הרב קאפלמאן, שהחתן למד אצלו והיה מאוד מקורב אליו, כדי להוביל אותו לחופה.

אחר זמן קצר הגיע הרב קאפלמאן להתגורר בארה"ב, אחר בקשת בני משפחתו שיבוא להתגורר בסמיכות לחותנתו שנשארה אלמנה מבעלה. הוא קבע מקום מגוריו בבארא פארק, והתמנה כמגיד שיעור בישיבת "בית אליעזר" שזה עתה נוסדה בעיר וויליאמסבורג, ונוהלה על ידי הרב ר' שלמה ראטענבערג ז"ל.

מלוה החתן ביחד עם הג"ר יצחק דוב קאפעלמאן זצ"ל ראש ישיבת לוצערן

אחרי שנתיים לא היה הרב ראטענבערג יכול להמשיך לשאת בעול הישיבה, ואחרי שניסו כמה פעמים להמשיכו בכל הדרכים ואופנים, החליט הרב קאפעלמאן שהגיע הזמן לייסד לו ישיבה משלו. ובכן, בשנת תשי"ט, הגיע הרב קאפלמאן לאבי, ובקשתו שטוחה לקבל עזרתו בייסוד ישיבה חדשה בוויליאמסבורג בשם "שערי יושר".

היות ששמו של הרב קאפלמאן לא היה ידוע עדיין כל כך בנוא יארק, ומאידך, היה אבי מוכתר בכתר שם טוב שהלך לפניו ונודע בשערים, לכן רצה הרב קאפלמאן שאבי יכהן פאר כנשיא הישיבה, ושכל פעולות הישיבה יקראו על שמו.

אכן, שמו של אבי שהיתה מפורסם ביותר, עזר רבות להישיבה ויצאו לה מוניטין במהירות רב. ההורים סמכו על שמו הנעלה, ושלחו שם את הבחורים הצעירים שלהם. כל החלטה לגבי עתיד הישיבה התקבלה אצלינו בבית. הן בעניני הלימודים, הן בעניני הסדרים, וכל המסתעף לניהול ישיבה לבחורים מצויינים. התלמידים שנרשמו באותם הימים הראשונים, היו צריכים לעמוד מקודם על כור המבחן אצל אבי.

אבי עמד לימינו בכל זמן ועידן, בכל ענין ובכל צורך. עד כדי כך, שכאשר התלונן לפניו, שאין לו מי שיגבה את השכר לימוד עבור הבחורים, נעתר אבי בטיבו שגביית שכר הלימוד יתקיימו בביתינו.

אחרי שנתיים עברה הישיבה לבארא פארק, שם פרח מטה הישיבה, והתרחבה עם מאות תלמידים.

מימין לשמאל: אבי, הג"ר יהודה גאטליב זצ"ל אב"ד מישקולץ, האדמו"ר ר' יעקב יוסף מספינקא זצ"ל

לאחר זמן, התקבל הרב קאפעלמאן כראש ישיבת לוצערן בשווייץ. שם התמסר ביתר שאת להרבצת התורה, ובה המשיך עד לימיו האחרונים, והוא אז זקן ויושב בישיבה, ומפורסם כזקן ראשי הישיבות שהעמיד תלמידים הגונים לאלפים.

גם ישיבת שערי יושר המשיכה לפרוח. הרב קאפעלמאן מינה את הגאון רבי אברהם יוסף ראזענבלום שליט"א אשר מאז ועד עתה עומד בראשות הישיבה והינה בית היוצר לאלפי תלמידים יראים ושלימים.

שלח לחמך על פני המים

את הבית שלנו ב-214 לי עוו. קנה אבי בשותפות עם הגאון ר' אהרן מגיד זצ"ל שגם מוצאו היה מבודאפעסט. עבור חלקם בבית שילמו הורי שלושת אלפים דולר, ולמרות שבאותם הימים לא היה להם מקור מחייה מסודרת, בכל זאת אינה לידם כסף מלא לשלם עבור הבית, בדרך מעניינת:

כפי שנזכר כבר, גר בביתינו בבודאפעסט אלמנה בשם מרת ראזענבערג עם ילדיה. משפחת ראזענבערג עלתה מבודאפעסט לארץ ישראל בזמן מאוחר יותר, וקבעה שם בית דירתם.

עוד בזמן שגרו אצלינו בבודאפעסט, היה להם דוד בוויליאמסבורג בשם ר' יוסף ראזענבערג שניהל את מעבדת השעטנז, הוא קיים בבני משפחתו מצוות ומבשרך אל תתעלם, ולכן נהג לשלוח להם כסף מעת לעת.

היות שהיה אסור לשלוח כסף לבודאפעסט שעמדה אז תחת השלטון הקומוניסטי, לכן כתב לנו מכתבים ובהם הודיע לנו כמה כסף בדיוק להלוות לאלמנה על חשבונו. את המכתבים כתב במיץ לימון, כדי שפקחי הממשלה לא יוכלו לקרוא את תוכנם. כשקיבלנו מכתב כזה, העברנו עליו מגהץ חם, שהשחיר את המילים, כך שיכולנו לקרוא אותם, ולהלוות לה את סכום הכסף המדויק.

כשהגענו לארה"ב, לאחר תקופת זמן מסוימת, שילם ר' יוסף את כל הכספים שהלויני עבורו למשפחת ראזענבערג. בהגיענו לארה"ב היינו במצב שהכיס ריק ואין בו פרוטה לפורטה, וזאת היתה עבורינו טובה גדולה מאוד, שחיכה לנו סכום כסף, שהרשה לנו לקנות בית מגורים לדור שם. נתקיים בנו מאמר החכם מכל אדם (קהלת יא, א), "שלח לחמך על פני המים כי ברוב הימים תמצאנו."

בחלוף השנים, הסתדר מצב הפרנסה של הורי, ופירנסו את משפחתם בדרך כבוד ברוב סייעתא דשמיא.

אבי היה מרבה לשבח את החלטתו להישאר לגור רק בין יהודים חרדים, למרות הקשיים שהיו תלויים בדבר, כמו שהוא כותב במכתב הבא, שנכתב להגאון ר' משה נתן שיק זצ"ל שהיה באותו זמן מו"ץ ומזכיר בקהילת בודאפעסט:

ב"ה, רב חינא ורב חיסדא לרב חביבא רעי ואהובי ה"ה הרה"ג מוהר"ר משה נתן שיק שליט"א

אחדש"ה וש"ת באהבה רבה ונאמנה באתי בשורותי אלה לבקש כ"מ על דבר הבשר אשר נשלח ממדינת אונגארן לארץ ישראל בהשגחת הרבנים דבד"צ דקה"י פעסט, וכאן מוכרים "חבילת מתנה" מאותן הבשר, וכבוד הרב ה"ג יונתן שטייף שליט"א פקפק ע"ד הכשרות וסבר כי הכתב תעודה על ההשגחה ניתן על ידי הלחץ ולכן מונעים אחינו בני ישראל לקנותו. וימחול נא בטובו להודיעני תומ"י האם כנים דברי הגאון הנ"ל או לאו, ואם לאו אזי יאבה נא בטובו להודיעני שמות השו"ב והמשגיחים והמקומות אשר הבשר נשחט שם עבור ארץ ישראל.

מה חדשות אצל כ"מ? ובמה פרנסתו? כפי ששמעתי הלשכה נסגרה. מה שלא באתי עד עתה בכותבת כי חבילות טירדת הקיפוני הקישויים למתחילים במדינה חדשה, אבל חסדי ה' לא תמנו וב"ה פרנסתי מתחיל להסתדר. אני דר כאן בתוך עם קדושים עובדי השם באמת ובתמים, וב"ה לא חסר לנו דבר, כה יתן וכה יוסיף השם גם להלאה, אצפה לשמוע גם מכ' בשורות טובות במהרה.

הנני בזה ידידו ואוהבו מוקירו ומכבדו כערכו הרם ומאוה כשרות החג ושמחת הלב כל הימים.

הק' חנני' דוב כהן

בית המדרש "מקור חיים"

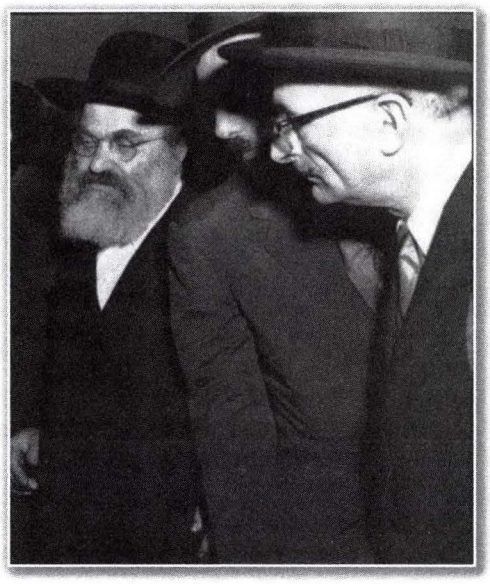
כאשר פתחו ביתינו נפגשו מיד עם חדר הסלון הגדול, ששימש כבית המדרש בשבתות וימים טובים. מדי ערב שבת, היו מזיזים את המחיצות והדלתות, והחדר קיבל צורה של בית המדרש מרווחת, וקלט לתוכו את כל המתפללים.

בבית המדרש "מקור חיים" התפללו יהודים שהכירו את אבי עוד מבודאפעסט, וכן יהודים אחרים שגרו בסביבה הקרובה, והכרנו לראשונה בוויליאמסבורג. לכל המתפללים בשווה, שימש בית המדרש כ"מקור חיים" אמיתי – "מקור" שממנו שואבים "חיות" וחמימות לכל דבר שבקדושה.

ביום שבת בבוקר, לימד אבי שיעור נפלא בהלכות שבת. היה מוסר את השיעור בברירות נפלאה עם כל נושאי הכלים על השלחן ערוך, כך שהמשתתפים קנו לעצמם ידיעות רבות בהלכתא רבתא דשבתא. השיעור התקיים בכל שבוע ושבוע תמידין כסדרן. כשאבי נאלץ להעדר בשבת בגלל ברית מילה, הוא תמיד העמיד אחר על מקומו, שימשיך ללמד את השיעור הנפלא. ברוב המקרים היה הממלא מקום גיסי ר' יצחק ווייס, שאחר שנות חתונתו גר בסמיכות בית דירת אבי, וממילא יצא לו פעמים רבות להכין את השיעור ביחד אתו.

מסיבה
בבית המדרש

עם הג"ר אהרן מגיד ז"ל

בין הדמויות הבולטות ביותר במתפללי הבית המדרש, נמצא הרה"ק ר' יחזקאל מערץ זצ"ל, שבימים הראשונים שדרך רגליו על אדמת ארה"ב בחר בבית המדרש "מקור חיים" כבית תפילתו בקביעות. ברבות השנים פתח בית המדרש בעצמו.

כך היה נמנה בין המתפללים החשובים, הגאון ר' אהרן מגיד ז"ל – בעמח"ס בית אהרן - בן י"ט כרכים, שהיה מיודד עם אבי עוד משנים קדמוניות בבודאפעסט, ועכשיו ביותר, בעת שקנה בית דירתו בשותפות עם אבי. בבית ר' אהרן היתה ניכרת ה"תורה וגדולה", שהיה תלמיד חכם מפורסם, וקורות ביתו היו מעידים זאת, כשהיו מלאים וגדושים עם אלפי ספרים שנמצאו ברשותו, שאבי היה רגיל לשאול ממנו בכל עת מצוא.

החזן הנודע והבעל תפילה בחסד עליון ר' דוד ווערדיגער, היה מתפלל קבוע בבית מדרשינו. כמובן, שר' דוד היה מרבה לגשת אל התיבה בימים טובים ובשבתות הנעלות. בקולו הנעים והאדיר הפלא את ציבור המתפללים, שהקשיבו בהנאה וקורת רוח לתפילתו. חן מיוחד הלווה את התפילה, כאשר בניו הקטנים הנעימו בקולם הנפלא.

כלי מחזיק ברכה נוסף אצרנו בבית מדרשינו, והוא ר' דוד בוים ז"ל. גם הוא, מלבד היותו תלמיד חכם מופלג, היה בעל תפילה נפלא, ושימש כחזן קבוע בימים נוראים. קולו החזק בשילוב התעוררות הלב ונוסח הפלאי משך התעוררות מיוחדת מבין מתפללי הבית מדרש.

כבעל קורא בבית מדרשינו שימש ר' יצחק היילברוין ז"ל. שמו הטוב נודע בכל רחבי העיר, כבעל קורא שקורא במהירות, ובכל זאת לא היה החסיר אף טעם או נקודה קטנה.

את הימים טובים חגגו בבית המדרש באווירה מרוממת. בימים הנוראים הגיע הדבר לידי שיאו, שהגיעו גם נשים רבות מכל השכונה, והצטופפו בעזרת הנשים כדי להשתתף בתפילות הנעלות. כשהגיע היום הגדול ערב יום הכיפורים הגיעו אל אבי, עשרות הורים עם ילדיהם הצעירים, כדי שיברך אותם. הם עמדו בשורה ארוכה וחיכו לרגע שהרב יניח עליהם את ידיו, לזכות לברכת הכהן הגדול מאחיו שמברך את עמו ישראל באהבה.

אבי בעצמו, היה מתפלל בבית המדרש של "עדת יראים וויען", משום כבודו של עמיתו מבודאפעסט הגאון ר' יונתן שטייף זצ"ל, שכיהן כרב הבית המדרש. אבל מאז פטירת הרב מוויען זצ"ל, הרשה לעצמו לעזוב, והתחיל להתפלל בבית מדרשו.

(אחר פטירת הגאון ר' יונתן שטייף זצ"ל, נתכבד אבי להספידו בבית המדרש וויען בקהל עם ככלות ימי השבעה. אבי ביכה את האבידה הגדולה, באומרו, "ר' יונתן היה מורי ורבי, וזכיתי לקבל ממנו שימוש במשך שנים רבות, עוד בהיותי בעיר בודאפעסט.")

היו יהודים שניסו לשכנע את אבי שירחיב את בית המדרש שלו למבנה גדול יותר. אבי לא שמע לכל הצעות כאלו, באומרו, שהדבר יחייב אותו לעשות "מלוה מלכה שנתית" ולרדוף אחרי הנדרים והנדבות. "אינני רוצה לבנות רבנות על חשבון השניי" - החליט אבי.

בבית המדרש נהגה אמי להכין ולסדר הכל: מזונות לקידושים שאחרי התפלה, הדגים לסעודה השלישית, הקניות לכל הצרכים בבית המדרש, את הכל עשתה

בעצמה ולא סמכה על אחרים. כבוד בית המדרש היה ברמה הגבוה ביותר, לא היו יכולים למצוא אף כתם אחד בשום פינה. בית הכנסת "מקור חיים" היה ידוע בכל וויליאמסבורג בהרגשת האחדות שלו. כמו משפחה אחת גדולה היינו קשורים וחבוקים עם כל המתפללים, כשהיתה למישהו שמחה כולם שמחו אתו באמת, וגם להיפך, כשקרה לצערינו אסון כולם השתתפו בצערו.

מגלגלין זכות ע"י זכאי

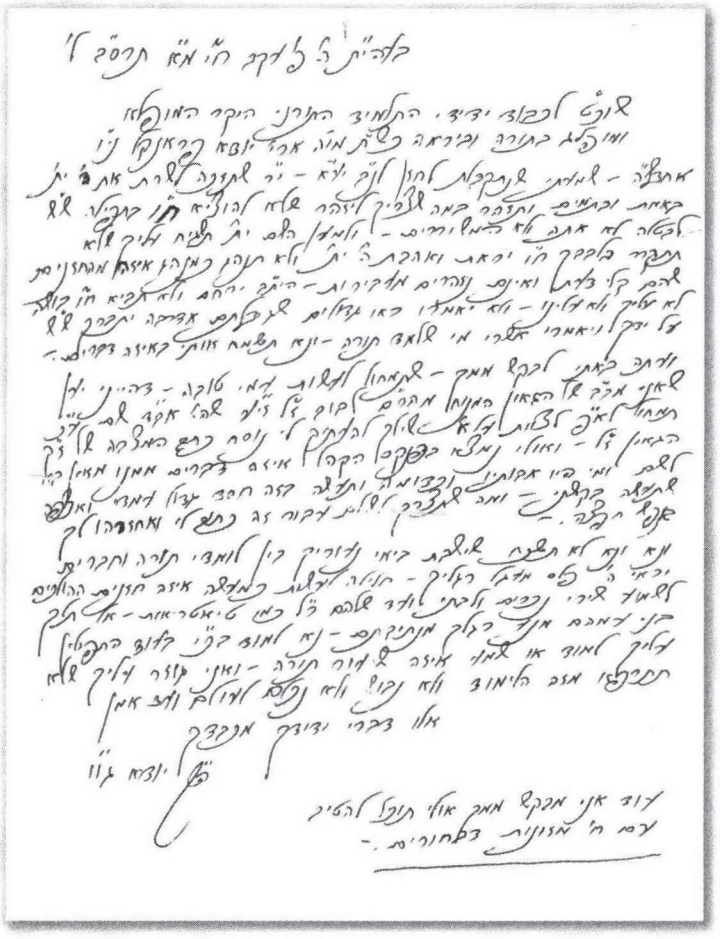
בשנים הראשונות כשהתישבנו בארה"ב קרה מאורע המאלף אותנו לקח טוב:

עוד לפני שהגענו שמענו שנמצא פה קרוב משפחה בשם ר' אריה יהודה פראנקל, שהיה בן דודינו. הוא היה גר באיזור ה"בראנקס", אבל לא היה לנו מידע נוסף עליו.

אבי שאף, מיומו הראשון בארה"ב, לחפש את קרובו, ולהכיר אותו. חודש אחרי חודש, ושנה אחרי שנה עברו ביעף, אבל עדיין לא נמצאה לו הזדמנות לנסוע לבראנקס ולברר שם אודות הקרוב הזקן. עד שביום בהיר אחד, אבי החליט שהגיע היום לבצע את המשימה. מיד בבוקר יצא לתחנת הרכבת, ושם מצא את ר' דוד הויער שביקש ממנו להיכנס למכונית שלו והסיע אותו עד הבראנקס.

שם בבראנקס פגש את הקרוב, וכמובן, שהפגישה היתה לבבית ביותר. ר' אריה יהודה כבר לא היה נראה כבעבר, הוא נהיה מודרני לגמרי וילדיו כמעט ולא ידעו מיהדות ולו באפס מעט. אבל בשעת הפגישה, התחיל ר' אריה יהודה לספר את זכרונותיו מימים הקדמונים באירופה. תוך כדי דיבור, הוציא מכתב שקיבל מרבו הגה"ק ר' יהודה גרינוואלד זצ"ל אבדק"ק סאטמאר. במכתב מזהיר אותו רבו, שישאר מאמין ונאמן לרבש"ע, ושיזכור לעולם את הישיבה שלמד בה, גם אם יגור בארה"ב בין יהודים חלשים באמונתם.

תוך כדי קריאת המילים של רבו לשעבר, הוא פרץ בבכי מר, ובקול חנוק מדמעות הביע רגשות החרטה עזים, ואמר מתוך אנחה, "חבל שלא שמעתי לדברי רבי... אילו הייתי מציית לו, היה הרבה יותר טוב לי ולילדי..!" ומיד קיבל על עצמו לשנות חייו וללכת בדרכי התורה.

העתקה שהעתיק אבי בכתב ידו ממכתב שכתב הגה"ק ר' יהודה גרינוואלד זצ"ל

אחרי פגישתם הם נפרדו בחום, ואבי חזר לביתו ברכבת. באותו רגע שאבי נכנס הביתה, הטלפון צלצל ומעבר לקו דיברה מרת פראנקל. ביללות היסטריות היא סיפרה, שמיד כשאבי עזב בעלה נטל את ידיו ואמר וידוי, אחר כך נכנס למיטתו, והחזיר נשמתו לבוראו בעת אומרו, "שמע ישראל..."

ר' אריה יהודה זכה למות בתשובה שלימה! דבריו הקדושים של רבו הגדול הגה"ק ר' יהודה גרינוואלד זצ"ל לא הלכו לאיבוד, ואבי היה השליח הנכון לקיים אותם.

הסיפור המפעים הפך לשיחת היום בין יהודי וויליאמסבורג. באותו שבוע בשעת הסעודה השלישית דיבר אבי על כך, והסביר זאת בסיפור ידוע שמספרים על הגה"ק ר' הלל מקאלאמיי זי"ע:

פעם ישב הצדיק בתחנת הרכבת והטיף מוסר ליהודי שעמד לידו. אחר כך הסביר הצדיק לחסידיו, שלמרות שהוא מאמין שדבריו לא יגרמו לשינוי אצל היהודי, בכל זאת אמר לו את דברי התוכחה, כי כאשר היהודי ישכב כבר על מיטתו ויגסוס הוא יתחרט על כך שלא שמע לי ולא התנהג כפי שהתורה מצווה... יוצא אם כך, שעל ידי הדברי תוכחה שלי הוא ימות עם רגשות חרטה ובתשובה שלימה.

כך גם זכה ר' אריה יהודה לעזוב את העולם בתשובה אמיתית ובחרטה על מעשיו בעבר. אבי פירש בכך את הפסוק (ויקרא טו, לא), "והזרתם את בני ישראל מטומאתם" - התורה מצווה להטיף מוסר ליהודי אחר, ומנמק הפסוק, "ולא ימותו בטומאתם", שעל ידי כך היהודי ימות בתשובה, בלי עבירות חמורות.

פרק י

וכרות עמו הברית

כל אחד נדמה לו כאומתו

מי שרק הסתובב בחוגי המוהלים המומחים, כבר שמע את שמו של אבי המוהל "רבי חנניה קאהן" מוזכר בסילודין. מתחיל בשבח באותם הימים הראשונים בבודאפעסט, וממשיך במשך שנות השואה האיומה שמסר נפשו על מצווה נשגבה זו, והגדיל לעשות מאז שעשה דרכו לארה"ב, שעד מהרה התפרסם כמוהל מומחה. שמו עמד בשורה הראשונה בין המוהלים האורתודוקסים בזמנו. ידיו הגאוניות הפליאו את כל רואיו, שהושפעו לקחת את אבי למוהל לילדיהם.

בשבועות הראשונים בעת שהגענו לארה"ב נולד ילד לעסקן הידוע ר' אלימלך (מייק) טרעס ז"ל. מיד כשנודע לר' אלימלך שאבי הגיע זה עתה מבודאפעסט, הזמין אותו להיות המוהל בברית שהתקיימה בבית הכנסת קאפישניץ באיסט-סייד מאנהעטן. מאותו יום, כשהרה"ק מקאפישניץ זצ"ל נוכח במומחיות המיוחדת שיש לאבי, הוא נהג להציע למתפללים שלו לקחת את אבי כמוהל, למרות שבבית המדרש שלו התפלל מוהל נוסף.

סייעתא דשמיא מיוחדת שהלווה את אבי בכל צעד ושעל, בצירוף החן אישי המיוחדת שהיה נסוך על פניו, ועל כולם אהבתו וחיבתו המופלגת לכל איש ישראל, יהיה מי שיהיה, משכה אליו אנשים מכל המינים. בנוסף לחוגים החסידיים שהכירו

אותו מקרוב, היה נערץ וחביב על כל כיתות וחוגים בכל רחבי ארה"ב. על אבי אפשר לומר בברירות מליצת חז"ל (מגילה יג, א), "כל אחד נדמה לו כאומתו..."

יוכיח העובדה שהרבה ראשי ישיבות נערצים בחרו באבי כמוהל מומחה בקרב חוגם, ביניהם הראש הישיבה הנודע הג"ר יצחק הוטנער זצ"ל, שדרש מתלמידיו שיקראו לאבי להיות מוהל לילדיהם. כפי שהתבטא פעם בפני תלמידו, "רבי חנניה קאהן... ער איז דאך אונזער'ס א מוהל..!"

מצד שני, הג"ר ישראל משה אלעווסקי אב"ד צעלע - שהיה חסיד גור - שבח פעם את אבי ואמר, "בייי אונז האלט מען רבי חנניה קאהן פאר א ריכטיגער פוילישער איד..!

בעבודת הקודש. נראה הג"ר אהרן שעכטער ר"י חיים בערלין בעמידה לברכות

הג"ר יצחק הוטנער זצ"ל

ברבות השנים, קנה אבי שם טוב לעצמו, והיה נקרא ברחוב בהערצה רבה, ובעיקר בקרב חוגי המוהלים, בכינוי, "רבי חנניה דער אבי המוהלים."

המוהל המומחה הידוע ר' אברהם הכהן קאהן - בעמח"ס ברית אברהם הכהן, שזכה להכניס אלפי ילדים לבריתו של אברהם אבינו, תיאר כיצד בשנותיו הראשונות עקב בהתפעלות אחרי אבי. במשך חמש שנים היה מרבה ככל האפשר ללכת אתו לבריתות שאבי עשה בבארא פארק.

ר' אברהם נוהג לומר, "היה לי רק רבי אחד וזה היה רבי חנניה קאהן, הוא היה הדוגמא שתמיד ניסיתי לחקות..!"

"עריכת ברית עם דייקנות כזאת, ועם זריזות מופלאה כזה, לא ראיתי מעודי אצל שום מוהל אחר בעולם כולו! זהירות, זריזות ודייקנות – שלושת המילים האלה מתארים את התמונה של עריכת ברית מילה על ידי רבי חנניה. כשהגעתי לבית המדרש, מספיק היה שאראה את הידיים של המוהל ומיד ידעתי לקבוע האם זה רבי חנניה קאהן..!" - כך תיאר ר' אברהם בהתפעלות.

נוח לשמים ונוח לבריות

באותם ימים בארה"ב, היו הרבה יהודים שהסתמכו על דעת הרופא בלבד, ונתנו לידו ההחלטה לקבוע האם אפשר לעשות את הברית ביום השמיני. כשאבי הגיע, הוא הביא אתו את המסורת הישנה לגבי צהבת ילדים, מתי אפשר לערוך ברית בזמנה ומתי אסור. הוא אף פעם לא התפעל מדברי הרופא, ולא היה מתחשב בכי הוא זה עם דבריו. אדרבה, היות ששמו התפרסם כמוהל מומחה, האנשים העדיפו את דעתו.

זוכר הברית

על הלכות מילה, ופדיון הבן, ובר מצוה.

קבץ בילוי הלכות מילה. פרטה. תקדוקה. אמצעותה. ופואתה. ומנהגיה. משולחן ערוך ומפרי שדי ופוסקים. ויופאים ומולדים מומחים. וכן הלכות פדיון הבן. ובר מצוה. משדע ושות ושמשקים. ותפלות. והברכות הראויות לחן. ולקדמים ממדרשי חז"ל. ומספרים הקדושים. ובסופו קצת חידושי אגדה מכתבי אאדק הגאון כו' מרה דוד דיוסש נצ"ל בעל ארח חיה.

מסודר במהר נטן בעיר זוכר הברית יתש. מאת המלקט והמחבר.

אשר אנשיל בלומפרה מאחר וצ"ל נריינואלד

בערשים מטה אשר על שפת. קצור נחלת שבעה. נר מצוה על עיר תעמה. שהם דקדוי אחנואר יצו.

אוהאראד—אינגוואר תרצ"א לפ"ק.

ברשם של הגיר מיכה משה שפחה נעלים נ"י.

Druck von M. GELLIS, UŽHOROD.

ספר זוכר הברית עם חותמו

בין התלמידים המובהקים של אבי נמנה המוהל מומחה הרב יצחק קאצנשטיין. ר' יצחק סיפר פעם, שבזמן שלמד להיות מוהל הצטרף עמו לנסיעה לוואשינגטון-הייטס בכדי לבצע ברית מילה, והיות שהיה לו קול ערב ומתוק שלחו אותו להתפלל לפני העמוד, ובקולו הנעים שר את הקטע "רוממות קל בגרונם" שבפסוקי דזמרה.

אחר הברית נטל אבי ידיו לסעודת הברית, כמנהגו בכל ברית שערך. באמצע סעודת הברית לחש הרב יוסף ברויער זצ"ל - שהיה רב המקומי - לאזנו של אבי, "אני לא מאמין שתוכל אי פעם לשיר יפה כל כך כמו האברך קאצנשטיין... וכמו כן אינני מאמין שהקאצנשטיין הזה יהיה פעם מוהל אומן כמוך..!"

◇ ◇ ◇

גם חסידי סאטמאר זוכרים היטב איך שהאדמו"ר מסאטמאר זצ"ל - בעל הדברי יואל, נהג להפליג בשבח אבי כמוהל מומחה יחיד ומיוחד. הרבי הקפיד מאוד על נקיון, ואבי היה איש נקי בכל המובנים, וערך את הבריתות במתינות ובנקיות המביא לידי זהירות. לעומד בצד היה יכול להיראות כרופא שעומד לעשות כאן ניתוח, שהכל צריך להיות מכוון על אתר ובלי שום זיז כלשהו. הוא היה עוטף היטב את התינוק כדי שלא יתלכלך, ותמיד היה לו מוכן בקבוק אלכוהול כדי לשטוף את ידיו לפני הברית, ותיכף אחרי הברית. זה היה דבר חידוש בימיו, ולא היה נפוץ כלל אצל המוהלים האחרים.

הרבה חסידים זוכרים עוד, שכאשר הרבי הבחין שאבי הגיע לבית המדרש עם תיק המוהלים בידו, מיד הופיע חיוך קל על פניו.

כן היה תמיד כשחסידים ומעריצים היו מכבדים את הרבי בסנדקאות, היה נוהג לשאול מי יהיה המוהל אצל הברית. כאשר בכל פעם שהשיבו לו ש"רבי חנניה קאהן" ישמש כמוהל, תמיד מצא לומר דברי שבח והילול עליו.

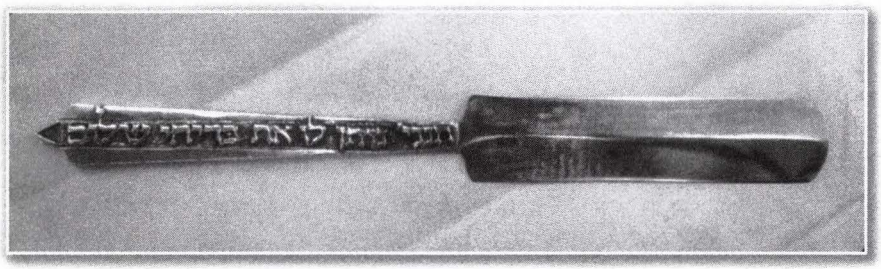
מציצה בפה

כל מספרי קורות הדורות יעידון ויגידון בצדק רב שלאבי יש חלק גדול בהחזרת ההלכה לגבי מציצה בפה, שנזנחה מאוד בזמן שהגענו לארה"ב. באותן שנים היו רק מוהלים ספורים שהקפידו על הלכה זו, אבל שמם כמעט לא נודע בקהל הכללי.

אבי הודיע שלא יקבל על עצמו עריכת ברית ללא מציצה בפה, והחזיק חזק בעקרונותיו, ובמשך הזמן ההלכה התקבלה אצל כולם.

פעם ישב אבי בסעודת ברית שהוא היה המוהל, ותוך כדי הסעודה קם "חכם" אחד לדרוש. פתח ואמר שהוא כבר למד כל התורה כולה, תלמוד בבלי וירושלמי, ספרא, רמב"ם ושולחן ערוך, ולא מצא שום מקור שחייבים לעשות מציצה בפה. בו במקום התרומם אבי וקרא, "אני לא חיפשתי בכל התלמוד בבלי וירושלמי, ספרא, רמב"ם ושולחן ערוך... אבל אם אתם רוצים אני יכול להביא לכם מקור מהתורה, תלמוד בבלי ושולחן ערוך." המשיך אבי ואמר, "בגמרא (שבת קלא, ב) מבואר ברירות "מוהלין ופורעין ומוצצין", ובשולחן ערוך (יורה דעה סימן רסג סעיף ג) נפסק "ומוצצין", וברמ"א (סימן רסה סעיף י) כתב "ורוקקין דם המציצה אל העפר..."

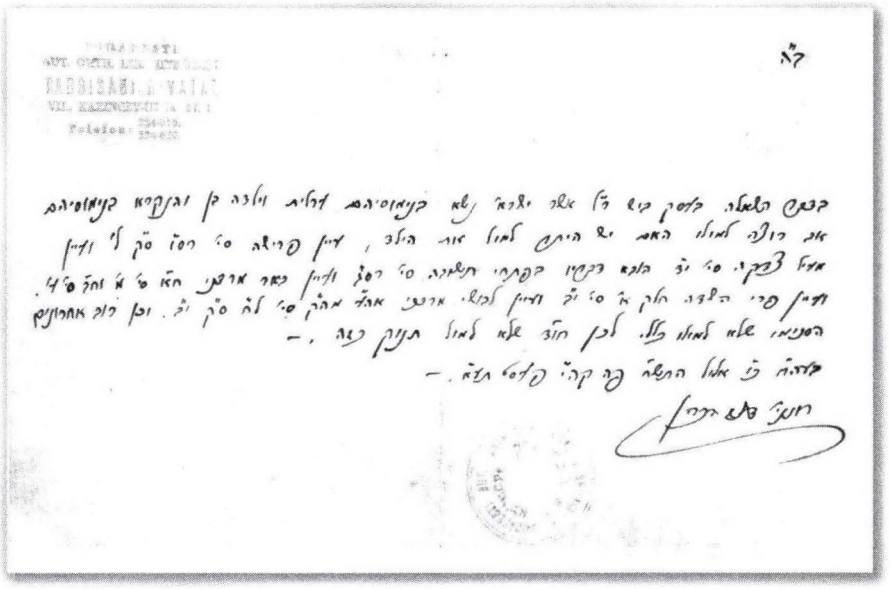
"הרי לנו מקור מפורש וראיה ברורה, שחייבים לעשות מציצה ורקיקה בפה. ואם תשאלו אותי מאיפה לקחתי שצריך לירוק עם הפה, ושמא אפשר בכלי? על זה אענה לכם שזה פסוק ברור בתורה (דברים כה, ט) "וירקה בפניו", וירקה היינו בפה

סכין המילה שקיבל במתנה והשתמש בה והיה חקוק עליו "חנני' נותן לו את בריתי שלום"

(כמבואר ביבמות קו, ב)." כשאמר את המילה "בפניו" הצביע אבי באצבעו על הדובר הקודם! במילים חריפות אלה סיים את דבריו.

במצבים הקשים ביותר, כשהוא ביצע ברית מילה בבית חולים, והיה ניתן תחת פיקוחם המחמיר של האחיות, שאסרו עליו לבצע פעולה זאת, גם לזה אבי מצא עצה. הוא היה רגיל להסביר בניחותא לאחיות הגויות שאין זה כבוד לה' שנשים תהיינה במרכז החדר בזמן שיהודים מבצעים מצוה גדולה וחשובה כזאת... כשהאחיות נעמדו בפינת החדר, הוריד אבי את המסכה מעל פניו, וכהרף עין קיים את המצוה בכל פרטיה, כפי שההלכה דורשת.

פסק הלכה בנידון שאלה האם מותר למול תינוק שנולד מגויה

הנה סיפור נפלא המאלף אותנו עד היכן היה חשוב אצלו מצוות מציצה בפה:

בשכונת "סקארסדעיל" הנמצאת במחוז וועסטשעסטער התנהלה קהילה חרדית חשובה. רב הקהילה היה מוהל, אך מעולם לא עשה מציצה רק בכלי. פעם אחד נולד לאחד מחברי הקהילה בן זכר, והיה מרגיש חוב לכבד את רבו עם מוהלות, אך היותו איש ירא ושלם רצה לקיים מצוות מילה בשלימות עם מציצה בפה, לכן ביקש מהרב שיועיל בטיבו לשנות ממנהגו ולעשות מציצה בפה. אך הרב ענה לו,

"אני לא יכול לעשות מציצה בפה, אם אתה רוצה, אתה יכול לצלצל להרב חנניה קאהן מוויליאמסבורג, שיודע אני שהוא מוהל מומחה, והוא עושה תמיד מציצה בפה."

אכן כך הוה, הלה צלצל לאבי, וכיבדו לעשות חלק המציצה. אבי שמוהלות לא התפרש אצלו כלל כענין של כבוד וגדולה, שש ושמח על כיבוד זה כמוצא שלל רב, למרות שהדבר היה כרוך בטרחה רבתי לבוא דרך מרחק אך ורק עבור המציצה, בזמן שמוהל אחר יעשה את הברית. אך אבי חשב לגמרי אחרת, והיה לו שמחה נדירה, שיזכה מישהו עם מצוות מציצה בפה, שלולי זאת לא היה מקיימו.

בגמר שיחת הטלפון, ביקש ממנו אבי שיצלצל לו שוב לאשר אם אכן הברית מילה יתקיים בזמן, והאם הכל על מקומו יבוא בשלום. הלה מעולם לא צלצל שוב, ולכן לא הלך אבי לברית מילה הנ"ל.

שנים אחר כך, ביום מן הימים העתיק איש בשם ר' יקותיאל קאין את מושבו לוויליאמסבורג, וקבע את דירתו בשכונותינו. כמובן, גם קבע בית תפילתו אצל אבי בבית המדרש מקור חיים. כשפגשו אבי בפעם הראשונה, נתן לו ברכת שלום עליכם לבבית, ושאלו, "מאין באת?" כשענה לו, "מסקארסדעיל", אמר לו אבי, "כבר שמעתי פעם ממקום זה, בהיות שאחד הזמין אותי פעם לעשות מציצה בפה לברית מילה שם, ואמרתי לו שיצלצל לי שוב לאשר את הכיבוד. הלה מעולם לא צילצל לי שוב. אך דע לך, שלא קיבלתי ליום זה שום הזמנות לבריתות אחרות אף בתוככי עירי, בחושבי שאולי אצטרך ליסע לשם לעשות מצווה גדולה וחשובה כזו..."

או אז נענה ר' יקותיאל, "לא אחר מאשר אני בעצמי הייתי האיש שצלצלתי להרב, ובסופו של דבר למדתי לעשות מציצה בפה בעצמי, ובכן לא צלצלתי שוב להרב."

כי עליך הורגנו כל היום

גם בשנותיו הראשונות בארה"ב, כשהורי חשו מחסור בכסף, לא ויתר אבי אפילו על הסעיף הקטן ביותר בשולחן ערוך, בשום אופן. הוא לא היה מוכן למול ילד שאמו היא גויה, למרות שמוהלים חרדים אחרים המציאו לשם כך כל מיני היתרים.

אבי הראה מסירות נפש יוצאת מן הכלל. למרות שפעמים רבות סיכן בכך את פת לחמו, בהיות שבימים ההם היה זאת הבסיס היחידי שמשך משם מקור מחייתו, אבל לא זז מהדרך האמיתית של התורה.

פעם הוזמן להיות מוהל על ידי נגיד בשם ר' וואלף צענזער מוואשינגטון-הייטס. הברית נועדה להתקיים באולם מפואר, שהוכנה בו סעודה עשירה. כשאבי בדק את התינוק הוא הבחין בצבעו הצהוב ומיד סרב לערוך את הברית. מיד, נוצרה המולה במקום על ידי מאות האורחים המוזמנים, שדרשו שיוותר על החומרות שלו, וימול את התינוק. אבי לא התרגש כלל מכל הטענות, והכריז – למרות שסיכן בכך את פרנסתו – שלא יגש לעריכת הברית במצב כזה.

שנים רבות אחר כך סיפר לי ר' וואלף ביחידות, שבידעו ומכירו כמה עשרות בריתות שנוספו לו מאז המקרה הזה, שהשאיר השפעה עצומה על כל המוזמנים שראו במו עיניהם איך שעומד על עקרונותיו וחומרותיו.

מקרה דומה לזה אירע פעם כשאבי היה צריך לעשות ברית מילה מוקדם בבוקר. אבי הבן היה גר במונסי, ולכן נסע אבי לילה קודם כדי לישון במקום. כשבדק את

הג"ר יהושע כ"ץ אב"ד סאמבאטהעלי, אבי, הג"ר חיים צבי קריגער זצ"ל

התינוק הבחין שהוא צהוב, ומשמעו שהוא לא ימול אותו ביום השמיני. כשכולם ישבו אצל ה"וואכט-נאכט" הודיע אבי שהוא מתכונן לחזור מיד לוויליאמסבורג. רב מכובד שגם השתתף ב"וואכט-נאכט", התחנן לפניו שלפחות ישאר ללון במונסי, כי יש אפשרות שבבוקר התינוק כבר לא יהיה צהוב.

אבי לא היה מוכן לפשר על כלום, ומיד יצא לדרכו הארוכה הביתה. וזאת, בכדי למנוע ממנו בבוקר לחצים מצד הרב שלא להחמיר כל כך ובכל זאת לערוך את הברית.

◇ ◇ ◇

אבי היה מחמיר ביותר על ענין הצהובות. בשום אופן לא היה עורך את הברית אם הרך הנולד היה צהוב יותר מכפי השיעור שקבע. הוא גם לא נכנע ללחצים, ושום דבר לא העביר אותו מדעתו. בזמנים שהדחיקו עליו בכל מיני אמצעים, היה רגיל לענות בכהאי גוונא, ''ידי מסולקת מזה... איך וועל דיר מוחל זיין אויב דו נעמס'ט א צווייטן מוהל...''

חומרת אבי לא לעשות ברית מילה בעת שהילד צהוב, חדרה היטב בקרב כל חוגי ישראל בעקבות מעשה שהיה פעם. הסיפור נתפרסם על ידי הגאון ר' יצחק הוטנער זצ"ל בשער בת רבים, שקרא חוצות פרטי הסיפור להתוודע ולהגלות נחיצת הענין, תוך כדי שבח והילול על אבי שהיה נזהר בזה מזה זמן זמנים:

לאחד מגדולי ראשי הישיבות בימים ההם נולד בן זכר, וכיבד את אבי כמוהל. כאשר ראה אבי צהבת הילד ביום השמיני, סירב למול את התינוק. הראש ישיבה הנ"ל שרצה להדר דווקא אחר "יום השמיני", נטל אחר במקומו לערוך הברית מילה. אחר יומיים, הכניסו הרך הנימול לתוך בית החולים בין חיים למוות. רק לאחר שבועות ארוכות התאושש, וחזר לחיים ארוכים. אך אז הבינו כולם גודל הסכנה הכרוכה באי קיום דברי חז"ל, שהעמידו כמסמר קבוע שילד שניכר בו צהבות, סימן שהדם לא נבלע באיבריו. אבי למרות שאיתמחי גברא ואיתמחי קמיעא בשדה הרפואה, לא זז כל שהוא מדברי חז"ל המסורה מדור דור, וחיי עולם נטע בהם.

מפני חיבת הקודש אצטט מה שרשם אבי למשמרת בקונטרסו בירורי הלכות (אות מז), היאך לדקדק בעניני צהבת הילד:

"תינוק שהוא יותר ירוק משאר תינוקות, כולל כל מיני ירקות - גרין, געהל, בלוי, והוא כעין הזהב, או כעין כרתי, או כמראה הכחול, הוא סימן שלא נפל בו דמו, ואין מלין אותו עד שיפול בו דמו ושיחזור מראהו כשאר קטנים. והוא הדין אם הוא אדום, הוא סימן שלא נבלע בו דמו באיברים, אלא עומד בין עור לבשר, אין מלין אותו עד שיבלע בו דמו, ואז מלין אותו. וצריך ליזהר מאוד בדברים אלו, שלא למול ולד שיש בו חשש חולי, דסכנת נפשות דוחה הכל, דאפשר למול לאחר זמן, ואי אפשר להחזיר נפש אחד מישראל לעולם, (רמב"ם, בר"א ס"ק יז, יעב"ץ במגדל עוז, לבו"ש, חכמ"א)."

איתמחי גברא ואיתמחי קמיעא

אבי התפרסם בכל מקום כמוהל מומחה, בהיותו מומחה גדול בשדה הרפואה ששייכים לתחום ברית המילה. ממקומות מרוחקים קראו לו לבצע בריתות קשות ומסובכות. רבנים ומוהלים רבים צלצלו אליו יום ביומו להתייעץ אתו לגבי בעיות מסובכות שהם נקלעו אליהם.

זכורני מקרה מעניין, שפעם הגיע לביתינו יהודי מכובד נצר למשפחה חשובה, יחד עם בנו, שהיתה לגביו שאלה לגבי כשרות הברית. אחרי שאבי בדק את הילד הוא קבע שהשאלה שנויה במחלוקת שבין ה"חיי אדם" ובעל ה"דברי חיים". "לפי שיטת החיי אדם צריך להדר למולו שנית, אבל היות שאתם נכדים של שני הגאונים, אתם צריכים להחליט בעצמכם באיזו שיטה תנהגו..." - פסק אבי להם.

פעם כששאלו את הגאון רבי יונתן שטייף זצ"ל איך לנהוג בברית מילה התלויה בשאלה קשה ומסובכת שלא נמצאה פשר הכרעתה בתשובות גדולי הפוסקים, ענה להם בזה"ל, "ווי אזוי רבי חנניה קאהן טוהט, אזוי דארף מען טוהן, ביי איהם ליגט די מסורה פון מילה..."

◇ ◇ ◇

מצווה גדולה וחשובה זו – להכניס ילדי ישראל לבריתו של אברהם אבינו – היתה קרובה מאוד ללבו של אבי. זקנו, ר' יצחק זינגער ז"ל היה כבר מוהל, ואבי המשיך את השלשלת בהיותו הדור השלישי לקיום המצוה החשובה הזאת, וחוט המשולש לא במהרה ינתק.

את המוהלות ירש מאביו כבר בשנות בחרותו. אבי נהג לתאר את ברית המילה הראשון שהוא ביצע. האירוע התקיים כשיהודי הזמין את זקני ר' מרדכי למול את בנו. בבוקרו של יום הברית התעורר זקני עם חום גבוה, שלא התאפשר לו לעשות את הברית, והוא שידל את בנו שילך בעצמו למול את הילד. אבי, שכבר היה בקי בפרטי הלכות המילה, ניגש תיכף אל המלאכה הנשגבה, וערך את הברית בהצלחה רבה!

כבר בהיותו בחור צעיר לימים שימש כמוהל אצל קרובי המשפחה, ומיד לאחר חתונתו הוא החל למול גם אצל אנשים אחרים. בשורות אלו הוא מתחיל את "ספר המילה" שלו, שבו ציין מידי יום את הבריתות שעשה:

"מעת נישואין שלי מלתי והכנסתי לבריתו של אברהם אבינו הילדים האלו בעזר ה' יתברך שמו לעולם, עמ"י עש"ו, מעתה ועד עולם אכי"ר, שנת ר"ב פדו"ת לפ"ק. ביום א' לסדר משפטים, יוסף אריה המכונה לייב בן פנחס ווינאגראי, בודאפעסט ברו"ח יעזרהו לתורה לחופה ולמעש"ט."

עם האדמו"ר מטאהש שליט"א

מימין לשמאל:
הג"ר יונה צבי הלוי הורוביץ זצ"ל
אב"ד אונסדארף,
החתן,
אב"ד מאטעסדארף זצ"ל.
בעמידה נראה:
אבי, ובתווך נראה אב"ד מאטערסדארף שליט"א

המצוה הגדולה ורבה שאין לה שיעור, שחז"ל (נדרים לא, ב) כתבו עליה "שהיא שקולה כנגד כל המצוות", קיים אבי אותה במסירות נפש שאין דוגמתו. הוא השתעשע בה כמרגלית טובה, ושמח שמחה גדולה בכל עת שחבלים נפלה לו בנעימים לקיים מצווה גדולה כזו. אכן, היתה לו הזכות להכניס לבריתו של אברהם אבינו אלפי אלפים תינוקות לבריתו של אברהם אבינו! - מספר ענק בימים ההם.

עמוד על ימיני וסמכני

אבי היה רגיל ללכת רגלי למקומות מרחקים בכדי לתפוס עוד מצוה ועוד מצוה, ולזכות תינוק נוסף במצווה גדולה זו. שום דבר בעולם לא מנע ממנו מלהשתתף בברית מילה שהוזמן אליה. הוא היה נוסע למקומות כמו לפענסילוועניא או לקליוולאנד בלי שום עיכוב, ואפילו לקאנאדא הרחוקה נסע פעם להיות מוהל בבית המדרש טאהש, כשהרבי כיבד אותו בסנדקאות.

מקרה יוצאת דופן קרה פעם, שלא ללמד על עצמו יצא אלא ללמד על הכלל כולו יצא, כיצד מסר נפשו על זה:

פעם בערב פסח שחל להיות בשבת הוזמן להיות מוהל בבארא פארק אצל בנו של אב"ד אונסדארף זצ"ל, גם הוזמן אז להיות מוהל בברית מילה שנועדה להתקיים ביום ראשון של פסח ברחוב ה-100 בוועסט-סייד מאנהעטן. אבי שלא ויתר על אף אחד, נסע לשבות בבארא פארק.

בבוקרו של יום השבת, אחר עריכת הברית מילה, הלך רגלי את דרך הארוכה לוויליאמסבורג בכדי לערוך את הסדר עם המשפחה כיד המלך. מיד אחר הסדר חטף תנומה קצרה, ויצא שוב לדרך מתשת בת שלוש שעות בכדי לערוך את הברית מילה בוועסט-סייד. כשהגיע להבית, התברר לו שהדירה נמצאת בקומה השבע עשרה, ובכוחותיו האחרונים טיפס למעלה, וערך את הברית מילה. לאחר מנוחה קצרה הוא התחיל ללכת את כל הדרך חזרה, והגיע הביתה בזמן כדי להתכונן לליל הסדר השני.

כך עברו עליו שלשה ימים נשגבים כמעט בלי תנומה קלה!

מקרה נוסף זכור אזכרנו, כשאבי הוזמן על ידי קרוב משפחה לשמש כמוהל אצל ברית שיתקיים בשבת בבארא פארק. אבי נסע כבר בערב שבת לבארא פארק, שם לן בליל שבת. בשבת בבוקר, מיד אחרי הברית, יצא רגלי לדרך בת שעתיים לוויליאמסבורג, במזג אויר נורא, רוחות חזקים וגשמים סוערים שלא הפסיקו לרגע. כשהגיע לוויליאמסבורג הלך תיכף למקום נוסף בכדי לערוך ברית מילה שניה. אחר כך זנק הביתה לדקות ספורות, רק להחליף את בגדיו ספוגי הגשם.

מזג האויר הסוער לא מנע ממנו להמשיך בדרכו לאיסט-סייט מאנהעטן, ולערוך שם ברית מילה בשלישית. לאבי היו כמה תיקים שהחזיק בהם כלי המילה, שהשתמש בהם במקרים כאלה. הוא היה מעביר בערב שבת את התיק למקום הברית, היות שלא היה עירוב בעיר.

◇ ◇ ◇

סיפור נפלא נשאר חרוט בזכרוני מימי קדם, כאשר באחד השנים, בשביעי של פסח, ליוויתי את אבי שהלך רגלי בכדי לערוך ברית מילה בשכונת "קרוינהייטס". בכדי להגיע שם היינו צריכים לעבור את האיזור "בעטפארד-סטייויסינט" שהיה מקום מסוכן ביותר לצעוד שם רגלי באותם הימים.

בהגיענו לבית המדרש נבהלו האנשים לראות אותנו, בשאלת פיהם: האיך לא פחדנו ללכת במקום מסוכן כזה?

אבי סיפר להם, שכשהגענו לאיזור זה, המתין שוטר בפינת הרחוב, וכשראה אותנו צועדים קדימה, צעד עמנו מן הצד שמונה רחובות שלימות עד שיצאנו מידי סכנה, וכך הגענו לבית המדרש בבטיחות.

אחר הברית מילה, כשיצאנו לדרך חזרה לביתינו, שוב פגשנו אותו שוטר באותו מקום ממש שעזבנו אותו, שכביכול המתין לנו, וידע שנחזור בעוד שעתיים... עכשיו, הלך שוב עמנו כל הדרך חזרה, לשמור אותנו מאנשים המסוכנים שדרו באותן הרחובות.

לא אחר מאליהו הנביא או שליחו כמותו, עמד על ימיננו לסמכנו ולשמרנו מכל רע!

חשוב לציין, שעל בריתות שערך אבי בימי שבת ויום טוב - שברוב המקרים היה כרוך במסירת נפש של ממש - נמנע ידו מלקבל עבורו תשלומים בשום פנים ואופן, משום חשש שכר שבת, למרות כל ההיתרים שכבר נשנו ונאמרו בדבר.

ויושב כספו בשקו

אבי היה מאוד מסור לעבודתו הקדושה. הוא אף פעם לא הסתמך על הרופא, אלא הלך בעצמו לבדוק את התינוק אם אין בו שום סימן צהבת.

כמו כן היה מקפיד ביותר לחזור בעצמו לבתים כדי להוריד את התחבושת כמה ימים לאחר הברית. לדאבון לב, היה מחזה רגיל לראות איך שהגיעו אליו הורים עם ילדים שלא נימולו כהוגן. אבי האשים במקרים אלו את המוהלים שאינם מורידים בעצמם את התחבושת, ומשאירים עבודה זאת לאב הבן או לרופאים שאינם בקיאים היטב בהלכות הנדרשות.

כשהיה מגיע לביתו של יהודי זר, הבחין מיד אבי מה חסר בבית, ובמה הוא יכול לעזור, ברוחניות ובגשמיות. לא פעם נהפך להיות הרבי לאותם יהודים, ללמד אותם יהדות והלכות חשובות בהנהגות הבית היהודי.

צורתו העדינה והתנהגותו המתונה גרמו לקידוש ה' גדול לכל רואיו. כשסיים לעטוף את התינוק, ברך את היולדת בברכה חמה, "כשם שנכנס לברית" - כשם

שהילד שמע בקול הוריו והסכים לעשות את הברית, "כן יכנס לתורה ולחופה" - כך יציית להוריו גם כשיגדל וילך ללמוד בישיבה ויעשה את השידוך שהוריו יציעו לו...

◇ ◇ ◇

זכורני שבשנותינו הראשונות בארה"ב - כשרוב רובו של ההכנסה בבית היה הכסף המועט שאבי הרוויח לפעמים מעריכת הבריתות - אמי עמדה וחכתה שאבי ישוב כבר מהברית כדי שיהיו לה כמה דולרים לקניות נחוצות. כשאבי הגיע הביתה הודיע לה שאין ברשותו אף לא פרוטה אחת. ולשאלתה: היכן הכסף שקבלת היום מהברית שערכת? ענה לה אבי, "הסתכלתי סביב באותו בית, וראיתי את העוני הגדול שקיים שם, והחלטתי לא לקחת כסף מאותו יהודי, ומיד כשקבלתי את שכרי, הטמנתי אותו בין בגדי התינוק כדי שאבי הבן ימצא אותו כשכבר לא אהיה בביתו..!"

מכין תינוק לברית מילה

ערמות כיוצא בזו היה עושה בכל עת מצוא, בכל מקום שראה צורך בכך. כן היה מחזיר את הדמים שקיבל, באופנים שונים ומשונים שלא ירד להם דעתו של נותן הכסף. ברוב מקרים היה זה באלו שהיו נוהגים בתכסיסי בעל הבית ונגידים, ואבי ידע את האמת בדבר, שאין להם פרוטה לפורטה.

אחר פטירתו מצאו במגירה שלו כמה וכמה המחאות (ציק'ם) שלעולם לא נכנסו לבאנק, שבדרך כבוד לא נטל את המעות.

חדש אסור מן התורה

אבי נהג לערוך את הבריתות בכל חומרות ובכל מנהגים טובים, כגון לעשות מציצה וזילוף היין ב' פעמים, לצאת ב' שיטות המובאים בשולחן ערוך (יורה דעה סימן רסד סעיף א).

עוד נהג באופן שהתאפשר לו, לחתל התינוק כהכנה לברית (הנקרא "פאשלען"), על הבימה באמצע בית המדרש, להקפיד על הענין המוזכר בספרים, שהבימה דומה למזבח ומילה עומד במקום קרבנות. פעם אמר ששמע בשם החזון איש זצ"ל (לאחרונה הובא גם בספר מעשה איש חלק ד עמוד קמד), שכריכת ולטיפת התינוק באמצע בית המדרש הוא סגולה שיגדל הרך הנימול לתלמיד חכם, ורוצה שיהיה לו חלק בגידול בני ישראל לתלמידי חכמים יראים ושלימים.

עבודת החיתול במוהלות היה אצלו דבר גדול עד למאוד, כך שנטל חלק בראש עבודותיו, והיה מרגלא בפומיה לומר, שכן הוא מקובל מדורות קודמים, שעבודה זו הוא זכר לעקידת יצחק שנעקד על גבי המזבח.

הכנה למצוה

מוהלים מועטים ידעו אז איך לכרוך ולחתול התינוק באופן נקי ומסודר. אבי בידיו המומחיות היה עושה כל זה עם כל פרטיה ודקדוקיה. כל כך היה גדול כוחו בדבר זה, עד שהתבטא פעם האדמו"ר מסאטמאר זצ"ל, "וועז רבי חנניה פאשעלט דאס קינד, איז מיר א כבוד צו זיין דער סנדק..."

כן מספרים, שפעם ציוה איזה מוהל להרבי שיחזיק התינוק אנה ואנה כדי שלא יתלכלך. ענה הרבי, "אז דער מוהל קען נישט פאשלע'ן דאס קינד, דאן קען איך נישט זיין דער סנדק..."

גולת הכותרת של חומרותיו והנהגותיו בעניני מילה, היתה דקדוק קלה כבחמורה, על המסורה הישנה, ועל קיום הלכה הברורה בלי סטייה קלה כל שהוא.

בבואו לארה"ב, היה דבר נפוץ בקרב יהודים חרדים למול התינוק על השלחן, ולא על ברכי הסנדק כפי שהונהג מימים ימימה. לאבי הפריע מנהג זה עד למאוד, וירא ויצר לו, שמבטלים מנהג עתיק עתיקין, ואכן בכל הזדמנות שאינה לידו, עורר על זה. בדפדף בין בתרי בירורי ההלכות (אות קיז), מצינו איך שעורר שם שמנהג זה נוגד דברי הפוסקים (אור זרוע הלכות מילה סימן קז), שהביאו סמך למנהג זה מדברי המדרש (ילקוט שמעוני תהלים לה רמז תשכג), וכן בתרגום יונתן (בראשית נ, כג) שיוסף היה הסנדק אצל בניו, וסיים דבריו, "וזה שלא כמו שנהיגו המוהלים במדינה זו למול על שלחנות, ולא על ברכי הסנדק."

מי שרק השתתף בברית מילה שאבי ערך, לבטח נשאר אצלו חרוט הדק היטב, איך שאבי היה נוהג לקרוא בקול רעש גדול "ברית קודש" תיכף לפני התחלת עריכת הברית מילה. מנהג זה קיבל מאבותיו, והחזיק בו כדרכו בכל מנהג המסורה מדור דור. בבירורי ההלכות שרשם לעצמו (אות קיד) מנמק מנהג זה שהוא כעין הודעה על מה שמחזיקים אבר התינוק בשעת הברכה (כשיטת האליה רבה והגר"א סימן עה), שאין כאן איסור ערוה, כיון שעורכים ברית קודש.

כן בקודש חזיתי בהרבה מוהלים המעולים והחשובים, בכל מקרה שנוצר מקרה מסובכת או ענין קשה הבנה, מנסים להעלות בזכרון, או לשאול בפי הזוכרים, כיצד היה "רבי חנניה קאהן" עושה במצב כזה. אבי שימש, ועוד מחזיק לשמש, כסמל וכדמות של מוהל שמקיים ושומר על המסורה הישנה בלי נטייה קלה.

אחר כל ברית מילה שערך, השתדל בכל כוחו ליטול ידיו לסעודת הברית. ברוב רובם של המקרים נתכבד אחר כך לדרוש בעניני ברית מילה ופרשת השבוע. היותו ניחן בחסד עליון בכשרון הדרוש והחידוש היה תמיד מפיק מרגליות בדברים קולעים אל המטרה, והיה מוצא חדשים לבקרים מדי יום ביומו כיצד לשלב פרשת השבוע עם ענין המילה, ועוד הוסיף מדיליה איזה מילה טובה וברכה עבור הורי הילד שיזכו לגדלו ולחנכו בדרך ישראל סבא.

אבי לחם בכל כוחו בכל עת שרצו להביא אומר מן החדש, ובכל פעם שרצו לפרוץ איזה גדר בישראל. כשיצא לאור כלי ה"הימאסטאט" שנתחדשו באותו זמן,

שהמציאו בכדי שיעשה החיתוך ופריעה ביחד, יצא בעוז ותעצומות ללחום מלחמה אדירה נגדו, ולהעבירו מקרב בני ישראל.

במכתב להגאון ר' יונתן שטייף זצ"ל מרבה להביא ראיות כנגדם:

רב חינא ורב חסדא לרב חביבא ה"ה הגאון הגדול בתורה ובמעש"ט חסיד ועניו כקש"ת מו"ה יונתן שטייף שליט"א רב דעדת יראים בעיר ברוקלין תע"א.

אחדש"ה וש"ת באהבה רבה באתי בזה ע"ד המדובר האם מצות מילה הם ב' מצוות או רק מצוה אחת, דהיינו האם חיתוך הערלה הוה מצוה אחת והפריעה מצוה א' לחוד או שניהם ביחד הוה מצוה אחת שלימה, לכאורה מלשון המשנה בשבת (קל, ב) "מל ולא פרע את המילה כאילו לא מל" משמע דחיתוך לחוד לאו כלום. אבל יש לדקדק מאי כאילו לא מל הו"ל למיתנא הוה כלא מל, לכן צ"ל להחיתוך הוה ג"כ מצוה א' שלימה ורק המצוה הב' ג"כ מעכב והוה כאילו לא מל ודומה לד' כוסות של פסח או לד' עבודות של זבח דהוה ג"כ ד' מצות אבל הא' מעכב האחרת...

ועתה באתי בשאלתי ע"ד אשר חדשים מקרוב באו והמציאו מכונה אשר ע"י החיתוך והפריעה נעשה בב"א ובלי צפרנים האם שפיר למעבד הכי. שאלה הא' האם צ"ל הפריעה בצפורן דוקא, ושנית האם מותר לעשות החיתוך והפריעה ביחד הגם שהם ב' מצות. הנה לשון הרמב"ם (הלכות מילה פרק ב הלכה ג) והסמ"ג (עשין כח) והש"ע (יורה דעה סימן רסד סעיף ג) בפירוש כתוב שהפריעה צריך להיות בצפורן וצריך להיות כל א' בפני עצמו דהיינו החיתוך והפריעה, וכן נהגו אבותינו באלו ארצות מעולם. אבל מצאתי בתשובת הגאונים (חלק א סימן ו) תשובה מרבינו האי גאון וז"ל ודע כי זה חוק יש בבבל מהיום שנים רבות שמושך המוהל את הערלה ומפסיק את הקליפה התחתונה בידו כדרך שהם יודעים עד שהיא נפסקת ומחבר אותה עם הערלה וחותך אותה בב"א ואם אינה נסדקת ונפסקת באצבע או בצפורן יהי' לו סכין הנקרא בלשון ערבי מדוד ופוסק בו ושפיר דמי ואין ראוי לחתוך ב' פעמים אבל ראוי' להיות מילה ופריעה בב"א ושנעשים שתיהן יצא עכ"ל, וכן מביא בשלחן גבוה (סימן כו) שבעיר שאלוניקי עושים המוהלים כן והוא לא העתיק תשובת רבינו האי גאון הנ"ל.

וצל"ע מה הם עושין עם דברי המדרש הובא בהגהות מיימונית להל' ציצית (פרק ג אות פ) והוא בילקוט שמעוני (תהלים לה), על הפסוק דכל עצמותי תאמרנה וכו' צפורן לעשות בהם פריעה ומליקת העוף הרי שהשוה עשיית פריעה בצפורן למליקת העוף דצפורן במליקות העוף מעכב דהרי אם מלק בסכין פסולה. וכן לדברי הלקט יושר הנ"ל הוה חיתוך ופריעה ב' מצות הלא שייך בזה אין עושין מצות חבילות חבילות, בין לפי' הרשב"ם (בפסחים קב, ב בד"ה חבילות) דמחזי עליו כמשוי שרוצה להיות פטור בב"א עם ב' מצות ואינו רוצה לעשותו בזה אחר זה, בין לשי' התוס' במ"ק (ח, ב בד"ה לפי שאין מערבין) דבעינן שיהא לבו פנוי למצוה א' הלא הכא בודאי צריך להיות לבו וידיו פנויות למצוה הראשונה ואחר כך למצוה השניי'. ולבד מכל זה מנהגם של ישראל תורה היא, וכן נהגו אבותינו מעולם לעשות החיתוך והפריעה לחוד והפריעה רק ע"י ציפורן ובאמת אנו רואים שרק קלי הדעת עושין כן בזמן הזה ע"י המכונית הנ"ל, וממה שלא הביאו הפוסקים דברי ר"ה גאון משמע דלא סברו להלכה כן.

מימין לשמאל: אב"ד מאטערסדארף זצ"ל, חתן, הג"ר לוי יצחק גרינוואלד זצ"ל
אב"ד צעהלים, אבי

"איך האב נישט קיין קאנקורענצן..."

משפחות שלימות וגדולות בישראל החזיקו למסור מוהלות אך ורק לאבי. גם רבנים אחרים ששישמו בעצמם במוהלות, הראו כבוד והערצה לאבי, והיו שמחים לשמוע שאבי נתכבד להיות מוהל בבית המדרש שלהם.

יוכיח על כך העובדה, שהיו הרבה אנשים חשובים שהתפללו אצל רבנים אחרים כמו הגה"ק מפאפא זצ"ל או הגה"ק מצעהלים זצ"ל שהיו בעצמם מוהלים, ובכל זאת היו מכבדים את אבי להיות מוהל אצל בניהם, ותחליפו כיבדו את רבם בסנדקאות.

כשהתנצלו לפניו שאי אפשר לכבדו, מהיות שמרגישים חוב לכבד מוהל אחר מחמת סיבות שונות, היה רגיל לענות בצחות לשונו, "איך האב נישט קיין קאנקורענצן, איך האב נאר קאלעגעס..."

◇ ◇ ◇

יום אחד, הוזמנתי לברית מילה על ידי מישהו בבית המדרש בלאזוב, כשהגעתי לשם, כיבד אותי הגבאי עם עלייה לתורה, ואחר התפילה סיפר לי הגבאי סיפור מעניין:

נהוג בבית מדרשינו שבעלי השמחה מודיעים לי יום לפני השמחה, בכדי שאוכל להכין הכל, ולסדר המנינים וכדומה. אך שונה היה אתמול שהלכתי לנוח, ולא ידעתי שיתקיים היום ברית בבית מדרשינו. בלילה, חלמתי חלום, והנה איש זקן מתגלה לי, ומזדהה בשם חנניה קאהן, ומודיע לי:

"מחר יתקיים ברית בבית מדרשך, ובני ר' מרדכי יהיה המוהל, תראה לכבד לו עם עלייה לתורה."

נכנסתי היום בבוקר לבית המדרש - סיפר הגבאי - והתעניינתי האם יש ברית מילה, והודיעו לי שאכן יתקיים ברית, וכששאלתי מישהו "מי יהיה המוהל", ענה לי, "ר' מרדכי קאהן".

או אז ידעתי גם ידעתי שאמת ויציב היה החלום, וקיימתי מה שציווה לי! ויהי לפלא...

פרק יא

ואלה המשפטים

צדק צדק תרדוף

מרגלא בפומיה דאבי, שבעת יושבו בדין תורה הוא רואה במוחש מקרא שכתוב (תהלים פב, א), "אלקים ניצב בעדת אל", שהשי"ת נותן בפיהם של הדיינים את הפסק הנכון והגישה הנכונה, בכדי שיוכלו להוציא פסק דין לאמיתה של תורה.

לא היה כלל דבר נדיר, שבעל דין יסתיר איזה פרטים, שלא לספרם דברים כהווייתן, ורק בסייעתא דשמיא, בהיות המקום בעזרו בכל צעד ושעל, גילה את הפרטים הנכונים.

הנה אחד המקרים הבולטים, בהם נכחו לראות איך שמשמים עזרו על ידו לפסוק הדין באמת לאמיתו:

קרה פעם כשבאו שני בני אדם לדון בדין תורה אודות איזה סכסוך בנידון כספי שדכנות. אחד מבעלי הדין טען, שיש לו ראיה מוכחת מעד ראיה שהיה נוכח במקום בעת שהסכימו על איזה סכום, תוך כדי הוצאת מכתב מכיסו, שחברו, שהיה כביכול העד, כתב עבורו.

אבי נטל את המכתב, ותיכף ומיד קרא לעבר אותו יהודי, "תוציא מיד המכתב השני שכתב העד בשבילך..!"

אחר בירור הענינים על תילם הוכח, שיהודי זה ביקש מחבירו שיכתוב עבורו מכתב עדות, בשינוי איזה פרטים מכוזבים, המשנים את צורת העובדא מכל וכל... והעד צירף לזה מכתב קטן נוסף, שהכיל בתוכו מילים אלו:

"כתבתי לך מה שביקשתני, ושניתי קצת מהפרטים האמיתיים, ומקווה אני שיוציא כאור משפטיך..."

יהודי זה, הוציא בטעות מכיסו מכתב השני ומסרו לאבי, ואבי הבין תיכף ומיד במה דברים אמורים... מבויש לגמרי הודה על האמת, וסיפר את הסיפור עם הפרטים המדויקים.

◇ ◇ ◇

אבי ישב כמעט מדי יום בבית הדין הידוע של "התאחדות הרבנים". בנוסף לזה, התקיימו בביתינו עשרות דיני תורה, בהם ישב אבי ביחד עם רבנים וגדולים אחרים. ביניהם: הגאון ר' שמואל אברהם זעלטנרייך זצ"ל - אב"ד טשאקאווא; הגאון ר' אלכסנדר אשר באב"ד זצ"ל - אב"ד טארטיקוב; הגאון ר' יעקב סג"ל לעבאוויטש זצ"ל - אב"ד קאפאש. הרבנים הנזכרים ישבו כסאות למשפט באופן קבוע בביתינו, בהיותם קרובים מאוד לאבי עוד מאירופה.

מימין לשמאל: הרב יצחק קליין, אבי, החתן, אב"ד מאטערסדארף, הג"ר שמואל אברהם זעלטנרייך אב"ד טשאקאווא זצ"ל

כשאבי הלך לעולמו, נאנח הרב מטארטיקוב, באמרו, "אין ביכולתי לשבת עוד ולדון בדיני תורה, כי ה'ראש' חסר לי..." כאשר הוא מכוון אל עבר אבי ה"ראש" בית הדין, שאיננו יותר בעולם.

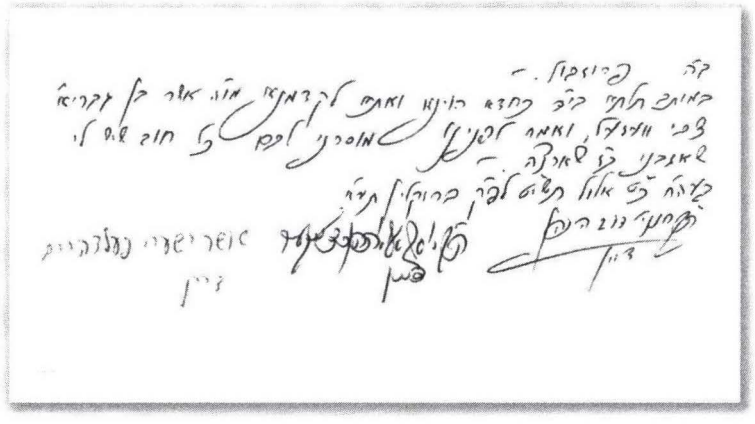
גם הרב מטשאקאווא התבטא בפני פעם, "כשאביך קורא לי לבוא ולשבת בהרכב בית דין, אף פעם לא סירבתי, כי ערבה עלי לראות גישת אביך, כאשר בכושר שכלו הישר תמיד מוצא את הפסק האמיתי, וקולע אל המטרה בברירות..."

"בשום אופן ניכט..."

למרות שתמיד קיותה נפשו לפשר ולגשר בין הצדדים, ולגמור הדין בכי טוב עם השניים בדרכי נועם. בכל זאת כשלא עלתה בידו, אם מפני שראה שהאחד צודק לגמרי, או מפני שלא רצו לפשר, קיים את הפסוק (דברים א, יז), "לא תגורו מפני איש" עד קצה האחרון. הוא לא פחד מאף אדם בעולם, ומשום דבר בעולם. יהיה מי שיהיה, ויהיה מה שיהיה.

פעם היה ויכוח נוקב בין הנהלת קהילה מכובדה בעיר לבין יהודי פרטי, על עסק בנין שעמד סמוך לבית המדרש שלהם. שני הצדדים לא הצליחו ליישב את הסכסוך, כי אף בית דין לא הסכים לקבל דין תורה כזה כשאחד הצדדים מייצג קהילה שלימה. כאשר באו לאבי, הסכים מיד לדון בין שני הצדדים. ללא חת וללא מורא הוציא פסק דין שלא הסכים לגמרי עם הקהילה הגדולה הזאת..!

שום דבר בעולם לא היה יכול להשפיע עליו לסטות מדין אמת לאמיתו. עד כדי

שטר פרוזבול

כך, שפעם הזמין לדין תורה בביתינו "גבר אלים" ידוע, ואבי הפריך את טענותיו. כעבור זמן קצר אבי שילם על כך מחיר יקר. עוד באותו שבוע, ביום ששי ערב שבת, בדרכו הביתה מהמקווה נתקל בפרא אדם זה, שהעיז להרים ידו עליו! אך אבי הלך לדרכו, כאילו לא קרה כלום.

כל זאת לא מנע ממנו לשבת ולנהל את דיני התורה בחוזק יד. מול עיניו עמדו דברי השולחן ערוך (חושן משפט סימן ח סעיף ב), "כל דיין שדן דין אמת לאמיתו אפילו שעה אחת כאילו תיקן כל העולם כולו וגורם לשכינה שתשרה בישראל..."

◇ ◇ ◇

"את השם רבי חנניה קאהן כולם הזכירו בסילודין בכבוד ובהערכה!" מציין ר' ישראל ניימאן לפני שהוא מתחיל לתאר את מה שחווה בעצמו:

מקום העבודה שלי לא היה רחוק מביתו של רבי חנניה ברחוב לי עוו. פעם נכנסתי להרב מפעסט, כדי לשאול אותו שאלה בדיני ממונות. הרב פתח לי את הדלת ובחיוך קל הזמין אותי לשבת. אחרי שעה ארוכה, נתברר לי כל הענין בצורה מופלאה, והוא כתב לי שטרות אחדים לפי צורך הענין. כשהייתי מוכן ללכת הושטתי לו סכום כסף כתשלום לזמנו היקר. אבל רבי חנניה משך חזרה את ידו, באומרו שאיננו לוקח אפילו פרוטה בשביל לעזור ליהודי. אך כשראה עד כמה אני מרגיש מחויב אליו, ורוצה לשלם לפחות משהו, הוא הסכים לקחת את הסכום הקטן.

אחר חודש, הלכתי שוב להרב להתייעץ בענין כספי מסובך. גם בהזדמנות זאת, לפני שעזבתי הושטתי לו את ידי עם סכום כסף. אבל כשהרב הבחין בזאת, קם מכסאו, וצעק עלי במבטאו האידיש–דויטש, "בשום אופן ניכט! בשום אופן ניכט! עס איז געגוג געווען איינמאל וואס דו האסט מיר שוין אפגעטוהן..!"

"זה היה בשנותיו הראשונים כאשר היגר לארה"ב, כשהרב היה זקוק מאוד לכסף להביא לחם לפי הטף, אבל הוא היה 'שונא בצע' אמיתי, לפי כל הפירושים..!" – סיים ר' ישראל את סיפורו.

ככל אשר יורוך

אבי ניהל את דיני התורה בדרך המסורה לנו מדור דור, מבלי למשוך אותם במשך חודשים ארוכים בכדי להרויח על חשבון הבעלי דין. אחרי שחקר היטב את שני

הצדדים עם כל הפרטים, הוא הוציא את פסק הדין הסופי, שהתבסס על השולחן ערוך וספרי האחרונים.

פעם התקיים דין תורה מסובך, וכדרכו של דין תורה כזו, שאחר זמן מסוים, נגרר הויכוח לענינים אחרים והקולות והצעקות מתחילים לעלות מעלה מעלה, ומושכים כולם יחד מזה אחד ומזה. אחרי שעות אחדות שאבי בחן את הענין יחד עם שני הרבנים, הוא הקריא את פסק הדין. אחד הבעלי דינים שהפסק לא היה תואם לציפיותיו, פרץ בחמת זעם והצהיר ברבים, "אין בדעתי לציית לדברי הדיינים..."

בו במקום הרים אבי את השולחן ערוך הגדול, ונתנה ליד הבעל דין ובקול רם ציוה לו:

"ווארפט'ס אראפ דעם שולחן ערוך אויפ'ן ערד... טרעטן זי ארויף אויף דעם! טרעטן זי ארויף אויף דעם!"

למראה מבטו המתמיה, הסביר לו אבי, שאם אינך מציית לפסק הדיינים, זה בדיוק כאילו אתה דורך על השולחן ערוך ברגלים..!

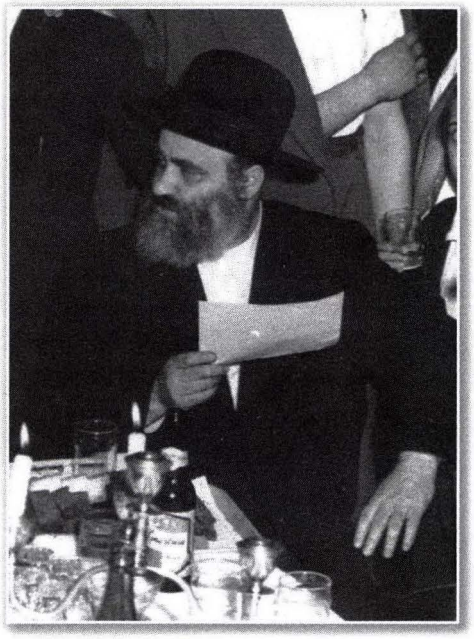
◇ ◇ ◇

אני זוכר, שפעם הגיע ראש הקהל – של אחת הקהילות בוויליאמסבורג – לדון בדין תורה עם יהודי אחר. אחרי ויכוחים וטענות במשך יומיים תמימים, אבי היה מוכן לתת את פסק הדין. אז פנה הראש הקהל לדיינים, ואמר להם, "לפני שאתם מכריזים באופן רשמי את פסק הדין, אני רוצה להתייעץ על כך עם הרבי שלנו לשמוע ממנו האם לקבל עלי את הפסק שתוציאו..."

אבי לקח מיד את רשות הדיבור, וענה לו, "אתה נמצא עכשיו בחדר בית דין... וכאן השולחן ערוך הוא הקובע העיקרי! ראשית נוציא את הפסק דין, ולאחר מכן תוכל לדבר עם מי שתרצה..."

ועשית הישר והטוב

אבי היה ידוע כאדם ישר עד למאוד, כאחד שאפשר לסמוך עליו בעיניים עצומות. עשרות יהודים השאירו אצלינו שטרות שונים וניירות חשובים ביודעם ששם זה המקום הבטוח ביותר.

כמו שהאדמו"ר מסאטמאר זצ"ל התבטא פעם באזני אחד המחותנים שלנו, "איהר האט געטוהן א גוט'ן שידוך" – אמר הרבי – "רבי חנניה איז א ריכטיגער 'אורי-עמבער' (כינוי באונגרית-לאיש הגון נאמן ובעל מידות נעלות)..!"

פעם קרה סיפור מעניין, כששוכר בית דירה הזמין את משכירו לדין תורה, על כך שהלה נתן לו סטירת לחי. אבי חייב את המכה לשלם מאה דולר כקנס על כך שבייש יהודי. כעוס כולו, רץ הבעל דין להאדמו"ר מסאטמאר זצ"ל, וסיפר לו שהרב מפעסט הכריח אותו לשלם קנס, למרות שבגמרא מבואר שבימים אלה אין דנין דיני קנסות.

הרבי שיסע את טענותיו ושאל, "אמור לי, כמה כסף הטיל עליך הרב מפעסט לשלם כקנס?" "מאה דולר" – ענה היהודי בסערה. "סכום פעוט כל כך?" – תמה הרבי – "אילו אני הייתי הדיין, הייתי מחייב אותך לכל הפחות באלף דולר..!"

◇ ◇ ◇

המאורע הבא מדגיש עד כמה ויתר אבי על כבודו, רק למען מטרה אחת לקיים את דברי התורה הקדושה ולכבד אותה כראוי לה:

דין תורה זו התנהל אודות כסף שנאבדה בבורסה. היהודי שאיבד את כספו, לא מצא מרגוע לנפשו, והיות שבית הדין פסק שאין לו שום תביעה מהסוכן שלו, הוא הודיע שהוא הולך לתבוע אותו בבית המשפט העירוני.

בארץ ישראל בשנת תשכ"ז. לידו יושבים הג"ר יוסף שלמה כהנמן זצ"ל אב"ד פונוביז', והג"ר דוד פוברסקי ראש ישיבת פונוביז'

אבי לא היה יכול לראות שיהודי תובע את חברו בבית משפט של גוים. הוא שלח מכתב לנציגי העיר, והוא כתב בו שהענין בין שני היהודים מונח כבר בידי הרבנים האורתודוקסים המטפלים בזה, ולכן לא יקבלו את התלונה בבית המשפט. לא עבר זמן רב וליהודי נודע מהפעולה שאבי עשה נגדו, כדי שלא יוכל להזמין את היהודי השני בבית המשפט של הגוים. מאותו רגע הוא התחיל להתעלל באבי בכל הזדמנות. הוא העיר את כל משפחתינו באמצע הלילה על ידי צלצולי טלפון תכופות בזה אחר זה. גם ברחוב הוא צעק וגידף את אבי בביטויים מגונים... לפעמים רדפו אחריו יהודים ומנעו ממנו לבייש רב חשוב בעיר. אבל אבי המשיך ללכת בדרכו, ואפילו לא העיף מבט על האיש השפל הזה.

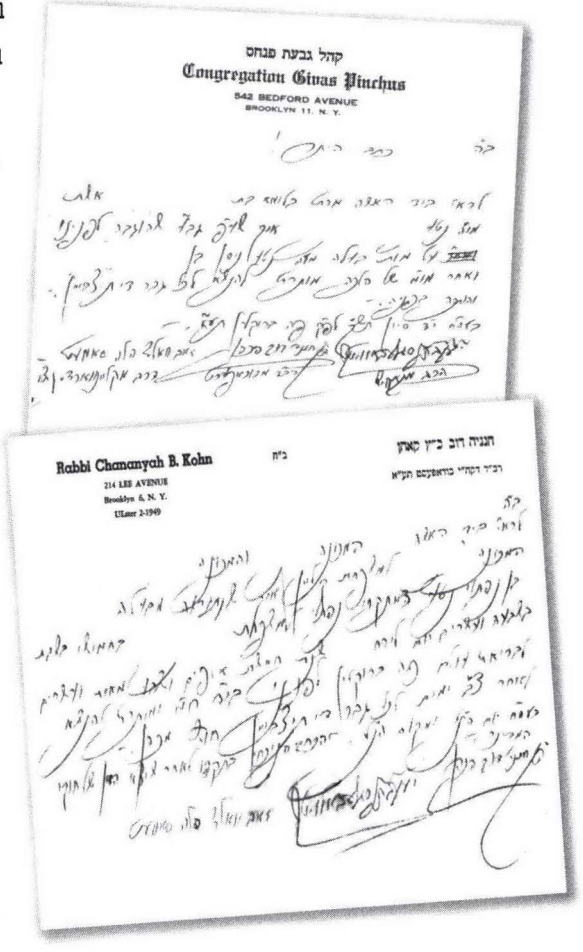
הפגיעות באבי נמשכו חודשים אחדות. סיפר לי יהודי שעמד יחד עם אבי בתחנת אוטובוס, בזמן שאותו בריון הופיע שם והחל בצעקותיו. "למה הרב מרשה זאת?" – שאל אותו בתימהון לבב.

אבי מיד הסביר לו, "הצעקות הן תוצאה מכך שאני מנעתי אותו מללכת לבית משפט של גוים... וידוע פירושו של רש"י (ד"ה אשר תשים) לפסוק (שמות כא, א),

'ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם' - שיהודי שהולך להתדיין אצל שופטים גוים, מחלל את שם ה' ומבזה את שמו הקדוש ברבים..." אבי סיים ואמר, "עדיף שאקבל הבזיונות על עצמי, מאשר שיבזו ויחללו את שמו הקדוש של הבורא עולם..!"

לעשות שלום בין איש לאשתו

אבי העניק שעות רבות מזמנו היקר כדי להשכין שלום בין אדם לחבירו, ולפתור בעיות בין שני יהודים, ובאותה רצינות הוא טיפל בזוגות שפנו אליו לעזרה. לא פעם עלה בידו לשכנע אותם שינסו שוב ולא יתייאשו מיד, ולפרק עבור זה משפחה ברוכת ילדים, ולהרבות מחלוקת בישראל.

קהל גבעת פנחס
Congregation Givas Pinchus
542 BEDFORD AVENUE
BROOKLYN 11, N. Y.

Rabbi Chananyah B. Kohn
214 LEE AVENUE
Brooklyn 6, N. Y.
ULster 2-1949

הגבאי המפורסם ר' יוסף אשכנזי ז"ל סיפר, שפעם ישבו בני זוג צעיר אצל האדמו"ר מסאטמאר זצ"ל, בנסיון לדון בבעיות שונות שנוצרו ביניהם. בראותו שהענין מסתבך יותר ויותר, ביקש הרבי מר' יוסל שיקרא מיד להרב מפעסט – רבי חנניה קאהן. כשאבי הגיע, ביקש ממנו הרבי שיתעמק בענין במשך ימים אחדים, להתחקות על שורש הבעיה, ואיך פותרים אותה.

אחרי ימים אחדים, חזר אבי עם תוכנית מסודרת איך לשפר המצב בבית, בכדי שישרה ביניהם אהבה ואחווה. אבי הציע להרבי שהיות שיש לו השפעה גדולה על ההורים

שהם משתייכים לחסידות סאטמאר, וסרים למשמעתו, יצווה להם שיראו שבני הזוג יעתיקו דירתם לעיר אחרת, שכלפי ראות עיניו זו הבעיה והחסרון העיקרית. הרבי קיבל מיד את דעתו, ושלח את בני הזוג לעיר אחרת שיגורו שם לשנה אחת.

אחרי שנה הם חזרו כשני אנשים שמחים ומאושרים. הרבי ביקש מחילה מההורים על אשר מנעם במשך שנה שלימה מלראות ולשאוב נחת מילדיהם. באותו מעמד קרא לאבי והודה לו מעומק לבו על שהשכין שלום בבית ישראל.

◇ ◇ ◇

הנה סיפור מאלף נוסף שממנו ניתן ללמוד חכמת החיים של אבי:

פעם צלצל אליו איזה איש מקאנאדא, ובקשתו שטוחה, שהוא רוצה לבוא אליו שיסדר עבורו גט, אך הוא מתנה עמו תנאי קודם למעשה, שבשום פנים ואופן לא יעלה על השולחן כלל נידון של הבאת שלום בינו לבין אשתו, רק יסדר תיכף ומיד הגט. אבי הבטיח להם, שהוא לא ילחוץ עליהם להשכין שלום, רק יסדר הגט.

האדמו"ר מסאטמאר זצ"ל

כשהתחיל להכין להם הגט, אמר להם: הנה אקיים הבטחתי, ולא אשתדל לנקוט צעדים בנידון השלום, רק קודם שרב מסדר גט, מחויב לדעת מהו סיבת הגט, ובכן אשאלכם על זה, מיד ענו ואמרו לו את הסיבה. אבי עשה את עצמו כאילו לא ידע וכאינו מבין, בשאלו, "על סיבה זו בלבד אתם מתגרשים?" והם שוב ענו לו כשאלתו. כך המשיך בחכמה את השיחה, עד שהצליח לעבור על פרשתא דא, ופילס להם את הדרך, בסתמו את טענותיהם.

כך בחכמה נפלאה זו זכה להשכין ביניהם אהבה וריעות, ואכן אחר שעה קצרה נסעו ביחד לדרכם הביתה בשלום ובשלווה.

מימין לשמאל: הג"ר משה זאב פאללאק, אב"ד גראסווארדיין, אבי, החתן, אב"ד האדהאז, האדמו"ר ר' שמואל יהודה מדעעש זצ"ל

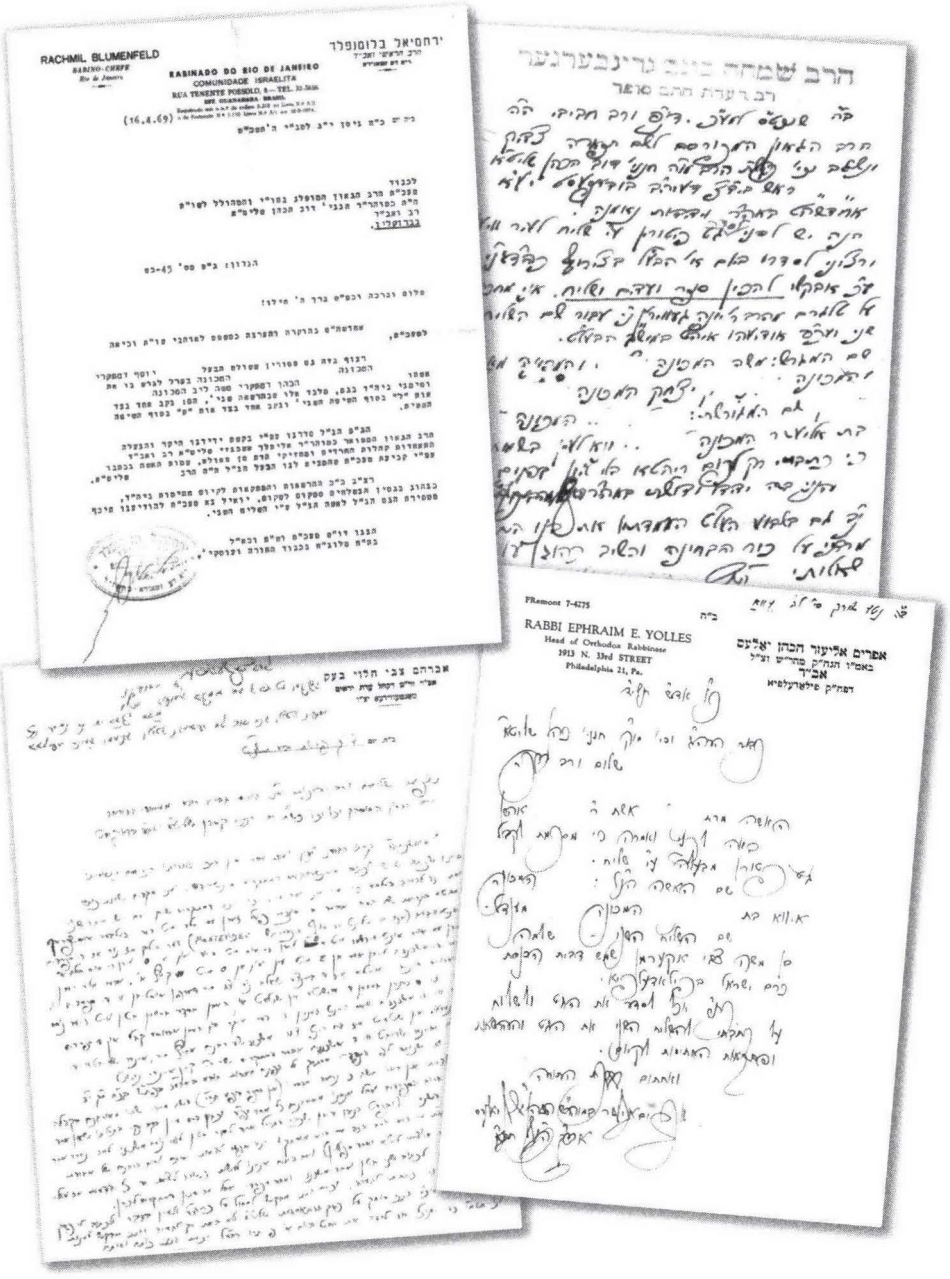
עוד זכור לי, מאורע שהרעיש את כל קצווי תבל בשעתו, ואבי החזיק את זה לזכות גדול, על שחבלים נפלה לו בנעימים. מעשה שהיה כך היה:

אדם אחד עיגן את אשתו ללא סיבה מוצדקת, ובכל פעם שעלו על עקבותיו ונודע לרבים מקום הימצאו, מיד נסע למקום אחר. כך נתגלגלו הדברים במשך שמונה שנים שלימים. חותנו שמוצאו היה מבודאפעסט שיתף את אבי בענין זה, וביחד התחילו לעבוד ללא ליאות עם שאר רבנים ועסקנים בדבר, בכדי להביאו שיתן גט לאשתו. אך לדאבון כולם, ללא הצלחה.

שנה אחד לפני פסח הלך אבי לבית אפיית המצות "קערעסטיר". בו בזמן שנכנס אבי, יצא מנהל המפעל הרב גבריאל יודא ניישלאס ז"ל עם קופסת מצות גדולה, כאשר הוא קורא לעבר אבי, "אתה רואה קופסא זו! אני שולח אותה לאברך פלוני אלמוני..." וכוונתו לאברך הנ"ל. כאשר אבי שאל לו: היכן מקום הימצאו של האיש, ענה, שאסרו לו לספר את זה...

אבי שהרגיש שמה' יצא הדבר, שילח מבטו על הקופסא, וחרת היטב בזכרונו את הכתובת של האיש הלז.

מאז, לא עברו חודשיים והצליח באופן פלאי להגיע ולדבר על לב האברך שיסכים ליתן גט אחת ולתמיד. סידור ומסירת הגט התקיים בביתינו, והאשה שוחררה מכבלי העיגון.

יודע בטיב גיטין

באופנים שאבי אכן נטל על שכמו לסדר גט לבני הזוג, היה זה רק אחרי שנוכח לראות שאין כלל מה לעשות בענין כדי שהזוג ימשיך לחיות ביחד.

בשקט ובבטחה ישב אבי, ברגעים קשים ומתוחים אלו, כשהבעל מוסר את הגט לאשתו. לעיתים קרובות קרה שהמצב פרץ כל גבול, והצדדים נתמלאו כעס, והביא לכך שכלי הבית נשברו. עוד יותר מזה היה יכול לקרות לפעמים, שהבעל יעזוב לפתע פתאום את החדר ברוב כעסו, וגרם בכך שהאשה תישאר שוב ללא גט, וללא אפשרות להתחתן שוב.

למרות כל הבעיות וחוסר הנוחיות, אבי ביצע מאות גיטין, בעוזרו לגברים ולנשים הבודדים להתחיל חיים חדשים. כשהבחין שמתחילה ליצור מהומה בחדר בית הדין, הוא ציוה לאחד מהנכדים לנעול את הדלת מצידה החיצוני, כדי שאף אחד לא יוכל לברוח לפני מסירת הגט...

לא היתה כלל עבודה קלה להוציא לפועל הסכם שלום בין שני הצדדים. אבל לאבי היה חן ואצילות מיוחד במינו, שהשפיע על האנשים לקבל את הצעותיו ולקיים אותם. כמו שידוע, שהגאון ר' יעקב סג"ל לעבאוויטש זצ"ל – אב"ד קאפאש, הודיע אחרי פטירתו של אבי, שלא יבצע יותר גיטין, כאשר אינו יכול לבצע זה כאשר רבי חנניה קאהן לא יושב יחד אתו...

◇ ◇ ◇

אבי היה מפורסם בכל קצות העולם כמומחה בהלכות גיטין. הוא נתמנה – עוד בהיותו אברך צעיר – להיות הדיין בדיני סופרות, כתובות וגיטין, וכל סת"ם שעמדו תחת השגחת הבית הדין האורתודוקסי בבודאפעסט.

הוא ענה בכל יום מכתבים רבים לרבנים שונים ולמסדרי גיטין, ששאלו אותו על הדרך המדוייקת לכתוב את שמו של אדם או עיר, ודברים רבים כיוצא בהם. (המכתב האחרונה שכתב בחייו היה להגאון ר' יצחק נפתלי קנאפפלער זצ"ל - אב"ד סאנטיאגאו ובעמח"ס קני המנורה, בענין סידור גט על ידי שליח.)

מעניין לציין, שאבי היה בעל כתב נפלא, ובעטו המזהיר היה כותב לפעמים כתובות מצוירות ומקושטות באותיות מיוחדות במינן. כך הצטיין אבי בשלימותו בכל השלשה דברים שאמרו בגמרא (חולין ט, א), "תלמיד חכם צריך שילמוד: כתב, שחיטה, מילה."

פרק יב

כי הם חיינו

אלו דברים שיש להם שיעור

בניגוד למה שמקובל אצל המוני העם שמורי הוראות כל כולם שקועים אך ורק בלימוד ההוראה וההלכה, היה אבי מחשיב ומחדיר ידיעה נרחבת בכל מסכתות הש"ס, חלק כחלק. מלבד לימודו הקבוע בשולחן ערוך ונושאי כליו עם ספרי הפוסקים והשאלות ותשובות, הקדיש אבי מזמנו בכל יום ללמוד בעיון את המסכתות הקשות בש"ס.

לאותם האברכים תלמידי חכמים שבאו לשוחח עמו בדברי תורה, או לעמוד על המבחן ולשמש לפניו בהוראה, היה רגיל על לשונו לומר, "תיזהרו להקציב בכל יום זמן מסוים ללימוד גמרא תוספות..."

בוצין בוצין מקטפיה ידוע. כבר בימי בחרותו, לימד אבי שיעור נפלא בחברת "תפארת בחורים". עשרות בחורים ואברכים התמוגגו משיעור הגמרא, שערב לאזני השומעים כצפיחית בדבש. גולת הכותרת של שיעוריו היתה הבהירות הנפלאה שלו. היה שולט על כל נפתולי ונבכי הסוגיא, והיה צולל במים רבים והעלה מרגליות טובות בידו. הוא ניחן גם בכח הסברה נפלא. מעולם לא היה צריך להאריך בדברים,

מימין לשמאל: הג"ר ליפא דרעזינגער זצ"ל רב בבראנקס, אבי, הג"ר יונתן שטייף זצ"ל

מפני שתמיד מצא המילים הנכונות לסכם את הענינים המסובכים ביותר, והסבירם לציבור שומעיו בדרך קצרה וברורה.

דברי חז"ל שאמרו (פסחים ג, ב) "לעולם ישנה אדם לתלמידו דרך קצרה", היו נר לרגליו. באיזהו מקומן בש"ס שלו, רואים שציין לעצמו איזה מילה מדויקת בשפת "אידיש", בכדי שיוכל להסביר בזה את דברי הגמרא בברירות לשומעי לקחו, ובכך לחסוך מילים מיותרות ואריכות שלא לצורך.

מיד אחרי שהתישבנו בוויליאמסבורג, בחרו באבי כמגיד שיעור בבית המדרש של "עדת יראים וויען". בכל שבת אחר הצהרים לימד שיעור עיון בגמרא רש"י ותוספות, וקרוב לשמונים יהודים השתתפו בו. כשהאב"ד הגאון ר' יונתן שטייף זצ"ל, היה נכנס לבית המדרש, אז היה אבי מפסיק את השיעור והקהל נעמד לתפילת מנחה.

◇ ◇ ◇

במשך תקופה ארוכה, היה אבי מלמד שיעור עיון בגמרא מלווה במילותיהם של ראשונים ואחרונים על הסוגיא. השיעור המיוחד הזה ניתן לקבוצה של תלמידי חכמים חשובים. הבני תורה הללו היו תלמידי הישיבה המפורסמת "בית מדרש עליון" במאנסי, שקיבלו לקח מפי ראש הישיבה הג"ר ראובן גראזאווסקי זצ"ל. חלק ניכר מהלומדים היו גם מתלמידי ראש הישיבה הנודע הג"ר שלמה היימאן זצ"ל, שלמדו אצלו בישיבת "תורה ודעת".

חברת תפארת בחורים
Budapest, VI., Király-utca 26. szám. I. emelet.

סדר השיעורים בימים טובים הבע"ל

עשרת ימי תשובה — שבת שובה

הלכות תשובה
ביום ב' בערב בשעה 6.30
יעקב סגל לעבאוויטש
ביום ד' בערב בשעה 6.30
נבריאל אילאוויטש
ביום ה' בערב בשעה 6.30
ראפ יולבער

אחרע בשעה 4.30 הרישות ומנחות
יורא עקשטין
אחרע בשעה 6.30
דרשה
אלכסנדר אשר כאכאר

בין יום לסוכות

ביום ג' בערב בשעה 6.30 ארח ה' שובר — אליעזר פאללאק
ביום ד' בערב בשעה 6.30 ארח ה' שובר — ראובן צבי קאהן
ביום ה' בערב בשעה 6.30 ארח ה' שובר — יעקב שאבעדיגער

חג הסוכות

יום	קדם צהרים	אחר צהרים	
	בשעה 6.30	אחד בשעה 6	דר ש.ח בשעה 6.30
א של סוכות	מאיר אפסעל		ישראל וועלן
ב של סוכות	יום טוב שפעדי		משה שפעדפד
שמיני עצרת	אלייעזר זוסמאן		יושע נריוואלד
שמ"ת בראשית	יעקב יודא וילבערבערג	נחמן נתן שפעדפר	חנני דוב קאהן

חול המועד

ביום ב' בערב בשעה 6.30 — אליעזר דייטש
ביום ג' בערב בשעה 6.30 — דוב שולראף
ביום ד' בערב בשעה 6.30 — יעקב יודא וילבערבערג

מודעה שמופיע שמו בין הדורשים בתפארת בחורים

סיפר לי גיסי ר' וואלף גרינוואלד הי"ו, על מקרה מיוחד במינו, המסמלת את אהבת התורה הנפלאה של אבי במלוא תקפו והדרו:

בשבת חורפית אחת, מזג האויר היה קשה ומפרכת, הרחובות היו מלאים בערימות שלג. באותו בוקר הודיע אבי למשתתפי השיעור, שהיות שהוא יוצא רגלי לאיסט-סייד לערוך ברית מילה, הוא מתכונן להישאר שם עד מוצאי שבת, ומן הסתם לא יבוא חזרה כדי ללמד את השיעור השבועי.

באותו שבת אחרי הצהרים – מספר ר' וואלף – נכנסתי במקרה לבית המדרש שהאברכים ישבו בו. הם הודיעו לי מיד שחמי לא ילמד את השיעור כרגיל, כי קשה

מאוד לחזור בכזה מזג אויר מקפיא. אבל אני עניתי להם, "כפי שאני מכיר את חמי מקרוב, מאמין אני שהוא עוד יגיע למרות מזג האויר והשלג..."

ר' וואלף צדק בדבריו. אכן, בדיוק בזמן הקבוע הופיע אבי בבית המדרש, מוכן ללמד את שיעור הגמרא כרגיל. קפוא למחצה וחסר נשימה, התבטא, "לא הייתי רגוע בכך שאני אבטל את לימוד התורה דרבים, רק משום הנוחיות שלי..!"

שיטה מקובצת החדש

השעות ביום היו תמיד מועטות מדי לאבי. כל רגע היה יקר ומתוכנן, בין אם זה היה: להוראות איסור והיתר, אמירת שיעורים לבעלי בתים ולבני תורה, למוהלות, לדיני תורה, להכשרים או כל מה שנצרך לתועלת הכלל. מסיבה זו, תמיד נהג לכתוב פתקים קצרים, וסיכם בהם את חידושי התורה שלו במילים ספורות.

זה השער לה' צדיקים יבואו בו

בעזהי"ת

ספר

שיטה מקובצת החדש

על מסכת ברכות

כינוס תמצית החידושים וביאורים משש מאות ספרים בערך
מפרשי הש"ס ושאלות ותשובות על מסכת ברכות

נקבץ על ידי חבורת רבנים שליט"א

בגשיאות הרב הגאון מוה"ר יתנן שפיץ זצוק"ל

מיסד ועורך על ידי

הרב חנני' הוב כ"ץ קאהן הי"ו, והרב יקותיאל פרידמי שי"ק הי"ו

שמות חבר הרבנים שעמלו בחיבור הזה (עפ"י סדר הא"ב):

הרב אשר יונה ווינבערגער נ"י
הרב בנימין זאב שפרינצעלר נ"י
הרב דוב שפיטצער נ"י
הרב מנחם זאב שיק נ"י
הרב משה יוסף רובין נ"י
הרב משה נישלאם נ"י
הרב צבי מקודלל נ"י
הרב שמחה בונם נירענבערגער נ"י

נדי יאיר, שנת השכ"ו לפ"ק

מעגדר ריימש

גם דפי הש"ס שלו היו מלאים וגדושים מזן אל זן עם חידושים נפלאים ומראי מקומות לאין ספור שנרשמו בקיצור מופלג. מחמת חוסר הזמן וקוצר עתיו, לא הספיק לרשום כל הדברים על בוריים, למרות היותו בעל סגנון נפלא ומושך בעט סופר מהיר, בכתב ידו ההדור המפליא כל רואיו. הדבר גם בא לידי ביטוי בקונטרסי חידושי תורה ופסקי הלכות שהשאיר אחריו שבהם כתב חידושים בעניני מילה, וברכת כהנים, ועוד.

אם כי לעצמו לא מצא זמן לרשום חידושיו, בכל זאת כשהדבר בא לידי תועלת הכלל והרבצת התורה, חשב תמיד מה יוכל להביא תועלת גדולה יותר לעולם התורה ולכלל ישראל. לכן לקח אבי על עצמו את המשימה הגדולה, והקציב מזמנו היקר לאסוף מספרים עתיקים את ההסברים שלהם על מסכתות הש"ס, ולמקם אותם בכרך אחד בשם "שיטה מקובצת החדש".

הרעיון עלה על השולחן על ידי הגאון ר' יונתן שטייף זצ"ל שדאג שאוצרות התורה שנמצאים בספרים העתיקים לא ילכו חלילה לאיבוד, כאשר דאגה מקננת בלב איש טהור, שהספרים הללו לא יראו עוד אור עולם, וממילא ישכחו ברבות הזמן.

השם "שיטה מקובצת החדש" קראו על שם ה"שיטה מקובצת" המפורסם, שנתחבר על ידי רבינו בצלאל אשכנזי זצ"ל. על ידי הספר שיטה מקובצת היה ריוח והצלה להרבה מתורת הראשונים כמלאכים, שספריהם נאבדו מעמנו במשך השנים. כמה וכמה ראשונים לא נשאר לנו כלום מתורתם לבד מהמובא בשמם ב"שיטה מקובצת". אותה רעיון, רצה אבי להוציא לפועל גם עם ספרי וכתבי האחרונים. גדולי הדור ראו אז צורך ונחיצת השעה, לקבץ נפזרים, ולהביאם אל פונדק אחד, כשולחן הערוך ומוכן לפני הלומדים.

בראש מפעל גדול זה עמד אבי יחד עם עמיתו הגאון ר' יקותיאל מרדכי שיק זצ"ל - אב"ד מישקאלץ, ועמם כמה רבנים חשובים שהשתתפו למלאכת הקודש. אבי הכניס שעות על גבי שעות בעבודת הקודש הזו, והקצה לכך לילות כימים. היה צורך ללכת בעקבות עשרות ספרים נדירים שהיו ספונים במשך שנים ארוכות. אבי שלח מכתבים לספריות שונות, וביקש מהם שיצלמו עבורו ספרים מסוימים שנמצאים ברשותם, וכן עשה את דרכו לבתי מדרש שונים ונידחים, אך ורק בכדי למצוא ספר אחד, ולפעמים על ספיקא דאורייתא.

חלק מהכסף להדפסת הספרים, הגיע דרך המתיבתא "חיים בערלין" בהנהלתו של ראש הישיבה הגאון ר' יצחק הוטנער זצ"ל, שעמד בקשרי ידידות כנים עם אבי. המתיבתא קיבלה כסף מהממשלה הגרמנית באמצעות ה"קלעמס קאנפרענץ" הנודעת.

אחרי שהספר על מסכת ברכות יצא כליל בהדרו, ונחטף בכל החנויות, רצה אבי לילך מחיל אל חיל, והתחיל לעבוד על ספר נוסף על מסכת שבת. כמה פרקים כבר

היו מוכנים ומזומנים להדפסה, אבל פטירתו הפתאומית של אבי קטעה את עבודתו, ואז הכל נעצר.

להלן כתבה אודות הספר "שיטה מקובצת החדש" שהופיעה בירחון "המאור" בשנת תשכ"ו לפ"ק:

"ספר שיטה מקובצת החדש על מסכת ברכות כולל חי' הגאונים הראשונים והאחרונים כינוס תמצית חידושים וביאורים משש מאות ספרים בערך, מפרש"י הש"ס ושאלות ותשובות על מסכת ברכות.

נקבץ ע"י חבורת רבנים שליט"א בנשיאות הרה"ג מו"ה יונתן שטייף זצוק"ל. סידר ונערך ע"י הרב חנניה דוב כ"ץ קאהן הי"ו (214 לי עוו. ברוקלין) והרב יקותיאל מרדכי שי"ק הי"ו (1531 רחוב 51 ברוקלין), נדפס בדפוס סענדער דייטש תשכ"ו לפ"ק.

רעיון מפליא היה להם הרבנים הגאונים המחברים שליט"א, בהתמסרם לעבודת כמה שנים, למען יצירה נפלאה רבת – הערך ורבת התועלת ללומדי תורה ובפרט ללומדי מסכת ברכות.

מחברינו הרב הגאון המפורסם מוה"ר חנניה דוב כ"ץ קאהן שליט"א ראב"ד בודאפעסט, כעת רב בברוקלין. והרב הגאון המפורסם מוה"ר יקותיאל מרדכי שי"ק שליט"א, אב"ד מישקאלץ, כעת רב בבארא-פארק, הפליאו בהגישם לעולם התורה, להרבנים ותלמידיהם יחד ולכל חובב תורה, אוצר יקר מכל פז, חיבורם המקורי להאיר עין במסכת ברכות, במאורות הגדולים ומזריחים משש מאות ספרים יקרי מציאות, מרבותינו הראשונים והאחרונים.

המחברים שליט"א הקריבו זמנם וכל כשרונותיהם הכי מעולים ללקט משופרי דשופרי, וכמעט כל דבר ודבר שבכל עמוד ועמוד, דברים יקרים מכל סגולה, הן בנוגע הפשט הפשוט בגמרא והן בנוגע ביאור ההלכה, או סתם דבר חדש בהלכה ובדרוש, ומרקו ולטשו כל ענין וענין בטוב טעם ודעת של תורה, שיבצוהו במקומו כאבן יקרה, בטעם חכמים ובסדר יאה למען המעיין ימצא דבר כולל בתכלית השלמות, וממילא אור גדול ומקיף להאיר לו כל מכמני הסוגיא שהוא עסוק בה. לדוגמא נביא כאן המאמר דף ח', כל האוכל בתשיעי וכו'.

המחברים אספו כאן פשטים וחידושים מהספרים, המאירי, פר"ח, יעב"ץ, קצה המטה, תורה תמימה, מקרי דרדקי, העמק שאלה, מעשי חש"ב, ישועות יעקב, שערי תשובה לר"י, ישועות מלכו, כפות תמרים, שו"ת בית שערים, שו"ת מנחת אלעזר, מעיל שמואל, שבה"ל, של"ה, שד"ח, ערוך לנר, טו"ז, ערוך השולחן וכו', או לדוגמא אל יפטור מחבירו בדף ל"א, נקבצו פשטים מפנים יפות, הלל בן שחר, עולת חודש, גליוני הש"ס, חזיוני יעקב, אוהב ישראל, שב שמעתא, של"ה, אסיפת זקנים, מגדנות אליעזר, חסדי דוד, חמישה מאמרות וכו'.

בסוגיא דהביאו לפניהם פתיחין שלימין בדף ל"ט, לקטו מחברינו אורות מהספרים: אבן העוזר, ישועות יעקב, בית מאיר, גליוני הש"ס, שלמי תודה, דרך אני', לשון לימודים, מגן דוד וכו', שאין כל ספק שכל הלומד בגמרא ועובר אח"כ על הליקוטים שבספר הזה, מופיעה לפניו כל הסוגיא בצורה שלימה בנוגע הפשט ועומק הכוונה וצורת ההלכה שבסוגיא זו, והוא מתודע עם שש מאות ספרים מגדולי המחברים ז"ל.

מקור הרעיון הזה הגה הגר"י שטייף ז"ל ליצור חיבור שיטה מקובצת כולל כל חידושיהם של הראשונים וגדולי האחרונים ז"ל, להקל על הלומדים בהבנת הגמרא והמפרשים. בשער הספר נרשמו עוד שמונה רבנים גאונים שליט"א שסייעו לחיבור הזה, והם: ר' מנחם זאב שיק אב"ד טאקאי, רש"ב גרינבערגער ראב"ד פרעשבורג, ר' משה ניישלאס אב"ד דשיכון סקווירא, ר"ד שפיצר אב"ד אגארט, רא"י ווינבערגער, רמ"י רובין, רב"צ טעוועל ורב"ז שטיינפעלד, אולם המלאכה בעיקרה ובשלימותה בכל אחריות כשרונותיהם נעשתה על ידי שני הרבנים שליט"א, הראב"ד פעסט והאב"ד מישקאלץ, שהשקיעו כאן עבודה קשה של כמה שנים להוציא דבר שלם ומתוקן מתחת ידיהם.

הספר הזה הוא בגודל גדול מכיל קרוב לד' מאות עמוד, בטורים כפולים, והוא מלא וגדוש חכמה ודעת של תורה, והמכניס ספר זה כאילו הכניס המון ספרים יקרים שאינם במציאות כלל, ומי יתן ועולם התורה יחישו לעזרת הרבנים המחברים שליט"א, לעזור להם להוציא הכרך השני על מסכת שבת שכבר עומד הכן לדפוס, אבל העיקר חסר להם, הכסף בשביל

המדפיס, ומתוך כך לעודדם לחבר חיבורים כאלה על כל מסכת ומסכת, שיהיו באמת אוצר כל יקרות, וקילורין לעין כל לומד ש"ס ומשנה".

בשבתך בביתך ובלכתך בדרך

כאמור היה אבי עמוס מאוד בעבודת הקודש, ובמשך היום היה מוקף טרדות בעניני הכלל והפרט. בכל זאת, הוא מצא זמן רגוע ללמוד, וזה היה בדממת הלילה. הוא היה רגיל לקום מוקדם מאוד, כשבתקופות שונות היה זה כבר בשעה אחת בלילה. זכורני בכל ליל ששי כשהילדים היו עדיין ערים עד שעה מאוחרת בלילה, בהיותם עסוקים בנקיון לכבוד שבת, אז כבר ראינו את אבא שלנו עושה את דרכו לחדרו, והתיישב שם ללמוד ברצף עד עלות השחר.

כשרגלו אחת נשענת על הכסא ורגלו השניה עומדת על הרצפה, הוא התעמק בשולחן ערוך הגדול. תנוחה זו עזרה לו להישאר ער במשך הלילה. אבי ראה זאת אצל אביו – זקני ר' מרדכי זצ"ל, שרגיל היה ללמוד במשך הלילה כשהוא נשען באותו מצב.

ר' יוסף ווייס - שהיה גר סמוך ונראה לביתינו, תיאר ברתת, מחזה מעניין שהוא היה רגיל לראותו תמידין כסדרן:

עם מחותנו ר' יהודה גליק ברחובות בארא פארק

בתחילת שעות הלילה, בדרך כלל, הייתי רואה את רבי חנניה יוצא מן הבית, ומטייל ברחוב הלוך וחזור כמה פעמים. מהחלון הבחנתי שפיו ממלמל את דברי התורה הקדושים. וידו על מצחו – הסביר ר' יוסף – זה היה עבורי סימן, שרבי חנניה שקוע בסוגיא עמוקה, והוא חוזר עליה ומשננה בעל פה...

כבר בעודו בחור צעיר היתה לאבי משיכה לדעת ולהתחבר לכל מקצועות התורה. הוא היה מחובר לטהור בהתחברות גמור לכל ספריו, ובמיוחד לספרים ישנים שנתנו לו את ההזדמנות למלא את חמדת התורה שלו.

שואלים ודורשים

ביתינו היה פתוח לרווחה לכל שואלים ודורשים. מדי יום ומדי שעה היו מגיעים יהודים לשאול שאלות בכל מקצועות התורה וההלכה, באורח חיים, יורה דעה, וכמו כן באבן העזר וחושן משפט. אבי הנהיג לעצמו מנהג טוב, שאף פעם לא עזב את הבית בלי להישאר אחריו מישהו שיוכל לענות לטלפון, לאלו המחפשים אותו. במקרה שכל משפחתינו נסעה מהבית, הוא קרא לנכד שיהיה מוכן לענות ליהודים שזקוקים לו. מיד כשחזר הוא צלצל חזרה לאלה שחיפשו אותו לצורך שאלה או להתיעץ אתו בענין כלשהוא.

אבי קיים את הפסוק (שמות יט, יד) "וירד מן ההר אל העם" במלוא מובן המילה, והתמסר לכל יהודי ויהודי, בלי להתיחס לגילו, או למצבו ומעמדו הרוחני והגשמי.

להלן מקרה שסיפר לי בעל המעשה, שמדגיש את מידת הסבלנות והרוגע שאבי הראה לכולם:

בליל שבת אחד, הילד שלי חש לפתע כאבי בטן נוראים. מיד לקחתי אותו ורצתי עמו אל הרב - רבי חנניה קאהן, כדי לשאול אם מותר לי לנסוע אתו לבית החולים. הרב העיף מבט על הילד, ומיד פסק שעלי למהר להזמין מונית וליסע אתו לבית החולים.

כשהילד שמע את פסק הדין הוא השליך את עצמו על הרצפה, ובכה וצעק שאיננו רוצה לנסוע במונית בשבת קודש..! רבי חנניה מיד התכופף והרים את הילד בן השמונה. בדיוק כמו שהיה עושה זאת לילד משלו, הושיבו על ברכיו, ובמילים רכות הסביר לילד שכתוב במשנה (סנהדרין פרק ד משנה ה), "כל המציל נפש אחת מישראל כאילו קיים עולם מלא" שמשמעותו שאפילו ילד קטן יקר בעיני ה',

וחייבים לחלל את השבת כדי להציל אותו... וכך המשיך לדבר על לבו, עד שהילד הסכים לנסוע לבית החולים.

זאת היתה התנהגותו כלפי כל האנשים, הוא היה אפוף ענווה ואצילות. כשהלך ברחוב היה חביב לכולם, ומראה לכל אחד סבר פנים יפות. היה רגיל להקדים בשלום כל אחד מגדול עד קטן. זכורני, שכאשר נכנס לפעמים לחנותו של מר. פרענקל לקנות דבר מה, לא עזב את החנות לפני שהקדיש כמה דקות כדי לשאול לשלום משפחתו...

בדרכו לבריתות או לבית חרושות שונות עבור הכשרות, היה אבי מרבה לנסוע על אוטובוסים ורכבות. אף פעם לא בזבז רגע לבטלה, ותמיד ראה דרך איך לנצל את הזמן בתורה ועבודת ה', וקיים בעצמו את "ובלכתך בדרך" בשלימות.

גם שם היה בולט בכושר התיאום עם כל אחד, קטן כגדול, שוטה כפיקח. כשעלה על האוטובוס, היה מחפש אחר יהודי חרדי והתיישב אצלו. אם הזדמן שהלה היה תלמיד חכם ויודע ספר, היה מיד יורד לעומקם של סוגיות שלימות, בפלפול ודיבוק חברים, ואם הלה היה איש פשוט, היה תמיד מוצא דברים המתיישבים על הלב, מי באיזה דבר תורה על הפרשה, ומי איזה סיפורי צדיקים של רבותיהם ומנהיגיהם.

עם המחנך הרב האלצלער ז"ל

דרכיה דרכי נועם

אבי ידע להשפיע על אנשים מכל השכבות, גם באופן שלעין כל לא היה נראה כדבר המתאפשר. באצילות נפשו לא השתמש בדברי תוכחה רותחים כדי להעלות את הזולת לדרך הטובה. אדרבה, שפתי כהן ישמרו דעת, ונועם דיבוריו שנאמרו מתוך חכמה עמוקה חדרו ללבות שומעיו, והביאום לשנות מעשיהם לטוב.

כפי שניתן ללמוד ממקרה הבא, שהסעיר את יהדות נוא יארק בשעתו:

בלב לבה של שכונת ווילִיאמסבורג החרדית, עמד לו בית מרקחת גדול ומפואר שהיה בבעלותם של שני אחים שותפים. האחים הנזכרים נחלשו ביהדותם והלכו מדחי אל דחי, עד שביום בהיר אחד, החליטו להשאיר חנותם פתוח בעצם יום השבת. מובן מעצמו, שצעד זה עורר שערת רוח עזה בכל העיר, ותהום כל העיר על החוצפה הגדולה שפרצה כל הגבולות. הקנאים שנגעה יראת ה' ללבבם, התחילו מיד למחות בשער בת רבים, ויצאו במכתבים חריפים וכיו"ב. אך, האחים בשלהם, וכאשר יענו אותם כן יפרצו בפריצתם.

אבי, שהעובדה זעזעה אותו כליל, החליט לעשות מעשה בעצמו. ביום אחד בימי השבוע, נכנס לבית המרחקת כאילו רצונו לקנות איזה דבר, וכאשר פגש באחים בעלי הבתים, התחיל לדבר אל לבם, ששמירת שבת מביא רק רווחים כפולים, וכפי שאמרו חז"ל (שבת קיח, א), "כל המענג את השבת נותנין לו נחלה בלי מצרים", והבטחת חז"ל מובטח שלא תשוב ריקם, וכך דיבר משך זמן רב... הדברים היוצאים מן הלב, שנאמרו עם אהבה ומתינות מצאו מסילות בלבבם ועשו עליהם רושם לטובה.

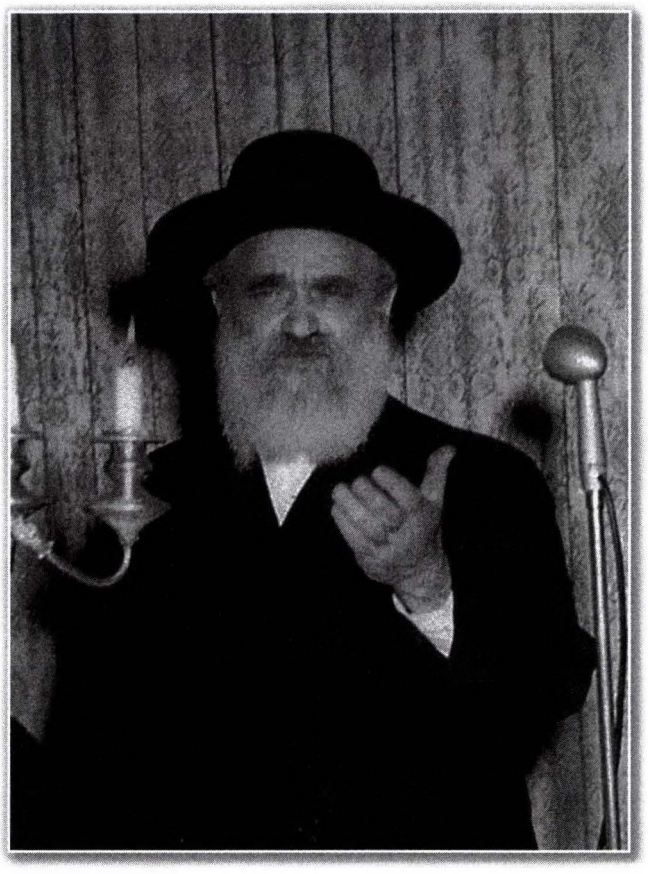
לא עברו שבועיים מאז, והעיר ווילִיאמסבורג צהלה ושמחה, שהרגע המיוחל הגיע, והחנות נסגרה בשבת, ושמועה טובה פרשה כנפיה בעיר, שכל זה עבודתו המחוכמת של אבי.

לא עבר זמן רב והגיע לאבי איזה סנדלר גוי שגם לאוזניו הגיע שמועה זו, ושאל בתום לב: הנני רואה שיהודים לא קונים אצלי כלל, האם זה בגלל שאני פתוח בשבת? ואם כך הם פני הדברים, אני מוכן לסגור בשבת, אבל בתנאי שיהודים השכנים אכן יתחילו לבוא אצלי.

היכא נדיין דיינא להאי דינא, אם יאמר לו לסגור בשבת, הרי לא יתחילו יהודים לקנות אצלו בגלל זה כלל וכלל, כי הרי הגוי אינו מחויב לשבות. אך אם אכן ישפיע על יהודים שיבואו, על ידי שיראו איך הוא מוסר נפשו בשביל קונים יהודים, הרי לא רצה לגרום לסנדלרים היהודים שיפסידו על ידי זה.

אבי בפקחותו מצא תשובה תיכף ומיד, באומרו, "השכנים היהודים הגרים בשכינות הם עניים ודלים ביותר, וכנראה שהם מקבלים הנחות גדולות אצל הסנדלרים היהודים, ולכן מונעים מליכנס אצלך... אין צורך כלל לסגור החנות בשבת בשביל זה."

הגוי שהבין במה דברים אמורים, התחיל מיד אחר כך להוזיל המחיר בשביל יהודים, והנחה למדינות עשה באחוזים גדולים, ואכן מאז התחיל להרויח פי כמה.

נואם במסיבה

לא רק בדיבור הוכיח הנהגתו המעולה והמחושבת, כי אם גם במעשה, ואפילו מעשים שאינם לפי טבעו או לפי כבודו. אם ראה שכך הוא צורך השעה עשה זאת בלי שום פקפוקים. כפי שזכור אזכרנו, פעם בשבת בבוקר, נכנסה אשה אחת לבית מדרשינו בצעקות ויללות, שבעלה נפטרה, ושהיא צריכה שומר עבור המת. אך אחד מציבור המשתתפים שנמצאו שם לא קם ממקומו. כשראה זאת אבי, לבש את מעילו, ויצא עמה, באומרו, "אז קיינער וויל נישט גיין, וועל איך אליינס גיין..." וזאת למרות היותו כהן. כמובן שהנהגתו זאת השפיעה על הרואים ותיכף נמצא מי שיתנדב לילך במקומו.

במקרים שאחרים היו נוהגים במקומו לעורר ולמחות בציבור, על מה שאף אחד לא התנדב ללכת. הוא עשה מעשה בעצמו, על פי שיקול דעתו והבנתו.

דרך זה היה נר לרגליו בכל אורך ימיו, וכפי שסיפר ר' מענדל גוטמאן שכאשר הגיע למבחן הוראה אצל אבי, היה אפוף פחד ורעדה, ולא ידע לשות עצות בנפשו כאשר ארכובותיו דא לדא נקשן. אבי שהרגיש בפחד השורה אצלו, כיבד אותו לשבת וציוה להגיש לו תה חם, ושוחח עמו בשיחות חולין של תלמידי חכמים, וחרז עמו מענין לענין עד שהגיע לדבר מעניני אותם ההלכות. כך הרגיש רגוע ומיושב לענות התשובות כראוי.

הלכות שאמרו בעליית חנניה...

מדי יום ביום שחרו לפתחי ביתינו אנשים רבים, זקנים עם נערים, בשאלות משאלות שונות. מאות אברכים היו שואלים את אבי באופן קבוע את כל שאלותיהם.

בעת שנכנס ר' בנימין עזריאל קרויס - נכד גיסי ר' צבי אלימלך גראסמאן אל הקודש פנימה, לכ"ק מרן אדמו"ר מראחמסטריווקא שליט"א - ארה"ב, לשאול בנידון קריאת שם אודות אחד מילדיו, כאשר ברשימת השמות הופיעה שם "חנניה דוב". קרא לעברו הרבי בהתרגשות עצומה:

"חנניה דוב, נאך ר' חנניה קאהן?! ער איז דאך געווען מיין דיין! צו איהם פלעג איך צו גיין מיט מיינע שאלות..!"

כאשר הרבי מוסיף בקודש:

"תיכף אחר הנישואין בשנת תשי"ג, קרא לי מורי חמי (האדמו"ר מסקווירא זצ"ל) לחדרו. באמרו כדברים האלה: כל אברך צריך לבחור בשבילו דיין מיוחד שאליו יוליך את כל שאלותיו. הגה"ק מפאפא זצ"ל ידוע בעוצם פרישותו, וממילא גם ברוב חומרותיו. הגאון ר' יונתן שטייף זצ"ל מפורסם בכחא דהיתרא. דע לך שהגאון רבי חנניה קאהן הוא ירא שמים אמיתי בכל המובנים, ויש לו שכל הישר בכל נידון וענין, אליו תוליך את כל שאלותיך."

כן ראוי לציין, שבכל פעם שהרבי קורא בפתקאות השם "חנניה דוב", מתרגש שוב ומספר על הכבוד והחיבה שהראה אבי לכל אברך צעיר שבא לשאול שאלותיו, וכיצד התייחס בנימוס ובהערכה, למרות ערכו הרם.

ראוי להעלות על נס שאבי עמד בקשרי ידידות נפלאים עם האדמו"ר מסקווירא זצ"ל, וכפי שמספר הג"ר מנחם פישער שליט"א - דומ"ץ וויען במונסי, שזכר עשה לנפלאותיו של האי גברא רבה, בעת שהתלווה עם אבי בנסיעה מוויליאמסבורג לשיכון סקווירא להשתתף בהלוית האדמו"ר מסקווירא זצ"ל, בב' ניסן שנת תשכ"ח. במכונית נסע אבי עם הג"ר עזריאל יהודה לעבאוויטש זצ"ל - אב"ד וויען, ושני הרבנים שוחחו בנועם שיח סודם, בין הדברים העלו על נס שגב גדלותו של האדמו"ר זצ"ל, אז נענה אבי:

"אונזער קשר מיט'ן סקווירא רבי, גייט נאך צוריק צו די צייטן אין בודאפעסט, ווי די רבי האט ביי אונז אהנגעפרעגט זיינע שאלות."

האדמו"ר מסקווירא זצ"ל איקלע לבודאפעסט כמו הרבה מאחינו בני ישראל, אחר ימי השואה, ושהה שם למשך שלשה חדשים, ואז התחיל שרשרת קשרי ידידות שהמשיך עד יומו האחרון.

יצויין, שאבי התכבד באותו היום בפדיון הבן אצל אחד ממכיריו, אך משום כבודו של האדמו"ר זצ"ל סירב לזה.

◇ ◇ ◇

בנוסף להיותו סיני ועוקר הרים, ויודע בטיב ד' חלקי שולחן ערוך, היה לאבי "שכל הישר" עצום שאין ערוך לו. כשבאו לדון בדברים גשמיים או רוחניים שלא שמע ושלא ראה אותם מעולם, היה מתעניין בפרטי הדבר, ותוך דקות אחדות היה מטייל לאורכה ולרוחבה, כאילו עוסק בדברים הללו מאז ומקדם. תמיד ידע להגיד בדברים הכתובים ודלא כתובים.

מימין לשמאל: ה"ויחי יוסף" מפאפא, אב"ד האדהאז, אבי, אב"ד שאמשאן זצ"ל

המומחה הסופר ובודק הידוע הרב אהרן פאללאק ז"ל הופיע בביתינו בכל זמן ועידן, כדי לברר את השאלות הקשות שמתרחשות בעת כתיבת ספרי תורה או תפילין ומזוזות. פעם נוצרה שאלה מסובכת מאוד, שהיתה כרוכה במחיקת שם ה'. אבי מיד ענה לו, שעל שאלה זו יכול להחליט רק רב גדול וחשוב. אז ישב יחד אתו, ובמשך שעות אחדות הם למדו יחד את הסוגיא. אבי פירט לו במכתב את כל צדדי השאלה, ושלח אותו אל הבעל ויחי יוסף מפאפא זצ"ל, שהוא יכריע בשאלה.

כשישבנו שבעה אחרי אבי זצ"ל, עלתה אלינו משלחת מ"החברה קדישא" של קהילת סאטמאר. הם התחילו מיד לספר, שאבי שימש כמורה הוראה הקבוע עבור החברא קדישא, דבר שלא ידענו מעולם. "אביכם רבי חנניה זצ"ל היה אכן כהן" – אמרו חברי החברה קדישא בהתפעלות – "ובכל זאת הוא היה בקי בכל הפרטים, מהטהרה עד הקבורה, כאילו היתה לו הזדמנות לראות את זה איזה פעם..."

זאת ועוד, ברחבי ההוראה היה מוזכר "רבי חנניה קאהן" כמי שיכריע בשאלות קשות ומסבוכות ביותר. בכל מקרה חריג, או דבר שהצריך מומחיות באיזה תחום מסוים, ידעו שהכתובת הנכון הוא לא אחר מאבי.

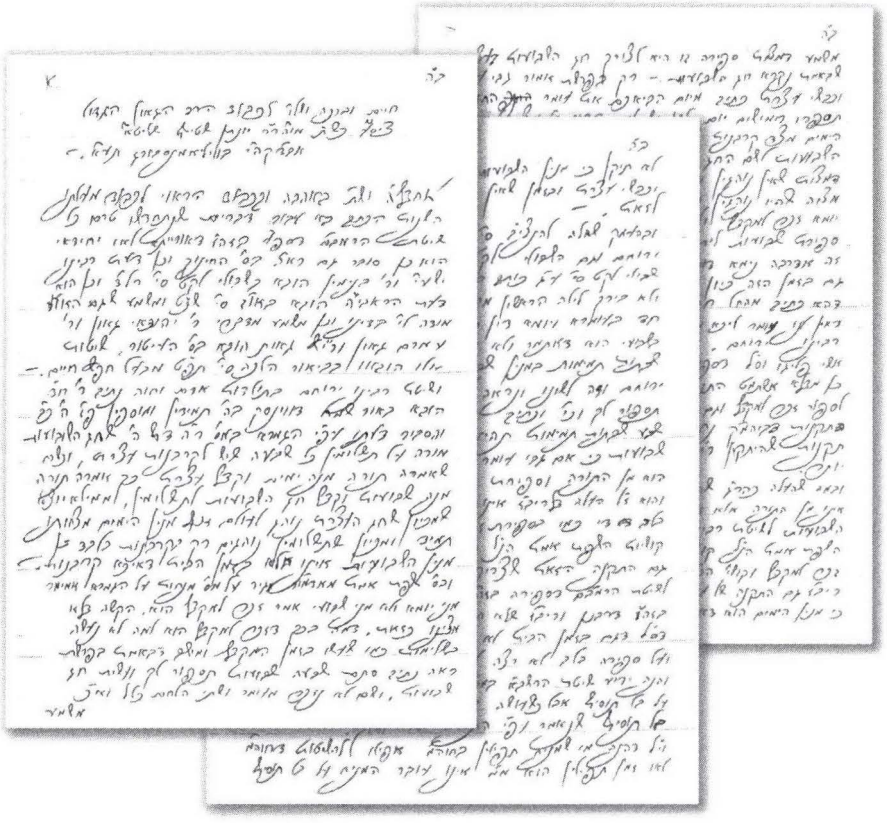
וכתבתם

אבי התכתב עם הרבנים המקומיים בשאלות וסוגיות רבות וסבוכות. שמו מוזכר בהערצה בספרים רבים. להלן מספר תשובות שנכתבו אליו:

ב"שאלות ותשובות מהר"י שטייף" (סימן קו) מוזכר כדלהלן:

שלום וכל טוב סלה, לכבוד ידיד נפשי, הרב הג' מעוז ומגדול, זית רענן, יפה פרי תואר, כהן שדעתו יפה, כש"ת מוה"ד חנניה כ"ץ שליט"א.

ג"י הגיעני וביני וביני נסעתי לכאן לשאוף אויר צח, ע"כ נתאחר תשובתי. וע"ד שדיברנו פא"פ אם מילה ופריעה המה שתי מצוות כיון שאברהם אבינו לא נצטווה עוד על הפריעה, וגם בסיני לא נצטוו בפריעה, כ"א ביהושע כתיב שוב מול את בנ"י שנית, ודרשינן ביבמות ע"א ע"ב זו פריעה. א"כ מסתבר שהמה שתי מצוות, ולעומת זה כיון דלא מל ולא פרע כאילו לא מל, א"כ משמע דשניהם שייכים אהדדי ומצוה אחת הוא...

אבי מעיין בכתובה, ממולו יושב הג"ר רפאל בלום זצ"ל אב"ד קאשוי

תשובה נוספת מובאת בספר "דברי שלום" (סימן יט), מהגאון ר' שלום קרויז זצ"ל - אב"ד אדוואר זצ"ל:

בימי העומר, יצילהו השומר, מגזירת קל וחומר, ה"נ כבוד אהובי ידי"נ הרב הגאון הגדול המפורסם, גן הדסים, איש האשכולות, מלא תהילות וכו' כש"ת מו"ה חנניה דוב הכהן שליט"א, ראבדקה"י ב. פעסט, כעת בברוקלין יצ"ו.

אחדשתה"ט מאה"ר, הנני בזה ע"ד השאלה, אשר ברוב ענוותנותו שאל חוו"ד. ואבוא בקצירת האומ"ד, כי להאריך בזה אך למותר, בפרט הלא לכהדר"ג שליט"א נהירין ליה כל הדיעות והשיטות וא"צ לדידי ולדכותי.

והשאלה היא, אם הדליקו מעש"ק, שני שלהבים הנקרא "געז –רענדז" ושמו טס עליהם להכירא כנהוג, וכהדין שנפסק בשו"ע או"ח סימן רנ"ג. ונגד שלהבת אחת נתנו הטשאלענט בערב שבת, ועל שלהבת השניה נתנו קדירה מלא מים, ובשבת ראה כי המים שעל הטשאלענט נתמעט ומתיירא שלא יקדיח לגמרי עד שלא יהא ראוי לאכילה, ויתבטל מעונג שבת, האם מותר לערות מהמים הרותחין שעומדים על השלהבת השניה

לתוך קדירה של הטשאלענט שהם ג"כ רותחין כמו המים, כדי שלא יקדיח הטשאלענט, האם אין בזה איזה חשש מבטל בשבת וכדומה. עכתו"ד ולפי דעתו הגדולה אינו רואה בזה איזה חשש לדינא ורוצה לשמוע חוו"ד בזה.

בספר "משנה הלכות" (חלק ג סימן קצה) מהגאון ר' מנשה קליין זצ"ל נמצאה תשובה ארוכה המתחיל בשבח:

למרבה המשרה ולרוב שלום אין קץ, אל כבוד ידידי אהובי הרב הגאון, צמ"ס, חריף ובקי, בעל תריסין, כהן ה' וכו' כש"ת הרב מוה"ר חנניה קאהן שליט"א, מלפנים דומ"ץ דק"ק בודאפעסט – ברוקלין נ"י יצו"א.

אחדשכת"ה באהבה רבה ואהבת עולם, באתי להעיר מה שעלה בידי בעזה"י על דבר פלפולו מה שדרש דרש והנה מתוק בישבי עמו בצוותא חדא בסעודת הילולא של כ"ק אדמו"ר הגה"ק רשכבה"ג מרן יוסף אלימלך כהנא הי"ד זצ"ל אב"ד דק"ק אונגוואר, ויצא לנעוץ סוף מסכת ברכות בתחילתו.

פרק יג

חותמו של כהן גדול

באתא קלילא

האותיות הקטנות בכמות, אך רבת המשמעות באיכות, "בהשגחת הרב חנניה דוב כ"ץ קאהן שליט"א ראב"ד בודאפעסט" היה ידוע היטב ליהודים החרדים בכל מקומות מושבותיהם בארה"ב, ולתושבי נוא יארק בפרט. עוד בהיותו אברך בבודאפעסט, היה אבי מרבה להתעניין בייצור מוצרי מזון, בהיותו ראש השוחטים בבית המטבחיים במשך שנים רבות. מלבד עבודתו בתחום השחיטה הטילו עליו משימה נוספת, להשגיח על חליבת הפרות וייצורה. כן היו גם מאפיות מצות אחדות ובתי חרושת שעמדו תחת השגחת הלשכה המרכזית האורתודוקסית, ואבי היה מפקח הכשרות הראשי מטעם הלשכה על כל המפעלים הללו.

גיסי ר' וואלף גרינוואלד שנהג להסיע את אבי לבתי חרושת שונים, תיאר איך אבי השפיע בנועם שיח ובחן האצילות שלו על הפועלים הגוים בבית החרושת, שיזהרו לשמור על כל כללי הכשרות החמורים, שהוא הטיל עליהם.

אני זוכר – מספר ר' וואלף – שהגענו פעם לבית החרושת, כדי לייצר חמיצה (בארשט) לפסח. בבית החרושת היה מכונאי יהודי שהיה אחראי להפעלת המכונות המורכבות. חמי בעל המכשיר פנה מיד ליהודי בבקשה, שיבצע הכשרה מיוחדת

למכונה לפני שמייצרים את מאכלי הפסח, תוך כדי שהוא מסביר לו בדיוק איך להכשיר את כל המכונה על כל החלקים הקטנים.

המכונאי שמאוד התפעל מהידע הרחב של חמי, ענה לו תיכף ומיד, "אתמול היה פה רב חשוב שביקש ממני להכשיר את המכונות, אבל התחמקתי ממנו בתירוץ, שהכשרתי הכל לפני כמה שבועות... אבל לכבודכם הרמה, אני אכשיר שוב את כל בית החרושת..!"

לעיתים קרובות נוצרו בעיות בזמן הכנת בית החרושת לייצור כשר. אבי הכיר היטב את כל הפרטים, ושימש כיועץ לפועלים, והראה להם בדיוק איך לנקות את המכונות המסובכות. פעם הכיר בכך גוי המנהל ראשי של המפעל, והיה חייב להודות לו באומרו, "אתה ה'ראביי' הראשון שפגשתי, שמבין יותר טוב ממני..!"

Rabbi Chananyah B. Kohn
214 LEE AVENUE
Brooklyn 6, N. Y.
ULster 2-1949

כ"ה

חנניה הוב כ"ץ קאהן
רב"ד דקה"י בוראסקעם תע"א

November 23,1960

Standard Brands Sale Co.
625 Madison Ave.
New York 22, N.Y.

Att: Jack Blair, Asst. Manager:

Dear Sir:
I received your letter of November 21st,1960, and thank you very much for your kind cooperation. However, for my purposes I am still in need of some additional information.

What I am trying to establish is, if the calcium lactate used in Fleischmann's cream is made from the corn and sugar process or from milk? Is it possible that most of the time they use the type processed from corn and sugar, but on occasion the other is also used?

Hoping that you will be able to send me this additional information, I remain very

Truly yours,

Rabbi Chananya B. Kohn

מכתב שכתב לחברה
לברר על איזה מוצר

ממרחק יביא לחמו

אבי נסע ברחבי העולם כולו עבור הכשרות, ואף הגיע עד יבשת אפריקה הרחוקה. זה היה כשיהודי הקים מפעל בעריטאריה (ליד אתיופיה), והביא לשם שוחטים מארץ ישראל כדי שישחטו אצלו. אחרי השחיטה ארזו בפחיות את הבשר שהיה גלאט-כשר, ושלחו אותם לכל רחבי העולם.

היהודי הזה ביקש מאבי, לנהל את המבצע הגדול הזה על כל המסתעף. ראשית, טס אבי לארץ ישראל, ומשם נסע יחד עם השוחטים לאפריקה. אחרי עבודה של שבוע ימים הוא הצליח להכין בית מטבחיים מודרני ומשוכלל, בכשרות המהודרת ביותר.

במשך השבת בילה אבי עם היהודים הספרדים המקומיים. את סעודות השבת הוא אכל בביתו של הרב. קודם פרידתו ביקש ממנו רב הקהילה שיכתוב את התרשמותו מהתנהגותם כפי שראה במשך הימים ששהה איתם. אכן, רשומו ניכר מבין השיטין של המכתב שאבי כתב, כולו אומר כבוד:

ב"ה, כ' כסלו תשב"י לפ"ק אסמארא תע"א

ענתה השורה הזאת לראיה שבהיותי פה באסמארא במדינת עריטאריאה מצאתי עדה ספרדית רובם מעדן, במתי מספר, אם כל זה יש להם בית תפילה מפוארה ומנין תמיד שמתפללים ערב ובוקר בקול רינה זה תפילה מילה במילה בנעימה וזמרה, ומזמרים זמירות ותהילות משיח צדקינו דוד המלך ע"ה, ולומדים בכל יום הלכות פסוקות. ובשבת קודש כמעט כל העדה מנער ועד זקן מתקבצים ומתפללים ומפארים בהלל והודאה ובתושבחה למלך מהולל בתשבחות, ומאחרים לצאת וממהרים לבוא, ואין קול ואין קשב במילא אחרא רק בעבודת ה', וכל חניות שלהם סגורות בשבת קודש ואין יוצא ואין בא.

והם רחמנים בני רחמנים גומלי חסדים ומכנסי אורחים כיאות לזרע אברהם אבינו, וכולם מדברים בלשון הקודש, ויש להם בית טבילה לטהרת המשפחה, ואינם אוכלים בשר רק משו"ב קבוע שלהם. ודברתי עם הרב והשו"ב, והשו"ב סר סכינו לפני וראיתי שוחט ובודק הריאה בחוץ, ואמרו שהם מתנהגים ע"פ שיטת הרמב"ם וב"י אחוז ממאה.

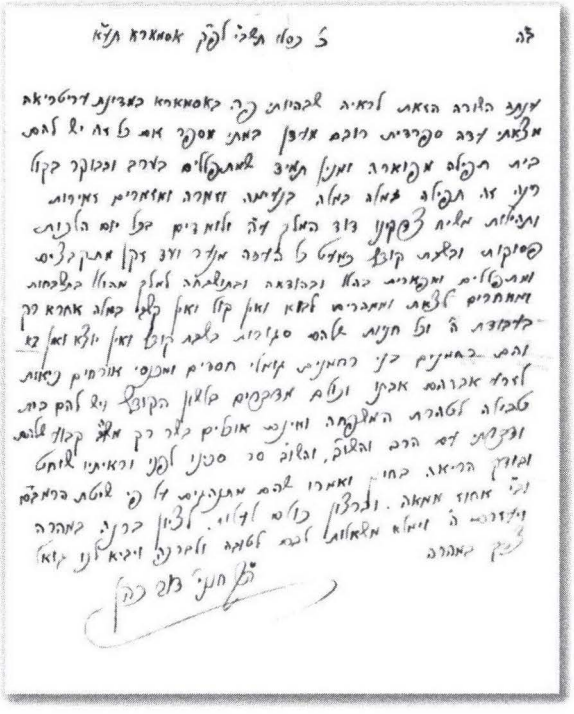
וברצון כולם לעלות לציון ברינה במהרה ויעזרם ה' וימלא משאלות לבם לטובה ולברכה ויביא לנו גואל צדק במהרה.

הק' חנני' דוב כהן

שמאל דוחה

רק אחרי הפצרות רבות חוזרות ונשנות, הסכים אבי לתת השגחה על ייצור המאכלים. הכנסתו לעובי הקורה היתה רק אחר שנוכח לראות שיש צורך בתיקון גדול בשדה הכשרות. הוא לקח על כתפיו אחריות עצומה, רק כדי שליהודים חרדים בארה"ב יהיה משהו להכניס לפה. אבי חקר את מוצרי האוכל מרישא ועד גמירא, מבלי להשאיר נקודה קטנה שלא חקרו עד הסוף.

מעולם לא קפץ בראש, ולא היה להוט להרבות לו "לקוחות", ולא חיכה שאיזה חברה תיאות לקחת חותמת הכשרות שלו. אדרבה, כשהציעו לו ליתן הכשר על איזה חברה, תמיד ענה בשלילה, וסירב בתוקף ובחזקה, עד שהפצירו בו פעמיים ושלש, אז הסכים לזה.

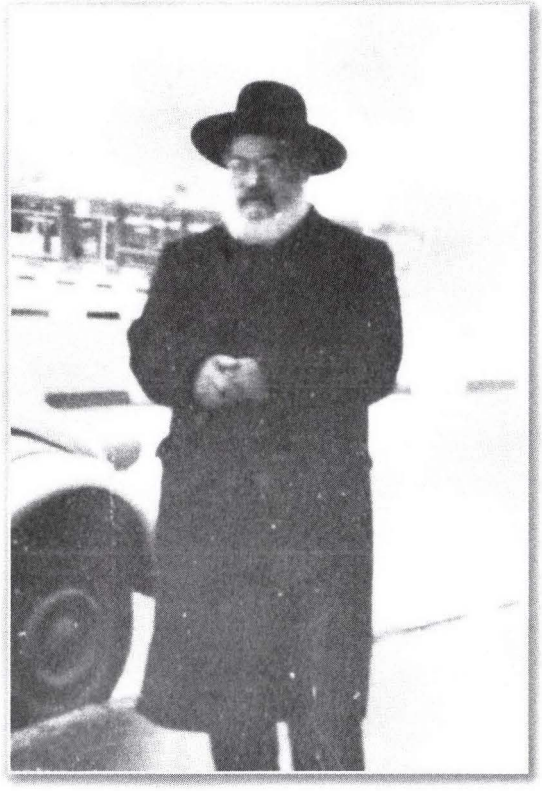

את פשר הנהגתו הסביר פעם, שהדבר דומה לגירות, שמצינו שחז"ל (יבמות מז, א; שולחן ערוך סימן רסח סעיף ב) הצריכו שיערימו להם קשיים בדרכם ליהדות, בכדי שיקבלו עליהם עול מלכות שמים באמת ובלב שלם. כן הוא בענין הכשרות, בכדי שידעו שהבעלים מקבלים את כל ההלכות עם כל הפרטים והדקדוקים עד הסוף, מוכרחים להערים להם קשיים עד שיקבלו

את כל הדרישות של בעל המכשיר, בלי שום פקפוקים.

הסייעתא דשמיא המיוחדת ששמרה עליו, היתה גולת הכותרת של ההשגחה המעולה זו. אבי בהיותו גברא דמאריה סייעיה לוותה אותו השגחה העליונה בכל דרכיו, שיהודים אחרים לא יכשלו חלילה על ידי חותמת הכשרות שלו.

מקרה נורא אירע עוד בימים הראשונים אחר השואה בישבו בלשכת הבית דין בבודאפעסט. ביום בהיר אחד, הופיע יהודי וביקש מאבי שימסור לו "כתב הכשר" בשם הבית דין, עבור הבשר שהוא הביא כדי למכור בעיר.

בארץ ישראל שנת תשכ"ז

בעיר בודאפעסט היה נהוג שלאף אחד לא היה ניתן הרשות למכור בשר בלי כתב הכשר מהבית דין דמתא. אבי שאל אותו שאלות אחדות, ואחת מהן היתה: מי היה השוחט? ואחרי שהיהודי ענה, המשיך אבי לשאול: האם יש לך כתב הכשר מאיזה רב? היהודי התרגז על אבי וענה לו, "אינך מאמין לדברי?! השוחט הוא ירא שמים, ואין הבדל אם יש לי כתב הכשר או לא..!" אבי מיד שילח אותו, בלי לכתוב לו "כתב הכשר".

עברו שנים אחדים, ויהודי זה בא גם כן לגור בוויליאמסבורג. יום אחד הגיע היהודי אל אבי הביתה, ובמר נפשו סיפר את הסיפור הבא, כאשר דמעות זולגים מעיניו:

"רבי חנניה! יד השם עמך בכל פינה שאתה פונה! אני חייב להודות לך שלא הסכמת לתת לי כתב הכשר, ובכך מנעת ממני למכור את הבשר ליהודים חרדים בעיר." הוא הודה והמשיך לספר שהעגלה שהביאה מאות תרנגולות שחוטים נתקעה באמצע הדרך: "אני ניגשתי לעיר הקרובה כדי לתקן את גלגל העגלה, ובינתיים ביקשתי מגוי שישמור על הבשר בעגלה, וכך היתה לגוי גישה חופשית להבשר במשך יום שלם, וזה ממש 'בשר שנתעלם מן העין' שאסור לאכילה לפי ההלכה, לכל הדעות."

עד אבוד הנשארים והנסתרים

בשנותינו הראשונות בארה"ב, כשעדיין לא היה בקי היטב בשפה האנגלית, קרה מקרה נורא, שזעזע אותו עד עומק נפשו. באותם ימים עדיין לא יצרו בארה"ב שוקולד כשר, ולא היה מצוי שוקולד רק מה שהביאו ממרחקים זעיר פה וזעיר שם. יום אחד בקשה החברה הידועה "בארטאנ'ס טשאקלעד" מאבי שיתן הכשר לבית החרושת שלהם. כשהביאו מסמך כתוב ובו מפורטים כל הפריטים שהם מערבבים באוכל, העביר אבי את המסמך לדר. מנחם שלמה ענגעלסראטה ע"ה מראשי קהילת וויען, שהיה יהודי תלמיד חכם וירא שמים, ובעל ידע מעמיק בכל מיני המאכלים. הוא חקר זאת היטב, והכל יצא להיות מאה אחוז כשר.

אחרי שבוע אבי נסע לבית החרושת, ועמד שם במשך יום שלם לפקח כיצד הכל מתנהל, מתחילתו ועד סופו. לפני שהתכונן ליסע חזרה, הוא ביקש אם אפשר שיתנו לו מהשוקולד שייצרו היום. בו במקום ארזו לו כמה חתיכות, והוא לקח אותן אתו.

מיד כשהגיע אבי הביתה, הוא ביקש מאחד הילדים ללכת לקנות, בחנות של גוים, בדיוק את אותו השוקולד שהוא הביא אתו. כשהשוה את שתי חבילות השוקולד נהיה לו שחור בעינים. הוא ראה שהחבילה שנקנתה זה עתה מרוחה בחומר שמבריק את השוקולד, ולעומת זה השוקולד שהביא אתו היה נראה פשוט ויבש מאוד. הוא מיד הבין שרימו אותו, בזה שלא ציינו במסמך את החומר שהם מורחים בו את השוקולד שלהם, ואחר נתינת ההכשר, שוב ימרחו כפי שהורגלו לעשות. תוך כמה דקות הוא התקשר אליהם והודיע שהוא מוריד מיד את חותמת הכשרות שלו ממוצריהם.

על סיפור זה סיפר לי ר' יהודה אריה מאשקאוויטש, שהוא שאל פעם את אבי, למה עלה בדעתו לחשוב, שהם מסתירים ממנו משהו? והוא ענה לי בחכמה, "כשראיתי את השוקולד שהם ייצרו באותו יום, מיד חשדתי בהם... כי הוא לא היה נראה לי ששוקלוד הזה מגרה את התיאבון כראוי וכיאות, שאנשים יקנו אותו בחנויות, ובטוח אני באלה שמאחורי הגב שלי הם מריחים את השוקולד בכדי למשוך לב הקונים..."

◇ ◇ ◇

בזמן שהכל היה נראה מסודר וכשר לחלוטין כלפי חוץ, אבי הריח בחוש המופלא שלו משהו חשוד, וכך גילה את האמת לגבי המוצרים.

המוהל הידוע הרב יצחק קאצענשטיין נהג במכונית עוד בהיותו אברך צעיר, והוא נהג להסיע את אבי לבריתות. תוך כדי כך היתה לו אז ההזדמנות ללמוד את מקצוע המילה, ושימש אחר כך כמוהל בוואשינגטון הייטס במשך למעלה מחמישים שנה. מידי פעם נהג גם להביא את אבי לבקר בבתי החרושת שעמדו תחת השגחתו.

מימין לשמאל: אבי, חתן, הג"ר שמואל הלוי וואזנער שליט"א בעל שבט הלוי

הביקורים לא היו צפויים. אבי הופיע בבית החרושת בלי להודיע מראש. פעם התבקש על ידי "התאחדות הרבנים" לבדוק בבית חרושת שייצרו בו מאכלים. נכנסתי יחד עם רבי חנניה למשרד שבו ישב המנהל – מספר הרב קאצענשטיין – והנה הבחננו בארגז מלא בבקבוקי חומץ. "מה זה?" – שאל רבי חנניה.

המנהל הגוי העיף מבט ומיד ענה, "הבקבוקים הללו הם כשרים במאה אחוז, ואנחנו מראים אותם לרבנים האורתודוקסים שבאים לפה..!"

כהרף עין הבין אבי מה שקורה פה, ומה טמון בדבריו של הגוי. מיד החל לחקור את הדבר ולתקן את הענין, עד שהצליח לסדר הכל חזרה לרמת הכשרות הגבוהה ביותר.

סמוכים לעד לעולם...

לכל החוגים ולכל הכיתות בישראל היה אימון מלא לחותמת כשרות האישית של אבי. הם אכלו בהרגשה נוחה, כשידעו שרבי חנניה קאהן - הראב"ד מפעסט עומד מאחורי המוצר, ודבר לא נעשה ללא הסכמתו המלאה.

סיפר ר' שמואל זימערמאן, בנו של ר' שרגא זאב, בעל הבית של חברת "פרידא ווייטאמינס":

פעם שאלתי את אבי, למה הוא בחר דוקא ברבי חנניה קאהן להיות הרב המכשיר בבית החרושת? "רבי חנניה הוא יהודי ירא שמים אמיתי" – ענה לי אבי. אבל הרי כולנו יהודים יראי שמים? "כן!" – הסביר לי אבי – "אבל רבי חנניה הוא כזה יהודי שלא יכנס למכונית ערב שבת אחרי חצות..!"

בנוסף למה שהחמיר ודקדוק על כל החניות והחברות שנתן הכשר בשבילם, נהג בעצמו פי כמה חומרות יתירות. אבי בעצמו היה נודע כירא שמים מרבים, ודקדק על חוט השערה כעל ההלכות החמורות ביותר. עשרות חומרות הוא קיבל על עצמו וביצע אותם בנחישות.

למרות שמוצאו היה מאיזור "אויבערלאנד", וגדל בבודאפעסט, שבו רוב הקהל החרדי אכלו שרויה בפסח, כמנהג החתם סופר זי"ע וסייעתו, בכל זאת הוא בעצמו אף פעם לא אכל קניידלאך. לא זו בלבד, רק אמי נהגה לבשל לו בסירים נפרדים שהיו נקיים לחלוטין משרויה.

עם הג"ר שלום משה הלוי אונגאר בעל ה"משאת משה" מנייטרא זצ"ל

כמו כן, בימים בין פסח לשבועות הוא לא אכל לחם או מיני מאפה, גם אם אפו זאת אצלו בבית, בגלל השאור שיצרו לפני פסח. בשבת נטל ידיים לשתי מצות שנאפו עוד לפני פסח. כשהלך לברית מילה בשבועות שאחרי פסח, תמיד לקח אתו חתיכת מצה כדי שיוכל ליטול ידיים לסעודת הברית.

אבי נהג שלא הכניס לפיו תבשיל שלא נתבשל אצלו בבית. גם אצלנו בבית הוא קבע חומרות שונות. לדוגמא קטנה: במטבח הקטן שלנו היו שני שולחנות, שולחן אחד שימש לארוחות בשריות, ועל השולחן השני, שעמד צמוד לקיר, אכלו חלבי.

הוא החמיר על עצמו מנהג חמור נוסף. אף פעם לא אכל אבי דבר שחייבים לבדוק מתולעים. זה הוציא מהתפריט שלו מאכלים רבים כמו ירקות או אגוזים שלא התאפשר כלל לעלות על שולחנו, אף אחר בדיקות שלימות. אמי תמיד נהגה בהתאם לחומרות שלו ובשלה לו אוכל מיוחד, כדי שלא יחסר לו דבר.

◇ ◇ ◇

בשנה הראשונה לבואנו לארה"ב, סידר איזה ארגון שבתון רבתי לתושבים החרדים בנוא יארק. היות שארגון זה עזר ותמך רבות בעליית אבי לארה"ב אחר כלות המלחמה הנוראה, הפצירו שיאות בטיבו לפאר את השבת, בהשתתפותו האישית. אך אבי סירב בכל תוקף להשתתף בשבת זו, מחמת סיבות שונות.

באותה שבת קרה מקרה נורא שזעזעה את היהדות החרדית. בשבת בבוקר הגישו בטעות יחד עם הבשר איזה מנה צדדית, שהיתה מונחת בקופסא, ורשום שם במילות האנגלית שמאכל זה חלבי. ציבור המשתתפים ההונגריים שברובם לא הכירו עוד השפה האנגלי, לא הבינו זאת, ואכלו אותו בקנה אחד, ונכשלו ח"ו בעוון חמור של בשר בחלב.

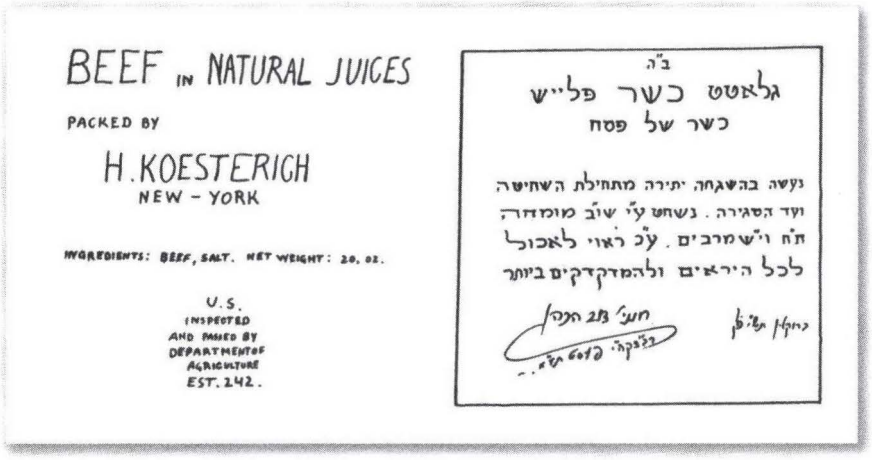
כשאבי שמע זאת, שמחה וגילה אחזתו, על שמשמים מנעו אותו מלהשתתף בשבת זו, וניצל מלשאת באחריות למכשול זה.

ליום המחרת כאשר פגש אבי את ר' ישעיה ראטה שהיה יליד בודאפעסט, סיפר לו עובדה זו בהתרגשות עצומה, כאשר הוא מוסיף עליו: שלדעתו, מטיבים לו מן השמים על זה שבכל ימים האיומים משך ימי השואה, שלא היה לו מה להכניס לפיו, מעולם לא ויתר ולו באפס קצהו על רמת הכשרות שהונהג לעצמו מאז ומקדם..!

חבל שרבי חנניה כבר לא חי...

אבי היה מומחה יוצא מן הכלל בעניני שחיטה וייצור בשר. כפי שנזכר בפרקים הקודמים, שנים אחדות בלבד אחרי חתונתו הוא כבר הוכתר כראש השוחטים בבית המטבחיים האורתודוקסי בבודאפעסט, שם ניהל את כל הפעולות והשיג נסיון רב בתחום.

הוא למד היטב להשחיז את סכיני השחיטה הארוכות, ולבדוק אותם בקצה הציפורן, האם הן אכן חלקות לגמרי. היו שוחטים שנהגו להביא לאבי כמה סכיני שחיטה כדי שיבחר את הטוב שבהם, היות שאבי היה מרגיש כל פגימה דקה מן הדקה. כמו כן התמנה על ידי "התאחדות הרבנים" לבדוק את החלפים, והוא נהג לנסוע בכל הזדמנות לבית המטבחיים שעמד תחת השגחתם.

מדבקה וכתב הכשר שנכתב על ידו

בשנת תשמ"ג התעוררה שערוריה אודות מסורת הניקור הישנה, אלו חתיכות חלב צריך לסלק. כשבאו לשאול את דעתו של הגאון ר' משה שטערן זצ"ל - אב"ד דעברעצין, הוא התבטא בכאב, "חבל שרבי חנניה קאהן כבר לא חי! כי בימיו לא היתה יכולה להתקיים שערוריה כזאת, כי בודאי היתה לו דעה ברורה בענין... הוא קנה ומסר את מיטב המסורת הישנה, ממה שראה וקיים עוד בימים הראשונים..!"

מעניין לציין, שאכן בדיונים שהתקיימו בין גדולי הדור בענין שערורית הניקור, התיחסו בחשיבות רבה לעדותו של שוחט ותיק מעיר בודאפעסט, ששימש תחת דגלו של אבי, וזכר היטב את הוראותיו והדרכותיו בענין הניקור.

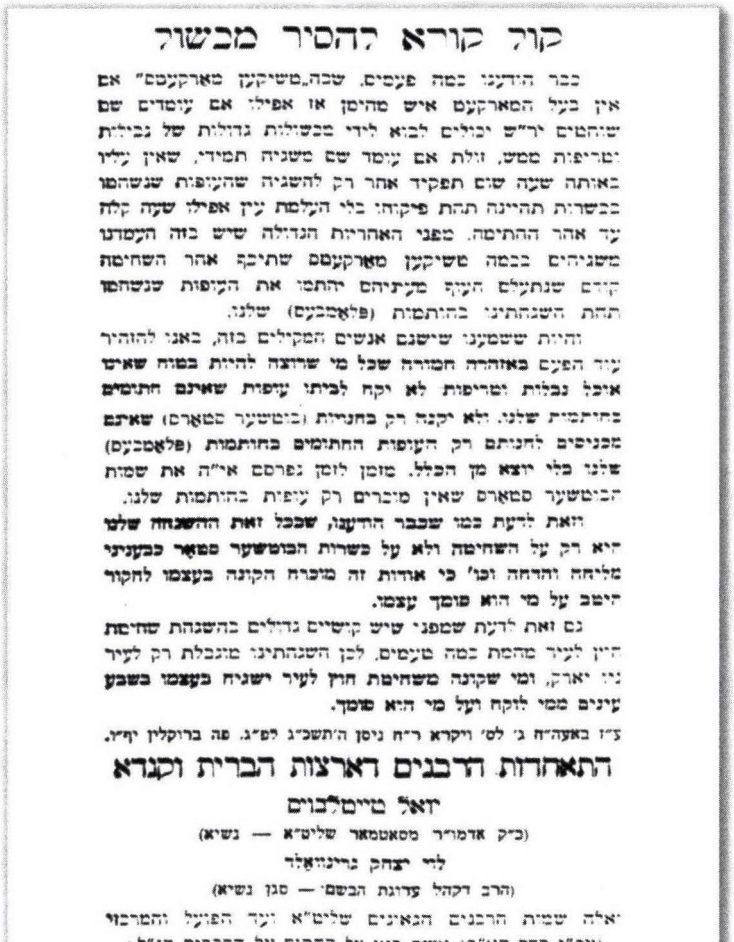
ועד מבקרי הכשרות

בשנים הראשונות שלנו בארה"ב, התקשו היהודים היראים למצוא חתיכת בשר כשרה לפי כל הדעות. הדבר נגרם בעקבות העובדה ששוחטים רבים לא שמרו מצוות והיו מחללי שבת. ה"שוחטים יוניאן אוו גרעיטער נוא יארק" ניסו להטעות את היהודים החרדים, כשהם מכרו את הבשר הגלאט-כשר יחד עם הבשר שלהם, שהיו בו חסרונות כשרות רציניות.

אסיפות רבות נערכו, ודנו בהם בקשיי הבשר הכשר. בשנת תש"כ הוציאו תקנה חדשה, שכל הבשרים הכשרים חייבים להיות מלווים במשגיח. אחרי שקובעים

שהבשר כשר, המשגיח ישים עליו חותמת "פלאמבע" של "התאחדות הרבנים" ורק בשר זה יהיה מותר לקנות.

אבי השתתף בכל הישיבות הללו, ואף חתם על ה"קול קורא" להורות לכל יהודי ירא שמים לקנות רק מהבשר שנושא עליו חותמת. כשבאטליזים של העופות ראו

קול קורא
שמופיע בו
חתימתו בענין
התקנה של
ה"פלאמבעס"

קול קורא להסיר מבשור

כבר הודענו בכמה פעמים, שבה"משיקען מארקעטס" אם אין בעל המארקעט איש מהימן או אפילו אם עומדים שם שוחטים ירא"ש יכולים לבוא לידי מכשולות גדולות של גבינת טרייפות ממש, זולת אם עומד שם משגיח תמידי. שאין עליו באותה שעה שום תפקיד אחר רק להשגיח שהעופות שנשחטו בכשרות תהיינה תחת פיקוחו בלי העלמת עין אפילו שעה קלה עד אחר ההתיטה. מפני האחריות הגדולה שיש בזה העמדנו משגיחים בכמה משיקען מארקעטס שתיבף אחר השחיטה קודם שנתעלם העוף מעיניהם יהתמו את העופות שנשחטו תחת השגחתינו בהותמת (פלאמבעס) שלנו.

והיות ששמענו שישנם אנשים המקילים בזה, באנו להודיר עיר הפעם באזהרה חמורה שכל מי שרוצה להיות בטוח שאינו אוכל נבלות וטריפות לא יקח לביתו עופות שאינם חתומים בחותמת שלנו. ולא יקנה רק בחנויות (בוטשער סטאָרס) שאתם מפנימים לחנותם רק העופות החתומים בחותמות (פלאמבעס) שלנו בלי יוצא מן הכלל. מזמן לזמן נפרסם אי"ה את שמות הבוטשער סטאָרס שאין מוברים רק עופות בחותמות שלנו.

וזאת לדעת בטו שכבר הודענו, שכבל זאת ההשגחה שלנו היא רק על השחיטה ולא על כשרות הבוטשער סטאָר כבעניני מליחה והדחה וכו' כי אודות זה מוטרח הקונה בעצמו לחקור היטב על מי הוא סומך עצמו.

גם זאת לדעת שמפני שיש קושים גדולים בהשגחת שחיטת חוץ לעיר מהמת בטה בעופות, לכן השגחתינו מוגבלת רק לעיר ניו יארק, ומי שקונה משחיטת חוץ לעיר ישגיח בעצמו בשבע עינים ממי לוקח ועל מי הוא סומך.

ע"ז באתה"ח ג' לס' ויקרא ר"ח ניסן ה'תשכ"ג לפ"ק. פה ברוקלין יו"ע.

התאחדות הרבנים דארצות הברית וקנדא

זאל טיימלבוים

(כ"ק אדמו"ר מסאטמאר שליט"א — נשיא)

לוי יצחק נירענבאלד

(הרב דקהל קדושת הבשם — סגן נשיא)

אלה שמות הרבנים הגאונים שליט"א ועד הפועל והמרבוי (עפ"י סדר הא"ב) אשר באו על החתום על הדברים הנ"ל:

אלעזר שפירא	אלטר יעקב יצחק וואגשאל
(הרב מקוויאשעד)	(הרב מלאנצהוט)
אלכסנדר אשר באב"ד	גבריאל יודא אילאוויטש
(הרב מסאדטיקאוו)	(הרב משאמשאן)
הלל ליבטענשטיין	חנני' דוב קאהן
(הרב מקראסנא)	(ראב"ד מבודאפעסט)
יוסף יונה צבי הלוי הורוויץ	יוסף נירענבאלד
(הרב מאונסדארף)	(הרב מפאפא)

שהצבור החרדי קונה רק בשר גלאט משוחטים יראי שמים, הם נסגרו לאיטם והמקום התפנה לבתי המטבחיים החרדים.

אותה הבעיה נוצרה עם מאכלים שמורכבים מפרטים שונים, שקשה מאוד לחקור אותם עד תום. הקשיים נסתבכו יותר עם הופעתם של מוצרים חדשים בשוק הכשר.

האדמו"ר מסאטמאר זצ"ל מינה אז שמונה רבנים, שישקיעו ראשם ורובם לתקן את הדברים על בוריים, תחת השם "ועד מבקרי הכשרות". כחבר בועד זאת תיפקד אבי יחד עם הגה"צ מצעהלים זצ"ל; בעל ברך משה מסאטמאר זצ"ל; בעל ויחי יוסף פאפא זצ"ל; אב"ד וואוידיסלאב זצ"ל; אב"ד קוויאשד זצ"ל; אב"ד סאמבאטעלי זצ"ל; אב"ד טענקא זצ"ל.

רבני הועד היו תמיד עסוקים בחקירת ודרישת שאלות וחששות שונים בעניני כשרות, כפי שאפשר לראות מפרוטוקולי האסיפות. לדוגמא: שמן מבתי חרושת שמיצרים בהם גם שמן אסור, תולעים באטריות ובפתיתים, תבלינים במיץ תפוחים, גלידות, השגחה חלשה בבתי מלון, דגי סרדינים, ביצים קפואות וכו'.

לישרים נאוה תהלה

החברה המפורסמת "פרידא ווייטאמינס" עמדה תחת השגחתו של אבי. הם ייצרו בעצמם את הויטמינים במפעלם במאנהעטן. כשהתקרב הפסח, הודיע אבי שהוא לא ירשה למכור ויטמינים או כדורים כי הם מקובלים בגדר "קטניות". אחרי שנים אחדות כשאבי נוכח בזה שחולים ומבוגרים זקוקים להם, הוא התיר זאת אבל בתנאי אחד, שיכתבו על כל בקבוק "כשר לפסח – לצורך חולים וילדים קטנים."

אחד מהמוצרים שלהם היה כדור בשרי, שנעשה מכבד הבהמה. הם צלו את הכבד אצל "לאם'ס בוטשער געשעפט",

ברבר הויטמינים „פרידא"

כתוספת למודעתה של הפירמא הזו, שהדפסנו בקונטרס הקודם, עלינו להודיע, שהויטמינים וסמי הרפואה שצוינו שם ככשר לפסח, בהשגחתו של הרב הגאון המפורסם מוה"ר חנני' קאהן שליט"א, ראב"ד בודפעסט, שכשרותם לפסח היא רק בשביל חולים וילדים הצריכים לכך.

בית החרושת „פרידא" בהנהלתו של הרב צימערמאן נ"י, מעבדת כל מיני סמי מרפא וויטאמינים שונים במעבדה מיוחדת לפסח. כתבתה היא 110 איסט 41 סט. בניו יורק.

אבי נהג ללכת לשם בעצמו להבטיח שהכבד נצלה היטב. המנהל של החברה ר' שרגא זאב זימערמאן היה יהודי ירא ושלם וציית לכל הוראה ודרישה שדרש אבי ממנו. אחרי פטירת אבי, כשנמניתי להיות הבעל מכשיר במקום אבי, הודיע ר' שרגא זאב חד משמעי, "אינני משנה דבר בבית החרושת מהוראותיו שהשאיר אחריו ברכה אביך, אם ברצונך להוסיף הידורים, אז בכבוד גדול, אבל רק על הבסיס שהעמיד אביך..."

◇ ◇ ◇

פעם הביא יהודי תרנגולת שחוטה שהתעוררה שאלה לגבי הכבד. אבל עוד לפני שאבי התבונן בכבד, הוא דרש מהיהודי להשליך את הבשר כי הוא בגדר חשש טריפה. כשהיהודי העיף עליו מבט תמוה, הסביר לו אבי, שמיד הבחין בעצם שבורה, והיות שהיה פעם שוחט, הוא יודע, שהעצם השבורה הזאת יכולה לפעמים להיות סימן שהשוחטים עושים, כדי לציין את התרנגולת כטריפה.

ויהי בחצי הלילה

אבי החזיק עין פקוחה על כל הנעשה ונשמע בחנויות שעמדו תחת השגחתו. דרך החלון החיצוני, ודרך חור בדלת, הוא ראה כל מה שנעשה בחנות. הוא לא היה מרוצה כשהיה נוכח בשעת ייצור מאכל חדש, וראה שממלאים את כל דרישותיו, רק כשהמוצר עלה על המדפים, הוא נכנס בעצמו למכולת של מר. פרענקעל, ובדק האם מילאו דרישותיו.

בשעות הלילה המאוחרות, ובשעות השקטות לפנות בוקר הוא נהג להכנס, לעיתים קרובות, לחנויות, כדי להיות בטוח שהכל מתנהל על פי הוראותיו עד תומם. כפי שסיפר ר' יוסף לעווין ממאנסי, שראה זאת במו עיניו בעודו ילד צעיר לימים:

אני גדלתי בבארא פארק, וגרנו ברחוב השלשה עשרה מול "האנ'ס בוטשער געשעפט". אבי נהג להתעורר כבר באמצע הלילה, ולמד עד הבוקר. מזמן לזמן הוא הבחין דרך החלון שמכונית נעצרת ורבי חנניה קאהן יוצא ממנה, במפתח הפרטי שלו הוא פותח את דלת החנות ונכנס פנימה. אחרי דקות ארוכות הוא יצא, ועזב את המקום.

בעקאנט מאכונג — פון דער
MAYER'S EHADRIN
מיר מאכען בעקאנט, או מיר האבען די מאלענדיג ארטיקלען פאר פסח הבעל"ט
בחלקית הכשרות אונטער דער השגחה פון
הרב הגאון מו"ה חנני' הוב כ"ץ מאהן שליט"א
ראב"ד דק"ק בודאפעסט יצ"ו
FRESH PICKLES & HALF SOUR PICKLES
ווענער פיקעלס אין האלב זויערע פיקעלס (אהנע עסיג אין אהנע שום בעסיקאלעו)
— צוזויקל באלד אין זיסן בארשט — זויער קרוים — חריין, רייסען אין זויערן —
מאראנצין מיט (שוועניקס) אויך אין מיט זויערקעס — נעשמאקאסטען ריינעם
נעפעל רושם — פרען רושם — (אהנע ציקער אין אהנע שום בעסיקאלעו) — אין
נעשמאקאסטיגען שפעל זאס.
איר נאכרילך מאיירע ארענדש רושם אהנע ציקער.
מיר בעטען דעם חשובען קוים זיי פרויער צו נעבען די ארדערס
בלי מיר זאלען קענען נאכקומען דעם מאלאנג.
בברכת הצ כשר ושמח.
ישראל חיים אויש ובניו — איינגעמאכטס פון
Avenue, Brooklyn — TR 5-2729

„פריידא" כשר פראדוקטען לפסה
וויטאמינען אוז מעדיצאמענטען כשר לפסה
עס איז שוין דא צו בעקומען צום קרישענשאל
אינטער שטרעקענדער השגחה פון
הרב הגאון המפורסם מוהר"ר חנני' דוב הבהן קאהן שליט"א
ראב"ד פון בודאפעסט
א האכשערטע לירן פון
כשר"ע וויטאמינס אוז דראגס
פאר די לעזער פון די רבנישע אוז ארטאדאקסישע השגאלטען ווענען מיר
מיט א מפשעל רייסאנטש א
K. G. F. כשר"ע דשע"אטין פאטולא
100% כשר אוז פאריטי, הונדערט פראצענט פאר כליות —84.
פראדוקטס תיכף א אויספירליכע רשימה
"FREEDA" KOSHER PRODUCTS
EAST 41th ST. N. Y. 17, N. Y.
Tel.:

אז עס איז פאריוץ מילך, פאדוואס הייסט עס —
"COFFEE TOVE"?
צווי תירוצים
1. ווייל עס איז טאקע מחיה'דיג מיט קאפי צו יעדער מאלצייט. נישט נאר פליישיגעס.
2. ס'איז רייכער פון מילך.
דעריבער ווען איהר מאכט „מילכיגע געבעקס נוצט עטוואס וויניגער "Coffee Tove"
פון וואס איהר וואלט געוווצט מילך.
ביטע שרייבט פאר רעסיפיס
בהשגחת
הרב חנני' דוב כ"ץ קאהן
ראב"ד דקה"י בודאפעסט
HEIMISHE FOODS CO.
EV 8-0902
KEEP REFRIGERATED
"COFFEE TOVE"
NO MILK OR MILK FAT
FOR COFFEE AND CEREAL
NON DAIRY

KOSHER PARVE
פאר אייער געזונט
VITAMIN "C"
haimisha
ORANGE DRINK
כחשוחת
הרב הגאון דוב
כ"ץ קאהן
ראב"ד דקה"י
בודאפעסט
HAIMISHA FOOD

Dagim Fresh Frozen Fish Fillets & Dagim Finest Quality Canned
SALMON & TUNA
כשר לפסח אף שנתרבו מן המהדרין
DAGIM
WHITE TUNA
DAGIM TAHORIM CO.
1644 — 52nd STREET, BROOKLYN, N. Y. 11204
HY 4-6800

עונג יום טוב מיוחד עם „ראנים"
תוצרת החברה המפורסמת „ראנים מהורים סא."
„ראנים" מוצא, מאלאן זמרעשפראדן פרישפולקסס
הכי טעימים הכי מהירים
כשרים את למהדרין מן המהדרין
הכל בבישול ישראל מדגים שלמים עד גמר העסיר בהשגחת הרב הגאון המפורסם מחזיר
חנני' דוב כ"ץ קאהן שליט"א ראב"ד מבודאפעסט בעת בברוקלין נ. י.
• • •
☆ קוקט די קוואליטעט פרעדוקטען פון אונזער פירמע ☆
געפעלטע מוצא פרים אין שעלמאן וזי אויך אונזער באריהמטען נעפרידיגען פרים פולקסס
כשר למהדרין מן המהדרין
בברכה כתיבה וחתימה טובה לכל לקוחותינו וידידינו
DAGIM TAHORIM CO.
1644 — 52nd Street Brooklyn 4, N. Y. HY. 4-6800

חפירמא „מאירם מהדרין סא"
MAYERS
MEHADRIN
הרב הגאון המפורסם מו"ה חנני' דוב כ"ץ קאהן שליט"א
מלפנים ראב"ד בבודאפעסט

פעם אחת לפנות בוקר בשעה שלש וחצי, ראה אבי מכונית נעצרת בחזית החנות, הוא העיר אותי בזריזות, ואמר לי, "תתעורר! אני רוצה שתראה מה פירוש רב ירא שמים אמיתי..."

הוא מיד הוביל אותי לחלון וראיתי את הרב מבודאפעסט פותח בעצמו את תריס הברזל הכבד, ונכנס לחנות, שם צעד לתוך החדר המקפיא הגדול ובדק את כל ארגזי הבשר, בדממת הלילה. אחרי חמש עשרה דקות יצא הרב, ונסע חזרה במונית שחיכתה לו.

◇ ◇ ◇

כשאבי נתן הכשר למוצר שעשו במיוחד בשביל פסח, הוא התנה מראש שהוא חייב תמיד להיות נוכח בזמן הכנת המאכל. פעם אחת לפני פסח, דיבר מר. איצקאוויטש - שניהל מכולת - עם אבי בטלפון באיזה נידון, ותוך כדי דיבור סיפר שזה עתה קיבל משלוח של מאכלים טריים וחמים מחברה שעומדת תחת השגחתו.

אבי קם ממקומו ומיהר למכולת של "איצקאוויטש", ושם קבע שמאכלים הללו נתבשלו עכשיו ללא נוכחותו. בו במקום קרא לבעל החברה והודיע לו במילים קצרות, שהוא מסיר את השגחתו מהחברה.

היהודי התחיל מיד להתנצל, שלא רצה להטריח את הרב להגיע עד בית החרושת שבו ייצרו את המאכלים בשביל פסח... אבל לא עזר לו כלום, אבי ענה לו חד וחלק, "כבר היית צריך לדעת שאני מקפיד להיות נוכח בזמן בישול מאכלים, שיהודים יכניסו לפיהם בפסח..!"

תקיף לעד

אבי לא סמך אף פעם על מישהו אחר, בעניני כשרות של מוצרים. הוא תמיד בחן את מנהל בית החרושת, האם הוא באמת ירא שמים, ויציית במאה אחוז להוראותיו.

כשהתעורר לו חשד קל שבקלים שמשהו לא מתנהל לפי הוראותיו, הוא עשה כל דבר שבעולם כדי לעצור זאת. להלן סיפור שמדגיש את התקיפות שהוא הראה במקרים כאלה:

בסעודת מצוה עם אב"ד קאשוי זצ"ל

הדבר אירע בשנת תשכ"ו, כשאבי קבל שיחת טלפון מיהודי, שהציג את עצמו כמנהל בית חרושת גדול שמייצרים בו חלב פרווה, והוא רוצה שאבי יתן על זה את חותמת הכשרות שלו. בית החרושת היה מעבר לאוקיאנוס באנגליה הרחוקה. אחרי הכנות ארוכות יצא אבי לדרך ללונדון, והתכונן לשהות בשבת אצל מחותנו. ביום ראשון בבוקר הגיע מנהל בית החרושת, כדי ללוות את אבי לבית החרושת שהיה ב"מאנטשעסטער", מרחק של שלוש שעות נסיעה מלונדון.

אבי ברוב חכמתו שרצה לראות במה דברים אמורים, ביקש ממנהל בית החרושת שרוצה לבוא לביתו מקודם ולשוחח עמו שם על עניני החברה. היהודי ניסה להתחמק בתירוץ שאינו רוצה להטריח את הרב... אבל אבי לא הרפה ודרש ללכת דוקא לביתו ושם לשוחח בענינים חשובים.

היהודי לקח אותו לביתו, אבל אחרי זמן קצר חזר אבי לאכסניה שלו. כשהמחותן שלו שאל אותו, מה נעשה על ככה שחזר בזמן קצר עם ידיים ריקניות? אז סיפר לו אבי את כל ונוכחת:

"אני הלכתי אליו לביתו, וכשהיהודי לא שהה בחדר הסתכלתי סביב, ומיד כשהבחנתי בסכין-תער לגילוח הזקן באיזה פינה נידחת בבית, ופירושו שיהודי זה מגלח זקנו בתער ואינו נוהג לפי ההלכה, הודעתי לו שאינני רוצה לתת הכשר למוצר... מיד הסתובבתי וחזרתי..!" – סיים אבי את סיפורו.

עוד באותו יום הוא טס חזרה לארה"ב בידים ריקות, כי לא היה לו אימון ביהודי שמגלח את זקנו בתער.

הגה"צ ר' רפאל בלום זצ"ל מקאשוי היה דרכו להסב לסעודת מלוה מלכה עם תלמידיו בכל מוצאי שבת. מידי שבוע היה מספר סיפורי צדיקים כנהוג אצל חסידים, ובעיקר דיבר מאותם צדיקים שבימים הקרובים חל יומא דהילולא שלהם. פעם במוצאי שבת לפני היארצייט של אבי כששאל הרב מקאשוי איזה יארצייט יהיה בשבוע הבא, הזכיר אחד שבשבוע הבא יהיה היארצייט של רבי חנניה קאהן זצ"ל. הרב פתח בסיפור הנ"ל מאבי ז"ל, כאשר כולו אומר רגש וכיסופין לאותו דמות הוד, ובשעה שדמעות זולגות מעיניו.

עם האדמו"ר מסקווירא זי"ע בסעודת בר מצוה

קרה פעם, שנודע לאבי שניתן לקנות מוצרים בחותמת שלו, זמן רב לאחר שהוריד את ההכשר מחברה זאת. הוא לא התעכב לרגע, וקרא מיד לכמה מנכדיו, וציווה עליהם ללכת לחנויות ולתלוש את חותמת שלו מהנייר שעוטף את המאכל..!

שמנים שאמרו חכמים

מידי פעם נהג אבי לנסוע לפורטוגאל, מקום שכבשו בו זיתים להוצאת השמן. בשמן השתמשו אחר כך לדגי הסרדינים הקטנים, שיצרו בעיר סמוכה. לפעמים הביא אתו הביתה בקבוקי שמן זית, שנכבשו תחת השגחתו.

לא רצה להשתמש עם השמן הזה לדברים של רשות, אלא הניחם בצד. רק בלילות חנוכה, כשיש ענין לעשות את המצוה למהדרין מן המהדרין, הוא הדליק את הנרות בשמן הכשר למהדרין. כמו כן שלח פעם בקבוק שמן כזה להאדמו"ר מסקווירא זצ"ל, שמאוד נהנה מזה, והשתמש בו להדלקת נרות החנוכה.

◇ ◇ ◇

פעם כשאבי נסע לפורטוגאל, הוא אמר לי, שהיות שממילא יהיה בדרכים, הוא רוצה לנסוע משם לארץ ישראל, לעלות וליראות לציון ברנה. אחרי ימים ספורים אבי חזר הביתה. כששאלתי אותו למה שינה את דעתו ולא המשיך בנסיעה לארץ ישראל כפי שתכנן, הוא ענה לי במילים אלו:

"חשבתי לעצמי, שאינני יכול לנסוע לארץ ישראל וללכת לכותל המערבי, כי אינני רוצה לעשות מעשה שהוא נגד רצונו של הרבי מסאטמאר זצ"ל... ולנסוע לארץ ישראל ולא ללכת לכותל, גם דבר כזה אינני יכול לעשות..!"

מעניין לציין כי בעת ביקוריו בארץ ישראל ביקר בקודש אצל גדולי וצדיקי הדור לקבל מהם ברכת קדשם, בתוכם הרה"ק מבעלזא זי"ע, האדמו"ר בעל ה"בית ישראל" מגור זי"ע, וה"חזון איש" זצ"ל.

פרק יד

בית נכון ונשא

בית של חסד

דלת הברזל בביתינו ב-214 לי עוו, היתה תמיד פתוחה לרווחה, מוכנה לקבל כל אחד. כפי שהוזכר כבר, זאת היתה הכניסה ל"בית המדרש" שהתפללנו בו בשבתות ובימים טובים.

חדר הסלון לא שימש לתפילה בלבד, אלא במשך השבוע השתמשו בו כחדר בית דין, שבו ישב אבי עם שני רבנים נוספים וניהלו דיני תורה. הקירות היו מכוסות בספרים מזן אל זן, ובמרכז ישב אבי חבוש במגבעת הרבנית שלו, שיצר בחדר אוירה של רצינות וכובד ראש.

הרבנים עבדו בצניעות מאחורי הפרגוד, כשדנו בכתיבת גט בין איש לאשתו. אבל כשניהלו אצלינו בבית "מעמד חליצה" זה התקיים בצורה אחרת. אנשים רבים שרצו להיות נוכח במצווה נשגבה כזו נאספו, כדי להיות נוכחים בכך מקרוב.

באותו חדר, חגגו שמחות רבות, שכלל בתוכם: בריתות, בר מצוות, אירוסין ושבע ברכות לכל מי שביקש. הורי לא סרבו לשום איש. להיפך, אמי יצאה מדרכה ומסדר יומה הרגיל, ובישלה את כל הסעודה למשפחות רבות בעיר שלא יכלו לאפשר לעצמן לשכור אולם שמחות עם טבח שיגיש סעודה טעימה... לא פעם אמי

הפתיעה אותם בבישוליה הביתיים, ובשולחנות הערוכים לתפארת, שהעלו את אוירת השמחה לכל הנוכחים.

עדיין חרוט היטב בזכרוני, החתונות והשמחות שהתקיימו בחדר הסלון שלנו. אלו היו חתונות של זיווג שני, שהשתתפו בו אנשים מעטים יותר. אבי היה מסדר קידושין להם אצלינו בבית, ואחר כך נטלו ידיים לסעודת מצווה שאמי הכינה במו ידיה. המשפחה הקרובה הגיע לריקודים והשתתפו במצוה המרוממת של שמחת חתן וכלה... עשרות שמחות נערכו בצורה כזאת, באותן שנים ראשונות.

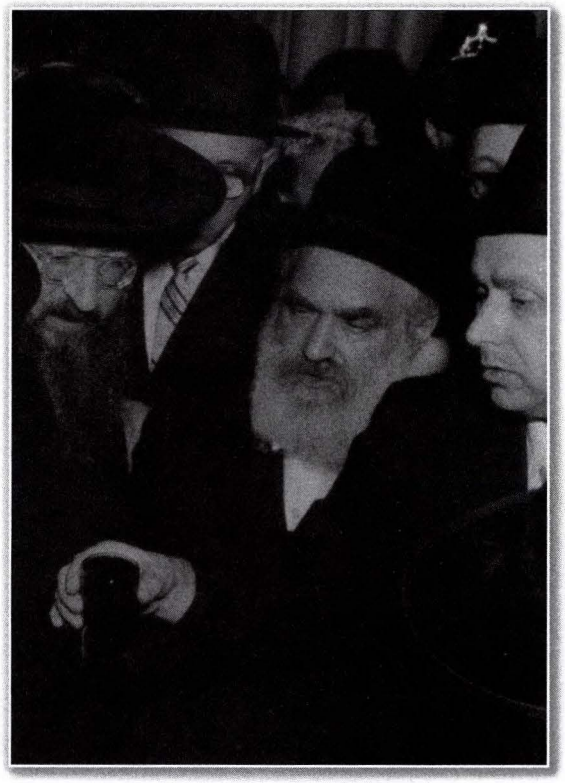
בשמחות הרבות האלו השתתפו רבנים חשובים בעיר, כך שקורות ביתינו הורגלו לראות אנשים צדיקים וידועים לשבטיהם. ביניהם: האדמו"ר מסטראפקוב זצ"ל; האדמו"ר מסאטמאר זצ"ל; האדמו"ר מסיגעט-סאטמאר זצ"ל; אב"ד שאפראן זצ"ל; אב"ד מאטערסדארף זצ"ל ועוד הרבה רבנים חשובים.

והיתה הרווחה

מידתו של אברהם אבינו – להכניס אורחים לביתו, היה אצלינו מהדברים השגריים, והפכה להיות כחלק מחיי היום יומי בביתינו, אחרי שהורי חונכו כך עוד

מסיבה בביתינו

מילדותם. אבי ראה זאת אצל זקני ר' מרדכי בבודאפעסט, ואמי למדה זאת אצל אביה - זקני ר' יהודה אריה, שהיה מכניס אורחים נדיר בעירו, טירנאו.

מאז שהורי עברו לביתם החדש ברחוב קלאזעל טער בבודאפעסט, הם לא נעלו את הדלת בפני איש, יהיה מי שיהיה. יתומים אחדים נתגדלו בביתם ומכספם הפרטי, והרבה יהודים שבורי ורצוצי לב מצאו שם נחמתם בעניים. אמי תמיד בישלה בהרחבה, כדי שישאר מספיק לאורחים בלתי צפויים שיכנסו מאוחר בלילה. למרות שהיתה חנות מזון במרחק מועט מביתינו, בכל זאת נהגה אמי לנסוע בכל יום חמישי עד הקצה השני של העיר לחנות של "אילאוויטש", היות ששם היא קיבלה את המוצרים במחיר זול יותר. אמי נהגה להסביר, "בחנותו של אילאוויטש אני יכולה לקנות אוכל לאנשים רבים יותר באותו הכסף..!"

◇ ◇ ◇

בבודאפעסט, לא היו בהישג יד הרבה מהפירות המזינים לאורך כל חדשי החורף. לכן נהגה אמי לבשל את הפירות ואכסנה אותם במיכלי זכוכית, שבהם נשארו הפירות טריים במשך כל השנה. מיכלי הפירות נועדו למטרות מצוה מיוחדות. כשהלכה לבקר אשה מבוגרת או חולה בבית החולים, היא תמיד לקחה איתה את המיכל כדי לשמח אותם, ולהחיות את נפשם בפרי טרי ומתוק.

רנד

אמי כבר התרגלה לזה. בשעות הארוכות של שבת אחרי הצהרים היא יצאה לדרך ארוכה עד "בית החולים היהודי" כדי לבקר את החולים. תמיד ליווה אותה אחד מהילדים הקטנים שיכול היה לשאת במקום שאין בו עירוב, הם לקחו מיכלים של פירות מתוקים, שהאירו את פניהם החמוצים של החולים היהודים.

כשהמצב באירופה נהפך להיות מתוח ביותר, לפני שפרצה מלחמת העולם השניה, רוחות אנטישמיות נשבו, ומאות יהודים הושלכו לבתי סוהר החשוכים. באותו זמן עלה בדעתה של אמי רעיון, כשהלכה לבקר את היהודים האומללים, לקחה איתה ילד קטן, שהיה לבוש בבגד בעל שרוולים רחבים, שאמי דחפה בהם כמה תפוחים טריים. ללא חשדות מיותרים היא הצליחה להבריח את הפירות הנחמדים לתוך הסוהר, ובכך להחיות את היהודים המעונים בכלא.

כפה פרשה לעני

אמי, ידועה בשם "הרבנית קאהן". שמה היתה מאוד ידועה ומפורסמת בין תושבי וויליאמסבורג. בכל "מכתב צדקה" שמה הופיע בשורה הראשונה. בהנאה

בריקודין של מצוה

רבה נהגה לחתום את שמה על "מכתבי ההזמנה" לכל מוסד או ארגון. היא שמחה באמת לעזור לכל יהודי. בכן, אין כל חידוש בדבר, שהיה לה ארגז שהיו בו עשרים וחמש קופסאות צדקה, ובכל ערב שבת לפני הדלקת נרות, שלשלה כסף לכל קופסא בנפרד!

ערב ראש חודש היה יום בעל משמעות מיוחדת. אמי התישבה עם ספר–הטלפונים שלה, וצלצלה לשורה ארוכה של יהודים בעלי יכולת, ובעזרתם אספה סכומי כסף עצומים. הכסף חולק בסתר, לעשרות משפחות נצרכות שחיכו לו בכליון עיניים, הן בוויליאמסבורג והן מעבר לים - בארץ ישראל.

בין המשפחות שנהגו לקבל תמיכה מקופת הצדקה של אמי, היו שכנים קרובים מאוד, שעד היום לא יודעים מאין הכסף הגיע. לידינו גרה משפחה שהיתה מבורכת בילדים רבים, מצב הפרנסה היה אצלם קשה ביותר, ואמי נהגה תמיד לתמוך בהם. את הכסף שלחה בשקט כשהבעל לא נמצא בבית, כדי שלעולם לא יוודע לו הדבר.

בכל שנה, בפורים בבוקר, בא אלינו השכן עם עשרת בניו, תוך כדי שירה וריקודים... באותם רגעים קצרים, כאשר האשה היתה נמצאת בביתה לבד, אמי קראה אליה מהר לשני נכדים צעירים וציוותה עליהם להעביר מעטפת כסף להאשה השכינה ולומר לה שהסבתא שלכם שלחה זאת..! בכסף זה חגגה המשפחה הנצרכת את חג הפסח ביד רחבה, ללא שירגישו עצמם כמקבצי נדבות עניים.

שלי ושלך - שלך

כשהורי רוקנו את חשבון הבנק שלהם בקניית הבית בוויליאמסבורג, נשארו בבנק שמונים דולר בלבד! אמי לא השאירה כסף זה לזמנים שנהיה זקוקים לו, אלא הלכה מיד למכולת וקנתה אוכל בארבעים דולר... היא ארזה זאת בארבע קופסאות ושלחה אותם למשפחות עניות בארץ ישראל, ומשלוח כל קופסה עלה עשרה דולר..! כך שלא נשאר עבורה כלום.

היתה לה מנהג טוב נוסף, פעם בחודש נהגה לשלוח מספר קופסאות קפה לאלמנה בארץ ישראל. אמי קנתה את הקפה בארה"ב, והאלמנה שפכה אותו לשקיות קטנות, שמכרה בסכום כפול לפי מחירו היקר של הקפה בארץ ישראל... ובכסף זה היה חיה וכלכלה את בני משפחתה הרעבים.

קרא לתשובה!

מודעה רבא לאוריתא

לבה היתה תמיד בכל עת ובכל שעה נתונה ודאוגה על אחרים. שמחתם היתה שמחתה ולהפך כשהיו שרויים בצער, בכל צרתם לה צרה. פעם כשנודע לה על אשה אחת בעלת צדקה וחסד מפורסמת, שיתכן שהרופאים יצרכו לחתוך אחת מרגליה, ישבה ובכתה והורידה נחל דמעות לפתוח שערי שמים, שלא יצרכו לעשות מעשה זו. באמרה, "רגל זו שדרסה כל כך עבור עניני צדקה ומעשים טובים, יחתך?" כך בכתה עד שהרגישה שנתקבלו תפלותיה ברחמים וברצון. אכן, אחר בדיקות שונות, קבעו הרופאים שאפשר לרפאות הרגל, ושיחזור שוב לאיתנה.

איזהו עשיר?

אמי ענתה בקביעות לעשרות מכתבי צדקה בנדבות מליבה הרחב. מכל רחבי העולם הגיעו מכתבים אלינו, ושמינו הופיעה ברשימת העשירים הידועים בעיר... וכל זאת, כי היא נהגה לשלח כסף לכל ארגון צדקה, בלי להחסיר אף אחד.

אין לשער ואין לתאר בכתיבה תמה סכומי הכסף האדירים, והימים והלילות ללא ספור שאמי הקדישה מעצמה כדי לעזור ליהודים אחרים.

להלן שורות אחדות ממכתב שנשלח על ידי הג"ר ישראל וועלץ זצ"ל, שעלה לגור בארץ ישראל, והורי – שהיו מאוד מקורבים אליו עוד מבודאפעסט – שלחו אליו לשם כל הצטרכויות שלו:

בעזהשי"ת א' טהרה ב' ניסן תשי"א פעיה"ק ירושלים ת"ו

שובע שמחות ורב ברכות ואת חג המצות יחוג בדיצות, יברכהו ה' מציון בחיים ושלום וכט"ס, ה"ה ידיד בית ישראל היקר לי והחקוק במורשי לבבי, הרב הגאון מורג חרוץ, בע"פ, זית רענן, יפ"ת, כהן שדעתו יפה יפה, כש"ת מוה"ר חנני' דוב הכהן שליט"א מלפנים חד בבי"ד פעסט, וכעת בעירה ברוקלין יצ"ו.

הנה האמת אגיד ולא אכחד כי אין בפי מילה ולא אוכל לתאר ולצייר בעטי את הטובה וחסד אשר עשו בזה עם המנה ששלחה לנו כי ענין הכלכלה בארצינו הוא כבדה וקשה מאוד – ואתכבדה בזה לומר לכם תודה רבה על כך, וכפי פרושות השמים להופיע עליכם שפע רב טוב וישלם פעליכם בכל מילי דמיטב ברוחניות ובגשמיות. – הכהנים נושאים כפיהם בכל יום בארצינו הקדושה ואני זוכר בכם וממליך ברכה על ראשיכם ובפרט אהובי

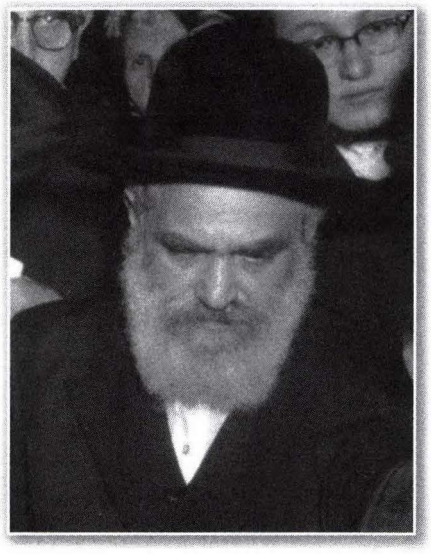
וחביבי שהם ממש עמי תמיד כאילו עומדתן לפני וחקוקין על לוח לבי הן בתפלתי והן בהתבודדות בביתי וד"ל...

בשולי מכתבי אתכבד בזה לבוא בבקשה גדולה היות כי כאשר הנחתי מקומו כבר לא הניחו להוציא ממדינת הונגרי' אוצר הספרים שלי רק חלק קטן מאוד הבאתי משם, ואולי יש בכוחו להשתדל עבודי שמחברי ספרים גדולי הרבנים אצליכם הי"ו ישלחו לי הספרים שהוציאו לאור שו"ת וספרי הפוסקים – כי בארצינו קשה מאוד להשיג ספרים כי מחירם הם ביוקר מאוד – ואקוה שכהדד"ג שליט"א יעשה כפי הידידות הישנה וישתדל לטובתי. גם ראיתי ספר קיצור שולחן ערוך שהו"ל הרב ברוין שליט"א שהי' תופס ישיבה בפעסט אולי יואיל בטובו לשלוח לי ספר א' כי אין לי אפילו קיצור שולחן ערוך באמתחתי וד"ל...

א"ד ידידו עוז החותם באהבה רבה ובברכה מרובה, בברכת התורה והארץ, ובברכת ציון וירושלים, וברפיון ידים, ומצפה לרחמי ד' ולישועתו, כותב וחותם באהבה.

ישראל (בן סימא) וועלץ

ברוב מטעמים ורוח נדיבה

דעתו של אבי היתה שלסעודת השבת יש טעם מיוחד, כשמשתתפים בה אורחים. אצלינו בבית היו תמיד אורחים, שהשתתפו בסעודות שבת ויום טוב, הם גרמו להורי עונג שבת אמיתי. מיד כשנכנסנו לדירה החדשה בווילאמסבורג, נודע לאבי שישיבת "תורה ודעת" מחפשת משפחות שמוכנות לארח בחורים, כדי לאכול איתם את סעודות השבת. אבי מיד נתפס לרעיון, והודיע שהוא מוכן שיבואו אליו תלמידים מהישיבה לסעודות.

במשך שבועות וחדשים באו אלינו הבחורים מידי שבת בשבת לאכול את הסעודות. בכל מוצאי שבת נהגה אמי לארוז להם מיני מאפה ופירות טריים, כדי שיהיה להם לכל השבוע הקרוב. בדיוק כמו אב לבנו, אבי נהג להתמסר לבחורים, מהקשבה לבעיות ולקשיים שלהם, ועד ללמוד איתם סוגיא מסובכת בגמרא שהם חייבים לדעת למבחן של יום ראשון.

הוא עשה הכל באהבה ובמסירות, כמו שסיפר לנו ר' יהודה אריה דאנכונה, שלמד אז בישיבת "תורה ודעת" ונהג לאכול איתנו יחד את הסעודות:

הייתי בחור צעיר מטורונטו, שהורי שלחו אותי ללמוד בוויליאמסבורג, בישיבת "תורה ודעת". כשהודיע לי המשגיח של הישיבה שאני אצטרך ללכת לאכול אצל רב חשוב – רבי חנניה קאהן, עברה צמרמורת בעצמותי, ופחדתי לשבת בביתו של רב מכובד ומרומם כערכו הנעלה... לא הרגשתי בנוח, וכשרבי חנניה כיבד אותי לעשות קידוש, רעדו ידי מפחד ורעדה שאחז אותי, שחצי מגביע היין נשפך על המפה הלבנה והיפה..!

המארח שלי רבי חנניה התחיל להתנצל כאילו הוא אשם בכך, ובמילים חביבות ונעימות הוכיח לי שלא קרה דבר. עוד באותה סעודה ראשונה הוא אמר לי,

מימין לשמאל: אבי, הג"ר משה ניישלאס, החתן, אב"ד סעמבאטהעלי זצ"ל, הג"ר חיים יהושע קעניג שליט"א אב"ד יאקע

שלמרות שהוא בעצמו נוהג במנהגים ובחומרות שונים, אבל הדבר לא שייך אלי ואני אתנהג לפי טעמי. מאותה שבת הכרתי את הרב מפעסט, שהיה רב מאוד נערץ ברחוב, אבל בביתו הוא התנהג בפשטות ללא שום הנהגות רבניות של כבוד... הוא נהג לגמרי להוריד את עצמו אלי, ולספק לי כל מה שאני צריך. בביתו של הרב מפעסט, הרגשתי קרוב יותר מבנו שלו – סיים ר' יהודה אריה את סיפורו אפוף רגש מזכרונות הטובות – "אני נשארתי שם לאכול את סעודות השבת, במשך שש שנים תמימות..!"

באחת מאותן שנים, נחלה האורח – הבחור יהודה אריה – בדלקת באוזן ימין. זה היה בליל פורים, והורי נסעו אתו יחד לבית החולים. הרופא רצה מיד לבצע ניתוח מסוכן באוזן, שעלול היתה למשוך בעקבותיו תוצאות מרות ביותר. אמי התחננה ודברה על לבו, שהוא לא יבצע את זה, באמרה, שהיא מעדיפה להשאר לשבת ליד מיטתו בבית החולים במשך ימים ארוכים, מאשר להרשות לרופא לחתוך במקום כל כך רגיש, שעלול חלילה לגרום לו שיהיה חרש כל ימיו.

◇ ◇ ◇

בביתינו היה תמיד מספיק מקום לכל יהודי מזדמן. כפי שכבר סופר לעיל, אנחנו התאכסנו בבית מלון, מיד כשהגענו לארה"ב. שם בבית המלון פגשנו ילדה בודדה, שאיבדה את הוריה בשואה האיומה באירופה, וזה עתה הגיעה לאמריקא. היא מיד התחברה למשפחתנו, והורי קיבלו אותה בהנאה גדולה.

כשעברנו לגור בוויליאמסבורג, הילדה גם כן הצטרפה אלינו. לא ניתן היה להכיר שהיא איננה שייכת למשפחת קאהן, אחרי שאמי דאגה לה לבגדים חדשים ולכל מה שהיה חסר לה. לאחר תקופה, כשהיא התחילה לעבוד ולהרויח כסף, היא שכרה חדר לעצמה בקומה העליונה של בנין מגורים, ועברה לגור שם. הורי המשיכו ללוות אותה כמו לילדם הפרטי, ואבי נהג לטפס את עשרות המדרגות עד דירתה, יום אחרי יום, כדי להציע כל מיני שידוכים מתאימים. כשהיא התארסה בשעה טובה דאגו לכל צרכיה מכף רגל ועד ראש, והורי הובילו אותה תחת החופה בלבבות שמחים... היא הקימה ב"ה בית נאמן עם ילדים ונכדים חסידים ויראים.

מכתב הודאה שקיבל
מר׳ משה צבי הלוי
רובין לאחר חתונתו
בשנת תרצ״ה

כי אבי ואמי עזבוני

אבי היות שהתייתם מהוריו בגיל צעיר, שמר מקום בלבו לעד ולתמיד לבוא לעזרת יתומים בכל מצב שיהיה, כולל מקרים שזה גרם אי נעימות בשבילו.

כפי שהוזכר כבר, תיכף אחר הנישואין קבע אבי מושב יקרו בתוככי בית אביו, בכדי לעזור לאחיו ואחותיו היתומים, ולספק להם כל צרכיהם מקטן ועד גדול. מובן מאליו, שלזוג צעיר, אין זה דבר של מה בכך, אך אבי לא הסתכל כלל על מה שנוגע לו, כי אם כיצד יוכל לבוא לעזרת היתומים.

כמו כן, זמן קצר אחר הנישואין, הכניס אבי לביתו בחור יתום בשם משה צבי הלוי רובין, שנשאר בדוד ומבודד, אחר שנפטרו הוריו (היה בן ר' שלמה זלמן רובין שהיה חתן זקני ר' יצחק זינגער), ושהה בבית אבי למשך שלש שנים רצופות, והתגדל על ברכי אבי, כמו שהיה בנו יקירו. אבי נתן לו הכל בכל על שלחן מלכים, למען לא יחסר המזג.

זכרון אחד עולה לכאן ולכאן, בעת שאחד מאחיותיי הכינה לקראת חתונתה בשעה טובה ומוצלחת. ביום החתונה, נזכרו הורי שבחתונה ישתתף אחד מקרוביהם, שהוא בחור יתום, ולבטח בביתו עוסקים מלבוש ואין לו בגד ללבוש. החליטו בעצם היום הזה, לסור בכל רחבי העיר, לקנות עבורו כל צרכיו, מכף רגל ועד ראש, בכדי שיוכל להשתתף ברוח נדיבה.

באחד מהתחנות, יצאה אמי מהמכונית, והיותה מבולבלת לגמרי, בעמדה ביום שמחת ליבה, הלכה אל תוך הרחוב, בלי להסתכל האם מכוניות אחרות מגיעות. מכונית שנסע במהירות עצומה, והנהג לא שם לב שמישהו נמצא שם, לא עצר בשבילה. ברגע האחרון, עצור עצר בעדה, ובניסי ניסים מנע השי"ת תאונה קשה ואיומה, שתוצאותיה לא ישוער.

הנהג יצא ממכונית כעוס לגמרי, ובראותו שאמי עמדה שם, שאל לה, "רעבעצין קאהן, איזה זכות עמדה לכם להינצל ממוות בטוחה..?"

ענתה לו אמי, "אין לי שום ספק שזכות המצווה הגדולה שאני עסוקה עכשיו עמדה לי, ושמרה עבורי שלא אנזק, כי צדקה תציל ממוות..."

מנהג ישראל תורה

כשאני מעלה בזכרוני אותם השבתות וימים טובים המרוממים ואיך אבי ניהל אותם, אוחזות אותי רגשות ערגה וכיסופין תוך געגועים כנים לאותם הימים, לפני שנים רבות. רוח של קדושה ריחפה באויר כשאבי עשה קידוש ושר את הזמירות בנוסח העתיק של אויבערלאנד. אבי בכוח הדרוש והחידוש שלו היה מגיד דברים נפלאים מכבשונו של הדרוש והחסידות מפרשת השבוע, והוא חזר עליהם שוב ושוב עד שכל שבע אחיותי הבינו זאת היטב.

בלתי אפשרי לתאר במילים את הסדרים של ליל הפסח. אבי ישב כמו מלך בתפארתו, כשהוא עוטר על ראשו את ה"הייבל" - הכיפה הגבוהה המעוטרת בחוטי כסף, שנהגו בני אשכנז ללבוש עם ה"קיטל". מתוקין כדובשין היה כשאבי תיאר את סיפור יציאת מצרים משולב ברעיונות אמונה ובטחון... כשאמרנו את פרק "נשמת כל חי" זרמו ללא הפסק נהרות של דמעות מעיני אבי, כשהוא מודה על כל הניסים שאנחנו חווים יום יום, ובפרט בזמני המלחמה המרה.

אבי הביא אתו את כל המנהגים מאויבערלאנד, שהוא ראה עוד אצל הוריו בבודאפעסט. באותה דרך ישנה אנחנו נהגנו, וזה החזיק אותנו דבוקים לחיים

חבוש "שטריימעל" בעת סעודת פורים

היהודים של פעם, שזקנינו פילסו עבורינו לפני שנים רבות.

למרות שבעצמו לא לבש שטריימעל, תמיד היה מרבה לספר בשבח הלבוש היהודי, וחשיבותה כי רבה היא, בהיותו פאר חבוש על הראש. כן נהג תמיד כאשר גיסי ר' יונתן גליק - שהיה הראשון במשפחתינו שלבש שטריימעל בשבת - הגיע ביום הפורים לביתינו, היה אבי נוטל השטריימעל מראשו, ולבשו לכבוד החג...

לפני הנישואין שלי, כאשר התלבטתי האם ללבוש שטריימעל לכבוד החתונה או לא, היה אבי בעד לבישת שטריימעל, באומרו, "וועז איך וואלט געווען אביסל אינגער, וואלט איך וועז אליינס אנגעטוהן א שטריימעל..." ונימוקו עמו, שעמיתיו הרבנים מבודאפעסט שעלו לארץ ישראל, לבשו שם שטריימעלעך, בהיות שהיה אז לבוש היהודי בשבת קודש, אבל כשהוא הגיע לארה"ב בפעם הראשון, לא הונהג עוד כל כך לבישת השטריימעל, ולא היה נחשב כלבוש היהודי העיקרי. אך עכשיו שנשתנו העתים, ורובא דמינכר מיהודים חרדים לובשים שטריימעל בשבת קודש, נחשב השטריימעל כלבוש היהודי, ובכן כדאי ללבוש אותה.

בשנה הראשונה בוויליאמסבורג, החליט אבי שהוא ישאר לישון בסוכה גם בליל "שמיני עצרת" כמנהג הגר"א (או"ח סימן תרסב ס"ק ב). וזאת, בגלל שמזג האויר נוח יותר בארה"ב מאירופה שכבר שוררת קור עז בימים אלו. באמצע הלילה נכנס חתול לסוכה, ושרט את פניו של אבי בציפורניו החדות... מיד התעורר אבי ונכנס הביתה, בחשבו שמאורע זה היא הוראה וסימן מהשמים שאסור לשנות את המנהגים הישנים! שהרי בבודאפעסט לא נהגו לישון בסוכה בליל שמיני עצרת.

פרק טו

הימים האחרונים

כותב בדמע...

אבי חסך ממחייתו הזעומה במשך שנים רבות, למטרת כתיבת ספר תורה. הוא שאף לקיים את המצוה הנדירה בדרך מהודרת ביותר. אחר שצבר בידו סכום הנדרש, בחר סופר חשוב מארץ ישראל, שהיה מפורסם בכל העולם, ר' יצחק דאווידאוויטש, שהוא יכתוב את ספר התורה.

הוא היה מוכן לשלם מחיר יקר, כדי שהכל יעשה באופן המהודר ביותר. הוא התנה אתו תנאים שונים, איך לכתוב, וכמה לכתוב... הוא פירט בכתב את כל הפרטים בדיוק איך להתנהג בזמן כתיבת האותיות הקדושות.

אחרי תקופה, כשספר התורה כבר היה באמצע כתיבתו, הסופר פנה אל אבי בבקשה: היות שקיבל עכשיו הזמנה לכתוב ספר תורה עבור הנגיד המפורסם ר' ישראל זופניק ע"ה, ויהיו לו מכך רווחים יפים... לכן הוא מבקש אם אבי מוכן לחכות עד שיסיים לכתוב לנגיד, ואחר כך ימשיך לכתוב בספר תורה של אבי.

"אם אתה תתפרנס מזה, ויהיה לך מקור מחייה, אני מוכן לחכות!" – ענה לו אבי בטוב עין. אחרי שנה ארוכה הסופר חזר לשבת ולכתוב את ספר התורה, אבל

הכתיבה הסתיימה רק אחרי פטירתו של אבי שנקטף בדמי ימיו, ולצערינו, הוא לא זכה לזה.

אחרי פטירתו של אבי, החזקנו את בית המדרש "מקור חיים" עד שבועות הקיץ שנת תשל"א, כשהאנשים נוסעים לחופש. מן השמים הובילו שנגמרה כתיבת ספר התורה, והוא הגיע לארה"ב בשבוע האחרון לפני שציבור המתפללים נסעו להרי הקעטסקילס לנופש. באותה שבת קראנו בהתרגשות גדולה בספר התורה. זכינו אז לקרוא בספר התורה שכל כך חיכינו לו, בפעם הראשונה והאחרונה אצלינו בבית, בבית המדרש שלצערם של המתפללים נחסמה הכניסה אליו לעולם.

על ערש דוי

בשנת תשכ"ח, בימים שלפני חג השבועות, השתתף אבי בסעודת בר מצוה של בנו של הגאון ר' אברהם חיים שפיטצער שליט"א - אבדק"ק אור חיים. בשעת הבר מצוה נשא דרשה נפלאה כדרכו בקודש לכבוד השמחה. אבל כשהתישב לאחר שסיים לדרוש, הוא התחיל להרגיש כאבים חזקים בליבו.

מיד הכניסו אותו לבית החולים, ואחרי הבדיקות הודיעו הרופאים שהוא סבל

מימין לשמאל: אבי, הג"ר משה ניישלאס, חתן, אב"ד סאבאטהעלי, הג"ר יוסף אלי' שטיינער דומ"ץ וויען זצ"ל

מהתקף לב קשה. הוא נשאר בבית החולים במשך שבועות אחדים, עד שחזר לכוחותיו. באותו זמן הגיעו עשרות רבנים ויהודים מכובדים לבקר אותו ולשאול לשלומו.

מלוה האדמו"ר מסקולען זי"ע אחר שביקר בביתו

פעם התבטא אבי בפני אחד ממבקריו, "אני שוכב פה בבית החולים, ואתם מקיימים מצוה כשאתם באים לבקר אותי – אם כך, אתם ה'גברא' ואני רק ה'חפצא' שאיתו יוצאים ידי המצוה... אני רוצה כבר לצאת מבית החולים, כדי שגם אני אוכל לקיים את המצוות כ'גברא'..!"

חביבותו ועדינותו הרשימו מאוד את הרופאים ואת צוות בית החולים. הוא נהג להודות מעומק ליבו לאחיות שטיפלו בו. באותו אופן נהג להודות גם כשהאחות הכאיבה לו בדקירות כשעשתה לו בדיקת דם. פעם כשנכד תמה על כך – מדוע הוא כל כך מודה למישהו שמציק לו ומעייף אותו? הוא הסביר לנכד, "זה תפקידה של האחות, כשהיא מבצעת את עבודתה אני חייב להודות לה... אבל העובדה שזה כואב ומייסר, זאת כבר הבעיה שלי..!"

אחרי שבועות אחדים התאושש אבי וחזר לחיים השגרתיים. מאז, התחילו הורי לצאת להרי ה"קעטסקילס" לחופש במשך שבועות הקיץ.

שבת וינפש

בשנה השלישית, בשנת תש"ל, הם גם נסעו לחופש. באותה שנה הם יצאו לאיזור "סוואן-לעיק" למקום ששמו "עם ענד עם קאטעזשס". לאותו ישוב ומחוצה לה נהגו להגיע רבנים שונים, וביניהם היה הגאון ר' משה פיינשטיין זצ"ל.

בימים הראשונים כשאבי הגיע לשם הוא קיבל שוב התקף לב, ומיד העבירו אותו לבית החולים ב"ליבערטי". שם שכב במשך שלושה שבועות עד ששחררו אותו לדרכו. הוא אמנם יצא מבין כותלי בית החולים, אבל הרגיש חולה וחלש. אפיסת כוחותיו לא איפשרה לו להמשיך להתנהל בסדר יומו הרגיל, אלא הוא היה חייב לטייל כדי לנשום אויר צח ולחזור אל כוחותיו כימי קדם. תחת צל העצים הוא ישב ולמד במשך שעות ארוכות ביום עם חברותות שונות, בזה אחר זה.

בכל שנה נהג האדמו"ר מסקולען זצ"ל לשבות שבת נחמו בהרי הקעטסקילס, כשהוא ערך מגבית כדי לאסוף כסף למוסדות "חסד לאברהם" לבעלי תשובה. באותה שנה ערך הרבי ביקור אצל אבי, שבו האריכו ביניהם בנועם שיח סודם, והשתעשעו בדברי תורה וסיפורי צדיקים.

השבת האחרונה היתה פרשת שופטים. בשבוע שלאחר מכן ביום רביעי תכננו הורי לחזור לביתם בוויליאמסבורג, כמו שאבי כתב במכתבו להג"ר יצחק נפתלי

עם הג"ר משה פיינשטיין זצ"ל

קנאפפלער זצ"ל - אב"ד סאנטיאגאי, שלא יוכל להכין את הגט כפי שביקש ממנו, מכיון שהוא מתכונן לשוב לביתו רק בתאריך ח' אלול:

ב"ה, ב' לסדר ואתחנן תש"ל לפ"ק

חיים וברכה ושלום וכ"ט לכבוד אהובי וחביבי הרב הרה"ג כש"ת מו"ה יצחק נפתלי קנאפפלער שליט"א, אב"ד דע"י סאנטיאגאי ד'טשילע.

אחדש"ה וש"ת באהבה רבה, מכתבו משבוע העבר בטח הגיע אל כ"מ, והשנית הכתב בזה רק לתקן בשם השליח: יחיאל יצחק בן חנוך שלום הלוי גליק – וגם אודיע שלי א"א להיות בביתי ולסדר הגט פיטורין עד ט' אלול הבע"ל, כי בדעתינו לילך לביתינו ביום ח' אלול הבע"ל, כי ליסע מכאן ולסדר הגט צריך להיות לי לכה"פ ימים אחדים כעת, וגם הנסיעה קשה מכאן.

והנני בזה ידידו דוש"ט כל הימים

הק' חנניה דוב הכהן

◇ ◇ ◇

נכד שנהג ללוות את אבי בכל יום ששי, כשהלך לעשות בדיקת דם, מספר אודות המילים הלא מובנות שהוציא מפיו באותו יום ששי אחרון:

כשהרופא דקר אותו בידו כדי להוציא מנת דם, הוא התאמץ מאוד ולא הצליח למצוא את הוריד הנכון. אחרי כמה דקירות, הרגיש הרופא עצמו קצת נבוך ומבויש. אבל אבי מיד הרגיע אותו, ואמר לו, "דוקטור! זאת הפעם האחרונה שיקחו דם... זאת הפעם האחרונה..."

הבטתי בו במבט מוזר ושאלתי, "סבא! הרי אני מלווה אותך בכל יום ששי לעשות בדיקת דם?" הסבא לא ענה לי, רק חזר שוב על אותן המילים, "זאת הפעם האחרונה שיקחו דם..!"

באותו שבוע, שבת פרשת שופטים אבי אמר כרגיל דברי תורה בזמן הסעודה השלישית. אבי דיבר על המילים של פרשת השבוע (דברים כ, ב-ה), "וניגש הכהן ודבר אל העם... שמע ישראל אתם קרבים היום למלחמה... אל ירא לבבכם" שיהודי צריך

תמיד לקיים את מצוות ה' בעוז ובתעצומות ובלי לוותר על קוצו של יוד, בכל מצב שהוא..! ואבי סיים את התורה בסעודה השלישית בדברי פרידה חמים. הוא עדיין לא ידע שבמילים אלו הוא נפרד מהעולם...

"אנחנו בילינו יחד שבועות אחדים, היה נעים ומרומם... לצערי חייבים עכשיו להפרד, לא נתראה שוב במשך זמן רב... יעזור השי"ת שנפגש שוב במהרה בירושלים עיר הקודש עם משיח צדקינו, אמן." במילים אלו נפרד אבי בברכה מהנאספים.

נפשו יצאה בדברו

יום לאחר מכן, יום ראשון ה' אלול, היה נראה כיום רגיל, עד שהקרה השי"ת את מאורע הנורא. בשעות אחרי הצהרים ישב אבי בגינה ולמד יחד עם חתנו הגדול ר' שלמה מאיר פאשקוס ז"ל. גיסי ר' שלמה מאיר היה במשך שבועות הקיץ באותה מושבה, ונהג ללמוד עם אבי כל יום אחרי הצהרים שיעור בגמרא.

באמצע הלימוד אבי התלונן שהוא מרגיש כאבים בלב, והוא רוצה לקחת קצת מים לשתות. כשר' שלמה מאיר הציע את עצמו ללכת להביא לו כוס מים, סירב אבי ונכנס בעצמו לבית. אחרי דקות אחדות גיסי הלך אחריו, ומצא אותו, לדאבון לב, חלש לגמרי ובאין אונים... אחרי דקות ארוכות של מתח וציפוי לישועה, לקחו אותו לבית החולים "ליבערטי", ושם הרופאים קבעו שנשמתו הטהורה כבר חזרה לאביה שבשמים.

בצער רב ובהלם קיבל הציבור החרדי את הבשורה המרה. כברק ביום בהיר התפשטה הידיעה העצובה וזעזעה את כל מכיריו, שכלל את כל יהדות החרדית בארה"ב, וברחבי תבל.

ר' מאיר אונגאר מברוקלין, ששהה בישוב סמוך באותם שבועות סיפר בהתרגשות:

מיד כשרבי חנניה הלך מן העולם קראו לחברא קדישא, שיצאו מיד לדרך כדי לקחת את הנפטר. כשירד הערב שאלו אותי אם אוכל להישאר ליד הנפטר לשמירה, למשך חצי שעה עד שיגיעו החברה קדישא. הסכמתי לכך, ביודעי שהחברה קדישא כבר זמן רב בדרכם אלינו, ולקחתי ספר תהילים, כדי לומר מספר פרקי תהילים...

הרב הגאון רבי חנניה דוב קאהן בודאפעסטער ראש בית דין זצ"ל

(פארזעצונג פון זיים 1)

ערהאלטן ביסלכווייז, און מען האט געהאפט אז ער וועט נעזונט ווע־רן. אבער ליידער נעכטען האט ער ווידער געליטען א הארץ אטאקע און זיין נשמה איז אויסגעגאנגען.

די טרויעריגע ידיעה האט דער־שיטערט אלעמען וועך פון האט אים נעקענט. א גרויסער עולם פון טויזענטער מענטשען האט זיך פארזאמלט פאר זיין הויז, 214 ליע עווענוי, ברוקלין, פון וואנען עס איז פארבעקומען די לוויה.

די פאלגענדע רבנים שליט"א האבען מספיד נעווען: מאטערס־דארפער רב, צעהלימער רב, דער רב פון דער ווינער קהילה, הרב הגאון רבי משה ביק, שאמשאנער רב, שטשאקאווער רב, און א שוו־גער פון נפטר ר' צבי וויינגארטען. דער ארון איז אפגעפירט געווארען קיין ניי סקווער לקבורה.

הרב הגאון רבי חנניה דוב קאהן זצ"ל איז געווען אייגער פון די פראמינענטע רבנים, א מורה הוראה מובהק און גדול בתורה. ער איז געווען באוואוסט מיט זייגע איידעלע און ערהאבענע מידות, נוח לשמים ולבריות. און איז געווען פון אלע־מען שטארק געשעצט.

ער איז געווען פון די גדולי התלמידים פון הגאון האדיר רבי יוסף אלימלך כהנא זצ"ל, (אונגוא־רער רב) ביי ווען ער האט גע־לערנט נאך ווען הגרי"א איז געווען רב אין זשאדאני, און ער איז אויך געווען א תלמיד פון גאלאנ־טער רב זצ"ל און פרעשבורגער רב זצ"ל.

אין די צייטען פון די מלחמה יאהרען איז דאס הויז פון הגי"ר חנניה קאהן געווען א בית פתוח לרווחה פאר ג'רודס'טע און גע־פלאגטע אידען. און אויך שפעטער נאכ'ן סוף פון דער מלחמה, האט ער פיל עוסק געווען אין מעשי הצדקה והחסד. באזונדערס האט ער פיל עוסק געווען אין היתר עגונות צוזאמען מיט די רבנים און בתי דינים אין בודאפעסט. ער איז אויך געווען א מוהל מומחה און האט טויזענטער קינדער מכניס געווען בבריתו של אאע"ה.

קומענדיג קיין אמעריקע, איז ער באלד געוואָרען אייגער פון די אקטיוויסטע רבנים און מורי הוראה. ער איז געווען פון די חשוב'סטע רבנים פון התאחדות הרבנים.

מיט עטליכע יאר צוריק, האט הרה"ג רבי חנניה קאהן זצ"ל — מיט דער מיטהילף פון אנדערע חשוב'ע רבנים — ארויסגעגעבען דעם ספר שיטה מקובצת החדש אויף מסכת ברכות. וועלכער איז א ליקוט פון חידושים און ביאורי הלכות אויף מסכת ברכות, צוגרוי־געקליבען פון איבער זעקס הונ־דערט ספרים, דערונטער פילע יקרי המציאות און ספרים וואס זענען בכלל נישט בנמצא. די אר־בעט פון ארויסגעבען א גייעם לי־קוט אויף די מסכת הש"ס האט זיך אנגעפאנגען נאך אונטער דער נש"י אות פון הגאון הצדיק רבי יונתן שטיין זצ"ל, און איז נעמאכט גע־וואָרען מיט דער מיטארבעט פון צען רבנים, אבער די הויפט ארבעט איז געטאן געוואָרען דורכ'ן נפטר זצ"ל, און — להבחל"ח — הרה"ג רבי יקותיאל מרדכי שיק שליט"א מישקאלצער רב.

הג"ר חנניה קאהן זצ"ל האט שוין אנגעפאנגען ארויסגעבען דעם צווייטען ספר שיטה מקובצת החדש אויף מסכת שבת, אבער דער פלו־צימ'דיגער טויט האט אים אויסק־געריסען אין זיין בליענדען עלטער. פון בלויז 62 יאר.

דער נפטר האט איבערגעלאזט א דור ישרים יבורך, קינדער תל־מידי חכמים און יראים ושלמים, וחבל על דאבדין.

ספרים שראנק
אז רעזוצירטע פרייזען
196 Lee Ave. UL 5-1163
ברוקלין, ניו יארק

אינעם שפיטאל אין ליבערטי. אויך דאס מאל האט עד זיך נעמומען

הרב הגאון רבי חנניה דוב קאהן בודאפעסטער ראש בית דין זצ"ל

א גרויסער עולם פון טויזענטער מענטשען האט טיילגענומען אין דער לוויה פון הרב הגאון רבי חנניה דוב קאהן זצ"ל, בודאפעס־טער ראש בית דין, און אייגער פון די אנגעזעענסטע רבנים אין זיילאמסבורג, וועלכער איז נפטר געוואָרען פלוצים די וואך זונטאג אידענט, און איז געברענגט געווא־רען לקבורה אויף צו מארגענס מאנטאג פארמיטאג.

הרה"ג רבי חנניה קאהן זצ"ל האט מיט איבער א יאר צוריק נעליטען א הארץ אטאקע, אבער אין משך פון דער צייט האט ער זיך צעביסלעך ערהאלט פון דער קראנקהייט און איז ווייטער נעווען אקטיוו אין רבנישען לעבען. דעם לעצטען זומער, זייענדיג אין די קעטסקיל בערג האט ער נעליטען א פרישען הארץ שלאג און איז דרינגענד אריינגעפירט געוואָרען

התחלתי לומר תהילים, וכך אמרתי למעלה משעתיים! היה לי לפלא גדול – מספר ר' מאיר – שמיד כשסיימתי את הפסוק האחרון בספר התהילים, שמעתי דפיקות בדלת, ואלו היו אנשי החברה קדישא שבאו לקחת את הנפטר רבי חנניה זצ"ל..!

ושכב בשלמתו

למחרת, ביום שני לפני הצהרים, התאסף קהל ענק של אלפי אנשים סביב ביתינו ב-214 לי עוו. שממנו יצאה המיטה. בדמעות שליש, הספידו רבנים חשובים שהיו קרובים אליו במשך שנים רבות, ונתנו לו כבוד האחרון כראוי לו.

ראש המדברים אב"ד ממאטערסדארף זצ"ל, התחיל בדבריו הידועים של האר"י הקדוש ז"ל (בהספדו על המהר"ק; הובא ביערות דבש ח"ב סוף נט) "וכי יהיה באיש חטא משפט מות" (דברים כא, כב), אם תחסר פעם הסיבה למותו של אדם, לא יבינו למה האדם נפטר טרם זמנו? על כך התשובה היא, "ותלית אותו על עץ", האדם נפטר בגלל החטא של עץ הדעת... הראב"ד מבודאפעסט היה איש כשר וישר ונקי מכל אשמה... רק זאת יכולה להיות הסיבה לאסון הנורא, שהראב"ד נלקח מאתנו, והוא כל כך צעיר... סיים הרב ממאטערסדארף.

אחריו הספיד אב"ד צעהלים זצ"ל בקול חנוק מבכי, ותיכף אחר כך אמר גאב"ד וויען זצ"ל דברי הספד, היותו בידידות רב עם אבי במשך שנים רבות, וידע להסביר את האבידה הגדולה לישראל. משסיים דבריו, ניגש הגאון ר' משה ביק זצ"ל בגרון חנוק שלא איפשר לו להוציא מילה מפיו.

בבואו עם הספר, פתח אב"ד טשאקאווא זצ"ל, שישב יום אחר יום עם אבי בדיני תורה קשות ומסובכות. הוא פירש את המילים בפרשה (דברים כד, יג) "כבוא השמש", למרות שהשמש לצערינו שקעה כשרבי חנניה הנערץ נפטר, בכל זאת "ושכב בשלמתו" הוא נח בבגדים שתפר לעצמו על ידי לימוד ויגיעה בתורה הקדושה יום ולילה...

כשנתבקש הגאון ר' יעקב לעבאוויטש זצ"ל - אב"ד קאפאש לומר איזה דברי הספד, התחמק, באומרו, "איך וועל עס נישט קענען איבערטראגן..."

גם האב"ד שאמשאן זצ"ל, חבר קרוב של אבי עוד מנעוריהם בישיבת פרעשבורג, נשא את קינתו בלב נשבר, ועורר את הציבור לתשובה ולחשבון הנפש עם אבדון גדול כזה.

אחרון המספידים היה גיסו של אבי ר' יחיאל צבי ווינגארטען ז"ל. הוא היה בטבעו בעל רגש עצום, ותיאר את האבידה הגדולה שכלל ישראל אבד עכשיו. מעיניו של ר' יחיאל צבי זרמו דמעות חמות, וכל המלוים בכו אתו.

◇ ◇ ◇

אבי מורי זצ"ל הובא לקבורה בבית העלמין בשיכון סקווירא.

כשהגענו לסקווירא, עמד האדמו"ר שליט"א וחיכה לארון. הוא הראה את הערצתו הרבה בכך שליווה את הארון לאורך כל הדרך עד בית החיים, ונשאר לעמוד שם כל זמן הקבורה.

בזמן הקבורה, זרקו פנימה בקבוקים שהכילו בתוכם את הערלות של אלפי בריתות. וכן הכניסו את סכין המוהלים הישן שלו, שהיה ספוג בדם של מסירות נפש. בסכין זו השתמש אבי כדי למול עשרות תינוקות במשך ימי השואה האיומה כשמסר נפשו על כך בכל לבו ונפשו.

חשוב לציין, שבמשך ימי חייו, שמענו מפיו כמה רמזים שרצונו עזה להניח אחר כבוד בארץ הקודש. אבי היה מרבה לשבח את הזכיה של אותם הזוכים להיקבר שם. אך באותה שבוע שנפטר, אירעו כמה חטיפות מטוסים ידועים, כאשר הרשעים פנו דווקא אל עבר מטוסים שנסעו לארץ הקודש. בין החטופים נמצאו כמה מגדולי ישראל, וכן כמה מקרובי משפחתינו נמנו ביניהם. בגלל זה נמנעו מלהביאו לארץ ישראל לקבורה.

בכו בכו להולכין...

להלן מכתב תנחומין שהודפס בירחון המאור:

"אבידה גדולה ונוראה לכל בית ישראל היא הסתלקותו הפתאומית של ידידינו הדגול והמרומם, האי צנתרא מוה"ר חנניה דוב הכהן קאהן ז"ל, ראב"ד מבודאפעסט, שנפטר ביום ה' אלול אחרי מחלה קצרה והובל לקבורות לעיירה סקווער אשר איה לו שם קבר עוד בחיותו.

בהלויתו השתתף קהל גדול ועצום, והרבנים המספידים בכו תמרורים על האי שופרא דבלי בלא זמנו.

הרב רח"ד היה מגדולי הרבנים בוויליאמסבורג, גדול בהוראה ובכל מקצועות התורה, הוא ישב על התורה ועל העבודה ולא פסק מגירסא אפילו בשעות האחרונות מימי חייו שכמעט הראה בעליל שהוא מתכונן לדרכו האחרונה הזו.

בזמן השואה האיום תחת ידי הנאצים התמסר לפעולות הצלה בעידו בודאפעסט ועשה גדולות אחרי המלחמה בנישואי יתומות לבעלים ת"ח ויר"ש, וידו היתה פתוחה תמיד לצדקה וחסד לכל אדם.

הניח אחריו הרבנית תחי' ובנות וחתנים ת"ח מפורסמים ואת בנו יחידו הרב החסיד המופלג והמושלם בתו"י מו"ה אהרן מרדכי נ"י הדר בסקווער. המקום ינחם אותם בשאצו"י" ואיל"ע..."

◇ ◇ ◇

רבנים ואדמורי"ם רבים באו לנחם את משפחתינו השבורה, מהאבידה הגדולה בלכתו של אבינו האהוב. אנשים מכל החוגים והקהילות הגיעו, ושיתפו אותנו בעשייה האדירה של אבינו – הראב"ד בודאפעסט זצ"ל.

אחד הרבנים התבטא, שעל הרגע הזה עכשיו מתאים להזכיר את מילותיו של רש"י - "יצא משם" כשצדיק יוצא מהעיר "פנה הודה פנה זיוה פנה הדרה", אז נעלם היופי ששרר כשהצדיק עדיין היה בעיר. כך אפשר גם לומר, שבלכתו של הרב מבודאפעסט זצ"ל, פנה היופי והזוהר של הרבנים מדורות קודמים.

בדומה לכך, הדגיש אב"ד משאמשאן זצ"ל, שחז"ל מדברים לעיתים קרובות אודות דברים שונים שהתבטלו ונשכחו כשנפטר תנא או אמורא, ובדומה לזה אפשר לומר, שמאז שרבי חנניה נפרד מהעולם ישכחו לאט לאט מה הפירוש להיות רב מהסוג שראינו במדינות אירופה לפני המלחמה... רבי חנניה הוכתר בכשרונות נדירים, שפיארו ורוממו את תפקיד הרבנות שלו.

ואכחיד את שלושת הרועים בירח אחד

באותם שבועות אחדים הלכו מן העולם שלושה תלמידים מבחירי ישיבת פרעשבורג. אבי, שכנזכר בפרקים הקודמים, היה מחשובי התלמידים בישיבת פרעשבורג. הוא למד שם בזמן שרבי עקיבא סופר זצ"ל היה ראש הישיבה. שבועות ספורים לפניו נפטר בדמי ימיו הגאון ר' עמרם בלום זצ"ל בהיותו בן חמישים ותשע שנים בלבד. הגאון ר' עמרם היה מפורסם בידיעותיו הרחבות בחכמות וידיעות שונות, ופעל רבות למען היהדות בעיר קליוולאנד שבה כיהן כרב.

התלמיד השלישי מישיבת פרעשבורג היה הר"ר שמואל זאנוויל כהנא-פראנקל ז"ל שגם הסתלק מן העולם באותו זמן. ר' שמואל זאנוויל היה עסקן ידוע למען הכלל, בהיותו המנהל של "לשכה מרכזית לקהילות האורתודוקסיות במדינת הונגריה" שהתמסרה מאוד לכל פעילות אורתודוקסית בכל רחבי הונגריה.

יהודים רבים התאספו אז ל"מעמד הספדים" לבכות את האבידות הגדולות שהיהדות סבלה בזמן כל כך קצר. דרשות רבות נשמעו על ידי נואמים ידועים ובראשם הגאון ר' אברהם קליין זצ"ל - אב"ד טארנאליא, שניהל באותם ימים את "אגודת ישיבת פרעשבורג".

מימין לשמאל: אבי בעמידה, החתן, אב"ד מאטערסדורף, הג"ר אברהם קליין אב"ד טארנאליא זצ"ל

יהודים מספרים, שבאותה שנה בשבת תשובה, כשהדיין מקהילת וויען הגאון ר' יוסף אליהו שטיינער זצ"ל הגיע לבארא פארק כדי לשאת את הדרשה השנתית של "שבת תשובה", הוא מצא דרך להזיל דמעות מעיני הנאספים. "איפה עוד נוכל למצוא את הנעימות והמתיקות שהיו לרבי חנניה קאהן?" - רעם הדיין בקולו - "מי יכול למלא את החלל שנוצר לפני זמן לא רב, כשרבי חנניה הלך מאיתנו, לצערינו?"

למרות שהיה שבת, והרי אסור להספיד בשבת קודש, עם כל זה לא יכול יוס"ף להתאפק מלהזכיר את אבי מורי זצ"ל שעמד בקשרי ידידות כנים עמו.

"אנחנו איבדנו דוגמא של עדינות, צדק, יושר ויראת שמים... מי יחזיר לנו את החן של רב מדורות קודמים?" – שאל הדיין מוויען במרירות, מהמתפללים בבית המדרש, שלא יכלו להירגע מהחלל העמוק שנוצר עכשיו, כשרבי חנניה קאהן כבר לא נמצא יותר בעולם.

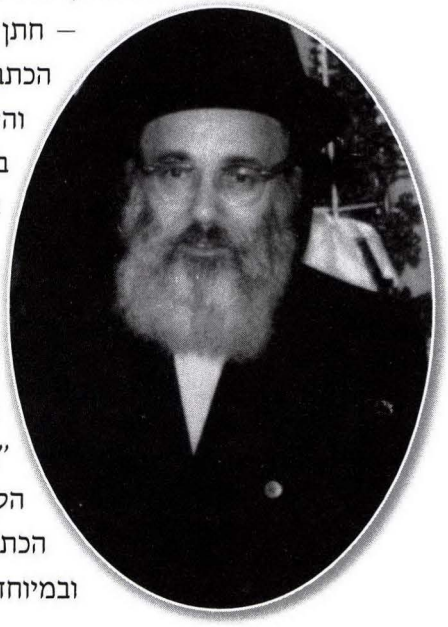
קוים לדמותו

של האי אלוף זעירא טובינא דחכימא חסידא ופרישא רב חנינא וחביבא

הרב ר' שלמה מאיר פאשקוס ז"ל

חתן אבי מורי זצ"ל

שיר השירים אשר לשלמה – המיוחד שבשירים קובע מקום לעצמו גיסי היקר והנעלה, איש המורם מעם הרה"ג ר' שלמה מאיר פאשקוס זצ"ל – חתן אבי מורי זצ"ל, אשר מן ההכרח להעלות על הכתב זכרונו בזכרון אבותינו, ולהוציא כאור משפטו והילוכו, בתיאור וסיור על ימי חייו המיעוטים בכמות ומרובים באיכות, ולגלות האור הגנוז מבית הש"ם, למען ידעו דור האחרון שאם כשם הש"ם נעשה - נצליח.

גיסי ר' שלמה מאיר נולד בשנת תרפ"ה לאביו איש החסד והמעש הר"ר משה אליהו ז"ל מהמשפחה המפוארת בעיר סעדראהעלי "משפחת פאשקוס", שהיו כולם כאחד ממכובדי הקהל הן בתורה והן במעשים כשנתעטרו בכל הכתרים כשתורה וגדולה שימשו אצלם כאחד, ובמיוחד אצל אביו ר' משה אליהו ששימש בעיר כראש

הקהל, אהוב ונחמד לשמים ולבריות.

כבר בשחר ילדותו בלט ר' שלמה מאיר כילד שעשועים, הן בהתמדתו בתורה ובעבודה והן במידותיו התרומיות, אשר נעצו סופו בתחילתו והראה עתידתו כבת קול היוצא ומכרזת כי ממני תצא תורה. כחכם המכיר את מקומו מצא את מקומו נכון ללמוד תורה אצל זקנו – אבי אמו הצדיק רבי לייב פאשקוס זצוק"ל שעמד כמלאך הניצב בראש להראות את הדרך אשר ילכו בה, והדריך במסילה העולה בית א-ל.

בימי בחרותו למד בישיבתו של הרה"ג ר' אשר אנשיל כ"ץ זצ"ל – אב"ד סעדראהעלי, שם קנה הודו והדרו כשהיה דבוק בכל מאודו ונפשו אל רבו וזכה לקירבה מיוחדת כתלמיד החביב לפני רבו. כל ימיו היה מדבר על רבו ועל הישיבה בכללית מתוך געגועים רבים כשמבין המשפטיי"ם ניכרת שלא ישב שם כפועל בטל רק שקנה שם הדרכת ונתיבות החיים.

גם בימי השואה כשגלה עם הגולה וניתקו הרשעים ימ"ש החוט המשולש עם הוריו ומשפחתו, לא קם ולא זע כשהיה לו רבו מסעדראהעלי עמו במחנה העבודה האיומה, משם עזר עוז בנפשו ללחום עם מימי המבול ששטפו מחוץ לתיבה, גם כי אלך בגיא צלמוות – שבטך ומשענתך המה ינחמוני.

אחר השואה חזר מיד אל עיר מולדתו סעדראהעלי, ושם המשיך לעלות על במתי התורה והיראה תחת שבטו של הרה"ג משה ניישלאס זצ"ל שהקים בעיר יד ושם לזכרון קדוש של תורה ומצוות. אך לא היו ימים מועטים עד שעזב את ארץ השממה ביחד עם רבו ר' משה זצ"ל מגודל צערם על מה שעשה ה' ככה בהמדינה אשר מסילותיה היו מצופות זהב והנחמדים ממנה, והעיר ואם בישראל הפך ה' כסדום ועמורה.

בעזיבתו את הארץ גלה למדינת אמעריקא הרחוקה, ושם המשיך לגדל ולקדש שמי"ה רבא בישיבתו של הג"ר משה ניישלאס בשכונת וואדמיר. שם זכה לכתר תורה ושימש כסגן וממלא מקום רבו הגר"מ מאחר שכבר היה מוכתר בנימוסי מלכות וקיבל הוראה וסמיכה מרבו הגדול הגאון ר' אשר אנשיל כ"ץ זצ"ל עוד מקודם השואה.

מגודל הדחקות ששרה אז בישיבה התפרנס את עצמו בעבודה נקיה וקלה, ומהמעט שהרוויח לא חס מלפרנס אלמנה חשובה מבני משפחתו שגרה בארץ ישראל.

◇ ◇ ◇

שמור לקדשו מבואו ועד צאתו, בכל הליכותיו ותנועתיו היה ניכר שמירתו המדיוקת והמדקדקת כשבכל השערים העמיד שופטים ושוטרים למדוד ולשקול כל תיבה היוצאת מפיו, והיה ידוע ומפורסם כשתקן נפלא, כשכל הליכותיו בהצנע לכת.

מרגלא בפומיה על מה שאמרו חז"ל, שת"ח צריך שיהא בו אחד משמונה שבשמינית, אמר במליצה "א תלמיד חכם דארף דאפלט אכט געבן..." ואכן היה נאה דורש ונאה מקיים, ומחסום לפיו עשה והלך תמיד בקיסם בין השיניים ונימוקו עמו שזה מזכירו שלא לדבר אסורות ומיותרת.

גם כשהלך ברחוב היה זהיר לילך בצד המדרכה לבל נכשל באסורות, וכידוע בשם צדיקים שלילך באמצע הרחוב הוה אביזרייהו דשפיכת דמים, ולילך באמצע המדרכה הוה אביזרייהו דגילוי עריות, ומן ההכרח לשים פעמיו בהצד.

עד היכן הדברים מגיעים, שכאשר נתיישב במדינת אמעריקא הצריך לשנות שמו, והשתמש בשמו של הרה"ח ר' ישראל קליין ז"ל. לימים רצה להחליף בחזרה לשמו אמיתי, אבל בכדי להחליף היו צריכים להערים באיזה תירוץ וכזבה, ולבל יוציא דיבור שאינה מתוקנת לא החליף שמו ונשאר בשם "ישראל" עד יומו האחרון.

גם בכבוד הוריו ומוריו היה נזהר במאוד מאוד, וכמו שסיפר בערוב ימיו, שבימי בחרותו כשלמד תורה מפי זקינו הג"ר לייב זצ"ל מצא פעם ר' לייב איזה "סיגאר" מעושן מחוץ לביתו וחשדו על המעשה אשר לא יעשה וכיבדו בלקתה בכפליים, ומגודל זהירתו לא ענה כלום רק קבלו באהבה ושמחה.

כמו כן היה נזהר מאוד בכבוד אביו, ואפי' לאחר נישואיו כשגר באמעריקא ואביו גר בארץ ישראל לא השאיר עליו חתימת זקן, שלא להיות נראה יותר מכובד מאביו שלא השאיר זקנו, רק לאחר פטירת אביו התחיל לגדל זקנו, באומרו, "איך וויל מיינע קינדער און אייניקלעך זאלן מיר געדענקען מיט א בארד..."

במיוחד בתורת הנסתר במידת הצנע לכת עם אלוקיך היה להפליא, כשכל מעשיו היה בינו לבין קונו, ובעיקר בעבודת התפילה שהתקיים אצלו כעבודה שבלב. זכורני ימים מקדם שפעם הצרכתי לשאלו משהו דחוף כשעמד בתפילתו, והעזתי לזיז ידו ולקראו בשם, ואין קול ואין עונה, כל כך היה דבוק בהשי"ת בעת תפילתו שפשוט לא הרגיש הנעשה והנשמע בסביבותיו.

לאור מצבו הקשה בבריאות כשסבל מכאבי הלב ה"י ולא פעם ולא פעמיים עבר התקפת-לב משך ימי חייו, ציווהו הרופאים שמיד בבוקר יטעום משהו והחיים והמוות בידו אם לא יעשה כדבריהם, אבל אצלו שהיה זה מן הדברים שחס מלהזכיר, מצא תרופה לנפשו והנהיג עצמו להשכים והתפלל עם הנץ החמה כוותיקין.

בפרט בימים נוראים אז ראינו עין בעין שאין הילוד אשה בינינו, ולמרות מצבו הנזכר לא מנע את עצמו מלעמוד על רגליו משך הימים נוראים בכל התפילות.

גם בעמוד השלישית - עמוד גמילת חסדים הצטיין באופן נפלא. לאחר פטירתו מצאו בתוך דפי הספר איזה מכתב הכרת הטוב שקיבל מקהילה בארץ ישראל על שנדב אצלם מקוה טהרה, בשעה שאפילו בני ביתו לא ידעו מאומה מזה.

מיותר לומר ולדבר על גודל זהירתו מלהפסיק ח"ו באמצע לימודיו בדיבור קלה כחמורה. פעם התנצל להחברותא שלו על ששכח להשתתף בשמחת פדיון הבן שערך. אפילו באותו היום לא הרגיש בשעת הלימוד שהחברותא מתכונן לשמחה גדולה. החברותא שלו היה רק לשם לימוד התורה, וחוץ מזה, כלום.

זכורני שפעם אחת ספרתי לו במסיח לפי תומו, שהיום היה לי נסיון כשנזמנתי למול תינוק שנולד מישראל שנשא נכרית רח"ל. ור' שלמה מאיר הגיב בתמיה, בשאלתו, "אויב דאס איז אן איסור... דעמאלטס וואס איז די נסיון..?"

◇ ◇ ◇

שמור וזכור בדיבור אחד נאמרה, וכל שישנו בשמירה ישנו בזכירה העידו חז"ל. כגודל שמירתו בלט בזכרון נפלא כבקי בכל חדרי התורה. בכל יום כשישב ולמד באיזה בית המדרש בשכינותו, התקיים שם שיעור על ידי אחד מהמגידים, והוא ישב בפינת יקרת שלו בד' אמות של ההלכות שעסק בה, וגם שימש לחברי השיעור כמראה מקום הוא להם לכל מאמר ודין שמוזכר בש"ס ובפוסקים.

עוד מספר אחד מחתניו, שכאשר מצאו חותנו קודם השידוך לבחון אותו כנהוג, לקיים דברי חז"ל לעולם ישיא אדם בתו לתלמיד חכם, הכין הבחור איזה דבר תורה בדרך פלפול בסוגיית "ייחד לו בית" במסכת פסחים, ולגודל תמיהתו התקיף חותנו בקושיא, "אבל מה יעשה עם ה'מרדכי' במסכת שבת הכותב להיפך..?"

גם בחלק החידושי תורה היה חזק מאוד כשמחדש בטובו בכל יום תמיד חידושים והברקות נפלאים הן בתורה שבכתב והן בתורה שבעל פה, וחלק זעיר מני אלף נדפס בספרו שיצא לאור עולם לאחרונה ברוב פאר והדר על ידי בני משפחתו שיחי' ונקרא בשם "אמרי שלמה". בעיקר הקפיד בכל שבת קודש לחדש איזה חידושי תורה וכמובא בזוה"ק גודל עניינה.

כגודל שליטתו בחלקי התורה הקפיד מאוד בחתניו שיהיו כמותו מארי מקרא ומארי תלמוד, שיוכלו להמשיך את שלשלת הזהב, ואכן זכה להעמיד משפחה

מפוארת בישראל כאבותי"ו תרתי משמע, וחלק מכובד מכספו הדל הוקצה לאותו צורך שיהי' לו הנדן הראוי ליתן.

וכה מספר גיסינו הג"ר יונתן גליק שליט"א, שבעת שחיתן ר' שלמה מאיר את בנותיו היה כספו מוטל באיזה השקעה אצלו, ובהגיע עת משוש דודים לשדך הבנות ביקש ר' שלמה מאיר שיחזירו הכסף, ועל שאלת ר' יונתן למה הוא צריך הכסף והיכן ישקיע אותם, השיב ר' שלמה מאיר כשצהלתו בפניו, "דע גיסי, אני הולך כעת להשקיע הכסף בהשקעה הכי טוב בעולם..!" בנוסח כזה היתה מבטו על התורה ועל לומדיה...

עד בואו יומו האחרון המשיך לעלות ולהעלות יותר ויותר כשלא וויתר על קוצו של יו"ד בבחינת כל יום יהי' בעיניך כחדשים בחשק ובהתלהבות חדשה, עד אותו יום המר והנמהר...

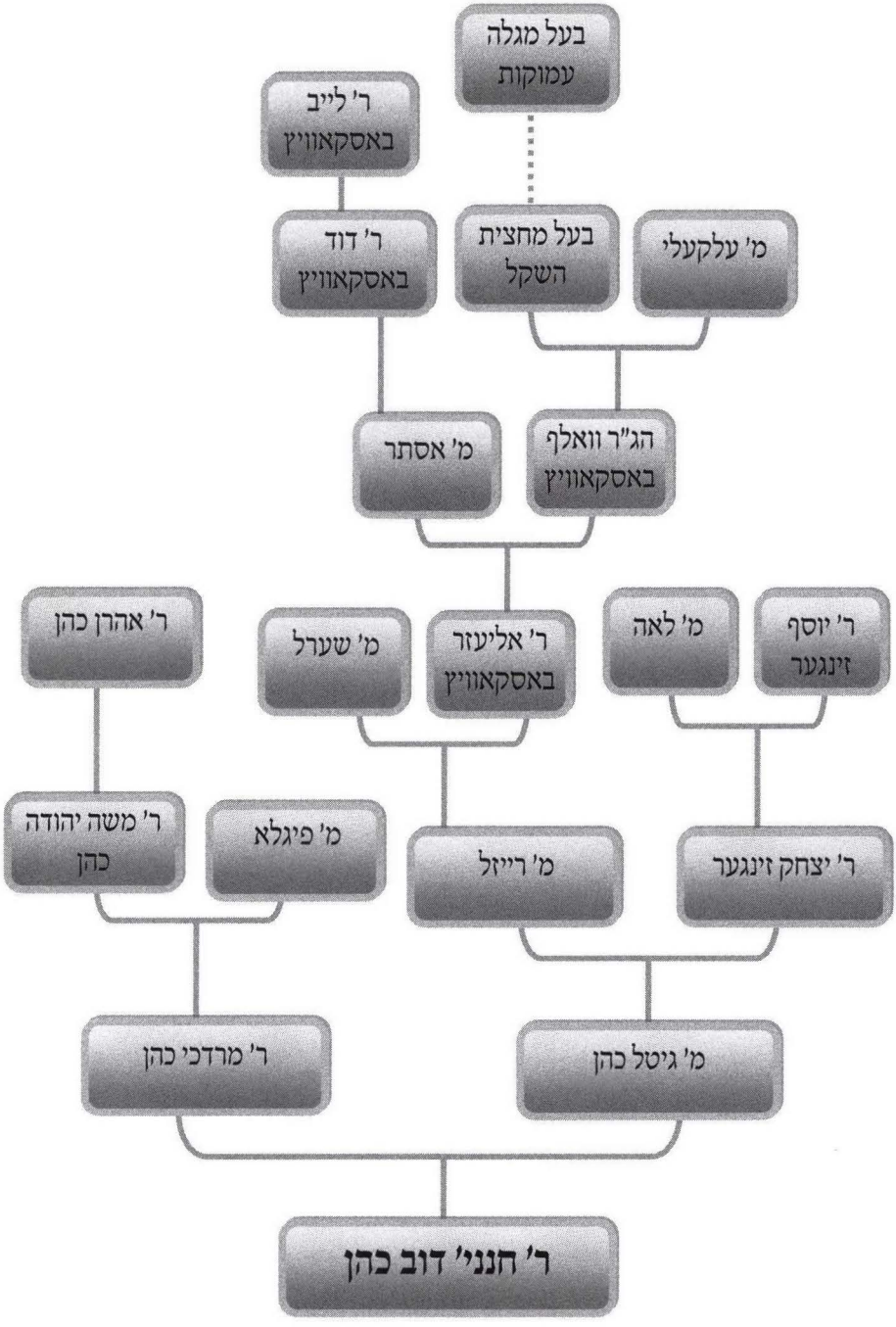
ר' שלמה מאיר זכה לברכה מיוחדת שקיבל מהאדמו"ר מסקווירא זצ"ל. היה זה כאשר עבר התקפת-לב, ולאחריה נכנס אל הקודש להזכירו לברכה, והרבי הבטיח לו, "דו וועסט דערלעבן צו פארזארגען די קינדער..." ובהגיע תור אסתר הצעירה שזכה לשדכה, התחיל לפחוד וליירא מה יולד יום, שאין עוד עליו ברכת הצדיק, ואף הביע דאגתו בלב איש לידידו ר' שמעון בוים הי"ו, ואם איהו לא חזי מזלייהו חזי, ששבוע לאחר השידוך כשמתכוננים למסיבת התנאים שהיה אמור להתקיים באותו הלילה נפל בהתקפת-לב ואיננו כי לקח אותו אלוקים, ולשלמה אלוקים משפטו תן, וצדקתו לב"ן שנים קצרים ומועטים לדאבונינו ולדאבון כל משפחתו, מכיריו וידידיו.

יהא זכרו ברוך

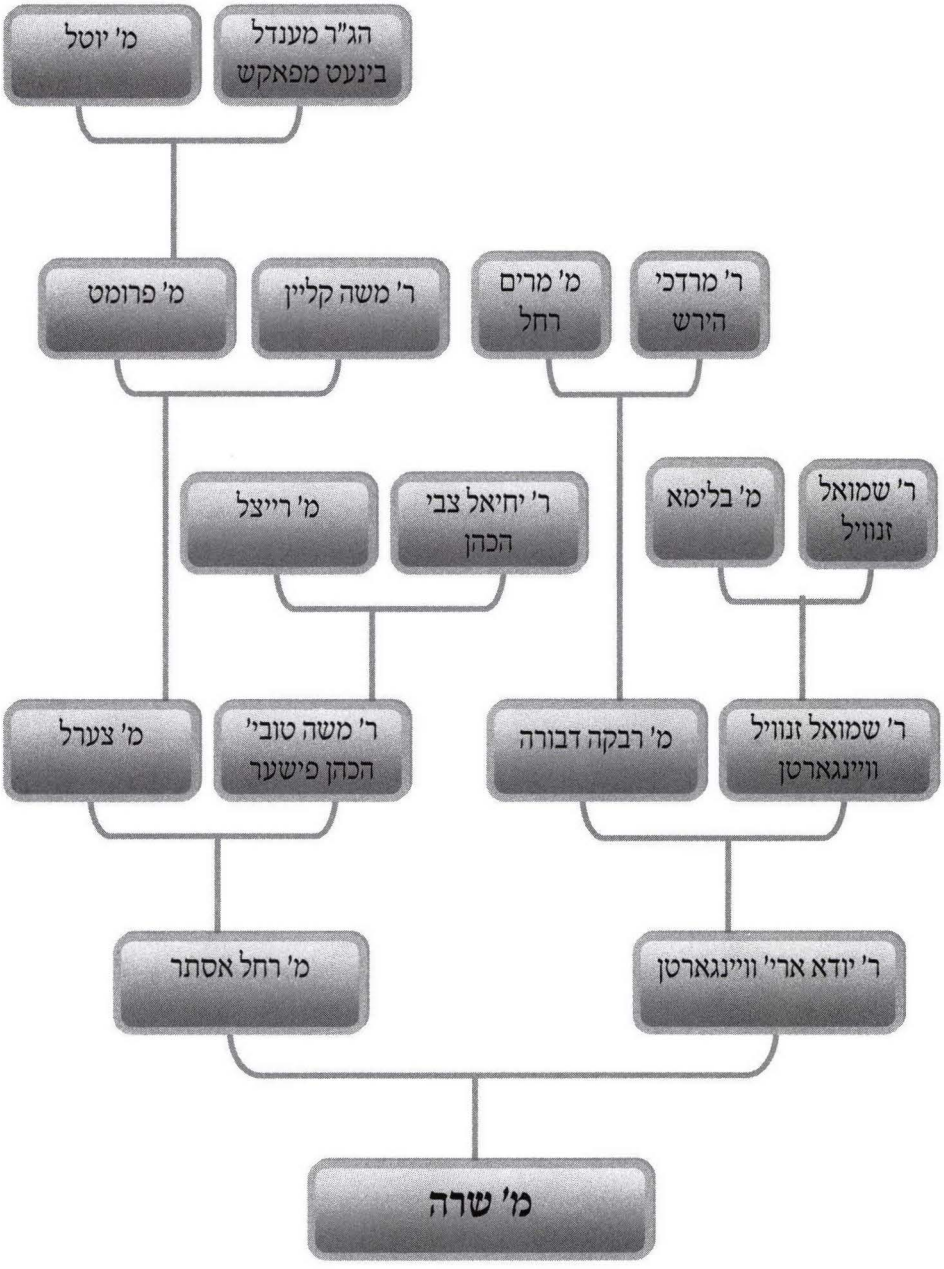
צור מחצבתינו

אילני היחס

של משפחות קאהן - ווינגארטען

פרטים על האישים לקמן לפי סדר הא – ב

פרטים על האישים לקמן לפי סדר הא – ב

♦ הג"ר אליעזר באסקאוויטץ ♦

נולד לאביו הגדול רבי וואלף באסקאוויטץ זצ"ל אבד"ק באניאהד - בנו של הגה"ק בעל מחצית השקל - ולאמו מרת אסתר. פרטי ימי חייו לוטים קצת בערפל. רק זאת ידוע לנו ששימש כדומ"ץ בעיר באניאהד ועמד לצד אביו כשהיה האב"ד דשם, ועוד בשנים לפני זה.

נשא אשה מרת שערל, וגר כל ימיו בעיר באניאהד, ושם מנו"כ.

ואלו יוצ"ח:

מ' עלקל (אשת ר' שלום ווייס), מ' רחל (בזיוו"ש אשת ר' שלום ווייס), מ' רייזל (אשת ר' יצחק זינגער).

◇ ◇ ◇

◆ הג"ר וואלף באסקאוויטץ ◆

הגאון ר' בנימין זאב וואלף נולד לאביו הגדול ר' שמואל הלוי קעלין -בעל מחצית השקל זי"ע ולאמו החשובה מרת עלקעלא ע"ה, בשנת ת"ק לערך.

מטל ילדותו התבלט הילד וועלוועלע בחריפות שכלו ובהתמדתו בתורה. בהיותו בן עשר בלבד כבר חידש חידושים בש"ס, שטעם זקנים בהם. מסופר שאביו היה נוהג להתכונן לשיעוריו בישיבה בחברת שנים מתלמידיו. והיה אומר, "אם וועלוועלע בני יקשה כך וכך, אתרץ כך וכך..." באחד הלילות כאשר וועלוועלע הקטן היה שוכב במיטתו סמוך לחדר בו היה אביו מתפלפל עם תלמידיו ומאזין לדברי אביו הגיב על אתר, "אם אמנם יטעון וועלוועלע כן, תוכל לתרץ אותו, אולם לא כן יטעון וועלעוולע אלא אחרת ואיך תוכל לסבור דבריך?" ופני האב הגדול נהרו בשמעו את דברי בנו החביב.

כשהגיע לפרקו כבן עשרים זכה בו ר' דוד באסקאוויץ - מנכבדי הקהילה באופן-ישן. שם באופן-ישן דר עם גיסו הג"ר זאב וואלף ראפפארט זצ"ל - חתנו השני של ר' דוד באסקאוויץ. עמו יחד ישב על התורה ועל העבודה. מסופר שחותנם ר' דוד היה מתפאר בהם ואומר, "וועז איך אויסריק מיט מיינע צוויי וועלף ציטערט פון מיר די גאנצע וועלט..."

נאמן לדרכו של אביו, שמעולם לא שימש ברבנות, גם ר' וואלף לא חשב להשתמש בכתרה של תורה. כאמו מרת עלקעלא, גם אשתו מרת אסתר

עסקה בפרנסת הבית. אך כשעסקיה הלכו ונתדרדרו נאלץ לקבל על עצמו עול הרבנות. ואכן כיהן בכמה וכמה עיירות כרב ומנהיג, ואלו הם: אסאד, פרוסטיץ, אופן-ישן פעסט, באלשא-יארמוט, קעלין, באניהאד. בכל המקומות שישב החזיק ישיבה לתלמידים חשובים.

למרות מסעותיו הרבים מרבנות לרבנות, על פני ארץ רבה, וביחוד בשלושים ושש שנותיו האחרונות, הספיק ר' וואלף לחבר חיבורים רבים ונכבדים ביותר. גולת הכותרת של ספריו הוא ספר "סדר משנה" על היד החזקה להרמב"ם מרישא עד גמירא. עוד נשאר ממנו ספרים וקונטרסים שונים, הלא המה:

ספר "מאמר אסתר" ובו דרושים נחמדים, ספר "שושן עדות" ביאור על שמונה פרקים של מסכת עדיות, ספר "לבנימין אמר" על מאמרי דרבה בר חנה, ספר "חילוקא דרבנן" בסוגיא דהאומר לחנוני, ובדין חדש, וסוגיא דהואיל ואשתרי אשתרי, קונטרס "בית שערים" וקונטרס "הנזר והעדות" ובו חדושים ופלפולים, קונטרס "אגודת אזוב" הגהות על ש"ס, "חידושי הו"ת" חידושים ופילפולים בהלכה, ספר "קלבון השקל" על חידושי אביו המחצית השקל.

מעט מאוד ידוע על אישיותו, עבודתו בקודש וצדקותו. הוא היה מתכוין לקרות קריאת שמע בכל יום כותיקין והיה יודע לכוין השעה. היה מתפלל בכוונת האר"י ז"ל, ועקב כך לא היה לו באפשרות להתפלל עם המנין שלו, לחדרו היה פתח פתוח לחדר שם מנין עשרה, וכשהגיע השו"צ לברכו וקדושה ענה הוא עמהם. בשקידתו על תיקון המדות רשם בחדר לימודו על הד' כתלים בגובה באותיות גדולים, "כל הכועס כאילו עובד עבודה זרה" למען יהי' לטוטפות בין עיניו להיזהר מכעס.

פעם אחת שמע אחד מגדולי תלמידיו אשר היה עמו בבית בליל יום קדוש, שהיה שוכב על המיטה באותו חדר אשר רבו היה ניעור שם, שהוא נותן שבח והודיה להשי"ת, ואמר, "מי אנכי כי הבאתני עד הלום שאני בקי היטב בס"ד בש"ס ופוסקים."

היה כמעיין המתגבר וכבור סיד שאינו מאבד טיפה, מהר לשמוע, ומה שראה ושמע פעם א' לא שכח לעולם. פעם אחד בא אליו לעת ערב תלמיד חכם גדול ותלמודו בידו, דהיינו עם חיבור שחיבר, וביקש ממנו שיבא על החתום ושיקחהו אחר שיצא מבית הדפוס. ר' וואלף השיבו שיניח את חיבורו אצלו עד הבוקר בכדי שיעיין בו בלילה. ויהי ביום המחרת השיב לידו את החיבור בבת צחוק על שפתיו, באומרו לו, "לא ידעתי למה זה לי ספרך, הלא כבר ידעתי כל מה שכתוב בה מרישא עד גמירא." כשתמה החכם זה, האיך אפשר הדבר שבזמן קצר כזה עבר על כל החידושים שלו. השיב ר' וואלף, "אם לא תאמין לי שעברתי בין בתרי כל חידושיך, נסני נא אך הפעם!" ר' וואלף פתח וסידר לפניו כל החידושים כסדר שהיו כתובים באותו קונטרס, ופלפל עמו בחכמה. החכם היה עומד ומשתאה כי לא ראה מעולם בעל שכל וזיכרון נפלא כזה.

היה אחד מגדולי המקובלים ובעל מופת נפלא, וזקנים סיפרו על מעשים נוראים שהפליא לעשות. בעת כהונתו בב' יארמוט, בא לפניו תלמידו ר' דוד ראזענבערג זצ"ל מתושבי העיר ההיא, במעלי יום הכיפורים, ובכה לפני רבו כי עדיין לא זכה לבן זכר. פתח ר' וואלף את הארגז אשר בו היו חיבוריו בכתב ידו הקדושה והניח את ראשו לרגעים אחדים לתוך הארגז, ואח"כ פנה אל תלמידו ואמר לו, "שמע נא דוד, יש כאן מסחר טוב לפניך בן מופלג בתורה ויראה, אבל רק על זמן קצר, התרצה? ויאמר הן. לתקופת השנה נולד לו בן זכר, ה"ה רבי מנחם צבי ראזענבערג זצ"ל שנפטר בדמי ימיו בן ז"ך שנים

ביום ג' אלול תקצ"א. אביו ר' דוד בהספדו על הבן יקיר ששיכל סיפר עובדא זו.

מספר חדשים לפני פטירתו חלה במחלת עצירת השתן, והיה רגיל להתפלל בעת חליו, "רבונו של עולם! תרפאני מחולי זאת, כי אתה ידעת שמעולם לא חטאתי באבר הזה ..."

עלה לשמי מרומים ביום י' סיון תקע"ח, וגדולי ישראל נשאו נהי וקינה על האבידה הגדולה לעם ישראל.

ואלו יוצ"ח:

ר' יוסף, ר' אליעזר, ר' שמעון, חתנו ר' משה עסטרייך.

◇ ◇ ◇

לבית אבותם

הג"ר בנימין זאב וואלף הלוי באסקאוויטץ זו' אסתר[1] / בהג"ר שמואל הלוי קעלין בעל מחצית השקל זו' עלקעלא[2] / ב"ר נטע הלוי מקעלין / נכד רבי נתן נטע שפירא בעל מגלה עמוקות זו' רויזא[4].

הג"ר בנימין זאב וואלף הלוי באסקאוויטץ זו' אסתר[1] / חתן ר' דוד באסקאוויטץ / בן בנו ר' אריה יהודה לייב אב"ד באסקאוויטץ בעל פירות גינוסר / ב"ר מנחם מענדל בעל צמח צדקה זו' עלקא / ב"ר דוד איסר'ל אב"ד טרעביטש / חתן הג"ר מנחם מענדל קרוכמאל בעל צמח צדק.

הג"ר שמואל הלוי קעלין בעל מחצית השקל זו' עלקלא[2] / חתן ר' משה מבאסקאוויטץ / ב"ר אריה יהודא לייב אב"ד באסקאוויטץ בעל פירות גינוסר / ב"ר מנחם מענדל בעל צמח צדקה זו' עלקא / חתן ר' יעקב קאפל קרוכמאל זו' חנה[3] / חתן הג"ר גרשון אולף אשכנזי בעל עבודת הגרשוני / נכד הב"ח.

הג"ר יעקב קאפל קרוכמאל זו' חנה[3] / ב"ר יהודא אריה לייב קרוכמאל / ב"ר מנחם מענדל קרוכמאל בעל צמח צדק.

רבי נתן נטע שפירא בעל מגלה עמוקות זו' רויזא[4] / ב"ר שלמה שפירא / בהג"ר נתן נטע שפירא בעל מבוא שערים.

ר' יודא ארי' ווינגארטען

הגאון ר' יהודא ארי' ווינגארטען ז"ל נולד לאביו הרבני החסיד מו"ה ר' שמואל זאנוויל ז"ל, ולאמו האשה החשובה מרת רבקה דבורה ע"ה בעיר נייפעסט בשנת תרל"ט לפ"ק.

ביתו של הוריו החשובים התנהל על אדני התורה והיראה. חיים היום יומית של הוריו היו פשוטים ביותר, בלי שום מותרות כלל וכלל. באוויר זה נתגדל בנם, ובו חי ונשם וקיבל את חינוכו בדרך המסורה לנו מדור לדור.

עוד כד הוי טליא משכו לבו לתורה ולירא שמים, והגה בתורה בהתמדה יתירה, ובו מצא לנפשו מרגוע. בראשית דרכו הלך ללמוד בעיר ברעזאווע אצל הגה"ק ר' יוסף צבי דושינסקיא זצ"ל ששימש בעת ההוא בעיר זו ברבנות, ולימים רבה של ירושלים. זכה להימנות בין השש תלמידים הראשונים של הגה"ק הנ"ל, ונתחבב אצלו עד מאוד.

במכתב שכתב רבו לאחר המלחמה הנוראה בשנת תש"ו, לבנו ה"ה הג"ר יחיאל צבי ע"ה בשמוע מאבדן משפחתו העניפה, ובראשם תלמידו - אביו הג"ר יהודה ארי' הי"ד, כותב הרבה דברי תנחומים. בין הדברים הוא מעיד גדולות ונצורות עליו, בכתבו, "אין מילין בפי לצייר מה שהרגשתי מכאב לב משמועה על אביו הגדול בתורה ויראת שמים זצ"ל, אשר היה מראשית תלמידיי אשר שמו עטרה בראשי, אשר בהם הייתי מתפאר..."

אחר כמה שנים בישיבה הנ"ל, גלה למקום תורה, ופנה לעבר אם הישיבות במדינת הונגריה אשר רבים נהרו שמה. ה"ה ישיבת הרמה בעיר פרעשבורג, בראשות הגאון רבי שמחה בונים סופר זצ"ל - בעל שבט סופר. הלך רגלית מעירו עד לפרעשבורג מחמת גודל העניות מהיות שלא היה לו אף על הוצאת הדרך. נתקבל שם בישיבה בשמחה רבה, ושם המשיך לישב באהלה של תורה יומם ולילה. בתחילת תקופתו שם חי רק מאכילת גזרים בלבד, בהיותו מחוסר אמצעיים כספיים, ובכל זאת לא הפריע כלל מלימודיו, ונתעלה מעלות נעלות ורמות. כל רואיו יעידון ויגידון עליו, כי יראתו קודמת לחכמתו ועדיו לגאון ולתפארת ופקע שמו הטוב החוצה. אף רבו - בעל שבט סופר הראה לו אותות של אהבה והתפעלות עד שהעיד עליו פעם, "לייבל איז מיין ספרים שראנק..."

במשך הזמן התחיל ללמוד קצת עם בחורים צעירים, ומזה הרויח מעט כסף כדי חיותו בצמצום, כשהוא מסתפק במועט במשך כל העת בלמדו בישיבה. רגיל היה על לשונו אז לומר "מיר דארפן געדענקן אז מיר זענען אהער געקומען נאר צו לערנען תורה..." הרי ממילא כל מה שהוא חוץ מזה, אינו שוה כלום.

מרוב עוני לא היה לו האפשרות להשיג מטה לבדו שיוכל לישון. לכן שיתף מיטתו ביחד עם עוד בחור, ה"ה הג"ר יונתן שטייף זצ"ל - לימים ראב"ד בודאפעסט. שכרו מיטה ביחד, ובהיות רבי יונתן קצר קומה, היה במטה זו די מקום לשני בחורים לישון.

רבות יסופר על התמדתו ויגיעתו בתורה. כל ימיו המית את עצמו באהלה של תורה, לרבות בלילות, היה מייגע את עצמו הרבה, ובכדי שלא ירדם ויישן, היה שם את רגליו לתוך מים קרים, או שתה מפעם לפעם מים קרים להעביר את העייפות. מסופר דבר מעניין, כי בעת שהמיועד להיות חותנו

הג"ר משה טובי' פישער ז"ל חיפש חתן עבור בתו, הלך לישיבה וניגש לבעל השבט סופר, וביקש ממנו שיבחר לו את הבחור המצוין ביותר שבישיבה, הראה לו השבט סופר באצבעו על הבחור לייבל ווינגארטען (כך כינו אותו אז בישיבה) כשמוסיף עליו שבחים הרבה מאוד ומפליאו ביותר. מיד בירר ר' משה טובי' מקום האכסניא שלו, ושאל לבעלת האכסניא, אם מכרת היא את הבחור לייבל ווינגארטען, התחילה לדבר בלגלג עליו וענתה, "טוב שלא נדבר עליו, הרי יש לי מספיק ממנו, הוא לומד כל הלילה ושותה את כל הנפט..." כמובן שלא הבינה את מעלתו וגודל שקידתו בלימוד התורה, שיושב כל הלילה ולומד ללא הרף. אמנם, בשמוע זאת ר' משה טובי', שמח על זה מאוד כעל שלל רב, ולא היסס כלל ולקח אותו מיד לחתן לבתו המהוללה הכלה רחל אסתר.

אודות שידוך זה יסופר עוד, שאביו ר' שמואל זאנוויל ציוה לבנו שיראה לקנות סחורה לבגד חדש כדי להתחתן. ולכן הלך לחנותו של ר' משה טובי', שהיה חנות של סחורה, וקנה סחורה, ובהיות שהיה מחוסר כסף, ע"כ לקחו בהקפה. בעת ההוא חיפש ר' משה טובי' חתן עבור בתו, ולאחר כל הנ"ל, שהחליט לקבלו לחתן, בא אז ר' משה טובי' הביתה והודיע לבתו שמגיע לה מזל טוב שנתארסה, ולשאלתה מי הוא החתן, אמר בפסקנות "צו דער בחור וואס וועט אוועק לייגען דאס רינגעל אויף די טיש!" באותו ערב כאשר הלך החתן לאכסניתו, ועבר החנות של ר' משה טובי', הראה אז לבתו שזאת הוא החתן, נענתה על זה, "הלא זהו הבחור שבא לאחרונה וקנה סחורה בהקפה..."

הנשואין שלו התקיימה ביום ו' שבט תרס"ג, בהיותו כבן כ"ד שנים. נשא את האשה החשובה רחל אסתר בעיר פרעשבורג. (במאמר המוסגר, אחד מעדי הקידושין היה החזן הנודע מו"ה יוסל'ע רויזענבלאט ז"ל ששימש בעת ההוא כחזן בעיר פרעשבורג.)

אחר חתונתו המשיך לישב באהלה של תורה יומם ולילה, וחיו בצמצום נורא ובדוחק רב. אשתו הצנועה קיבלתו עליה באהבה, בראותה את בעלה השוקד על דלתי התורה. אשתו עבדה מעט עד כדי מחייתה הדלה, עד שאירע מעשה נורא: פעם אחת בלילה אחד כשלמד את שיעוריו הקבועים, ופעוט בידו. אחז בידו אחד נר דלוק, הן בכדי להאיר בחדרו, והן בכדי לחמם את התינוק, שהיה קר מאוד ולא היה להם כלל עצים לחמם הבית. בהיות שהיה קרוב מאוד, נדלק השמיכה שכיסה התינוק ונשרפה, ובדרך נס לא אירע שום מקרה רח"ל. כראותו עד היכן הגיעו הדברים, החליט ללמד אומנות "שחיטה", בכדי לפרנס את ביתו. לאחר שקיבל סמיכה, נתקבל לשו"ב בעיר טירנאו, וקיבל שכרו מהקהילה.

בהיותו בעיר טירנאו יחד בחצר ביתו קרן זוית. בו עשה בית קטן שבו שחטו את העופות. הוא היה יושב בחדרו בבית, והגה כל היום, ובחדרו היה חלון קטן מכוסה בוילון, וכשהי' אחד רוצה לשחוט עוף וכו', הי' דופק על החלון, ופתח הווילון, לדעת סיבת הדפיקה. משנודע לו שאחד בא לשחוט, כיסה את ספרו שבו למד, והלך לחדר הקטן שבחצר שם היה שוחט, ותיכף לאחר שבדק וסידרו חזר ללימודו בלי הפסק.

ר' יהודא ארי' היה דמות מופארה בעיר טירנאו. כולם העריצוהו בהיותו ידוע לתלמיד חכם גדול, וירא שמים, איש מכובד ואיש המורם מעם. בעת ההוא שימש בעיר ברבנות הגה"צ ר' שמואל דוד אונגאר זצ"ל - שהי' אח"כ אבד"ק נייטרא - והוא כיבד אותו ביותרת הכבוד, בעומדו על גדלותו ורב עוזו. לכן, היה מרבה לשלוח אליו שאלות, ולשמוע חוות דעתו בנידון, ואף כשעבר האב"ד הג"ר שמואל דוד אונגאר לעיר נייטרא לשמש שם ברבנות, לא מיהרו אנשי הקהילה לחפש רב חדש על מקום הרב הקודם, כי הרי ידעו שיש להם בעירם אדם גדול בהוראה, ולהורות את המעשה אשר יעשון.

קיים את המשנה "שנא את הרבנות", ומעולם לא רצה לקבל עליו שום משרת רבנות, על אף הפניות הרבות מכמה עיירות וקהילות. פעם אחת הסביר לאשתו כי אם יקבל עליו משרת רבנות, לא ישאר לו פנאי ללמוד, ולכן בוחר בעצמו לחיות בדחקות, כדי שיוכל ללמוד ללא ליאות ובלי טירדות.

כל התנהגותו היה דוגמא לאות ולתפארת. התנהג בחסידות מופלגת עם כל הלבוש, היה בעל צורה כשזקנו יורד על מידותיו. תפילותיו היו בהשתפכות הנפש ובדמעות שליש. היה מוכתר עם מידות נפלאות, ומבורך בכל מידות ומעלות שמנו חכמים. יראתו וחסידותו היה לשם דבר. סיגל תמיד לעצמו חומרות שונות, כגון שהיה מקפיד לברך תמיד כשכובע על ראשו.

מסופר על זה דבר פלא: בעת למדו בלילות, בכדי שלא יחטפנו שינה, היה רגיל מפעם לפעם לשתות מים קרים בכדי להישאר ער וצלול. בלילה אחד באמצע לימודו כשהיה שקוע בסוגיא עמוקה, הרגיש עייפות, ורצה לשתות מים. הוא מישש בחשכת הלילה למצוא הכובע בכדי לברך כפי קפידתו מעולם, וכשמצאו הרגיש בידו שזה כובע מיוחד לשבת ויו"ט. תיכף נזכר שיום הכפורים היום. בכך מנעו אותו משמיא לבל יכשל לשתות מים בעצם יום הכיפורים.

על אף שהיה לו חומרות רבות ושונות בהרבה דברים, היה מקפיד רק לעצמו, אבל לאחרים הקיל כפי הצורך ולא היה מחמיר כלל. לדוגמא: לא היה אוכל מאכל, או עושה שום דבר שהוצרך להגיע להיתר שהורה בו חכם וכו', (עיין חתם סופר פרשת שמיני). גם כשהובא לפניו איזה שאלה, לאחרים היה מקיל, אבל כשהדבר היה שייך לעצמו ולמשפחתו היה מחמיר בזה מאוד. כמובן, דבר זה הפריע לאנשי הבית, ופעם אירע שאחד מבני

המשפחה הערימו והביאו שאלה על איזה דבר, ואמרו שהוא לאדם פלוני, והתיר את הדבר. בכך רצו להערים עליו, אבל משנודע לו מדבר ההערמה, הצטער על זה מאוד.

מידת טוב לבו, היה לשם דבר, ובמיוחד הצטיין בענין הכנסת אורחים. רבות יסופר על זה, שהיה מכניס לביתו הרבה מיני אורחים, והיה מקרבם בקרבה יתירה, שירגישו הכל כמו בביתם, וכל כך היה מידת הכנסת אורחים שלו עד שבני המשפחה ידעו שהוא חולי מעיים..! כי פעמים רבות חיפש אחר אורחים והביאם לביתו, ובאם לא היה מספיק אוכל לכולם, היה מראה על עצמו כאילו אינו מרגיש בטוב ואינו מסוגל לאכול, ובכך הערים ונתנו לאורחים ממאכלים שלו.

היה לו אחים עשירים שגרו בבודאפעסט, וביקשו שיבוא לגור בעירם, והם יפרנסו אותו בכבוד שיוכל לישב באהלה של תורה בלי הפרעה, ולחתום עמו הסכם ישכר וזבולן. אבל הוא לא הסכים על זה בשום אופן, כי ירא מאוד שעל ידי זה ימשיכו אותו אל המסחר, ויבואו לבטלו מלימוד התורה.

אשת חיל עטרת בעלה היתה זקינתינו, אשתו החשובה מרת רחל אסתר ע"ה, עזרה לבעלה שיוכל לישב ולהגות בתורה יומם ולילה. ניהלה חנות של בגדים וכובעי נשים בכדי לקבץ פרוטה לפרוטה לנדן לקחת לבנותיו חתנים תלמידי חכמים. גם בנותיה עזרו בחנותה, והיתה תמיד מחזקת אותם, ששוה עבודתם בכדי לזכות לחתן תלמיד חכם. דאגה הרבה עבור חינוך בניה, ותמיד היתה מתפללת על בניה שיתגדלו בתורה ויר"ש, אף שבנותיו ישאו עם בחורים בני תורה.

מסופר, שפעם אחת התייסרה באחד משיניה והוצרכה להשים שינים חדשים, אזי הזמינו אותה בני המשפחה שגרו בבודאפעסט שתבוא לעירם, וישלמו בעבורה לעשות שן זהב חדשה, ענתה להם בתום לבה "איך דארף

נישט קיין גאלדענע ציין, איך וויל האבן קינדער און איידימער תלמידי חכמים..."

שמו הובא בשו"ת הריב"ד סימן ל"ה אשר נדפס בשנת תרפ"ב מהג"ר לייב פרידמאן זצ"ל ראב"ד פרעשבורג:

"שוכ"ט לאהובי ידידי הרבני המו"מ בתו"י, מורג חרוץ, בעל פיפיות, מו"ה יודא ליב ווינגארטען בק"ק טירנוי יע"א.

ע"ד שאלתו בהיותו כאן בק"ק פרעשבורג יע"א בדבר עמי פה אל פה על הא דקיי"ל בשאר מיני טריפות בנקב במקום דמשמשי ידא דטבחי תלינן אם זה הדין שייך גם בוושט, או לא תלינן בוושט מאחר דיש כאן חזק' איסור דאינו זבוח' דנקובת הוושט הוי נבילה, ואני השבתי לו אז מיד דאין חילוק וגם בוושט תלינן, וכעת רצוני בע"ה לברר יותר..."

את חייו סיים במות קדושים, בשנות האיומים בעת המלחמה האחרונה, אשר הובל ביחד עם אלפי בני ישראל למחנה המות אושוויטץ, ונעקד על קידוש השם בראש השנה שנת תש"ג, ביחד עם אשתו ועוד אלפי בני ישראל, השם ינקום דמם.

ואלו יוצ"ח:

ר' יחיאל צבי, מ' צארטל (אשת ר' שמעון האפף), מ' שרה (אשת הג"ר חנני דוב כ"ץ קאהן), מ' בלומא (אשת ר' דוד הערמאן), מ' פרומא (אשת ר' חיים האנטגריף), ר' זעליג, מ' לאה (אשת ר' יוסף העסס), ר' דוד, מ' מלכה, מ' יוטא (אשת ר' מענדל מאשקאוויטש).

◇ ◇ ◇

ר' יחיאל צבי הכהן פישער

אודותיו לא מצאנו פרטים מיוחדים כעת, רק זאת ששימש כמורה הוראה בעיירה "דיסעל" ישוב עתיק באיזור "טאפולצא" אשר בדרום הונגריה.

לאחרונה מצאו חלק ממצבת אשתו, וחרות על קברה בזה"ל:

"מרת רייצל אשת הרב הצדיק ר' יחיאל צבי הכהן פישער ז"ל."

ואלו יוצ"ח:

ר' משה טובי', הג"ר יעקב, מ' חנה (אשת ר' מרדכי יהודא אבערלענדער), מ' הינדל (אשת ר' מאיר פרענקל).

◇ ◇ ◇

ר' יצחק זינגער

הרבני הנגיד מו"ה ר' יצחק זינגער ז"ל נולד לאביו רבי יוסף ולאמו מרת לאה ע"ה בשנת תר"ו.

בשנות בחרותו למד בישיבתו הרמה של הגאון בעל כתב סופר זי"ע בעיר פרעשבורג, ושם שקד על דלתי התורה בשקידה עצומה, וברבות הזמן נהפך להיות תלמיד חשוב ומקורב מאוד לרבו הגדול בעל הכתב סופר.

בהגיעו לפרקו בשנת תר"ל נשא את מרת רייזל ע"ה בת הג"ר אליעזר באסקאוויטץ זצ"ל דומ"ץ באניאהד, ומשם עבר לכפר 'סאני' שליד פאפא להשתקע שם, בזמן קצר נתפרסם לעסקן נמרץ מלא מרץ. למד הדק היטב הלכות שחיטה ומילה, ועסק בהם. היה לו מנהג יפה, שבכל ברית שהיה הוא המוהל, שילם את כל הוצאת סעודת הברית.

עסק בתור סוכן "ביטוח בית", ומזה היה פרנסתו, ושם עשה חיל, והתעשר בעושר רב, ולזה יסופר שזכה ג"כ לגרום קידוש ה' גדול בעיני העמים:

אירע פעם שלקוח גוי לא שילם עבור הביטוח השנתי, ור' יצחק פחד שמא תפרוץ שריפה רח"ל בבנינו, והגוי יבוא לתבוע ממנו את הנזק, וכשהגוי יהיה בצר לא יועיל לו שום טענות ומענות. החליט שהוא ישלם מכספו לביטוח הגוי תחתיו. אכן, לאחר זמן פרצה שריפה גדולה בבנין הגוי, והיו לו נזקים גדולים ועצומים. כמובן, הגוי אץ רץ אל ר' יצחק בצעקות פראיות,

אבל ר' יצחק הרגיע אותו וסיפר לו שהוא המשיך לשלם בעצמו תחתיו. הגוי התרגש מאוד מהמעשה, והלך לספר זאת לכומר. בפעם הבאה שהכומר נשא דרשה בכנסיה, הוא שיבח מאד את היהודי ר' יצחק, והעלה על נס מעשה תוקפו וגדולתו, ועודד את כל שומעי דרשתו שיקנו ביטוחים רק אצלו. בין לילה, התעשר בעשירות נפלאה.

עוד יסופר, שיעץ ר' יצחק לאחד מידידיו מעין זה, והוא שידידו עסק למסחרו במכירת עצים לבנינים וכו', פעם קראו לו להביא עצים לצורך בנייה לאחד מבניני העיריה, והביאם והניחם במקום הבניה, ולאחר זמן קצר התליעו העצים, וטענו להיהודי שחייב לשלם בעבור הנזק, והוא טען שאינו אשם בזה. יעץ לו רבי יצחק שכדאי לסיים העסק ולשלם להם, אף שאינו מחויב לסברתו. אכן ציית לדבריו, וכשמוע אח"כ הכומר מה שעשה, הפליאו מאוד, וציוה למאמיניו שיקנה העצים רק מיהודי זה, ומזה נתעשר היהודי הזה עושר רב.

על גודל פעולתיו למען הרבים, כדאי לציין מה שכתוב חרות על קברו בין שבחיו, "שבנה בית הכנסת לבני עירו לא לכבודו אלא לכבוד ה' לבדו" וגם למד בה שיעורי תורה.

פיזר צדקה והון רב לעניים, וכילכלם. היה ראש וראשון לכל דבר שבקדושה. היה משמש כגבאי צדקה לעניי ארץ ישראל לכולל "שומרי החומות, ירושלים, חברון, צפת, וטברי".

ר' יצחק היה בקי נפלא בכל מכמני התורה, ובו מצא שעשועיו, ואף זכה לקבוע שיעור מיוחד בכל יום עם הגה"ק מוה"ר שבתי שעפטל ווייס זצוק"ל אב"ד שימאוני, בעמחה"ס "הלכתא רבתי לשבת", אשר היה אדם גדול מאוד וידוע לבעל רוח הקודש, ורבים נושעו ע"י תפילותיו. בהיות שכפרו עמד סמוך ונראה לעיירה 'שימאוני', זכה ללמוד אתו שנים רבות, וכך היה

הסדר: שבוע אחד נסע ר' יצחק לשימאוני הסמוכה, ושבוע שלאחריו נסע הג"ר שבתי שעפטל זצ"ל לכפר "סאני".

זכה לבנים תלמידי חכמים, ואחד מבניו היה הג"ר יעקב יוסף ז"ל שזכה להיות חתן הג"ר משה שמעון הלוי זצ"ל אבד"ק פרויענקירכן בעל ישמח לב.

כל ימיו היה איש נגיד ומכובד בעמיו, והיה לו הרבה בתים בעיירותו ובשכינותו. לאחר שנפטרה אשתו החשובה ומפורסמת במעשיה הטובים, החליט ר' יצחק ועשה מעשה - היות שבמקומם לא היה להם בית החיים משלהם - ע"כ שילם במיטיב כספו ובנה בית החיים בחצר ביתו ברחוב 'ראקאצי' 16 ומוקף בגדר סביב כל הבית החיים להיות מקום ראוי ומשומר.

לפני פטירתו מסר לראש העיר כט"ו בתים משלו, בתנאי שישמור על הבית החיים בכבוד הראוי לו, ואכן זכה שהבית החיים הזה נשאר שמור ומנוקה כל השנים, ושם מנוחת כבודם של כארבעים איש.

שמו מוזכר במעות קדימה בספר שערי חכמה אשר יצא לאור בשנת תרס"ז, ושמו מוכתר בזה"ל, "הגביר ר' יצחק זינגער נ"י".

ר' יצחק אסף אל עמיו בשם טוב ט' תמוז תרע"ז.

אשתו מרת רייזל נפטרה בשנת תרס"ז בת נ"ה שנים.

ואלו יוצ"ח:

ר' יעקב יוסף, מ' גיטל (אשת ר' מרדכי כ"ץ קאהן), ר' משה, מ' רבקה (אשת ר' דוב באניאוויטש), מ' לאה (אשת ר' שלמה זלמן רובין).

◇ ◇ ◇

פ' נ'

איש צדיק תמים רב פעלים

הרבני מו"ה

יצחק זינגער

ז"ל

נפטר ביום ט' תמוז תרע"ז לפ"ק

ישובי מקומו האיר בתורה
צדקתו קרבם ליראה טהורה
חסדים גמל בנפשו היקרה
קניניו פזר לדלי אמונים
זרעו הדריך בדרך ישרה
לאהב מצות מכל קנינים
בית הכנסת מקום התפילה
נבנה על ידו לבני הקהלה
לא לכבודו ולו לתהלה
אך לקל לבדו בכל לב לעבדו
הקדיש פעלו וכל פרי עמלו

תנצבה

כתר שם טוב

פ' ט'

האשה הצנועה והחשובה

מרת **ריזל** ע"ה

עטרת בעלה מו"ה יצחק זינגער נ"י

רוח חן וענוה — **ז**יו עיניה הופיעה
יקרר וגאוה — **י**שרת לבה הודיעו
זוהר פניה — **נ**ועם נפשה הביע
לקחי שפתיה — **ג**דל צדקה השמיעו
בטח בה בעלה — **ע**ל כל דבר המגיע
תביט למעלה — **ר**ב חסד יושיע
ששה וצהלה — **א**וכל להשפיע
עניים בצהלה — **ל**זון ולהשביע
רעיה כלולה — **י**עדה בלי מפריע
לתורה ולתהלה — **ז**רעה להכריע

הלכה לעולמה בש"ט בת נ"ה שנה
ביום ד שבט תרס"ז לפ"ק

♦ הג"ר מנחם מענדל בנעט ♦

הג"ר מנחם מענדל זצ"ל נולד לאביו הג"ר יהודא בעיר באניאהד (אחיו של הגה"ק ר' מרדכי בנעט זצ"ל אבדק"ק ניקלשבורג והגלילות) וכבר מנעוריו ניכר עליו שלגדולות נוצר.

בשנות בחרותו גלה למקום תורה בישיבתו הרמה של דודו הגדול רבי מרדכי בנעט זצ"ל בעיר ניקלשבורג. רבו ודודו קירב אותו מאוד, ושם עלה ונתעלה מעלות רמות, ושמו הטוב יצא בעולם.

נשא את מרת יוטל בת ר' שלום הירש. לאחר נישואיו התיישב בעיר פאקש, ושם נתמנה לדיין וכיהן בו כארבעים שנה, ובמשך הזמן אף נתמנה לראש בית דין בעיר, כותבי זמן ההוא מתארים אותו, שהיה גאון מופלג וחסיד מפורסם.

במכתב סמיכה שכתב הג"ר אליעזר זוסמאן סופר זצ"ל אב"ד פאקש לנכד רבי מנחם מנדל ה"ה רבי יהושע הערצעל בשנת תרמ"ז, מזכיר שם את זקינו לשבח ולתהלה, בזה"ל, "יהושע עומד לשם ולתהלה, אבן יקר מתנוסס בקהלה, קהל ד' עיר מליאה חכמים ונבונים, מלאים מצות כרימון גם ריקנים, מנעוריו נתגדל על ברכי תורה ויראה מקור מקומו טהור וקדוש אבי זקינו זצ"ל..."

הג"ר אליעזר זוסמאן סופר אף בהיותו אבד"ק פאקש, נהג כבוד גדול ברבי מנחם מנדל שאף היה מבוגר ממנו, ובספרו דמשק אליעזר מזכיר בתוך

דבריו כאשר מבאר נחיצות להרבות בשיעורים ודרשות בבתי המדרשות, לעורר העם, כותב בין הדברים בזה"ל: "ועד בשחק נאמן עלי, לא לכבודי ולכבוד בית אבא רק כדי לזכות הרבים, אספר צדקות שני בני יצהר, הנגיד הגאון ר' קלמן טעבל ז"ל שהי' ראש מדבר בק"ק פאקש, והמאור הגדול הקדוש מו"ה מענדל ז"ל שהי' ראב"ד בק"ק הנ"ל, ולאחר חתונתי צעיר לימים הייתי, והתחלתי ללמוד עם בעלי בתים כל שבת ושבת, והגדולים אשר קטנם עבה ממתני, היו באים לשמוע, מתוך כך ב"ה כמעט כל בני הקהלה אשר יראת ה' בלבותם באו איש לא נעדר, זכרה זאת לתועלת נשמתם."

שמו מוזכר בשו"ת חתם סופר חלק אה"ע בתשובה צ"א, כשמביא העתקה מחקירות וגביית עדות למען עגונה אחת, ובסיום ההעתק נכתב בזה"ל, "כל זה הוגבה מאתנו בי"ד ח"מ פה ק"ק פאקש, היו יום השישי ר' לירח תמוז שנת תקע"ח לפ"ק, הק' יצחק איציק גריסהבר מקראקא, רובץ תחת משא ק"ק הנ"ל ואגפי' יע"א, הק' מענדל בה"י בנעט, הק' משה בה' ישכר בער פערליש יצ"ו." נסתלק מהאי עלמא בשם טוב ביום כ"ז אייר שנת תר"כ ושם מנו"כ.

ואלו יוצ"ח:

ר' יואל צבי, חתנו ר' נפתלי צבי הערצל, חתנו ר' משה קליין.

◇ ◇ ◇

לבית אבותם

הג"ר מנחם מענדל בנעט זו' יטל / ב"ר יהודא בנעט / ב"ר אברהם ביהא זו' פראדל בנעט[1] / ב"ר חיים זו' לאה / חתן רבי צבי אשכנזי בעל החכם צבי / ב"ר יעקב אשכנזי זו' נחמה[3].

הג"ר אברהם ביהא בנעט זו' פראדל / חתן ר' אברהם אבריל בנעט זו' רבקה[2] / ב"ר מרדכי זו' אסתר / ב"ר יום טוב המכונה בנעט / ב"ר מרדכי בענעט"ש / ב"ר יום טוב / ב"ר אברהם אבריל יפה / ב"ר פרץ יפה / בהג"ר מרדכי יפה בעל הלבושים.

הג"ר אברהם אבריל בנעט זו' רבקה[2] / חתן ר' סעדיה ישעיהו קאצנלבויגן זו' איידל[4] / חתן הג"ר נפתלי כ"ץ בעל סמיכת חכמים זו' אסתר שיינדל / ב"ר יצחק הכהן כ"ץ זו' איידל / ב"ר נפתלי כ"ץ כהן גדול / ב"ר יצחק הכהן כ"ץ זו' פייגלא / חתן הג"ר לייב ליווא המהר"ל מפראג זו' פערל.

הג"ר יעקב אשכנזי זו' נחמה[3] / חתן ר' אפרים הכהן / ב"ר יעקב הכהן / ב"ר אפרים פישל הכהן זו' וואלענטינא / חתן הג"ר שלמה לוריא המהרש"ל.

הג"ר סעדיה ישעיהו קאצנלבויגן זו' איידל[4] / ב"ר שאול וואהל קאצנלבויגן / ב"ר משה וואהל קאצנלבויגן מחעלעם / ב"ר מאיר וואהל קאצנלבויגן מבריסק / ב"ר שאול וואהל קאצנלבויגן זו' דבורה / ב"ר שמואל יהודא וואהל קאצנלבויגן זו' אביגיל / בהג"ר מאיר קאצנלבויגן המהר"ם מפאדווה זו' חנה.

ר' משה טובי' פישער

אחד מהדמויות הבולטות בעיר פרעשבורג המעטירה - בו ישבו שרי עולם ואדירי ארץ – היה רבי משה טוביה פישער זצ"ל.

ר' משה טוביה נולד בשנת ת"ר בעיירה 'דיסעל', לאביו הגאון ר' יחיאל צבי הכהן פישער ז"ל, ולאמו מרת רייצל. התחנך בבית אביו ואמו על דרך התורה והיראה עד שנתגדל לאילנא רברבא, ושמו הטוב הלך לפניו.

בימי בחרותו גלה למקום תורה, והלך ללמוד בישיבה המפורסמת בעיר פרעשבורג. למד שם תורה אצל הגה"ק רבי אברהם שמואל בנימין סופר זי"ע - בעל הכתב סופר. היה נמנה בין תלמידיו הנאמנים, ורבו אהבו מאוד וקרבו אותו בקירבה מיוחדת.

בהגיעו לפרקו, בא בברית נישואין עם הכלה הבתולה שרה בת הרה"ח ר' משה קליין ע"ה מעיר פאקש. כאן יש לציין, ששמו הניתן לו בהיכנסו לבריתו של אאע"ה היה באמת רק משה בלבד, אבל משהציעו את בתו של ר' משה קליין הנ"ל נתעורר שאלה ע"פ צוואת ר' יהודה החסיד שלא להשתדך כששמו ושם חותנו שווים. לכן הוסיפו אז את השם טובי', ומכאן ואילך נקרא שמו ר' משה טובי'.

מזיווג ראשון נולדו להם ב' ילדים. לצערו ולצער כל המשפחה נפטרה אשתו בדמי ימיה בהיותה בת שלושים שנה בלבד, בהשאירה אחריה יתומים רכים. נשא אחר כך את אחותה מרת צערל ע"ה. הנשואין התקיימה בחודש תמוז תרל"ג בכפר "דונא-פולדוואר" שליד עיר פאקש.

אחר נישואיו עבר לגור לעיר לפרעשבורג, והפך להיות אחד מהדמויות המופלאות בעיר. היה אהוב מאוד אצל בנו של רבו ה"ה הגה"ק בעל שבט סופר זי"ע, ואהוד ומקובל על זקני העיר וראשיה, ועל כל התושבים, בהיותו עסקן נמרץ לכל דבר שבקדושה. גם ניהל בנאמנות בצעירותו את חברת "עזרת חולים" העירוני.

מסופר שבשעת לידת בתו הבכורה שרה חי"ה היתה בסכנה מיידית. כשהרופא אמר שכבר ילדה מת ואין מה עוד לעשות, לא אבד אביה את עשתונותיו, ואמר להרופא, "שמע! אני עסוק הרבה בעניני רפואה, ורגילים לבוא אלי הרבה אנשים, ומעולם לא אמרתי לשום אדם דבר כזה, שאין מה לעשות, אלא תמיד השתדלתי וחיפשתי כל מיני דרכים איך לעזור לו, גם אתה לא תגיד דברים כאלו אלי..." כשמוע הרופא דבריו נתרגש לשמוע דברים כנים, ועזר בכל מה שיכול להציל, ואכן נולדה בחיים.

עוד יסופר לדורות, כשנסע הגה"ק ר' יוסף צבי דושינסקיא זצ"ל לעיר "יאקע" בתור מועמד לרבנות בעיר שהציעו לו, ונסע לדרוש שם על שבת נחמו שנת תרנ"ג לפ"ק, אירע מקרה לא טוב: באמצע הדרך נתהפכה העגלה וכל היושבים עליה, ונפל הגאון ר' יוסף צבי ונחבל מאוד ואיבד הכרתו ל"ע, והובילו אותו לעיר פרעשבורג לבית ה"עזרת חולים", ושכב שם כשבוע בלי הכרה.

כשמוע זאת ר' משה טוביה, נעמד ליד מיטתו, ולא זז משם עד שהתעורר וחזר להכרתו, היות שהיו מכרים וידידים, עוד מעת שהיה אב"ד בעיר ברעווזא, שהיה ר' משה טובי' שולח את בניו ללמוד אצלו. כשנתעורר רבי יוסף צבי וראה את ר' משה טובי' עומד ליד המיטה במסירה נאמנה, אמר לו בצחות "מיר האבן דאס ניקס געוואלט".

לפרנסתו עסק בסיבוב בין העיירות וכפרים והיה קונה ומוכר סחורה. גם בעיר פרעשבורג ניהל חנות קטנה שאשתו מכרה שם סחורה, והוא בהיותו בעיר פרעשבורג היה עוסק בתורה, וגם היה לו יד ושם בתורת הנסתר שעסק בהם רבות.

עבודתו היה לשם דבר, כשהיה עומד בתפילה בתהלהבות והשתפכות הנפש מתוך בכיות רבות. היה עסוק הרבה בתעניתים וסגופים. יסופר דבר נורא, פעם בעת כשסיבב באחת העיירות כרגיל, חלם לו בלילה חלום מבהיל, ששורר גזירה רעה, ועליו להתענות, ומכיון שחשש שבני ביתו לא יסכימו לזה, על כן נשאר בעיירה זו והתענה שבוע שלם...

היה מקורב מאוד אצל הרה"ק בעל הייטב לב מסיגוט זצ"ל, והוא היה מכבדו כערכו הרם. כשהיה מסתובב בעיירות, והיה עובר מפעם לפעם בעיר סיגוט, היה נכנס לבית הרה"ק הייטב לב מסיגוט זצ"ל. מסופר דבר פלא שפעם בהיותו אצלו, שח עם הרה"ק הייטב לב זצ"ל וסיפר בין הדברים שלפרנסתו הוא מסתובב בעיירות וכו', פתאום אמר לו הייטב לב דברים סתומים מאוד, בזה"ל, "דם אני רואה..." ואחר כך בירך אותו שיסע לשלום.

ר' משה טוביה המשיך בנסיעותו ונסע עם ה"פאסט וואגן" (כמו שהיה נהוג בימים אלו שהבי דואר היה נוסע מעיר לעיר, ואנשים שרצו לנסוע היה משלמים להבי דואר, והיה נוסעים אתו). כשעברו יער עבות, נפל עליהם רוצח גדול, ורצחו את כולם וגנב מהם הכל שהיה שם. כמובן, גם ר' משה טובי' שהיה שם קיבל הכאות אכזריות עד זוב דם מהמצח, ובדרך נס כיון שהיה חורף וקור גדול ושלג כבד, תיכף נקרש הדם על מצחו מרוב קור, ועיכב יציאת דם נוסף. באותו זמן נסתמה באחת מעיניו רח"ל. ר' משה טובי' העביר אז ס"ת ממקום אחד למשנהו בשליחות אחד ממכיריו, ואחז כל הדרך את הספר תורה. כל הלילה שכב שם היותו מושכב בחלשות, והיה

מכוסה כבר בשלג שירד בלילה ההוא. בדרך נס עבר אחד שראה ספר תורה מונחת, והעביר השלג ומצאו, והחי' אותו וכו', והצילו. הוא היה היחיד בין כל הנוסעים שנשאר בחיים, ואז הבין את דברים הנוראים למפרע של הרה"ק הייטב לב זי"ע.

לא עבר זמן רב ותפסו את הרוצח והעמידו לדין, והיות שרק הוא נשאר בחיים קראו אותו לבית המשפט, ושאלו לו מה לעשות עם הרוצח, ענה להם בזה"ל, "דער באשעפער וועט שוין אליינ'ס נקמה נעמען..." לא עבר זמן רב והרוצח נחלה שממנו לא קם, ומת כששה חדשים אחריו.

כשבח והודיה להשי"ת על שניצל מגוב האריות, קיבל על עצמו להקדיש את מרבית חייו ללימוד התורה, וע"כ עזב את פרנסתו. אשתו הצדקנית עקרת הבית ניהלה את ה"מענזא" - בית המטבח לבחורי הישיבה, ומזה הרוויחה בדוחק ובצומצום.

בשנת תרמ"ה לפ"ק נפתחה בעיר פרעשבורג תלמוד תורה וישיבה קטנה בשם "יסודי התורה", ור' משה טובי' היה מהמלמדים הראשונים ביחד עם שלשה תלמידי חכמים בעיר. ר' משה טובי' לא נטל שכר מלומדות כלל עבור עבודתו. הוא היה נוהג כשהגיע העת לחתן את אחד מבניו, היה רואה להציע למישהו שידוך, ומדמי השדכנות היה לו כסף הוצאת להחתונה. ומסופר שפעם אחת כשעשה שידוך לא אבה אחד הצדדים לשלם שכר שדכנות, אמר לו "איך וועל נאך חתונה מאכן פאר דיר..." ואכן כך היה שנתבטל ל"ע השידוך אצלם.

הרביץ תורה כל ימיו, בשיעורי תורה, ופתח אוצר ספרים עם אלפי ספרים חדשים וגם ישנים לצורך הרבים שיוכלו להגות בהם, וכן היה מנדב נרות לבתי מדרשות להאיר בלילה.

ניכר היה שהוא ירא שמים, כשיראתו קודמת לחכמתו, בכל דבר שבקדושה היה הוא העומד בראש. לחם עם המתחדשים בכל עוז, בלי שום פשרות, ועמד בכל התוקף שבנותיו לא ילכו עם פיאות-הראש. מסופר, שבתו מרת רחל אסתר לאחר שהתחתנה לא רצתה ללבוש 'שפיצל', כרצון אביה, שבהיות שבמקומה לא היתה מקובל כל כך, ואמר לה אביה בכל התוקף "איך וועל דיר נישט מוחל זיין בזה ובבא..." וכאשר כרעה ללדת והגיעה לידי סכנה, תלתה בזה, וקיבלה על עצמה לעשות כרצון אביה, ונושעה תיכף, כשנולד הילד בלי שום מכשולות.

היה אוהב ארץ ישראל בכל מאודו, ותמיד השתוקק לזה, מתי יבוא ויזכה להשתקע בה. כשנתארגן החברה "יגדיל תורה" למען יישוב ארץ ישראל, היה הוא מהעומדים בראשונה לימינם. פעם אף נאם בכינוס זה, ואחריו הלכו הרבה תלמידי חכמים, שנתחברו לחברה זו. גם בנו ר' אליעזר מק"ק טירנאו היה חובב ארץ ישראל, והיה מגדולי מחזקיה, וכאשר עלה הגאון הרב דושינסקי זצ"ל לארה"ק, שלח ר' אליעזר את שני בניו עמו, באומרו לו "די קינדער זענען דיינע..." תחנך אותם שמה.

מסופר, שבעת שהגאון בעל ה'לב העברי' עלה לארץ ישראל ולא שהה אל ההתנגדות שהיה מכמה גדולים וצדיקים, העבירו את אחיו ממעמדו הקבוע לשמש כבעל התוקע בבית הכנסת בעיר. ר' משה טוביה יצא ל'פאליש' והתפלל שם לבדו, כאות מחאה על שביישו יהודי. אירע אחר כך מקרה לא טוב, שבעת פתיחת הארון לתפילת שמונה עשרה נפל ס"ת אחד מארון הקודש על הארץ, והוצרכו כולם להתענות, ור' משה טובי' היה היחיד בבית הכנסת שלא הוצרך להתענות מחמת שהיה בחוץ ולא ראה הס"ת שנפל רח"ל.

בעירו היה מפורסם לאחד מהל"ו צדיקים שבזכותם העולם עומד, ורבים היו שנתנו לו קוויטלעך והזכרות, ונושעו על ידו. כן לאחר פטירתו הלכו אנשים לקברו להתפלל, והיה הגאון ר' יונתן שטייף זצ"ל מספר תמיד, כי בעירם היה ידוע באם יש חולה הלכו על קברו של הגה"ק החתם סופר זצ"ל, ואח"כ הלכו להתפלל על קברו של ר' משה טובי'.

אכן לאחרונה אירע מקרה מעניין. אחד מנכדיו שלא זכה להיפקד בבן זכר, לאחר שהי' לו כבר כמה בנות, הלך על קברו ושפך לבו המר, ואכן נושע תיכף בבן זכר לשנה. בהיותו שמה ראה השומר שהולך על קבר של ר' משה טובי', שאל לו, מי הוא זה אשר רבים באים על קברו להתפלל...?

אף פטירתו היה פלא גדול, כשהכין את עצמו בהכנה דרבא לעבור מהאי עלמא, בשעת הגסיסה סבבו בניו ונכדיו סביב מיטתו, והטיף להם מוסר והדרכה. גם התפלל אז שאם ימצא ח"ו פסול באחד מזרעו אזי יפסק האילן. אכן ידועים אצלינו שאצל נכד אחד שסר מהדרך ונעשה רח"ל מחלל שבת בפרהסיא, שנשאר ערירי ל"ע.

נפטר בשם טוב ביום ר"ח כסליו שנת תרע"ד בן ע"ד שנים.

אשתו מרת צערל נפטרה בשם טוב ביום ו' אב תרפ"ג בת ע' שנים.

ואלו יוצ"ח:

מ' שרה חיה (אשת ר' ירמי' דושינסקיא), ר' אליעזר, מ' רחל אסתר (אשת ר' יודא ארי' ווינגארטען), מ' מרים (אשת ר' יודא ארי' פרידמאן), מ' רוחמה (אשת ר' חיים פרוינטליך), מ' דינה (אשת ר' יעקב קאפל היינאוויטש), ר' יהודא, מ' ברכה (אשת ר' יודא אהרן מילער), מ' דבורה (אשת ר' אברהם צבי פעדערווייס), ר' יוסף.

צדיק יסוד עולם חסיד שבכהונה
כהן שדעתו יפה מו"מ בתורה ויראה
פ' נ'
מו"ה **משה טוביהו** זצ"ל
בן מו"ה יחיאל צבי הכהן פישער ז"ל
משה עבד נאמן לקונו היה
שכמו לסבול עול תורה הטה
התנהג בחסידות ובענוה יתירה
טוביהו שמו ובן זמר תהילתו
והוא רחום היה כדבר המלך ובמידתו
באורים כבד ה' בבתי מדרשים
ידין כחש במדה מרובה לעניים
התענה בצום נפשו חלבו הקטיר כזבח
וארוחתו ארוחת תמיד היה פת במלח
התקנא לאלוהיו ועמד מרובה על הפרץ
כנחל הוריד דמעות בתפילתו לארץ
התברך בלבבו שומע נשיאות כפו
נאלמנו דומיה מאין הכהן ועבודתו
זכר רב טובו ארוך מלהביעו
למליץ טוב יעמוד בעד משפחתו
י"נ בטהרה בן ע"ד שנים ר"ח כסליו
תרע"ד לפ"ק
והוקבר למחרתו עש"ק
וש"א רייצל תנצבה

עדה המצבה
להאי כהנת ופונדקית נאמנת הצדקת
המפורסמת
לאשה יראת ה'
מרת **צערל** ע"ה
אשת חבר של המנוח מו"ה
משה טוביה הכהן פישער ע"ה

צוארה בעול דרך ארץ השימה
עבור בעלה להחזיקו בעול תורה
ריסקא איברי וקבלה באהבה רבה
לזאת יקרא אשה ועליה בודאי נקרא
פסוקי אשת חיל מרישיה עד גמירא
ידיה שלחה לאביון במתנת כהונה
שמה יצא בעיר בשם כלבא שבוע
עליונים ששו ותחתונים בכו בכיה
רום מעלה נשמתה הטהורה כי עלתה
זכתה גם לבני בנים עוסקים בתורה
לקבל שכרה הטוב תהיה מזומנה
יצאה נשמתה בטהרה בת ע' שנים ה'
מנחם אב
ונקברה ו' אב תרפ"ג לפ"ק
ש"א פרומט תנצבה

ר' מרדכי הכהן קאהן

הרב ר' מרדכי ז"ל נולד בשנת תרכ"ט לאביו ר' משה יודא ז"ל ולאמו מרת פיגלא בעיר 'לעווא' הנקרא לעוויץ בסלאוואקי.

בשנת תרנ"ב לערך בהגיע לפרקו בא בברית האירוסין עם מרת גיטל בת הרה"ח ר' יצחק זינגער ז"ל, ושם במקום מושב חותנו בעיירה סאני גרו לאחר נשיאיו.

ר' מרדכי ז"ל היה תלמיד חכם גדול, יושב באהלה של תורה, יראתו היתה ניכרת על פניו, עניו ושפל ברך, בעל מידות תרומיות. שימש בק"ק בודאפעסט בתפקידים חשובים: מוהל, ראש השוחטים, מגיד שיעור בחברה ש"ס, גם שימש בתור בעל תפילה בימים נוראים ובעל קורא בבית הכנסת הארטאדוקסי הגדול בשם 'קאזינצי' על שם הרחוב שבו, והיה לו קול גדול ואדיר, ואף היה לו שני בנים ששימשו כחזנים בבתי כנסת מפוארים בארה"ב, ה"ה, ר' חיים אליעזר, ור' שלום צבי.

עוד על תולדותיו וחייו ראה עליו בפרק א'.

הלך לעולמו בשם טוב ביום כ"א טבת תרצ"א בן ס"ב שנים.

אשתו מרת גיטל נפטרה ביום צום גדלי' שנת תר"ץ בת נ"ד שנים.

ואלו יוצ"ח:

מ' שרה (אשת ר' שמואל קאהן ב"ר יהושע זעליג), מ' רויזא (אשת ר' מרדכי צבי מאנדלבוים), מ' פייגא (אשת ראזענבערג), מ' חנה רייזל (אשת ר' יהודא דוב זינגער ב"ר יעקב יוסף), מ' לאה (אשת ר' שמואל יהודא פרענקל), הג"ר חנני' דוב, ר' שלום צבי, ר' חיים אליעזר, ר' אברהם אהרן, הב' דניאל.

◇ ◇ ◇

אמת מה נהדר היה כהן גדול כורד הנתון בתוך גינת חמד מראה כהן ציון לנפש חיה

פ נ

כבוד אבינו היקר אישון עינינו הרב האלוף היקר
הגדול בתורה ומ"ט צדיק חסיד ועניו
איש חיל רב פעלים תפארת חכמים ונבונים תל שהכל אליו פונים
כקש"ת מוהר"ר **מרדכי כ"ץ קאהן** זצוק"ל
מרדכי גדול ליהודים היה ודגול מרבבה
רצוי ואהוב לכל ועשה רצון קונו באהבה
דובר מישרים ושש לעשות צדק בגילה
כבוד ויקר נחל תוך עדתו עם סגולה
יראת ד' אוצרו ותורה הרבין ברבים
כתר כהונה ותורה עטר ושם טוב עלה על גבם
העריך תפילתו מעומק הלב ובשברון מתנים
נשמע קריאתו בתורה ערב ומתוק לאזנים
צדקה לעניים וחסד עשה יותר מיכולת הונו
דכא ושפל ברך היה והוא תפארתו וגאונו
קדושתו ותפארת מעבדיו לפרט יבצר מאבן אלם
קצר מצע השיש להביע שבחו קודש הלולים
אף להביע צערינו אינו די כי גדול כים שברנו
הרחקת ללכת אבינו ואולם אם נשכחך תשכח ימיננו
נצח לא נשכחך מאור עינינו ומעוזנו

ובקשתינו **מ**גבהי **ר**ום **ד**אוג **כ**י **י**תנהגו
הצאצאים **כ**אשר **ה**רגיל **נ**פשך אותם
בתורה ועבודה וגמילות חסדים
נתבקש למרומי שמים בליל ש"ק כ"א טבת תרצ"א לפ"ק
תנצבה
שם אמו פיגלא ע"ה

ציון הלא תשאלי למי זאת נצבת הכר נא דבר אמת למי החותמת

פ ט

אשת חיל
תפארת בעלה ובניה תמימה ונעימה במעשיה
מרת **גיטל** ע"ה
אשת הרבני מו"ה מרדכי כ"ץ קאהן נ"י

עדה המצבה	לצנועה וחשובה
אשת להבה	בחשמלי מרבבה
קמה ונצבה	בקדושים רבה
בניה נקבה	מצות לאבה
תורה חיבבה	לומדיה הרבה
בטוב לבבה	עניים אהבה
עבדה מאהבה	בנחת ושובה
למעלה ארוכה	מטה חביבה
שמחתנו ערבה	כנרה כבה
דמעתנו זבה	כתוחלתנו נכזבה
נשמתה שבה	למקור חוצבה
שברה רבבה	שנתה עריבה

בדמי שנותיה הלכה לחזות בנועם ה'
ביום צום גדליהו תר"ץ לפ"ק
תנצבה
שם אמה רייזל ע"ה

יעלה זכרונה תדירא לפני הגדול והנורא
וצדקתה לפניו תאירה כצאת השמש בגבורה

ר' משה יהודה הכהן קאהן

ר' משה יהודה נולד לאביו ר' אהרן ז"ל בעיר לעווא (הנקרא לעוויץ בסלאוואקיי). אודותיו, ואודות המשפחה לא ידועים לנו לע"ע פרטים הרבה.

בהגיעו לפרקו נשא אשה מרת רייזל ומתה בצעירתה כבת חמישים שנים. אחר כך נשא אשה מרת פיגלא, ולר' משה יהודה נולד משני הזיווגים ביחד ששה-עשר נפשות, והיה הפרש בין הגדול לקטן כחמישים שנים.

בן אחד מזיווגו ראשון ידוע בשם ר' יצחק דוד קאהן, ונטמן בבית החיים בעיר פאקש. עוד שנים מבניו מזיווגו השני ידועים לנו, האחד, זקינינו ר' מרדכי ז"ל שהיה צעיר בניו של אביו ר' משה יהודה, ונולד לאביו כשהי' בן שבעים שנה, וכן אחיו הגדול ר' יהושע זעליג ז"ל שהיה מבוגר מאחיו הנ"ל כעשרים שנים.

ר' יהושע זעליג הי' נודע לתלמיד חכם עצום ועילוי, והיה מג"ש בישיבה בעיר נייטרא, ותלמידיו היו רגילים לשוחח אודותיו ואודות גדלותו באומרם "דאס וואס מיר לערנען א גאנצע יאהר לעהרנט ער שוין אפ אין איין טאג..."

לר' יהושע זעליג היה בן ושמו ר' שמואל ז"ל ואותו שידך עם בתו הבכירה של אחיו הצעיר ר' מרדכי ז"ל. אודות שידוך זו מסופר דבר מעניין, ר' שמואל היה בחור תלמיד חכם יושב אוהל, אבל בעת המלחמה העולמית הראשונה נלקח לצבא, ושם באחת המלחמות נפצע בידו, והתקשה למצוא שידוך. פעם שאל ר' מרדכי את בתו האם תסכים להתארס עמו, ענתה

בחכמתה, "אז איך וועל איהם נישט נעמען, וועט איהם נעמען מיט אזא האנט?" והסכימה לשידוך זה. זכו ביחד להקים בית נאמן בישראל, ואף שרדו את המלחמה הנוראה והעמידו משפחה מפוארת ומסועפת עד היום.

כשנחלה ר' יהושע זעליג שהה בבודאפעסט להחלים, ושם נפטר ביום ר"ח אדר ב' שנת תרפ"ד. מנוחת כבודו בבית החיים בבודאפעסט, ונקבר בסמוך ליד קבר אחיו ר' מרדכי ז"ל בבחינת "הנאהבים והנעימים בחיים ובמותו לא נפרדו".

ואלו יוצ"ח:

ר' יהושע זעליג, ר' מרדכי.

◇ ◇ ◇

ר' משה קליין

נשא את הרבנית פרומט ע"ה בת הג"ר מנחם מענדל בנעט זצ"ל ראב"ד פאקש, ושם בנה את ביתו, וגרו בה עד שנת תר"ל בערך, ואז עברו לעיירה "דונאפאלדוואר" הסמוכה לפאקש.

אחד מבניו של ר' משה ז"ל היה הג"ר שרגא פייבל ז"ל שזכה להיות חתן הגאון הגדול ר' משה ליב ליטש רויזנבוים הלוי זצ"ל ראב"ד דק"ק פרעשבורג, ובעמחה"ס "מתא דירושלים" על ירושלמי, ועוד ספרים. לאחר נישואיו עבר ר' שרגא פייבל ז"ל לעיר הבירה בודאפעסט והשתקע שם, והיה מחשובי ומטובי נכבדי הקהילה דשם, ופעל גדולות ונצורות לחיזוק הדת בעיר.

דודו אחי חותנו הגאון בעל שו"ת בן יהודא פונה אליו בספרו הגדול (סי' קל"ט) בזה"ל, "לה"ה המופלא ומופלג חרוץ ושנון זית רענן ירא ה' מנעוריו כבוד מוה"ר פייבל נ"י קליין." וכן מוזכר שמו בשו"ת מחנה חיים (חו"מ סי' ט"ו).

ר' שרגא פייבל השתדך עם הג"ר ישראל דושינסקי ז"ל (אבי הגה"ק ר' יוסף צבי דושינסקי זצ"ל). דהיינו, בנו הבכור הג"ר מתתיהו ז"ל נשא את בתו, ור' פייבל קיבל על עצמו, ואף חתם לפרנסו שתי שנים, וכן עשה. ככלות הימים הקצובים הקצה לו מקום בחנותו שמשם יוכל לפרנס א"ע, אבל ר'

מתתיהו בהיותו איש מורם מעם, המית עצמו באהלה של תורה והגה בו יומם ולילה, וחי חיי צמצום.

מסופר עליו שבראשית בואו לבודאפעסט להשתקע שם, היתה מקום כסא האב"ד פנוי, כי בעת ההוא נסתלק הג"ר חיים סופר זצ"ל, והיה טרם המינוי של הג"ר קאפל רייך זצ"ל, ועדיין חיפשו אחר רב הראוי למלא את כסא הרבנות שיהיה משכמו ומעלה. הגה"ק בעל שבט סופר זצ"ל מפרעשבורג שעקב הדבר מקרוב התהליכים למינוי רב בפעסט, התבטא פע"א בשיחה עם ראשי הקהילה: "לולי ידעתי כי אינו לכבודכם לקחת רב צעיר בשנים לראש, הייתי מציע לכם את הג"ר מתתיהו שימלא את כסא הרבנות בעירכם, כי הוא אדם הראוי לזה, בכל המעלות..."

ואלו יוצ"ח:

מ' שרה (אשת ר' משה טובי' פישער), מ' צערל (בזיוו"ש אשת ר' משה טובי' פישער), ר' שרגא פייבל, מ' איידל (אשת ר' שאול אלכסנדר מילער).

◇ ◇ ◇

ר' שמואל זאנוויל ווינגארטן

הרה"ח ר' שמואל זאנוויל נולד בשנת תרי"ג לאביו הרה"ח ר' שמואל זאנוויל ווינגארטען ז"ל ולאמו מרת בלומא בעיר ריישא שבגאליציע. בעת הוולדו כבר לא היה אביו בחיים חיותו, וע"כ קראו שמו בהיכנס בבריתו של אאע"ה אחר אביו. מבית הוריו היו משפחה של חסידים ואנשי מעשה.

בהגיע לפרקו, נשא אשה מרת רבקה דבורה ע"ה בת הרה"ח ר' מרדכי הירש ז"ל, וביחד הקימו בית נאמן בישראל לשם ולתפארת ההולכים בדרך ישראל סבא.

עקב מצב הפרנסה במקומות הללו, וכן הרדיפות והאנטישמיות התכופות שסבלו מצד הגוים המקומיים, לא היה יכול עוד לסובלם, ע"כ החליט לעקור ממקומם ולעבור לארץ הונגריה. ר' שמואל זאנוויל נסע להגה"ק בעל דברי חיים מצאנז זצ"ל לשאול בדעתו הק' ולקבל ברכת קדשו, האם לנסוע ולהתיישב בהונגריה, כי במקומת הללו כלפי פולין וגאליציע לא היו כל כך הולכים בדרכי החסידות בשנים אלו, וחשש לזה לבל יזיקו. כשמוע הרה"ק מצאנז זצ"ל את שאלתו ענה לו, "דו מעגסט אהין גיין, אויף דיר האב איך נישט קיין מורא..." והוסיף ליעצו שיראה להתיישב בעיר הבירה בודאפעסט. למעשה, אשתו לא הסכימה להתיישבה בבודאפעסט, מחמת שחששה מהשפעת הנאולוגים, ששם היה השפעתם גדולה מאוד, והסכימה רק לילך למקום שקט יותר, כמו בנייפעסט הסמוכה לבירה, חזר לצאנז וסיפר להרבי מחשש אשתו, ענה לו הרה"ק מצאנז, "ר' שמואל זאנוויל, דו

וועסט נישט דארט קיין שאדן האבן..." אעפ"כ לא הסכימה על זה, ולמעשה בשנת תרל"ו עקרו ונסעו להונגריה והתיישבו בעיר נייפעסט.

התנהגותו היה לאות ולמופת, והיה ניכר בכל תהליכותיו. התנהג בחסידות מופלגת הן בלבושו והן בכל ענייניו בלי שום סטי' כל שהוא. היה מראשוני מייסדי הקהילה ב"נייפעסט". עסק בצרכי ציבור באמונה, וביתו היה פתוח לרווחה לכל דיכפין, וגידל בביתו יתומים וכדו'. מפורסם היה במעשיו הטובים ורוב צדקו.

כשאירס בנו ר' יודא ארי' לבת הג"ר משה טובי' פישער ז"ל בעיר פרעשבורג, עשה מסיבת תנאים, וכיבד ר' משה טובי' את מחותנו ר' שמואל זאנוויל בברכת המזון. כשמוע הכלה שאומר "נברך אלוקינו" בהברה החסידות, דבר שלא היתה רגילה בכגון דא כלל, נבהלה והתחילה לבכות, ביראה להינשא בבית חסידי. לימים לאחר חתונתה שאל פעם אבי' ר' משה טובי' את בתו, האם עכשיו את כבר מרוצה עם ה"חסידישע יונגערמאן", וענתה בחיוב, והוסיפה שלא ידעה מעולם מה זה להיות חסיד אמיתי.

ר' שמואל זאנוויל עשה מלאכתו עראי, ותורתו קבע. רוב ימיו בילה בבית המדרש, ובו הגה בתורה, ואשתו היתה מתפרנסת מזה שקנתה חפצים במקום אחד, והיתה מוכרת במקום אחר. לימים כשנתבגרו הילדים עזרו גם הם קצת את אמם, להביא חפצים מן השוק ולמכור הלאה, ובזה הסתפקו במיעוט, והיו שמחים בחלקם.

ר' שמואל זאנוויל הלך לעולמו בשם טוב, ביום כ' טבת שנת תרצ"ה בן פ"ב שנים.

אשתו מרת רבקה דבורה נפטרה ביום כ"ד סיון תש"א בת פ"ג שנים.

ואלו יוצ"ח:

ר' יודא ארי', ר' זכרי', ר' אשר זעליג, ר' שלמה, ר' ירמי', ר' מנשה, מ' מרים רחל, מ' בערטא, מ' בלומא, ר' אברהם.

◇ ◇ ◇

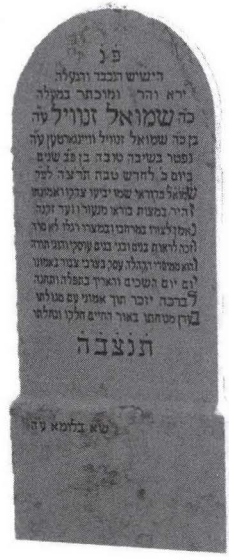
פ נ

הישיש הנכבד והנעלה
ירא ורחד ומוכתר במעלה
כ"ה **שמואל זנוויל** ע"ה
בן כ"ה שמואל זנוויל ווינגארטען ע"ה
נפטר בשיבה טובה בן פ"ב שנים
ביום כ' לחדש טבת תרצ"ה לפ"ק
שמואל בקוראי שמו יביעו צדקו ואמונתו
זהיר במצות בוראו מנעורו ועד זקנה
נאמן לצורו במרחבו ובמצרו רגלו לא סרה
וזכה לראות בנים ובני בנים עוסקי והוגי תורה
והוא ממיסדי הקהלה עסק בצרכי ציבור באמונה
יום יום השכים והאריך בתפלה ותחנה
לברכה יזכר תוך אמוני עם סגולתו
בעדן מנוחתו באור החיים חלקו ונחלתו
תנצבה
ש"א בלומא ע"ה

פ ט

האשה החשובה והצנועה
עטרת תפארת משפחתה המפורסמת בצדקתה
ומעשיה הטובות אשת חיל ויראת ד'
מרת **רבקה דבורה** ע"ה
אשת הרבני מו"ה שמואל זנוויל ווינגארטען ז"ל
בת הרבני מו"ה מרדכי הירש ז"ל
רבקה עלתה גנזי מרומים
בכי ונהי בין הבנים
קורות ביתה עליה מעידים
הליכתה בדרך צדיקים ותמימים
דור ישרים לגדל אותה
בנים ובני בנים עוסקים בתורה
ותקם בעוד לילה ותתן טרף לביתה
רבות בנות עשו חיל ועלית על כלנה
היתה אם ליתומים לדלים ואביונים
בתום ויושר צדקת פזרונים
מרת **מרים רחל** ע"ה
לפרי עמלה זכתה בחיים
ראות צאצאיה לומדי תורה ויראי שמים
נפטרה בת פ"ג שנים
יום כ"ד סיון לחודש שנת תש"א תנצבה

אמת מה נהדר היה כהן גדול כורד הנתון בתוך גינת חמד מראה כהן

ציון לנפש חיה

פ' נ'

כבוד עטרת ראשינו אישון עינינו פאר משפחתנו הרב האלוף הגדול בתורה
ובמעשים טובים צדיק חסיד ועניו איש חיל רב פעלים תפארת חכמים
ונבונים תל שהכל אליו פונים

כקש"ת מוה"ר **חנני' דוב כ"ץ קאהן** זצוק"ל

בן מוה"ר **מרדכי** זצ"ל

דיין ומורה צדק דקה"י בודאפעסט ואח"כ בברוקלין

חנן י-ה מלוה דל וישלם גמולתו
נר מצוה ותורה אור נתיבתו
יראת ה' טהורה קדמה לחכמתו
הורה צדק ומורה דרך לעדתו
דובר מישרים בנעימה ותורה הרביץ בקהלה
ותחת כנפי השכינה הכניס אלפים בברית מילה
ברית אבות יזכר נא כי צדק עשה בגילה
הכהן שדעתו יפה בעצה למצוא מסילה
כן נפשו מסר להצלת נפשות סגולה
הניח דור ישרים אוהבי ה' ותורתו
נצח ישמרו דרכיו ומחכים קץ ישועתו
נתבקש למרומי שמים ה' אלול תש"ל לפ"ק

ת'נ'צ'ב'ה

שם אמו גיטל ע"ה

הלא תשאלי למי זאת נצבת הכר נא דבר אמת למי החותמת

ציון

פ"ט

אשת חיל רבת פעלים

עטרת ראשינו תפארת משפחתינו

הרבנית **שרה** ע"ה

אשת הרב

מו"ה **חנניה דוב כ"ץ קאהן** זצ"ל

דומ"ץ דקה"י בודאפעסט

שמרה דרך ה' באהבה ודקדקה במצוות קלה כבחמורה

רב חילה בצדקה וחסד ובהצלת נפשות במס"נ גמורה

הקימה משפחה מיוחסת בישראל וביתה בנתה בדרך המסורה

זכתה לעמוד לימין בעלה החשוב ועזרתה היתה בנאמנות ובמסירה

לויית חן על ראשה כי במדותיה הנעימות היתה זכה וברה

נתבקשה למרומי שמים בת צ"ו שנים

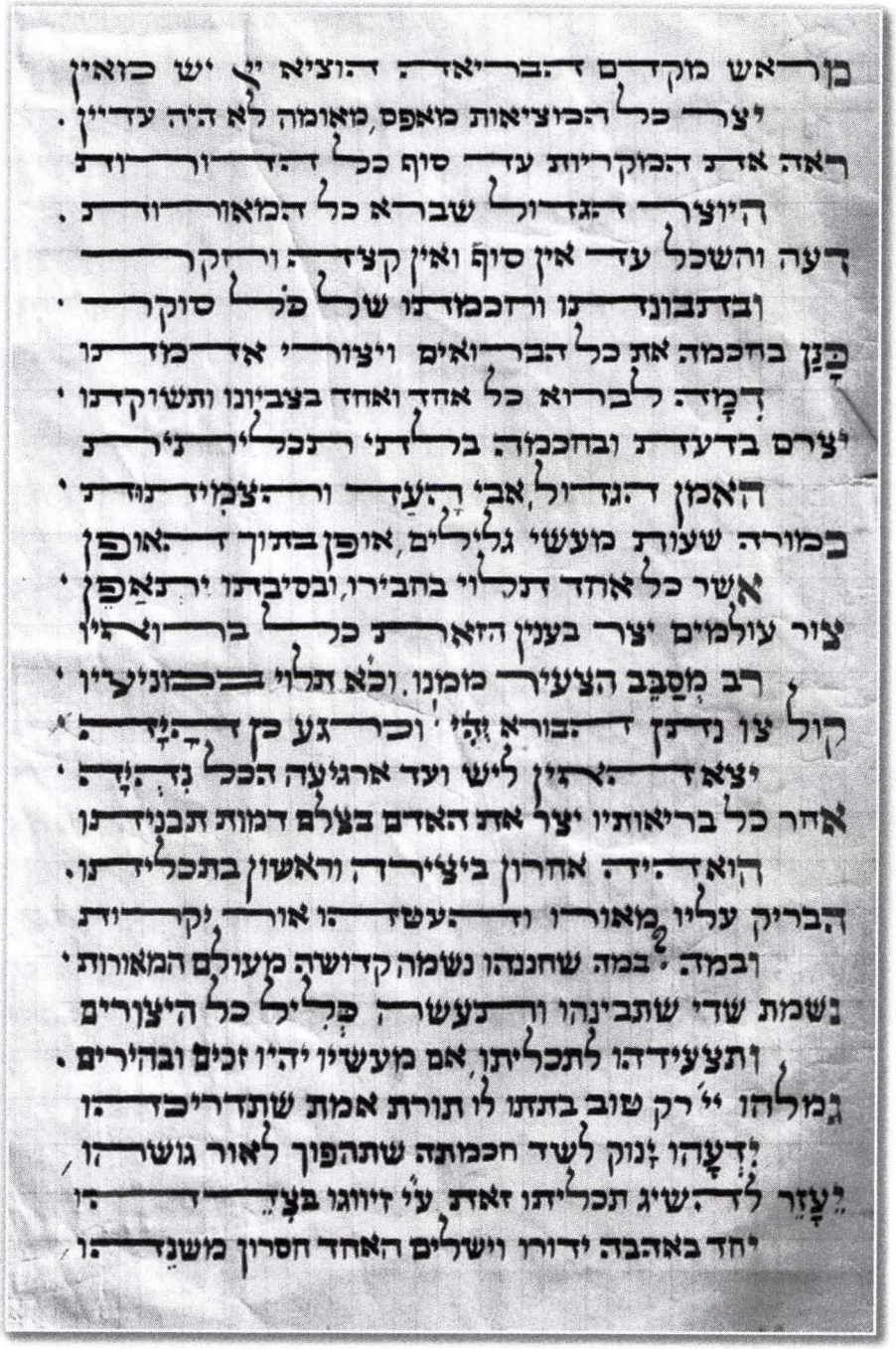
י"ח טבת תשס"ה לפ"ק

ת'נ'צ'ב'ה'

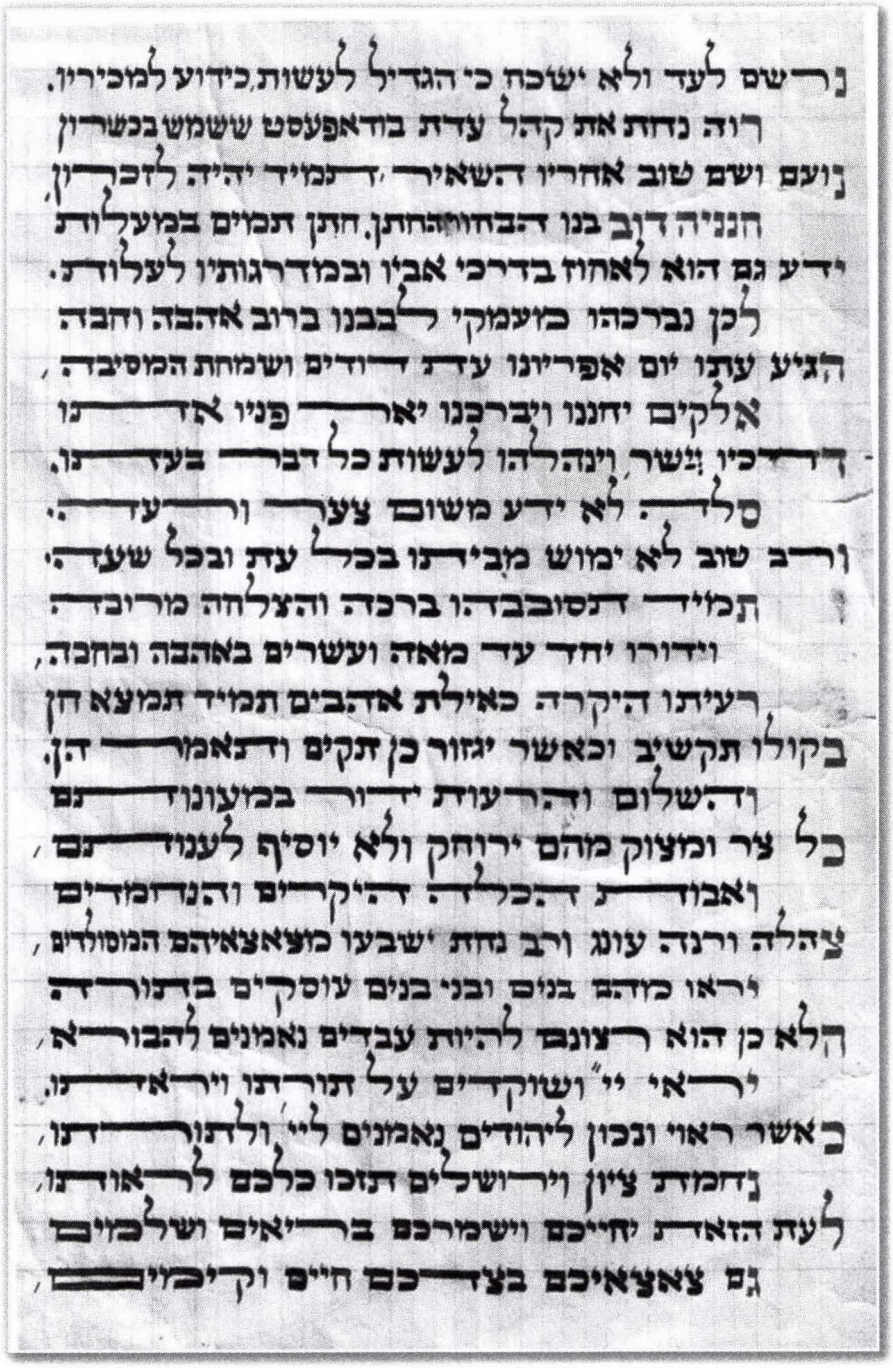

מסמכים

מכתב ברכה לרגל נשואיו

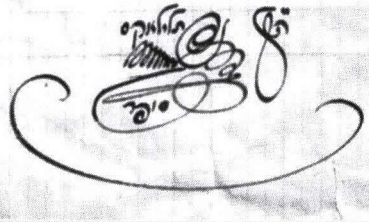

נר״ם לעד ולא ישכח כי הגדיל לעשות כידוע למכיריו.
רוה נחת את קהל עדת בודאפעסט ששמש בכשרון
נועם ושם טוב אחריו השאיר, דמיד יהיה לזכרון,
חנניה דוב בנו דבחוזהרחתן. חתן תמים במעלות
ידע גם הוא לאחוז בדרכי אביו ובמדרגותיו לעלות.
לכן נברכהו כזעמקי לבבנו ברוב אהבה וחבה
הגיע עתו יום אפריונו עדת דודים ושמחת המסיבה,
אלקים יחננו ויברכנו יאר פניו אתנו
דדכין ונשר וינהלהו לעשות כל דבר בעדנו.
סלה. לא ידע משום עצר ורעה.
ורב שוב לא ימוש מבידתו בכל עת ובכל שעה.
תמיד תסובבהו ברכה והצלחה מריבה.
וידורו יחד עד מאה ועשרים באהבה ובחבה,
רעיתו היקרה כאילת אהבים תמיד תמצא חן
בקולו תקשיב וכאשר יגזור כן תקים ודאמר הן,
ודשלום ודרעות ידור במעונו תם
כל צר ומצוק מהם ירוחק ולא יוסיף לענות תם,
ואבודת הכלדה דיקרים והנדמדים
עלה ורנה עונג ורב נחת ישבעו כוצאצאיהם המסולדים,
יראו כזהם בנים ובני בנים עוסקים בתורה
הלא כן הוא רצונם להיות עבדים נאמנים להבורא,
יראי יי״ ושוקדים על תורתו ויראתו.
כאשר ראוי ונכון ליהודים נאמנים ליי ולתורתו,
נדמדת ציון וירושלים תזכו כלכם לראותו,
לעת הזאת יחייכם וישמרכם בריאים ושלמים
גם צאצאיכם בצדכם חיים וקיימים,

הדור שמהם יצמח יהיה דור ישרים יבורך
אשר ידמו לאבותיהם תורה וחכמה מכוך
שמהם תצא תורה ואור חכמה. עם אושר ונחלה
ראו החתן הנחמד קנקן חדש מלא ישן
ריכא בר ריכא גדוש בתורה ויראה כזקן נושן
שוב לה ואשרי חלקה כי נפל בגורלה
הלא בו תמוצא נועם ואושר ביראת השם בלולה
עזר היו לו והוא ישפיר ונעם ימי דדיך
בך נוכל לומר אשריך אם חנניה דוב אדוניך
נחנת במתנה שלא יערכנה כל אבני חן
ונוגם חשוך נגד זוהרו לכן כבוד ויקר לו ניתן
שהור לב נועם וחן רב שפוך על פניו
דובר מישרים איש חמודות נאמנים כל דבריו
יום שמחות הזה ישליך זהרו על כל ימי חייכם
אשר תבלו שנותיכם בכל שוב ובנה המקדש בימיכם
רק בבעלך תמצא נחת והשקט בריעיניך
פלולה יהיה תמיד להשית בלב שהור עבור בריאתו
נעימות תדברי עמו ותעמוד תמיד הכן לשמשו
עד יבנה ציון וירושלים בראש מורם הריים
ונפוצות יהודה יקובצו ממזרח ומערב צפון ודרום
שוש תשושו רעים האהובים ובכל אשר תפנו תצליחו
יפרוס יי עליכם סוכת שלומו ממעון הנרנות ותגרונו
טוב החלד ומזל טוב לחתן כלה ובחורים
מברך את בשם כל מרי נפש ועניי העיר אשר השיב להם
אביו הצדיק המנוח זלה"ה

ברכת "לשנה טובה" לר' יצחק זינגער ז"ל. שנת תרס"א

חידושי תורה שכתב ר' מרדכי קאהן ז"ל בשנות בחרותו
שנת תרמ"ח

קטעים מעיתונים שדיווחו על פטירת ר' מרדכי קאהן ז"ל

8 ZSIDÓ ÚJSÁG 1931 január 16.

מרה מרדכי קאהן זצ"ל

Úgy történt, amint a talmud *Sabbos* traktátusban elmondja: a halál angyala nem tudott a szoláros királyhoz közeljutni, csak amikor szent hivatását, a Tórában való buvárkodását pár pillanatra abbahagyta. Rabbi Mordechájt Kohn a budapesti orthodox hitközség metszői karának Tóra-tudás, vallásosság, jellem s derekasság tekintetében egyik legkiválóbbja, pénteken a vágóhidon még szent hivatását gyakorolta s délután 5 órakor gyengének érezvén magát, lefeküdt pihenni, álmában — elpihent örökre.

Az alig 62 éves, tisztelt és becsült *sollach cibúr* röviddel a sabosz beköszöntése után észrevétlenül bevonult az örök sabosz birodalmába s a mennyei Atya trónja előtt rebegi el imáját az ő nemes, tiszta lelke, amelyet a jámbor tevékenység által létrehivott angyalsereg köszöntött a sabosz szózattal: *„baji besólajm"* „jöjj békességben" a fény honába ... Amikor elhunytának hire elterjedt, a budapesti orthodox ifjuság szervezete, a *Tiferesz Bachurim*, amelynek Tóra-munkájában az elhunyt legidősebb fia, R. Chananjo kiváló mértékben veszi ki részét mint előadó, megkezdte a kegyeletteves munkáját s tagjai felváltva virrasztottak a halott mellett és egész szombaton át tanultak lelki üdvére. A kegyelet és az elhunyt iránti igaz megbecsülés jegyében folyt le az előljáróságnak e célra egybehivott ülése szombat este. *Obudai Freudiger Abrahám* elnök megindító szavai után az előljáróság oly határozatokat hozott, amelyek méltók az elhunyt érdemeihez s díszére válnak egy nagy példadó hehlőnak. Határozatba ment ugyanis, egyhangulag, hogy az elhunyt teljes fizetését, járulékaival együtt továbbra is folyósitják a hátramaradottainak. Egyben pedig metszővé választották az elhunyt legidősebb fiát, R. Chananjót, aki a hitközség tagjainak szeme előtt fejlődött minden tekintetben nagy apja méltó utódjává, a pozsonyi jesiva egyik legjelesebb növendéke, több neves főrabbitól rabbiképesitéssel (*hatoraasz hajroo*) rendelkezik.

A vasárnap délelőtt 11 órára kitűzött *levajón* az egesz hitközség jelent meg, ugyszólván teljes számmal.

A beszédek sorát obudai *Freudiger Ábrahám* hitk. elnök kezdte meg mély érzéssel:

— *Is jehúdi hójó besusan habiró úsmaj Mordechai* ... Fővárosunkban működött, mint egyszerű zsidó ember *Mordechaj*, R. Mordechájj Kohn. A midrás szerint: akiről azt lehet mondani *„hójó"* volt, azt jelenti, hogy élete kezdetétől végéig *ugyanegy volt* (hű tschilószaj vehü szajfaj). Az elhunyt egész élete és működése egyirányu, egyöntetü, egycélu volt: szent hivatásának a legnagyszerűbben megfelelni. 27 éven át végezte nálunk szent szolgálatát. E 27 év egybefoglalható a tisztaságot jelentő *„zoch"* szóval (זך =27). *„Is"*, igazi férfiu volt Mordechai, a midrás szerint hasonlítható Majse Rabénthoz. Oly szerény volt, mint Majse Rabénü, de *„má Majse Rabénü limód Tajro lejiszroél áf Mordechai"*, abban hasonlított hozzá, hogy Tórára tanította népét. Igazi kaháv volt, akiről a próféta mondja megőrizték a tudást és Tórát tak hallgatni tőle". Nyáron urak távollétében rabbinikus döntés s a sasz-chevrai előadó feladatát gyönyörűen elvégtekintetben egyedülálló *(jehmar jechidi)* hitközségi tis volt. És boldognak érezheti túlvilági életben, ő, aki oly san jó és vallásos gyermekegyott hátra, akikről a hitközfog megfeledkezni.

Sussmann rabbi a hetiszakvaival kezdte: *„Az Örök mennydörgést s villámot rend omlott a földre."* Az egész séget szombati hangulatáb akkord rengett bele. Ki irhat itthagyott tiz gyermek fáj akik nemes anyjukat már előtt elveszitették, és most árvákká lettek: *jeszajmim voén áo* ... Ozvegyül mara nyának gyermekei nála nevel igy megvalósult rajta a midgyarázata, amely Mordecha natkoztatja azt a szent igét annak, aki megőrzi az igaz vényeit, minden időben jótél got gyakorol", mert árvát ne zában. Siratja benne a rég vert, de a segitőtársat is, aki létében a sasz-chevróban hel tette. *„Cmordechái hajehúdi lajehúdim"*. Nagy volt ő a és hivatása teljesitésében eg és a megboldogultat, aki אל ...ségében *Elijóhú* próféta s ért fohászkodott *(Elijóhú haberisz ámajt lijemini)*. Elijóhú kisért a mennyekbe ...

Steif rabbi cseteli a mérhetfájdalmat, amely a hitközség elmult sabosz beköszöntésekor. Ezen sabosz *„hemóró nittó"* – szerűség jegyében telt el", szeu *„sávász vajmofás"*; a beköszöntött a szent nap. ...

Fia Chananjó nagy tudásra tartalmas beszédben kidomb ta atyja csodálatos tóraszeretetét, aki hajnali 2 órakor szokott felkelni és a gemőrhöz ülni. Ha elfoglaltsága megengedte, napi 18 órát is képes volt tanulni. S most *„mi jefarék sevórim"*, ki tudja ezt a mérhetetlen veszteséget pótolni? Tóraszeretetére jellemző az a magyarázat, amellyel összeköttötte a Tóra utolsó pósztkját, amelyben a gemóre szerint céloz foglaltatik a kőtáblák összetörésére, *(jejasér kojchachó sesibartó)* a Tóra első pósztkjával. A frigyláda eltörésével a magyarázat szerint a Tóra igéinek *elfeledtése* támadt a világban. *De mert a Tórát el lehet felejteni, állandóan tanulni kell*

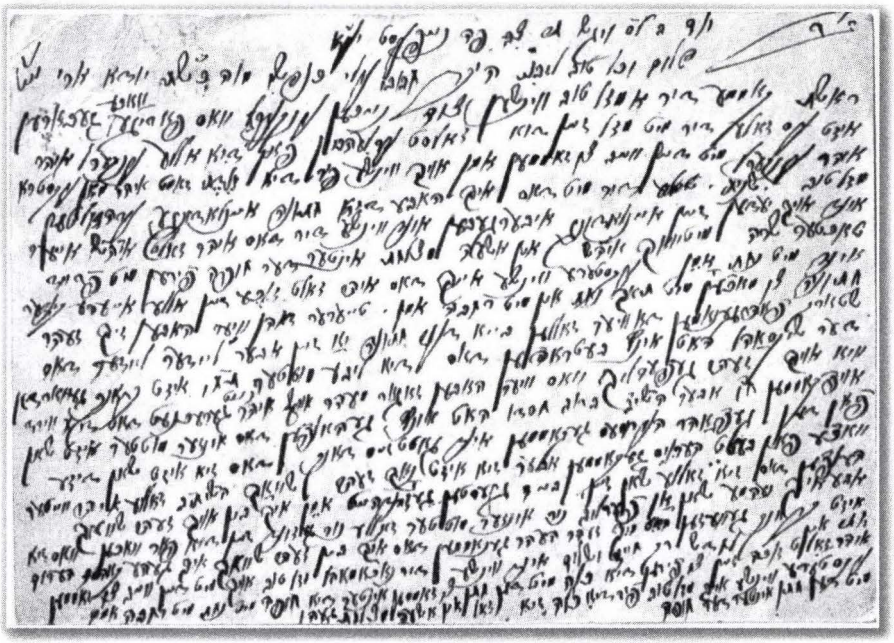
Rabbi Mordecháj Kohn זצ"ל temetése.

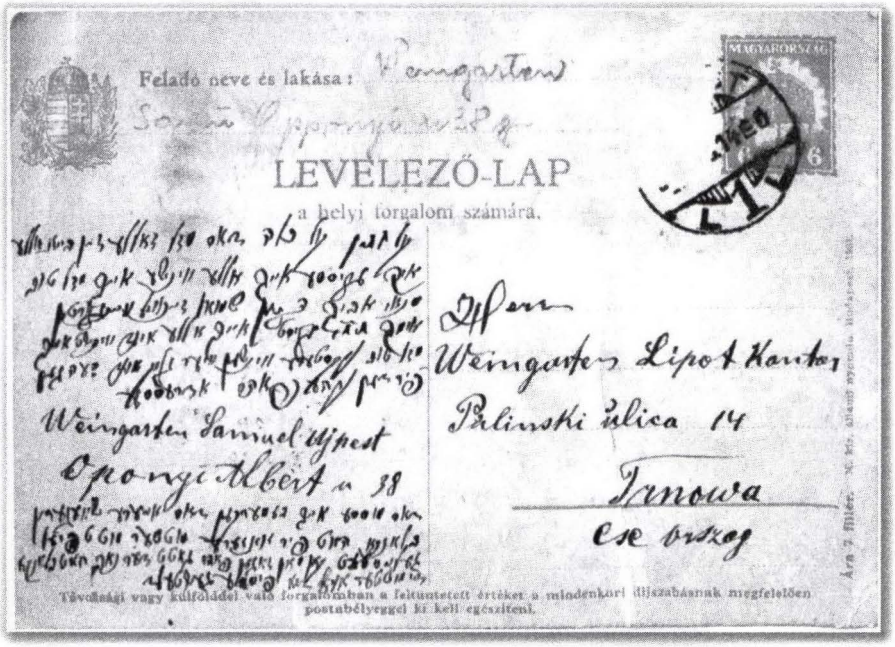
Erev Sabbosz kajdeskor még teljesitette szent hivatását és a szent szombat bejövetelekor váratlanul, fájdalom nélkül jobblétre szenderült, nemes lelke a nyugalomnak napján az öröklét honába költözött. Tévész 22 én d. e. 11 órakor temették az uj orth. temetőben. A taharón csak olyanok vehettek részt, akik előzetesen mikvóban voltak. A gyászolok hatalmas tömege jelent meg, hogy megadja a megboldogultnak a végtisztességet. Ott voltak többek között Sussmann Viktor rabbi vezetésével az orth. rabbinátus teljes számban, dr. Fischer Benjámin a pesti hitk. főrabbija. Freudiger Ábrahám hitk. elnök, az előljáróság és a választmány összes tagjai. Egyesületünket dr. Stein Artur elnök, Holczer Lipót alelnök, Bernát Sámuel ellenőr és Stein Simon titkár képviselték A Sasz Chevra elnöksége Klein Mayer elnök vezetésével. Kahan Frankl Sámuel, Frankl Adolf felsőházi tag képviseletében, dr. Reiner Imre, a Központi Iroda jogtanácsosa, dr Deutsch Adolf igazgató, Korein Dezső, központi bizottsági tag stb. stb. Freudiger Ábrahám, hitk. elnök bejelentette, hogy a hitközség a megboldogult ufódjának fiát választotta meg. Sussman Viktor rabbi szivből fakadó szivhez szóló gyönyörü szavakban ecsetelte a megdöbbenést, melyet a halál hire kiváltott, a család gyászát, ahonnan a Kohen távozott, a hitközség veszteségét, amelynek „Isch jehudi"-je volt Mordechaj és bucsuzott tőle a maga nevében, akinek „isch jemini"-je volt a megboldogult: távollétében a tanulásnál ő helyettesitette. Utána Steif Jónathan rabbi beszélt, majd fia és veje a család, Lefkovits Mayer a maga és collegái nevében bucsuztatta. A sirkertben Klein Mayer, a Sasz chevra nevében méltatta az elhunyt érdemeit. ת. נ. צ. ב. ה.

ניחום אבלים מאת ר' יוסף פערלמאן ז"ל שו"ב וש"ץ בק"ק פעליד-האזא

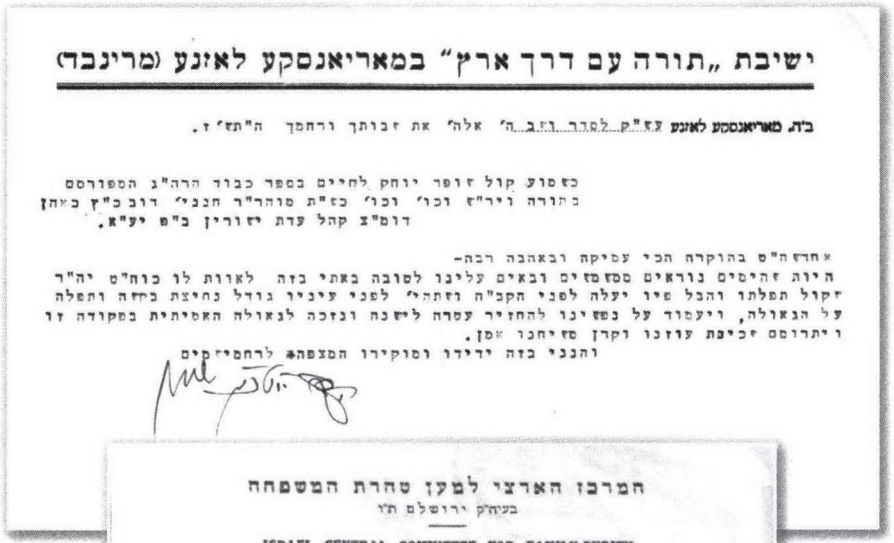
מכתבים שכתב ר' יהודה ארי' ווינגארטן הי"ד

פאסט קארטל שכתב ר' שמואל זאנוויל ווייגגארטן ז"ל

מכתבי ברכה

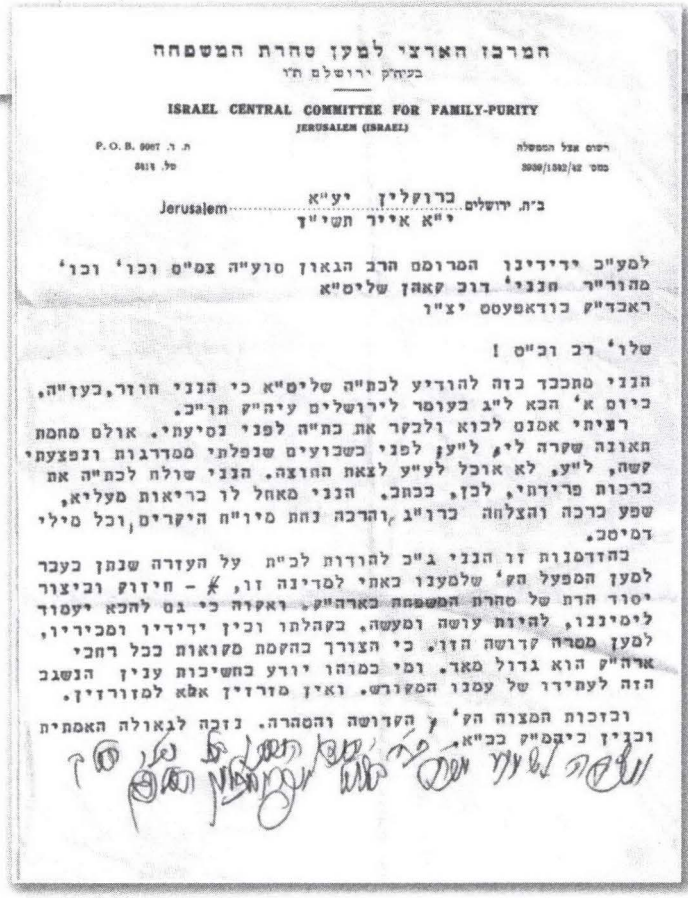
ישיבת „תורה עם דרך ארץ" במאריאנסקע לאזנע (מרינבד)

בת. מאריאנסקע לאזנע ע"ק לסדר וכ"ה ה' אלה' את זכותך ורחמך ה"תז'ז.

כשמוע קול זופר יוחק לחיים בספר כבוד הרה"ג הספורסם בתורה ויר"ש וכו' וכו' כש"ת סוהר"ר חנני' דוב כ"ץ כאהן דום"צ קהל עדת יזורין ב"ם יע"א.

אחרה"ס בהוקרה הכי עמיקה ובאהבה רבה- היות אהיסים נוראים מסמזים ובאים עלינו לסובב באתי בזה לאוות לו כוח"ס יה"ר זקול תפלתו והבל פיו יעלה לפני הקב"ה ויתחנ' לפני עינינו גודל נחיצת בחזה ותפלה על הגאולה, ויעמוד על נפשינו להחזיר עטרה לישנה ונזכה לגאולה האמיתית במקודה זו ויתרומם זכיות עזנו וקרן מזיחנו יאן.

והנני בזה ידידו ומוקירו המצפה לרחמיקים

המרכז הארצי למען טהרת המשפחה
בעיה"ק ירושלם תו"

ISRAEL CENTRAL COMMITTEE FOR FAMILY-PURITY
JERUSALEM (ISRAEL)

P. O. B. 9067 ת. ד.
טל. 2112

רשום אצל המשלה
מס. 2030/1202/22

ב"ת ירושלים ברוקלין יע"א Jerusalem
י"א אייר תשי"ד

למע"כ ידידינו המרומם הרב הגאון סוע"ה צמ"ס וכו' וכו'
מהור"ר חנני' דוב קאהן שליט"א
ראבד"ק בודאפעסט יצ"ו

שלו' רב וכ"ט !

הנני מתכבד בזה להודיע לכת"ה שליט"א כי הנני הוזר, בעז"ה, ביום א' הבא ל"ג בעומר לירושלים עיה"ק תו"כ.

רציתי אמנם לבוא ולבקר את כת"ה לפני נסיעתי. אולם מחמת תאונה שקרה לי, ל"ע, לפני כשבועים שנפלתי מסדרגות ונפצעתי קשה, ל"ע, לא אוכל לע"ע לצאת החוצה. הנני שולח לכת"ה את ברכות פרידתי, לכן, בכתב. הנני מאחל לו בריאות מעליא, שפע ברכה והצלחה כרו"ג, והרבה נחת מיו"ח היקרים, וכל מילי דמיסק.

בהזדמנות זו הנני ג"כ להודות לכ"ת על העזרה שנתן בעבר למען הפעל הק' שלמעננו באתי לסדינה זו, # - חיזוק וביצור יסוד הדת של טהרת המשפחה בארה"ק. ואקוה כי גם להבא יעמוד ליסינגו, להיות עושה ומעשה, בקהלתו וכין ידידיו ומכיריו, למען מטרה קדושה הזו, כי הצורך בהקמת מקואות בכל רחבי ארה"ק הוא גדול מאד. ומי כמוהו יודע בחשיבות ענין הנשגב הזה לעתידו של עמנו המשורש. ואין מזרזין אלא למזורזין.

ובזכות המצוה הק' ע"י הקדושה והטהרה. נזכה לגאולה האמיתית ובקין כיקמ"ע בב"א.

ברכת "לשנה טובה" מאחד שהתחבא בביתו בשנות הזעם

ברכת "לשנה טובה"

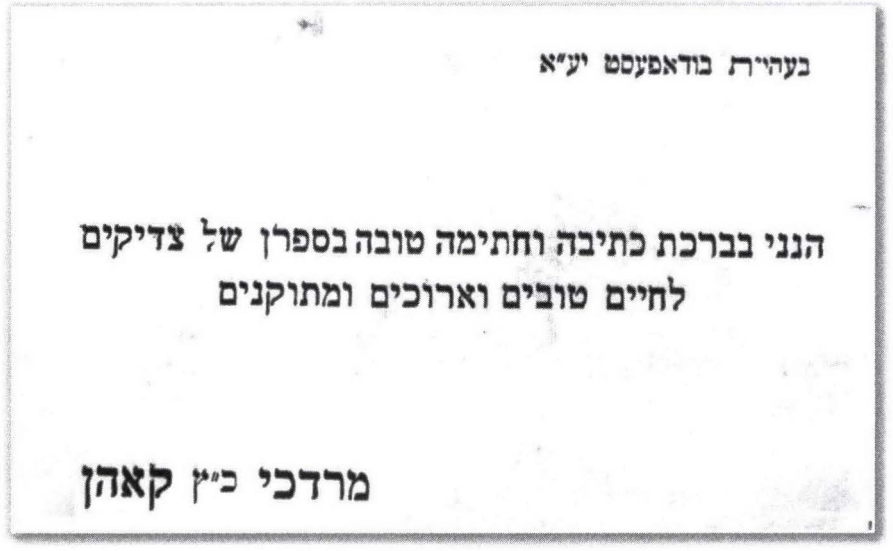
Chananyah B. Kohn
RABBI OF BUDAPEST
214 LEE AVENUE
BROOKLYN 6, N. Y.

הרב חנניה דוב הכהן
מבודאפעסט

ב"ה

כתיבה וחתימה טובה בספרן של צדיקים גמורים
לחיים טובים וארוכים ומתוקנים
מאחלים באהבה רבה

חנניה דוב הכהן וביתו

בעהי"ת בודאפעסט יע"א

הנני בברכת כתיבה וחתימה טובה בספרן של צדיקים
לחיים טובים וארוכים ומתוקנים

מרדכי כ"ץ קאהן

מכתבים מהג"ר ישראל וועלץ זצ"ל

בית דין מיוחד לתקנות עגונות
בלשכה המרכזית לקהלות הארתודוקסיות
במדינת הונגריה

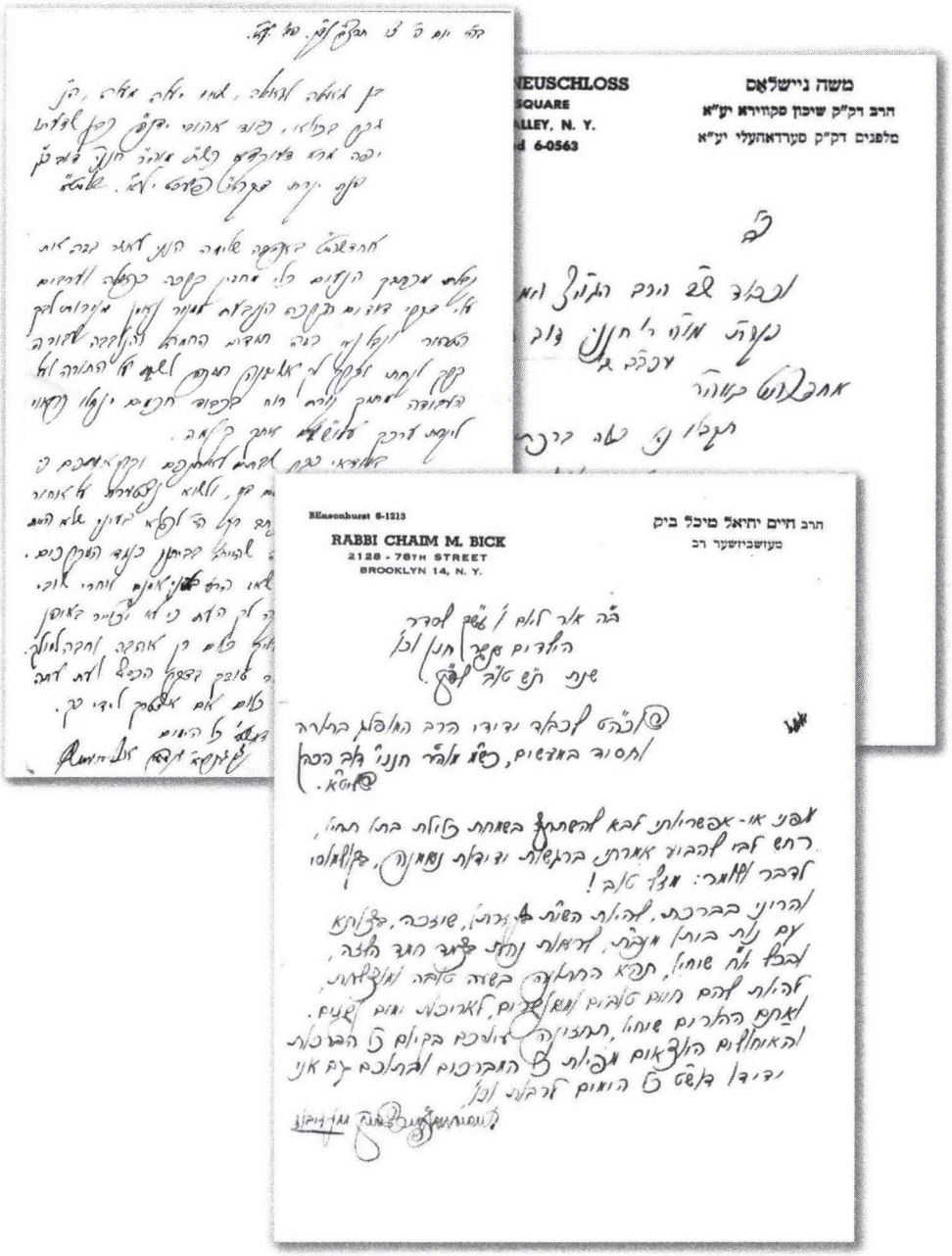
A MAGYARORSZÁGI
AUTONOM ORTHODOX IZR.
HITFELEKEZET
KÖZPONTI IRODÁJA
AGUNA OSZTÁLY
BUDAPEST,
VI., EÖTVÖS-UTCA 19.
TELEFON: 120 408

szám

שנא ◆

מכתב ששלח הביתה בעת לימודו בישיבת אוהעל

מכתבים מהג"ר גבריאל יהודה אילאוויטש אב"ד שאמשאן, והג"ר יחיאל מיכל ביק אב"ד מעז'בוז והג"ר משה ניישלאס זצ"ל

עיתונים שדיווחו על פטירת אמי הרבנית ע"ה

Rebbetzin Sarah Cohen, *a"h*

This past Wednesday night, 18 Teves, Rebbetzin Sarah Cohen, a rare *tzaddeikes*, left this world. On the following Shabbos, we would *lein Parshas Shemos*. Indeed, the *shem tov* of this true *eishes chayil* was a source of inspiration to the hundreds who benefited from her *chessed* and who learned from her shining example.

Rebbetzin Cohen was born Sarah Weingarten in 1909. She grew up in Tirnau, Czechoslovakia, the fifth of ten children. Her father, Reb Yehuda Aryeh, was a *shochet* who spent most of his hours learning Torah. Her mother, Rebbetzin Rochel Esther, ran a textile store. Much of the business proceeds were set aside toward the dowries of her seven daughters, whom the Weingartens hoped would be *zoche* to marry *talmidei chachamim*.

In 1931, Sarah married Rav Chananya Dov Cohen, a *talmid* of the great yeshiva in Pressburg. Shortly before marriage, he was offered the position of *shochet* for the *kehilla* of Budapest, Hungary. Rav Cohen also gave a daily *shiur* for the *Chevra Shas*.

Despite the fact that powerful waves of modernity threatened to engulf the Budapest *kehilla*, of which the Reform movement was a dominant stronghold, the Cohens succeeded, *bi"d*, in raising a beautiful *Torahdige mishpacha*.

Their home was an open house of *chessed*. Everyone knew that their address was a place of warm and generous *hachnassas orchim*.

After the outbreak of World War II, refugees from Nazi-controlled countries streamed into Hungary. Although Budapest was not invaded until 1944, the Hungarian government did enact anti-Semitic decrees. One of these proclaimed that anyone housing illegal residents risked imprisonment.

The Cohens took that risk and continued to welcome the many refugees who came to their door. Rabbi and Mrs. Cohen often gave up their own bedroom so that other Yidden could have a place to sleep. Some of these that they are after our *neshamos*, it is time to leave." They left for the United States in February 1944, settling in Williamsburg, Brooklyn.

In Williamsburg, Rav Cohen became a highly respected and sought-after *mohel*, as well as an esteemed *dayan*. Together with HaRav Yonasan Steif and the Kapusher Rav, he resolved many difficult questions regarding *agunos*. He was also Rav of a minyan held every Shabbos in his own home.

Rebbetzin Cohen excelled in her role as *ezer k'negdo*. She was a wonderful mother to her eight children as well as to the many young people left orphaned by *Churban* Europe who flocked to the Cohen home for warmth, care and guidance. The Rav and Rebbetzin dedicated much time, concern and effort to helping them stay on the right *derech* and to find good partners with whom to build their future.

When an engagement was celebrated, the Rebbetzin employed her outstanding culinary skills to prepare the *seuda* for the *vort*, which was often held in her home. Many of these couples were led to the *chuppa* by the Rav and Rebbetzin. After that period, Rebbetzin Cohen devoted much effort to raising funds for *kallos* in Eretz Yisrael. She always did this in a quiet, regal and dignified manner. People who wanted to donate their *tzedaka* dollars to a worthy cause eagerly sought her out. They knew they were giving their money to "*a gute plats*."

Rebbetzin Cohen's children deeply absorbed her outstanding example of *chessed*. It was a most intrinsic *chelek* of their warm, exemplary, *Torahdige* home. A grandchild spoke of the dignity and nobility that the Rebbetzin personified. "Whatever my grandmother did, her entire behavior and speech reflected a respect for the *tzelem Elokim* within herself and others. She always had a good word for everyone." *Lashon hara* was not in her vocabulary. "She was an *ima shel malchus*."

One day Rebbetzin Cohen was shopping with her daughter

צוויי שוועסטער חרדישע נשים צדקניות פון ווילִיאמסבורג נפטר נעווארן אין די 90'ער יארן

(מארעצונג פון ווייס 10)

סאג א שיינר אין חבֿרה ש"ס. נאך די תתנה האבן זיי זיך באזעצט אין בודאפעסט וואו די רבֿיצין ע"ה האט באלד איר חשובן כאן מיט איבערגענומע געטרייושאפט און געשאנען ליכטיג עד זאל קומען ויצן אין לערנען אומגעשטערט.

בֿיי די צוויי שוועסטער - כלחמה האט די שטענדיג געוואוינט פאר אנדערע אין אויסראלטן בֿיי איר אין שטוב פילע משפחות, וועמען די האט גערעטעוועט מכות לחיים. וועגן מען האט איר אמאל פארגעהאלטן צי ס'איז פיליכֿט נישט אויסצוהאלטן צו שטעלן איר אייגענע משפחה אין נעמאך כדי צו ראטעווען אנדערע. האט זי געוועטשערט מיט דרייסט: אויב קען איך נישט ראטעווען אנדערע, וואס הארף איך טיין לעבן דו?

נאך די טלחמה האבן זיי זיך נעצויגן קיין וויליאמסבורג, וואו איר מאן ז"ל האט נעריכט אלס כֿו"ח אין מוהל מומחה. זיי האבן נעלעבט מיט עגנשאפט און דחקות אין טוץ מען האט פארגעשלאגן פאר איר מאן עטליכע רבֿנות שטעלעס אין פארשידענע מקומות, איז די נפטרת ע"ה מעמס צוגעשאנען צו איר כאן

הערצער. פארו אינדערפ פאדעס מען האב באליבטע שליט"א, יונתן בני ביהודה. אייניקלע וועטענש מאנסי א בינעס ש די מ למנחה האט ב ובראשם שליט"א. דורכ אדמור"ם הונערט זיין בבי באגייסט אומגעהו שובים, ח וחשד אין נעווען א די האי העלפיכע נעבענשט בלעה"ר, קאהן של מוהל פ אייניקלען זיי מורן בישראל.

ז"ל צו כלייבן וואוינען דוקא אין וויליאמסבורג, וואנענדיג: איך ווייל וואוינען דוקא אין א פלאץ וואו מען קען אויפקשטעלן אן ערליכע חסדישע ששוב.

נאך א קורצע צייט האבן זיי נעקויפט א דירה אזוי לי עזעניו וואו זיי האבן זיך אריינגעצויגן מיט די אלט קינדער בלעה"י אין נאך אריינגענומען עטליכע יתומים וועמען זיי האבן אויפגעצויגן לאנגע יארן אויך די אייגענע שויס אין קאסטן, אין די נפטרת ע"ה האט זיך מיט זיי אפגענעמען מיט א מוטערליכע איבערגענעבנקייט.

זי האט פארוואנדלט איר הויז אין א בית ועד לחכמים. אין איר הויז איז נעעמפט געווארן דער בית המדרש "מקור חיים", וואו מ'האט נעדאוונט שבתים וימים טובים, וור אויך איז דאוונט געפייערט געווארן מסיבות פאר צענדליגער משפחות וועלכע האבן נישט געהאט וואו צו פיירן זייערע שמחות תנאים, בר מצוות, שבע ברכות וכדו', וואס איז אלעס צוגעשטעלט געווארן דורך די חשובֿע רבֿיצין ע"ה וועלכע האט געוודפֿעט איר טייערע צייט איינזובראנגען שמחות און פרייליכע געמיטער אין אידישע

ווילִיאמסבורג - אין א צירקע פון כלויז צוויי טעג האט רער היינער חרדישער אירגענוסט פארלוירן צוויי שוועסטערס, עלטערע נשים צדקניות וועלכע האבן פאר לאנגע יארן נעריכט אויסצוהאלטן צו טויזנטער אין אייגענע משפחה אין בית ראטעווען אנדערע. האט זי נעענטפערט מיט דרייסט: אויב קען איך נישט ראטעווען אנדערע, וואס הארף איך טיין לעבן דו?

נאך די טלחמה האבן זיי זיך נעצויגן קיין וויליאמסבורג, וואו איר מאן ז"ל האט נעריכט אלס כֿו"ח אין מוהל מומחה. זיי האבן נעלעבט מיט עגנשאפט און דחקות אין טוץ מען האט פארגעשלאגן פאר איר מאן עטליכע רבֿנות שטעלעס אין פארשידענע מקומות, איז די נפטרת ע"ה מעמס צוגעשאנען צו איר כאן

צוויי שוועסטער חרדישע נשים צדקניות פון ווילִיאמסבורג נפטר נעווארן אין די נייַנציגער יארן בלויז מיט צוויי טעג אפגערוקט

הרבנית הצ' מרת שרה קאהן ע"ה אלמנת הרב הגאון רבי חנני' זוב הכהן קאהן ז"ל ראב"ד ק"ק בודאפעסט יצ"ו

ואחותה האשה החשובה ובעלת חסד מפורסמת מרת לאה העס ע"ה אלמנת הרבני הנכבד מוה"ר יוסף העס ע"ה

הנדקניות מרת שרה קאהן ע"ה - אלמנת שפעטער, שבה קדש פרשת שמות, אין הויכן עלטער פון 92 יאר. הנאהבים והנעימים בחיים נבמוחם לא נפרדו.

די צוויי שוועסטערס זענען נעבוירן אין טיטרי, שטיבלבאזאקיע, צו דייער מאשטר הרב יהודא אריי' הייזנארטן ז"ל סוד"ם, און זייער מוטער רחל ע"ה, וועלכע איז נעווארן בלויז צוויי טעג נפטר נעווארן א מאכטער פון הרב רבי משה טוביי פישער ז"ל, א חשובער רב אין טיטרי.

רבֿיצין שרה קאהן ע"ה איז נעבוירן נעווארן אין יאר תרס"ט, אלס די פינפטע פון צען קינדער. פון איר יונגט אן האט זי זיך אויסגעצייכנט מיט אירע ועלטנריייב סדות טובות אן נעווען

בֿאצירט מיטן קריון פון צניעות.

בשהגיע לפרקה איז שרה ע"ה א כלה נעווארן מיט הרה"ג רבי חנני זוב זיל א תלמיד ישיבת פרשבורג. קורץ נאכן חתון א חתן, איז הרב קאהן נתמנה נעווארן אלס שר"ב אין בודאפעסט, וואו ער האט אריך פארנעלעבט יארן

(מארעצונג אויס ווייס 119)

ר' **אברהם איזראעל** (אב"ד הוניאד) קסט
ר' **אברהם דירנפעלד** (מח"ס בית ישראל ובית יוסף) מה
ר' **אברהם לאנגנער** (אדמו"ר מקניהענישט) כה
ר' **אברהם פראנקל** כד, עד
ר' **אברהם פריידיגער** (ראש קהילת בודאפעסט) מא
ר' **אברהם קאהן** (בעמח"ס ברית אברהם הכהן) קפג
ר' **אברהם קליין** (אב"ד טארנאליא) קסט, רעו
ר' **אברהם חיים ריינמאן** (אב"ד קרעטשיניב) קסד
ר' **אברהם חיים שפיצער** (אב"ד אור החיים) רסז
ר' **אברהם יהושע העשיל** (הרה"ק מקאפישניץ) קפג
ר' **אברהם יוסף ראזענבלום** (ראש ישיבת שערי יושר) קעג
ר' **אברהם יעקב טייטעלבוים** (רב קהל יראים בקיו גארדענס) צד, קנו
ר' **אברהם שמואל בנימין סופר** (בעל הכתב סופר) ל, נז
ר' **אברהם שלום האלבערשטאם** (אדמו"ר מסטראפקוב) כה, רנג
ר' **אהרן מגיד** (בעמח"ס בית אהרן) קעג
ר' **אהרן רוקח** (אדמו"ר מבעלזא) עג-עד, צג-צד, רנ
ר' **אייזיק אייכנשטיין** (אב"ד קיוויאשד) קסט, רמד
ר' **אלימלך טרעס** קפא
ר' **אליעזר באסקאוויטץ** (דומ"ץ באניהאד) ל, רפז
ר' **אליעזר ווייצען** (שו"ב) לג
ר' **אליעזר זוסיא פארטוגאל** (אדמו"ר מסקולען) רסט
ר' **אליעזר שפירא** (אב"ד קיוויאשד) קיח
ר' **אלכסנדר אשר באב"ד** (אב"ד טארטיקוב) קלה, רב-רג
ר' **אלעזר לעוו** (בעל פקודת אלעזר) מו
ר' **אלעזר ריינמאן** (אב"ד גלאגוב) קסד
ר' **אפרים אשרי** (אב"ד קאוונא) קסט
ר' **אפרים פישל זוסמאן סופר** (אב"ד טשוז) כו, מב, עב, עד-עח, קלה
ר' **אריה יהודה פראנקל** קעח-קעט
ר' **אריה לייבוש ליפשיץ** (אב"ד סאנטוב) כד
ר' **אשר אנשיל כ"ץ** (אב"ד סערדעהעלי) רפ-רפא
ר' **אשר יונה ווינענערגער** ריט
ר' **בנימין בערגער** (במח"ס אמירה לבת יעקב) כח
ר' **בנימין זאב באסקאוויטץ** (אב"ד באניהאד) ל
ר' **בנימין זאב שטיינפעלד** ריט
ר' **בנימין עזריאל קרויס** רכה
ר' **בנציון יאקאבאוויטש** קלט
ר' **בצלאל אשכנזי** (בעמח"ס שיטה מקובצת) ריז
ר' **ברוך צבי מאשקאוויטש** (ראש ישיבת פאקש) קסב
ר' **גבריאל יהודה אילאוויטש** (אב"ד שאמשאן) עה, קלה, רעד, רעה
ר' **גבריאל יהודה ניישלאס** רי
ר' **דובער ממעזריטש** (המגיד ממעזריטש) לח
ר' **דוד אייזענבערגער** קלג
ר' **דוד באסקאוויטץ** רפח
ר' **דוד בוים** קעו
ר' **דוד הערמאן** קכט
ר' **דוד ווינגארטען** פג
ר' **דוד וועדיגער** קעו
ר' **דוד טוווערסקי** (אדמו"ר מסקווירא) רעד
ר' **דוד ראזענבערג** רצ-רצא
ר' **דוד שפוץ** (בעמח"ס שנות דור ודור) פד

ר' **דוד שפיטצער** (אב"ד אגארט)
ריט
ר' **דוד דוב מייזליש** (מח"ס בנין דוד)
מו, מח, נב
ר' **דוד יהודה זילברשטיין** (אב"ד ווייטצען)
נב
ר' **דניאל כהן**
צד-צה
ר' **הירש דיק** (דומ"ץ אוהעל)
מו-מז
ר' **הלל ליכטנשטיין** (אב"ד קאלאמיי)
קפ
ר' **וואלף באסקאוויטץ** (אב"ד באניהאד)
רפז-רצא
ר' **וואלף גרינוואלד**
רטו-רטז, רלא
ר' **וואלף מייער**
קסז
ר' **וואלף צענזער**
קפח
ר' **זאב פארהאנד** (אב"ד פראג)
קסט
ר' **זאב וואלף ראפופארט**
רפח
ר' **זכריה פאלאק** (אב"ד אראסי)
צז
ר' **זעקיל פאלאק** (תלמיד החת"ס)
כז, צז
ר' **חי יצחק טווערסקי** - (אדמור מראחמסריווקא)
רכה
ר' **חיים מייזלעס** (אב"ד סארוואש)
קסט
ר' **חיים ראטה**
ע, קכה, קסב
ר' **חיים סופר** (בעל מחנה חיים)
כד
ר' **חיים ראטענשטיין**
קלה
ר' **חיים שטערן**
קנו
ר' **חיים אליעזר ראזענבערג**
קיד
ר' **חיים אלעזר שפירא** (אדמו"ר ממונקאטש)
ע, פח
ר' **חיים יהודה שלעזינגער** (מו"ץ בבודאפעסט)
עט
ר' **חיים מאיר האגער** (אדמו"ר מוויזניץ)
סח
ר' **חיים מרדכי ראללער** (אב"ד ניאמץ)
קמד
ר' **חיים שלמה פרידמאן** (בעמח"ס לא אמות כי אחיה)
עט
ר' **חנניה יו"ט ליפא טייטלבוים** (בעל קדושת יו"ט)
לח
ר' **יהודה גרינוואלד** (אב"ד סאטמאר ובעל שארית ליהודה)
כז-כט, קעח-קעט
ר' **יהודה הערשקאוויטש**
צז
ר' **יהודה לעווינגער**
קלז
ר' **יהודה דוב זינגער** (אב"ד גבעת שמואל)
מג, קז, קט
ר' **יהודה אריה דאנכונה**
רס-רסא
ר' **יהודה אריה ווינגארטען**
ס-סב, צג, רנד
ר' **יהודה אריה מאשקאוויטש**
רלח
ר' **יהודה לייב לעמבערגער** (אב"ד סערענטש)
צז
ר' **יהושע בוקסבוים** (אב"ד גאלאנטא)
מט-נ
ר' **יהושע ברוך לאנדא** (אב"ד ביטשקא)
קע
ר' **יהושע כ"ץ** (אב"ד סאמבאטהעלי)
רמד
ר' **יואל טייטלבוים** (אדמו"ר מסאטמאר)
קנ, קסב, קפד-קפה, קצו, רו, רח-רט, רמד, רנ, רנג
ר' **יואל פעלנער** (אב"ד אוהעל)
מו-מז,קכט
ר' **יוחנן לינק** (נשיא אגו"י)
קמ
ר' **יונתן גליק** (בעמח"ס נעלה ביהודה)
רסה, רפד
ר' **יונתן שטייף** (רב עדת יראים וויען)
כו, מב, נט, עח, קעד, קעז, קצ, קצח, ריד, ריז-ריט, רכו, רכח
ר' **יוסף אשכנזי** (משב"ק אדמו"ר מסאטמאר)
רח
ר' **יוסף ברויער** (אב"ד וואשינגטון-הייטס)
קנו, קפד
ר' **יוסף גרינוואלד** (אב"ד פאפא)
צד, צז, ר, רכו, רמד
ר' **יוסף העסס**
קנא
ר' **יוסף ווינגארטען**
פז
ר' **יוסף וויס**
רכ

ר' **יוסף לעווין**
רמה
ר' **יוסף ראזענבערג**
קעג
ר' **יוסף אליהו שטיינער** (דומ"ץ וויען)
רעז
ר' **יוסף אלימלך כהנא** (אב"ד אונגוואר)
מה
ר' **יוסף אשר פאלאק**
צד, צז
ר' **יוסף דוב יונגרייז** (במח"ס ד"ח)
צז
ר' **יוסף חיים קרויס**
קעא
ר' **יוסף יונה הורוביץ** (אב"ד אונסדארף)
קצג
ר' **יוסף עזריאל לעבאוויטש** (אב"ד וויען)
רכו, רעג
ר' **יחזקאל מערץ** (אדמו"ר מתולעת יעקב)
קעו
ר' **יחזקאל שרגא האלבערשטאם** (אב"ד טשעשינוב)
קסט
ר' **יחיאל צבי ווינגארטען**
קכט, קלא, קמח, רעד
ר' **יחיאל שפירא** (אב"ד נאראל)
קע
ר' **יעקב בלום**
פח
ר' **יעקב לעבאוויטש** (אב"ד קאפאש)
קמד, רב, ריב
ר' **יעקב סניידערס** (אב"ד קישקאראש)
קמ, קנב-קנג, קסח
ר' **יעקב יוסף ווייס** (אדמו"ר מספינקא)
קסט
ר' **יעקב קאפיל היינאוויטש**
קג
ר' **יעקב קאפיל ריין** (אב"ד בודאפסעט)
כה, לו, עב, עה, קמא
ר' **יצחק דאוואדאוויטש**
רסו
ר' **יצחק הוטנער** (ראש ישיבת רבינו יצחק אלחנן)
קפב, קפט, ריז-ריח
ר' **יצחק היילברוין**
קעו
ר' **יצחק ווייס** (ראש ישיבת אהל יוסף)
קעה
ר' **יצחק זינגער**
ל-לא, קפט, רסג
ר' **יצחק טווערסקי** (אדמו"ר מסקווירא)
רכו, רנ, רפד
ר' **יצחק קאצנשטיין**
קפד, רלח
ר' **יצחק ריין**
כד
ר' **יצחק אייזיק הערצאג** (רב הראשי לישראל)
צד, צו
ר' **יצחק דוב קאפעלמאן** (ראש ישיבת לוצערן)
קעא-קעג
ר' **יצחק דוד פרידמאן** (ראש כולל פאפא)
צד
ר' **יצחק נפתלי קנאפפלער** (אב"ד סאנטיאגאוו)
ריב, רע
ר' **יקותיאל קאין**
קפז
ר' **יקותיאל יהודה טייטלבוים** (בעל הייטב לב)
מו
ר' **יקותיאל מרדכי שיק** (אב"ד מישקאלץ)
קנו, קע, ריז, ריט
ר' **ירמיה לעוו** (אב"ד אוהעל)
מו
ר' **ישכר דוב הלוי** (אב"ד וואויזאסלאב)
רמד
ר' **ישעיה גראס**
קסב
ר' **ישעיה שטיינער** (אדמו"ר מקערעסטיר)
לז, מט
ר' **ישעיה זילברשטיין** (אב"ד ווייטצען)
נ-נב
ר' **ישעיה ראטה**
רמ
ר' **ישעיה שיק**
קטו
ר' **ישראל אלטר** (אדמו"ר מגור)
רנ
ר' **ישראל האגער** (אדמו"ר מוויזניץ)
סז
ר' **ישראל וועלץ** (אב"ד טיניע)
עט, קמ-קמא, קס, רנח-רנט
ר' **ישראל ניימאן**
רד
ר' **ישראל זופניק**
רסו
ר' **ישראל קליין**
רפא
ר' **ישראל אברהם שטיין** (אב"ד פאלטיטשאן)
קנו, קסט
ר' **ישראל משה אלעווסקי** (אב"ד צעלע)
קפב
ר' **לוי יצחק גרינוואלד** (אב"ד צעהלים)
ר, רעג
ר' **לייב פאשקוס**
רפא

ר' **מ' לעפקאוויטש** (שוחט בבודאפעסט) מג
ר' **מאיר אונגאר** רעא-רעג
ר' **מאיר שרגא הכהן קליין** עח
ר' **מיכאל בער ווייסמאנדל** (ראש ישיבת נייטרא) צא, קסג
ר' **מנחם פישער** (דומ"ץ וויען - מונסי) רכו
ר' **מנחם שאמועל** (תלמיד הגר"י גרינוואלד) כח
ר' **מנחם זאב שיק** (אב"ד טאקאי) ריט
ר' **מנחם צבי ראזענבערג** רצא
ר' **מנשה לעווערטאוו** (אב"ד קראקא) קע
ר' **מנשה קליין** (אב"ד אונגוואר) רל
ר' **מענדל גוטמאן** רכה
ר' **מענדל מאשקאוויטש** קנא
ר' **מענדל רובין** (אב"ד מוזשאי) קע
ר' **מרדכי קאהן** כו-מג, נט-ס, סה, סז, עח, קצ, רנד
ר' **מרדכי רוקח** (אב"ד בילגורייא) עג-עד,
ר' **מרדכי קארנפעלד** (שו"ב) לג
ר' **מרקוס קליין** מג
ר' **משה ביק** (אב"ד מעזוביז) רעג
ר' **משה ווינגארטען** צד-צה, קיד-קטו
ר' **משה טייטלבוים** (בן הייטב לב) מו
ר' **משה טייטלבוים** (אדמו"ר מסאטמאר) קע, רמד, רנג
ר' **משה ניישלאס** (אב"ד סערדאהעלי) פד, ריט, רפ
ר' **משה סופר** (בעל החתם סופר) כג, נג, נז-נח, רלט
ר' **משה סופר** (אב"ד טיסא-פורעד) לה
ר' **משה פאללאק** (אב"ד באניהאד) כז
ר' **משה פיינשטיין** (בעמח"ס אגרות משה) רסט
ר' **משה פעפפער** עט, קלה
ר' **משה שטיינבערג** (אב"ד בראדי) קע
ר' **משה לייב שיף** (ראש קהילת צעהלים) לה
ר' **משה נתן שיק** (מו"ץ בבודאפעסט) קעד
ר' **משה צבי רובין** רסג
ר' **משה שמעון הלוי לעווי** (אב"ד פרוינקירכן) לג-לד
ר' **משה יהודה קאהן** כו
ר' **משה אליהו פאשקוס** רעט
ר' **משה שטערן** (אב"ד דעברעצין) קנו, רמב
ר' **משה יוסף רובין** (אב"ד קימפאלונג) קע, ריט
ר' **משולם פייש לאווי** (אדמו"ר מטאהש) קצב
ר' **נפתלי לאקס** (סופר בבודאפעסט) לט
ר' **נתן הערצאג** קטז
ר' **עזריאל ברוין** (אב"ד סאל-שארקאני) לג
ר' **עזריאל נפתלי געשטעטנער** (ממנהלי ישיבת פאפא) מה
ר' **עמרם בלום** (אב"ד קליוולאנד) רעו
ר' **עקיבא סופר** (בעל דעת סופר) נג-נז, סב-סג, רעו
ר' **פייש מויטנער** עח
ר' **פנחס גאלדבערגער** (אב"ד מעדיער) קע
ר' **צבי טעוועל** ריט
ר' **צבי אלימלך גראסמאן** קסז, רכה
ר' **צבי אלימלך שפירא** (בעל צבי לצדיק מבלוזוב) כה
ר' **ראובן גראזאווסקי** (ר"י בית מדרש עליון) רטו
ר' **רפאל בלום** (אב"ד קאשוי) רמט
ר' **רפאל מאללער** (ראש קהילת וואשינגטון הייטס) קנו

ר' **שאול בראך** (אב"ד קאשוי)
נד-נה
ר' **שלום קרויז** (אב"ד אודווארי)
רכט
ר' **שלום אליעזר האלבערשטאם** (אדמו"ר מראצפערט)
צז
ר' **שלום מרדכי שוואדראן** (אב"ד ברעזאן)
קסד
ר' שלום צבי קאהן
פו
ר' **שלמה ווייגנארטען**
צח
ר' **שלמה ראטה**
קכה
ר' **שלמה ראטענבערג** (מנהל ישיבת בית אליעזר)
קעא
ר' **שלמה שוהלזאהן** (אב"ד טשערנאביטץ)
קע
ר' **שלמה זלמן פרידמאן** (אב"ד טענקא)
קע, רמד
ר' **שלמה זלמן רובין**
רסג
ר' **שלמה מאיר פאשקוס**
קסז, רעא, רעט-רפד
ר' **שמואל וואלקאן** (אב"ד לוקאטש)
קע
ר' **שמואל עהרנפעלד** (אב"ד מאטעסדורף)
יח, רנ, רעג
ר' **שמואל בנימין סופר** (אב"ד פאקש)
צז
ר' **שמואל זנוויל כהנא-פראנקל** (יו"ר לשכה האורתודוקסית)
כד, קלה, קנט-קס, רעו
ר' **שרגא זאב זימערמאן**
רלט, רמה
ר' **שמואל מרדכי זעלטנרייך** (אב"ד טשאקאווא)
רב-רג, רעג
ר' **שמחה שטיין** (מזכיר פועלי אגו"י)
קמ
ר' **שמחה בונם גרינבערגער** (ראב"ד פרעשבורג)
קנו, ריט
ר' **שמחה בונם סופר** (בעל שבט סופר)
כט, נז-נח
ר' **שמואל זימערמאן**
רלט
ר' **שמואל קעלין** (בעל מחצית השקל)
ל, רפח
ר' **שמואל זאנוויל ווייגנארטען**
ס
ר' **שמואל שמעלקא לייפער** (אדמו"ר מחוסט)
קיח
ר' **שמעון בוים**
רפד
ר' **שמעון סופר** (בעל שבט סופר)
ל, נז-נח
ר' **שמעון סופר** (אב"ד ערלוי)
נח
ר' **שמעון חיים הלוי פעלנער** (אב"ד בעלעד)
כט, מו
ר' **שמעון יחזקאל יאקאבאוויטש**
קסב
ר' **שמעון ישראל פאזען** (אב"ד שאפראן)
קכט-קל, רנג
ר' **שעפטיל הורוביץ** (בן השל"ה)
טז

לזכר עולם יהי' צדיק

אדונינו אבינו מורינו ורבינו, הגאון המובהק עמוד ההוראה, מעתיק השמועה ומנחיל המסורה, בתורה בהלכה ובהנהגה אשר קיבל מרבותיו הגדולים ארזי לבנון אדירי התורה, רועה נאמן לשארית הפליטה, מנהיג ספינת יהודי הונגרי"ה כקברניטה, בימים הטרופים ימי הבלהות, וממקימי היהדות מניחי היסודות, להיהדות החרדית בארה"ב, האי חסיד ועניו, חכמת אדם תאיר פניו

הגאון רבי **חנניה דוב הכהן קאהן** זצוק"ל

נפטר ביום ה' אלול שנת תש"ל לפ"ק

הרבנית מרת **שרה קאהן** ע"ה

נפטרה ביום י"ח טבת שנת תשס"ה לפ"ק

זכרון קדשו לא ימוש מאתנו, יצירתו הטהורה לעיניים תהי' לנו, כאילו בעל השמועה עומד לפנינו, להעיר אוזן לתורת חכם מקור חיים, אשר שפתי כהן השפיעו דעת תורה ויראת שמים, וימליץ טוב בעדינו במעון קדשו בשמים, להשפיע עלינו אך טוב בכפליים, עדי נזכה לבנין ציון וירושלים, ולראות פניו המאירים, בעמוד הכהן לאורים, במהרה בימינו אמן.

יד ושם יכתב בספר

לנשמת

ר' **יהושע זעליג** ב"ר **משה יהודה קאהן** ע"ה

וזו' מרת **מאטי** לבית **מעסינגער** ע"ה

ומשפחתם: ר' שמואל, מ' חנה אשת ר' מנחם גראסבערגער, מ' יענטא אשת הערמאן, מ' רחל אשת ר' לוי כהן, מ' בילא אשת ר' משה גאנץ, מ' האלענדער, מ' בלוי, מ' פיש

לנשמת

ר' **שמואל** ב"ר **יהושע זעליג קאהן** ע"ה

וזו' מרת **שרה** ב"ר **מרדכי קאהן** ע"ה

ומשפחתם: ר' יצחק רפאל הי"ד, מ' מאטי אשת ר' יצחק מאנדעל, ר' יהושע זעליג הי"ד, ר' יעקב יוסף, מ' קיילא אשת ר' שלמה זילבער, ר' מרדכי, יבלח"ט מ' רחל אשת ר' ישעי' גראסמאן, מ' ברכה אשת יבלח"ט ר' פישל גוטמאן, יבלח"ט מ' גיטל אשת ר' יעקב גוטמאן.

הונצח ע"י משפחת גוטמאן

לזכרון עולם יוחק בספר

לעילו נשמת

הגאון ר' **יהודא אריה** ב"ר **שמואל זאנויל ווינגארטען** הי"ד

מרת **רחל אסתר** ב"ר **משה טוביה הכהן פישער** הי"ד

נעקד"ה ביום ערב ראש השנה שנת תש"ג

ולעילו נשמת זקני

ר' **אשר זעליג** ב"ר **יהודא אריה ווינגארטען** ע"ה

הונצח ע"י **משה יונה ווינגארטען** ומשפחתו

לזכרון בספר

לעילו נשמת זקני

הגאון רבי **חנניה דוב הכהן** זצ"ל

וזקנתי הרבנית **שרה קאהן** ע"ה

דודינו

ר' **אברהם אהרן** ב"ר **מרדכי** ז"ל

ר' **חיים אליעזר** ב"ר **מרדכי** ז"ל

ר' **שלום צבי** ב"ר **מרדכי** ז"ל

ר' **דניאל** ב"ר **מרדכי** ז"ל

הונצח ע"י **שמואל ווייס**

Health Emporium
the natural choice